تقارير

2

1989

سەردا شلار

سۈرەتنى ئەرشىدىن توختى تارتقان.

باش مۇھەررىر: ئابلىمىت سادىق.

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: ئەخمەت تۇردى، قاھار جىلىل.

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئىلىپبە تەرتىپى بويىچە):

ئابدۇشۇكۇر تۇردى، ئابلىمىت سادىق، ئابلىز نازىرى، ئەخمەت تۇردى، ئەلقەم ئەختەم، تېيىپجان ئىلىيوپ، غوپۇرجان بورھانوف، قاھار جىلىل، قەيىۇم تۇردى، مۇھەممەت شاۋۇدۇن، ئىمىن تۇرسۇن، ياسىن خۇدابەردى.

تارىم

(ئايلىق ژورنال)

2

1989

39-يىل نەشرى

بۇ سانداۋ

ئەخمەت تۇردى

قەزىق ئىشلار

شۇنداق، تۇرمۇشتا ۋىجدان بىلەن ياشاشنى ئويلىغان سەمىمىي ئادەملەرنىڭ، كۆڭلىدە قارىساڭ يوق پەزىلەت ئىگىلىرىنىڭ بەزىدە رىيازەت چېكىپ قېلىشى بولۇپ تۇرىدىغان ئىش، بۇنىمۇ خۇددى ناغرىنىڭ گۈمبۈرلىشى تەمبۇرنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاتقۇزمىغاندەك، سامساقنىڭ پۇرىقى ئىپارنىڭ خۇش ھىدىنى بېسىپ كەتكەندەك بىر ئىش.

غەيرەت غوپۇرى

قەلبىم مېنىڭ كۆك دېڭىزدەك دولقۇنلۇق

ئاخشامقى چۈشلىرىمدەك يارقىن تېخى،
ئۇ چاغلار ھاياتىمنىڭ ئابىدىسى.
قەلبىمدە بالىلىقنىڭ كۆلكىسى بار،
ئۇ كۆلكە گويا تۆكە كورلۇرمىسى.
بوراننىق يوللىرىمدا ئاشۇ كۆلكە
سۆزلەيدۇ دالىلارغا شاھ قەسىسى.

ئالىمجان ئىسمايىل

سەھرالىقلار

سانىيە بەخت ۋە لەززەتتىن ھۇزۇرلىنىپ كۆڭ زىنى يۇمدى، شۇ ھامان كۆز پەردىسىدە قىپقىز زىل دۇنيا نامايان بولدى. ئالتۇن نۇرلار بىلەن تولغان بۇ دۇنيا ئۇنىڭغا تولىمۇ يېقىملىق، تولىمۇ مەنىلىك تۇيۇلۇپ، ۋۇجۇدى راھەتلەندى، كۆڭلى ئىمىن تاپتى.

بۇسانداۋ

نەسرىي ئەسەرلەر

جانابىل ..... «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ 300 سان چىققانلىقىنىڭ تەبرىكلەش يىغىنىدا سۆزلەنگەن سۆز 4

ئەخمەت تۇردى ..... قىزىق ئىشلار (ھېكايە) 9
ماخمۇت مۇھەممەت ..... بۇركۈت قېرىمايدۇ (ئوچېرك) 34
ئابدۇرېھىم ئابلىمىت ..... كېچىكتە (ھېكايە) 40
ئالىمجان ئىسمايىل ..... سەھرالىقلار (پوۋېست) 60
ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر ..... ھېكايىلار 92

شېئىرلار

غەيرەت غوپۇرى ..... قەلبىم مېنىڭ كۆك دېڭىزدەك دولقۇنلۇق 24
ياقۇپجان قۇربان ..... ئويغاق تۇيغۇلار 26
ئابدۇكېرىم ئوسمان ..... شېئىرلار 27
يۇسۇپجان ئەخمىدى ..... زاراتكاھلىقتىكى خىيالىلار 29
ئەركىن روزى ..... شېئىرلار 30
مۇھەممەتجان ئەمەت ..... ئىككى غەزەل 32
مۇھەممەتتوختى ئەخمەت ..... دىلبىرىمگە 33
ئابدۇكېرىم مەخسۇت ..... تۇيغۇلار گۈزەل، ھايات بىر دۇنيا 50
ياسىن زىلال ..... ئىككى شېئىر 53
مۇھەممەتجان سادىق ..... مۇھەببەت لىرىكىلىرى 54
ھوشۇر ئىبراھىم ..... ئىككى شېئىر 56
ئابلىكىم خېۋىر ..... ئۇدۇنيادىن كەلگەن باغاق 57
دىلشات سايىت ..... قەتىئىلىرىم چاچسا خۇش ئىپار 96

قۇربان ئىمىن ..... مۇھەببەتنامە 99
تۇردى سامساق ..... شېئىرلار 100
مۇھەممەت روزى ..... شېئىرلار 101
ئىلى زايىت ..... شېئىرلار 102
روزى نىياز ..... جۇشقۇن ھايات كۆلگەن ھەر تاڭدا 103
ئابلىكىم تۇردى ..... قىسقا شېئىرلار 105

مۇھاكىمە ۋە تەقرىز

مۇھەممەد باغراش ..... يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىمىزنىڭ 10 يىلى ۋە مەن 106
ئابدۇللا مەتقۇربان ..... «سېنتەبر خاتىرىلىرى» ھېكايىسى ھەققىدە..... 129

بەزنىڭ ئەدىبلىرىمىز

ئىقتىدارلىق ئەدەبىي تەنقىدچى مۇھەممەت پولات 135
شائىر ماموت زايىت..... 139

سوۋېت ئۇيغۇر شائىرلىرى شېئىرلىرىدىن

ئابدۇلھەي روزى 142

جاھان ئەدەبىياتى مۇنبىرى

تۈركىيە ئەدەبىياتى..... 145

ھۆسنىخەتنى مەمەت ئايۇپ يازغان، رەسسامەرنى مەمەت ئايۇپ سىزغان

جانابىل

«شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ 300 سان چىققانلىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا سۆزلەنگەن سۆز

يولداشلار:

«شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ قىزغىن كىتابخىنى سۈيۈپتىدە، بۈگۈنكى يىغىنىمىزلارغا قاتناشقانلىقىم ئۈچۈن ئىنتايىن خۇشالمەن. مەن ئالدى بىلەن «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ 300 سان چىققانلىقىنى، چىقىشقا باشلىغانلىقىغا 35 يىل تولغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن.

ئۆتكەن ئوتتۇز نەچچە يىلدا «شۇغىلا» ژۇرنىلى ئىغىر كۈنلەردىن، تار يول، تايغاق كېچىكلەردىن ئۆتۈپ، ئۆزىگە خاس ئۆزىگىچە مۇساپىنى بېسىپ ئۆتتى. پارتىيە رەھبەرلىكى بىلەن پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت سىياسىتىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، كەڭ قازاق قەلەمكەشلىرىنىڭ جاپالىق-مۇشەققەتلىك ئەمگەك قىلىشى ئارقىسىدا، «شۇغىلا» ژۇرنىلى سوتسىيالىستىك ۋەتەنىمىزنى، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنى، قازاق خەلقىنىڭ سوتسىيالىستىك ۋەتەنىمىزنىڭ بۈيۈك ئائىلىسىدىكى بەختىيار ھاياتىنى مەدھىيىلەيدىغان نۇرغۇن مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى ئېلان قىلدى. قازاق خەلقىنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش جەريانىدىكى كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان يالقۇنلۇق ئوبرازىنى ياراتتى. بولۇپمۇ 11 - نۆۋەتلىك پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشاش ئارقىلىق، يازغۇچىلىرىمىز روھىنى ئۇرغۇتۇپ، ئىجادىيەتكە ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن كىرىشىپ، يېپىيېڭى مەنىۋى قىياپەتكە كىرگەن ھالدا «شۇغىلا» ژۇرنىلىدا سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ۋە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشنىڭ يېڭى دەۋرىنى مەدھىيىلەيدىغان، قازاق خەلقىنىڭ يېڭى ھاياتىنى مەدھىيىلەيدىغان ئەسەرلەرنى كەيىنى-كەيىنىدىن ئېلان قىلدى. مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنىڭ تۇرۇكۈملەپ بارلىققا كېلىشى، قازاق خەلقىنىڭ ھاياتىنى بېيىتتى، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش قىزغىنلىقىغا ئىلھام بەردى. قازاق خەلقى باشقا قېرىنداش مىللەتلەر بىلەن بىللە ۋەتەنىمىزنىڭ، جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادى، مەدەنىيىتى جەھەتتىكى تەرەققىياتىغا تېگىشلىك ھەسسە قوشتى. «شۇغىلا» ژۇرنىلى سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتنى گۈللەندۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇشتا ئاكتىپ رول ئوينىدى. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن «شۇغىلا» ژۇرنىلى تەھرىراتىدىكى بارلىق خىزمەتچىلەرگە، «شۇغىلا» ژۇرنىلىغا ئاكتىپلىق بىلەن ئەسەر ئەۋەتىپ تۇرۇۋاتقان كەسپىي ۋە كەسىپتىن سىرتقى ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىغا، «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ كىتابخانلىرىغا چىن قەلبىمدىن مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن.

«شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ چىقىشقا باشلىغاندىن بۇيانقى قولغا كەلتۈرگەن مول نەتىجىلىرىگە نەزەر سېلىش بىلەن بىللە ئۆتمۈشنى ئەسلەپ قايتا ئويلىنىپ، ساقلىنىۋاتقان

پەرقلەر بىلەن يېتەرسىزلىكلەرنى كۆرۈپ، تەجرىبىلەرنى تەپسىلىي يەكۈنلىشىمىز لازىم. تېخنىكا يۇقىرى ئۆلچەم بويىچە تەلەپ قويۇپ تاسقايدىغان بولساق، مېنىڭچە، بىر نەچچە يىل مابەينىدە «شۇغىلا» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ سۈپىتى ئومۇمەن ئانچە يۇقىرى بولمىدى. ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەر رېئال سىياسىي ھايات، مەدەنىي ھايات، بولۇپمۇ ئىقتىسادىي ھايات بىلەن ئانچە زىچ ماسلىشالمىدى. يەنە چاقلاپ ئېيتساق، «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ ژۇرنالچىلىق مەقسىتى تېخى دېگىدەك ئېنىق بولمايۋاتىدۇ. شۇڭا، مەن مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن «شۇغىلا» ژۇرنىلىدىن كۆتۈرىدىغان بىر نەچچە ئومىدىمنى ئېيتىپ ئۆتمەكچىمەن:

بىرىنچى، «شۇغىلا» ژۇرنىلى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش، ئىسلاھات قىلىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش شارائىتىدا دەۋر قەدىمىگە زىچ ئەگىشىپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئىسلاھات ۋە قۇرۇلۇش يۈزلىنىشىنى پۈختا ئىگىلەپ، شىنجاڭدىكى بىپايان مۇنبىەت زېمىنغا چوڭقۇر يىلتىز تارتىشى كېرەك. يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان، مۇنداق بىر يۈزلىنىش بايقانماقتا: بىزنىڭ بەزى يازغۇچىلىرىمىز، بەزى ژۇرناللىرىمىز دەۋردىن ئايرىلغان، رېئال تۇرمۇشتىن ئايرىلغان ئەسەرلەرنى يېزىشقا، بېسىشقا خۇمار، بەزى يازغۇچىلار ئەدەبىيات - سەنئەتنى ئۆزىنى كۆرسىتىدىغان قورالغا ئايلاندۇرۇۋالغان، ئۆزىنى تار مىللىي ئۇقتۇمنەزەر ۋە تار تۇرمۇش ئۇقتۇمنەزەرى بىلەن چۈشەپ قويۇپ، پەقەت ئۆزى ئۈچۈنلا خىزمەت قىلىدۇ، ئۆزىنىلا كۆرسىتىدۇ. رېئال ھاياتنى چىقىش نۇقتا قىلمىغان بۇنداق ئەسەرلەرنىڭ، بۇنداق ژۇرناللارنىڭ ھاياتىي كۈچى بولمايدۇ، ئۇنى خەلق ئاممىسى قارشى ئالمايدۇ، قوبۇل قىلمايدۇ. «شۇغىلا» ژۇرنىلى بۇنداق يۈزلىنىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشى، بۇنداق يۈزلىنىشنى تۈگىتىشكە تولۇق ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. يېقىندا ئېچىلغان مەملىكەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ 5-قۇرۇلتىيىدا ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەرنىڭ شەرەپلىك ۋەزىپىسى ۋە ئالىيجاناب بۇرچى ئوتتۇرىغا قويۇلدى: ئەدەبىيات- سەنئەتچىلەر ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ۋە سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىشنىڭ ئۇلۇغ دولقۇنىغا ئاكتىپ قاتنىشىپ، شەخسنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت جەھەتتىكى ئىزدىنىشى ۋە مىللەتنىڭ روناق تاپقۇزۇشتەك تارىخىي مەرىكەتنى بىرلەشتۇرۇپ، يۇقىرى سۈپەتلىك ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يارىتىش ئارقىلىق ئىجتىمائىي غايىنى جەۋلان قىلدۇرۇپ، مىللەتنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، خەلقنىڭ مەدەنىيەت سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ، كىشىلەرنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى ئېچىپ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى ھۇزۇرلاندۇرۇپ، خەلق ئاممىسىنىڭ مەدەنىي ھاياتقا بولغان ھەر تەرەپلىمە، رەڭگارەڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇپ، شۇ ئارقىلىق تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش، جۇڭخۇانى گۈللەندۇرۇش، جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىزم قۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلىشى كېرەك. بۇ شەرەپلىك ۋەزىپە بىلەن ئالىيجاناب بۇرچنى ئۆز زىممىسىگە ئېلىش — «شۇغىلا» ژۇرنىلى تەھرىراتىدىكى بارلىق خىزمەتچى خادىملار ۋە ئىجادكارلارنىڭ باش تارتقىلى بولمايدىغان مەسئۇلىيىتى ۋە شەرەپلىك ۋەزىپىسى.

«شۇغىلا» نىڭ ئۇزۇن ئاستىدىكى ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر ۋە يازغۇچىلار قاتلاملىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىگە بولغان چوڭقۇر مېھرى - مۇھەببىتى بىلەن ئالىيجا

جاناب ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىنى ئورگانىمك هالدا بىرلەشتۈرۈپ، قەلەم تەۋ-
رىتىشتە جەمئىيەت، ئاساسىي قاتلام، بىپايان دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىنى
ئاساس قىلىش، هەر مىللەت خەلقى، جۈملىدىن قازاق خەلقىنىڭ ئىسلاهاتقا، سوتسىيا-
لىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپ قاتناشقانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان ئەسەر-
لەرنى، شىنجاڭدىكى هەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ چېگرا رايونىنى ئورتاق گۈل-
لەندۈرگەنلىكىنى، ئورتاق قوغدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان ئەسەرلەرنى يېزىش، ئاز
سانلىق مىللەت خەلقلىرىنىڭ يېڭى تارىخىي دەۋردىكى يېمپېڭى ئوبرازىنى يارىتىش
كېرەك. مانا بۇ «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ ژۇرنالچىلىقتىكى ئاساسىي ۋەزىپىسى بو-
لۇشى لازىم. بۇ ئاساسىي ۋەزىپىگە ئىدىيە «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ كېيىنكى خىزمەتلە-
رىدە تولۇق گەۋدىلىنىشى هەمدە ئەمەلىيلىشىشى لازىم.

ئىككىنچى، قازاق مىللىتىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى جارى قىلدۇرۇش
بىلەن بىللە قازاق مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىدىكى نادانلىق، قالاقلىق، سۆرەل-
مىلىك تەرەپلىرىنمۇ كۆرۈش كېرەك. قازاق مىللىتى ئەمگەكچان، باتۇر، ئەقىللىق،
ئادىل ۋە ئوچۇق - يورۇق مىللەت. بۇ مىللىتىمىزنىڭ ئېسىل ئەنئەنىسى، بىز ئۇنىڭغا
يېڭى دەۋرگە خاس مەزمۇنلارنى بەخش ئېتىشىمىز، بۇ ئېسىل ئەنئەنىلەرنى جارى قىل-
دۇرۇشىمىز لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە كونىغا ئېسىلئۇالىدىغان ۋە ئۆز ئەيىبىنى يا-
پىدىغان تار خاهىشلارنى يوقىتىشىمىز، ئىشلەپچىقىرىش كۈچىنىڭ ئازاد بولۇشىغا، راۋاج-
لىنىشىغا توسالغۇلۇق قىلىدىغان كونا نۇقتىئىنەزەرلەرنى مىللەتنىڭ ئۆرپ - ئادىتى
دەپ سەھۋەن قاراپ، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالارمىزمىكىن دەپ غەم يەيدىغان كەيپىياتـ
نى سۈپۈرۈپ تاشلىشىمىز لازىم. دىئالېكتىك ماتېرىيالىزملىق نۇقتىئىنەزەر بىلەن تا-
رىخىي ماتېرىيالىزملىق نۇقتىئىنەزەرنى قوللىنىپ، مىللىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىنى تۆۋەنـ
كى باسقۇچتىن يۇقىرى باسقۇچقا تەرەققىي قىلىش جەريانى، مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيەت
ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئۆسۈشىنى، تۆۋەن دەرىجىلىك مەدەنىيەتتىن پەيدىنپەي يۇ-
قىرى دەرىجىلىك مەدەنىيەتكە تەرەققىي قىلىش، ئۆسۈش جەريانى، دەپ قارىشىمىز كې-
رەك. ئالدى بىلەن مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىدە نادانلىق، قالاقلىق، سۆ-
رەلمىلىك تەرەپلەرنىڭ بارلىقىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز، ئاندىن مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيە-
تىدىكى نادانلىق، قالاقلىق، سۆرەلمىلىك تەرەپلەرگە دادىللىق بىلەن نەزەر سېلىش بە-
لەن بىللە، ئۇنىڭدىنمۇ مۇهىمى، بۇ نادانلىق، قالاقلىق، سۆرەلمىلىك تەرەپلەرنى ئىل-
مىي، ئاكتىپ پوزىتسىيە ئارقىلىق تۈگىتىشىمىز كېرەك. بىر مىللەت ئۆز مەدەنىيىتىنى
دۇنيادىكى زامانىۋى مەدەنىيەت بىلەن ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ئۆز مەدەنىيىتىنى ئىل-
مىزدىكى ئاساسىي گەۋدىلىك مەدەنىيەت بىلەن ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ئۆز مەدەنىيە-
تىنى باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى بىلەن ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ئۆزى-
نىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى ئۆز مىللىتىنىڭ زامانىۋى مەدەنىيەتكە دائىر كۆنسايمن
ئۆسۈۋاتقان ۋە كۆچىيىۋاتقان ئېهتىياجى، تەرەققىيات يۆزلىنىشى بىلەن ئۆزئارا سېلىش-
تۇرغاندىلا ئاندىن ئۆز مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىيات جەهەتتىكى
پەرقلىرىنى ئىلمىي تۇردە ئېتىراپ قىلالايدۇ. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، كونا ئەنئەنىۋى

مەدەنىيەتنى ئۇنۇملۇك ھالدا ئۆزگەرتكىلى، ھەقىقەتنى راۋاجلاندۇرغىلى، نادانلىق بىلەن قارا قورساقلىقنى تۈگەتكىلى، ئۆز مىللىتىنى مەدەنىيەتلىك ئىلغار مىللەتلەرنىڭ سېپىگە قوشقىلى بولىدۇ. «شۇغىلا» ژۇرنىلى مىللەتنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىگە يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەيدىغان، تارىخىي ماتېرىيالىزملىق نۇقتىنەزەر بىلەن ئىلمىي نۇقتىنەزەرنى تېخىمۇ مۇستەھكەم تۇرغۇزۇشى، قازاق مىللىتىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى بايرىقى روشەن ھالدا تەشۋىق قىلىشى، مىللەتنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنىڭ سۆرەلمە تەركىبلىرىنى چۆرۈپ تاشلاپ، قېرىنداش مىللەتنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنىڭ سۆرەلمە تەركىبلىرىنى قېرىنداش مىللەتلەر مەدەنىيىتىنىڭ مېغىزىنى ئېلىپ، ئۆز مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى ئۇزلۇكسىز بېيىتىشى، راۋاجلاندۇرۇشى ۋە ئۆستۈرۈشى كېرەك. «شۇغىلا» ژۇرنىلى مىللەتنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىگە ئىلمىي نۇقتىنەزەر بىلەن قاراشنىڭ جارچىسى بولۇشقا، قازاق خەلقىنىڭ ئىلمىي - مەدەنىي ساپاسى بىلەن ئىدىيىۋى، ئەخلاقىي ساپاسىنى ئۆستۈرۈشنىڭ، يېڭى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىغا توسالغۇ بولىدىغان كونا ئۆرپ - ئادەتلەرنى ئۆزگەرتىشنىڭ ئوبدان دەرسخانىسى بولۇشى كېرەك.

ئوچىنچى، «شۇغىلا» ژۇرنىلىدا يېڭى يول ئېچىش، ئىجادچانلىق روھى بولۇشى كېرەك. ئاپتونوم رايونىمىزدىكى قازاق مىللىتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇشى بىلەن ھايات ئەمەلىيىتىنى ئىپادىلەش ئارقىلىق، ژۇرنالنىڭ ئۆزىگە خاس ئىستىلى بىلەن ئالاھىدىلىكىنى شەكىللەندۈرۈپ، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى قازاق خەلقىنىڭ چىن قەلبىدىن ياقتۇرۇشى ۋە قارشى ئېلىشىغا ئىگە بولۇش لازىم. مەملىكىتىمىزدە ھەر قانداق بىر مىللەت ئەدەبىياتىنىڭ جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ بىر پۈتۈن گەۋدىلىك ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتى دولقۇنى، دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىيات دولقۇنىغا ئەگىشىپ ئۆزلۇكسىز تەرەققىي قىلىش - قىلالماسلىقىدىكى ھەل قىلغۇچ ئامىل — شۇ مىللەت ئەدەبىياتىنىڭ ئۆزىگە خاس روشەن ئالاھىدىلىكىنى ساقلىيالىغان - ساقلىيالمىغانلىقىدا بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ بىر پۈتۈن گەۋدىلىك ئەدەبىياتىدىن ئايرىلغان، ئۆز مىللىتىنىڭ رېئال تۇرمۇشىدىن ئايرىلغان، باشقىلارنى دوراشنىلا بىلىدىغان، شۇلارنىڭ كەينىدىن سوكۇلداپ ماڭىدىغان ئەدەبىيات ھاياتىي كۆچكە ئىگە بولالمايدۇ، راۋاجلانمايدۇ ھەمدە ئۆز مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشەلمەيدۇ. شىنجاڭدىكى قازاق خەلقىنىڭ ئەدەبىي ژۇرنىلى بولغان «شۇغىلا» ژۇرنىلى رايونىمىزدىكى قازاق خەلقىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇشى بىلەن ئەمەلىي تۇرمۇشىنى يۆنىلىش قىلىپ، بۇ رېئاللىقنى قىزغىنلىق بىلەن ھەقىقىي ئىپادىلەپ، ئېلىمىزنىڭ ئىجتىمائىي ھالىتىگە ئاساسلىنىپ، مىللەتكە مارکسىنىڭ توغرا نۇقتىنەزەرى بويىچە قاراپ، چىن، ئىزگۈ، ئىجابىي نەرسىلەرنى تەشۋىق قىلىش، ساختا، ۋەھشىي، قەبىھ نەرسىلەرنى پاش قىلىشى ۋە ئۇنى تەنقىد قىلىشى كېرەك. ئېلىمىزنىڭ شارائىتىدىن، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى قازاق خەلقىنىڭ ئەمەلىي تۇرمۇشىدىن ئايرىلىپ، باشقا ئەللەردىكى شۇ مىللەتنىڭ ئەدەبىيات مۇقامىغا تەقلىد قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئىجادچانلىقىنى ئېتىبارسىز قالدۇرىدىغان خاھىشلارنىڭ پەيدا بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش لازىم. بۇ چەت ئەللىنىڭ ئېسىل ئەدەبىي - سەنئەت ئەسەرلىرىدىن، ئېلىمىز مەدەنىيىتىدىن ئۆگىنىشنى چەتكە قاقمايدۇ، ئەلۋەتتە. شۇنداق قىلغاندىلا،

ئەدەبىي ژۇرنىلىمىزنىڭ ئۆزىگە خاس روشەن ئالاھىدىلىكى، پۈت تىرەپ تۇرۇش ئاساسى بولىدۇ، شۇ چاغدىلا مىللىتىمىزنىڭ ئەدەبىياتى جۇڭخۇا مىللەتلىرى ئەدەبىياتىنىڭ سەل قاراشقا بولمايدىغان ئورگانىك تەركىبىي قىسمىغا ئايلىنىدۇ.

بۇنىڭدىن تاشقىرى مەن يەنە ماۋۇ ئىككى مەسىلىنى ئېيتىپ ئۆتۈمەن: بىرىنچى، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ، جىددىي ئىلمىي پوزىتسىيە ئارقىلىق ژۇرنالىنى كۆڭۈلدىكىدەك چىقىرىش لازىم. ئەدەبىيات بىز خىل پەن. ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس قانۇنىيىتى ۋە ئوبيېكتىپ ئۆلچىمى بار، ئۇنىڭغا بىرئازمۇ يالغان ئارىلاشتۇرۇشقا بولمايدۇ. تەھرىرات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يولداشلار ئەدەبىي ئەسەرلەرنى تالاش ئۆلچىمىگە قاتتىق پويسۇنۇپ، يۇقىرى سۈپەتلىك، يېڭى مەزمۇنلۇق، ئىدىيىسى ئىلغار ئەدەبىي ئەسەرلەرنى تاللاپ بېسىشى كېرەك. يۇز قاراشقا، كۆكۈل ئىزدەشكە، ئاغىنىدارچىلىق، جەددى - جەمەتلىك مۇناسىۋەتكە ئاساسلىنىشقا، «غەمخورلۇق» قىلىشقا بولمايدۇ. ئۆزئارا سودىلىشىشقا، ئۆز نەپسىگە چوغ تارتىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ. خەلققە، مىللەتكە يۈكسەك دەرىجىدە مەسئۇل بولۇپ، خىزمەتنى ئادىللىق بىلەن پۇختا ئىشلەش، ژۇرنالىنى كۆڭۈلدىكىدەك چىقىرىش كېرەك.

ئىككىنچى، كەڭ كىتابخانىلار ئۆز مىللىتىمىزدىن ۋە باشقا مىللەتتىن چىققان يازغۇچىلارنىڭ مىللىتىمىزنىڭ ھاياتىنى ئەكس ئەتتۈرۈدىغان ئەسەرلىرىدە بايقالغان بەزى ئوبيېكتىپ ئەھۋالغا ماس كەلمەيدىغان، مىللىتىمىزنىڭ ئالغا بېسىش غەيرىتىنى قوزغاشقا پايدىسىز مەسىلىلەرگە ھەتتا مىللەتلەر ئىتتىپاقىغا پايدىسىز يا ئۇنداق، يا مۇنداق مەسىلىلەرگە مۇئامىلە قىلىشتا، تەمكىن پوزىتسىيە قوللىنىشى، ئۆز كۆز قاراشلىرىنى مۇۋاپىق ئۇسۇللار ئارقىلىق ئوتتۇرىغا قويۇشى كېرەك، تەنقىد يېزىش ئارقىلىق ئۆز پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقىمۇ بولىدۇ. بەزى ئەدەبىي ئەسەرلەر شۇ يازغۇچىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىجادىيىەت ئىدىيىسى بىلەن سەنئەتتىكى ئىزدىنىشىنىلا ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. بىز بۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى بەھۇدە چەكسىز پرىنسىپقا كۆتۈرمەسلىكىمىز، بۇنى ھەرگىز بۇ مىللەت بىلەن ئۇ مىللەت ئوتتۇرىسىدىكى مەسىلە، دەپ قارىماسلىقىمىز كېرەك. بۇنداق قىلىش ئاپتونومىنى تەرىبىلەشكە، قايىل قىلىشقا پايدىسىز بولۇپلا قالماستىن، بەلكى جەمئىيەت ئامانلىقى بىلەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغىمۇ پايدىسىز.

يولداشلار! ئۆتۈك ئۆتمۈشكە مەنسۇپ. مەن «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ۋە سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش جەھەتلەردە ئۆزىنىڭ رولىنى تېخىمۇ جارى قىلدۇرۇپ، تېگىشلىك ھەسسە قوشۇشىنى چىن قەلبىمدىن ئۈمىد قىلىمەن. ئاپتونوم رايونىمىزدىكى مىللىتىمىزنىڭ كەسپىي ۋە كەسىپتىن سىرتقى ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمەتچىلىرى بىلەن يازغۇچىلىرىنىڭ ھەر مىللەت ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمەتچىلىرى بىلەن بىللە ئىدىيە ۋە بەدىئىيلىكى تېخىمۇ يۇقىرى، ئامما قىزغىن سۆيىدىغان ئېسىل ئەسەرلەرنى كۆپلەپ يېزىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ مەنىۋى مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئۆزلۈكسىز ئۆسۈۋاتقان ئېھتىياجىنى قامانىتەلەندۇرۇشىنى تىلەيمەن. «شۇغىلا» ژۇرنىلى تەھرىراتىدىكى بارلىق تەھرىرلەرنىڭ روھىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ، «شۇغىلا» ژۇرنىلىنى ئۆزىگە خاس ياخشى ئىستىلغا ئىگە ژۇرنال قىلىپ چىقىرىش ئۈچۈن تىرىشىپ خىزمەت قىلىشىنى تىلەيمەن.

قىزىق ئىشلار

(ھېكايە)

ئەخمەت تۇردى

قىزىق دۇنيادا قىزىق ئىش،
يازدا تۇرۇپ كۆردۈڭ قىش.
يۇلۇپ تاشلاندى ساق چىشلار،
دەرد كۆرمىدى ئاغرىق چىش.
(بىر دوستۇمنىڭ خاتىرىسىدىن)

شۇنداق، دۇنيادا قىزىق ئىشلار ناھايىتى كۆپ. ئالايلى، يېقىندا غەربىي گېرمانىيە ئالىملىرى چاشقان كۆچىدىن پايدىلىنىپ توك چىقىرىدىغان بىر خىل ئۇسكۇنە لايىھىلەپ چىقىپتۇ. كىشىلەر بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ تۇرغاندا، ياپونىيىلىكلەرنىڭمۇ جەنۇبىي قۇتۇپتىكى قەدىمكى مۇزدىن پايدىلىنىپ، ئالىي سورتلۇق ھاراق ئىشلىگەنلىك خەۋىرى تارقالدى...

بۇ ھەقىقەتەنمۇ كىشىلەرنى قىزىقتۇرىدىغان ئىشلار، لېكىن بۇ ئىشلىم - پەن ساھەسىدە بولۇۋاتىدۇ، مېنىڭ بۇ يەردە دېمەكچى بولغىنىم باشقا — كىشىلىك

ھاياتتىكى قىزىق ئىشلار!

يېقىندا يۇرتىمىزنىڭ بىر بۇلۇڭىدا غەلىتە بىر ئىش بولۇپ ئۆتتى. بۇ غەلىتە لىك بارا - بارا كىشىلەرگە قىزىق تۇيۇلۇپ، چوڭ - كىچىك سورۇنلاردا ئېيتىلىدىغان لەتىپىگە ئوخشاش بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قالدى...

* * *

ئارۇپ ئەپەندى ئىشخانىسىغا ئەتىگەنده كەلدى. تۇنۇگۈن كۆرۈپ بولالمىغان

«تارىم» ژۇرنىلىنىڭ ئاپتورلۇق قەلەمغا ئېلىنغان ئەسەر

ماتېرىياللار خېلى بار ئىدى. ئۇ ستاتىستىكا جەدۋەللىرىنى قولىغا ئېلىپ، ئەمدى ۋاراقلاپ تۇرۇشىغا بىرسى ئىشىك تىن ئۇسۇپلا كىردى. ئاروپ ئەپەندى لەپپىدە قاراپ ئۇنى تونۇدى. ئۆڭى قارامتۇل دوغلاق، سېمىزلىكتىن گەدەنلىرى تاختىلىشىپ كەتكەن بۇ ئادەمنى كىشىلەر لەقەمى بىلەن يۇغۇرۇپ «هاشى قوتاز» دەيتتى. ئاروپ ئەپەندى ئۇنىڭ بىلەن ھەپتە بۇرۇن بىر ئۇچراشقان، ئۇچراشقاندىمۇ ئۇنىڭ ئاغزىغا پاتماي چىقىۋاتقان يوغان گەپلىرىنى ئاڭلاپ ھەيران قالغانىدى. مانا، بۈگۈنمۇ ئۇنىڭ ئىشىكىنى پۈتى بىلەن ئېچىپ كىرىشى، يىرتىپ قويغاندەك قىسىق كۆزلىرى بىلەن ئادەمگە بەزدەك تىكىلىشى ئاروپ ئەپەندىنىڭ سەل غەجىقىنى كەلتۈرگەندەك بولدى...

هاشى قوتاز ئىرغاڭلاپ مېڭىپ ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئالدىغا كەلدى، جىيەكلىرى ياغلىشىپ كەتكەن سوكنۇ كەپكىسىنى بېگىز قولى بىلەن ئېگىزرەك كۆتۈرۈپ قويۇپ، قولىدىكى بىر ۋاراق قەغەزنى ئۇن-تىنسىزلا ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئالدىغا قويدى. ئاروپ ئەپەندىمۇ قەددىنى بۈزماستىن قەغەزگە يىراقتىن كۆز يۈگۈرتتى. قەغەزنىڭ يۇقىرىسىدا هاشى قوتازنىڭ سالپى-سۇلپى خەتلەر بىلەن پۈل سوراپ يازغان تۆت ئېلىك ئىلتىماسى، تۆۋەندە يۇرت كاتىتسى ھاۋاز چوڭنىڭ ئاروپ ئەپەندى نامىغا قالىرىتىپ سالغان تەستىقى بار ئىدى.

— 50 مىڭ يۈەن؟! — ئاروپ ئەپەندى خەتتىن كۆزىنى ئۈزۈپ تەئەججۈپ بىلەن سورىدى.

— شۇنداق، 50 مىڭ يۈەن! — هاشى قوتاز خۇددى بەش موچەن ئۈستىدە دېيىشىۋاتقاندەك، گەپلىرىنى چىشىنىڭ ئارىسىدىن چىقىرىپ گېپەيدى. ئاروپ ئەپەندىنىڭ تەرى تۇرۇلدى، ئۇ ئالدىدىكى قەغەزنى زەردە بىلەن نېرى ئىتتىرىپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا مۇنداق گەپلەر بولۇپ ئۆتتى:

— بىزدە خەقتە بەرگۈدەك مۇنچە پۇل يوق!

— ئۇنداق ئەمەستۇ، ئاروپ ئەپەندى؟ كارخانىنىڭ ھېساباتىدىن خەۋىرىمىز بار...

— قىزىق... قۇلىقىڭىز خېلى ئۇزۇن-كەن - ھە؟! سىز سىرتتىكى بىر بوخوچى،① كارخانىمىز بىلەن نېمە ئالاقىڭىز بار؟!

— باشلىقىڭىزمۇ ئالاقىسى يوقما؟! مېنى تونۇمىسىڭىزمۇ ئۇنىڭ تەستىقىنىغۇ تونارسىز...

— ئۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ چاتىقىڭىز بولمىسۇن، باشلىق بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشىمەن! بۇ كارخانا خالىغان ئادەم سېغىپ ئىچىۋېرىدىغان ئىگىسىز سىيىر ئەمەس! مەن سىزگە 50 مىڭ يۈەن تۆگۈل، 50 يۈەنمۇ بېرەلمەيمەن!

— راستىما؟! — هاشى قوتازنىڭ جاۋغايلىرى تارتىشىپ، قىسىق كۆزلىرى تېخىمۇ قىسىلىپ كەتتى، — چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسىز، ئاروپ ئەپەندى؟!

— يوقسۇ! — ئاروپ ئەپەندىنىڭ چىرايىدىكى جىددىيلىك سەل يۇمشاپ، ئۇنىڭ ئورنىنى يۇمۇرلۇق بىر ئىپادە ئىگىلىدى، — مەن ئەزەلدىن ناتونۇش ئادەملەرگە چاقچاق قىلغان ئەمەس، شۇ تاپتا، سىز بىلەن چاقچاقلىشىدىغان ۋاقتىممۇ يوق. هاشى قوتازنىڭ چىرايى ئۆزگەردى،

① بوخوچى — مۇددىئاەر، ئىش كۆتۈرەر ئالغۇچى سۆزىنىڭ خەنزۇچە بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى.

قارامتۇل يۇزلىرى دەسلەپ كۆكسرىپ، كېيىن ئالا - پاساق بولۇپ كەتتى.

— يولداش ئاروپ ئەپەندى! — دېدى ئۇ سۆزىنى ئالاھىدە تەلەپپۇز بىلەن ئۇرغۇلۇق قىلىپ، — شۇ گەپلەرنى دەۋاتقان ۋاقتىڭىزدا، كەلگۈسى ئىستىقبالىڭىز، تەقدىرىڭىز ئويلاپ باقتىڭىزمۇ؟!

— نېمە؟! — ئاروپ ئەپەندى چاچراپ ئورنىدىن تۇردى، بايا ئاڭلىغان گەپلىرىنىڭ راستلىقىغا ئىشەنمىگەندەك، قۇلقىنى ھاشى قوتاز تەرەپكە سىڭايان قىلىپ زەردە بىلەن سورىدى، — نېمە دېدىڭىز، يەنە بىر دەڭا؟!

ھاشى قوتاز مەنسىتمىگەندەك چىرايىنى پۇرۇشتۇردى، قولىنى شىمىنىڭ يانچۇقىدىن ئېلىپ ئارقىغا تۇتتى، كۆكسى كېرىلىپ، قورسىقى دومبايىدى، ئەمدى ئۇ خۇددى بىرسىگە تەنبىھ بېرىۋاتقان مەغرۇر ئەمەلدارەك گىدىيىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— يولداش ئاروپ ئەپەندى، بۈگۈن سىز ماڭمۇ قىلدىڭىز، ئۆزىڭىزمۇ قىلدىڭىز، ئاخىرقى ھېسابتا، ئۆزىڭىزگە قىلدىڭىز! ئەسلىدە، مەن بۈگۈن سىزنى 50 مىڭ يۈەن قەرز ھېسابىغا چوڭ بىر پالاكەتتىن ساقلاپ قالماقچى ئىدىم، ئامال بولمىدى، ئەمدى سىز بۇ تەختىراۋاندا ئۆزۈن تۇرالمايسىز، ئۆزۈن بولسا يەنە ئۇچ كۈنلۈك ھۆكۈمرانلىقىڭىز قالدى!...

ئاروپ ئەپەندىنىڭ بىردىنلا جۈدۈنى تۇتتى. جەمئىيەتتە ئېقىپ يۈرگەن قارا قورساق بىر بىگانىنىڭ ئۆزىدەك بىر مەسئۇل كادىرغا ھېيقىماي قىلۋاتقان بىمەنە گەپلىرى ئۇنىڭغا قاتتىق ھار كەلدى.

— چىقىڭ، ئىشخانىدىن چىقىڭ! — دېدى ئۇ زەردە بىلەن ئېغىر ھارسىنىپ، — مېنىڭ تەقدىرىمنى ھەل قىلىش سىزنىڭ قولىڭىزغا قالدىمۇ؟! بىلىپ قويۇڭ: مەن ئالدى بىلەن دۆلەتنىڭ كادىرى، مەن پارتىيە تەشكىلى مۇشۇ ئورۇنغا قويغان بىر مەسئۇل كادىر!

— سىزمۇ بىلىپ قويۇڭ! — دېدى ھاشى قوتاز تېخىمۇ كۆرەڭلىك بىلەن، — ئاشۇ پارتىيە تەشكىلىنىڭ ھەممىنى ئۆرۈپ-چۆرەلەيدىغان باشلىقى بارلىقى ئېسىڭىزدىن چىقمىسۇن!...

ھاشى قوتاز ئالچاڭلاپ چىقىپ كەتتى، ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئاچچىقى بېسىلمىدى، كاللىسى تېخىمۇ قوداڭشىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىچە چېچىلاتتى، كىمگىدۇ كايىتتى، ئىچ - ئىچىدىن قاپساپ چىقۋاتقان بىر خورلۇق يۈرىكىنى مۇجۇيتتى.

توۋا!... ئۇنىڭ كارخانىسى بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق بىر بىگانە تەلۈە ئەجەب ئۆرىلىك قىلدى - يا؟!...تېخى ئۇنىڭ، ئۇچ كۈندىن كېيىن ئاروپ ئەپەندىنىڭ بۇ يەردىن يوقىلىدىغانلىقىنى ئاگاھلاندۇرغىنى نېمىسى؟! ئۇنى شۇنچە ھۆركىرەتكۈچى ۋاقتا، ھەتتا پارتىيە تەشكىلىنىڭ ئىچكى ئىشلىرى توغرىسىدا ئاشۇنداق كۆرەڭلىك بىلەن سۆزلىتۈاتقان كۈچى زادى نېمە؟!...

ئاروپ ئەپەندى بۇ سوئاللارغا ھەدەپ گەندە جاۋاب تاپالمىدى، كېيىن ئۆزىنى بەزىدى، ھاشى قوتازنىڭ بارلىق گەپلىرىنى قارا قورساقلارنىڭ پوچىلىقى، جۆيلۈش دەپ قاراپ، كۆڭلى - كۆكسىدىن پاك-پاكىزە چىقىرىۋەتتى، لېكىن ئۇ سادىدىلىق قىلدى. ھاشى قوتازنىڭ ئۆزىدىن خېلى كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى، شۇ كۈنلەردە ھەممىنى ئۆز چاڭگىلىغا ئالىغان پۇلنى — پەقەت

ئاشۇ سېھىرلىك پۇلنىلا دەسمايە قىلىپ ئۆزىنى بۇ يەردە ھەممە ئىنساندىن چوڭ، پەقەت خۇدادىنلا كىچىك ھېسابلايدىغانلىقىنى ئويلاپ باقمىدى...

* * *

مەن ئاروپ ئەپەندىنى ئەزەلدىن بۇ ھالەتتە كۆرۈپ باقمىغانىدىم. ئۆيۈمگە خېلى كەچتە — بىر بوتۇلكا ئاق ھاراقنىڭ يېرىمىنى ئىچكەن، يېرىمىنى كۆتۈرگەن پېتى كىرىپ كەلدى. چىراغ يورۇقىدا ئۇنىڭغا سەپ سالدىم، كۆزلىرىدە گويا تېپىتىنچ سۇغا تاش ئاتقاندا پەيدا بولىدىغان مەۋجىدەك بىر خىل سوغۇق دولقۇن ئەكس ئېتەتتى. ئۇ بىر تەرەپتىن ھاراقنى غۇرتۇلدىتىپ ئىچىپ، بىر تەرەپتىن سۆزلەشكە باشلىدى:

— ئاداش... مەن بۇگۈن ئىچتىم... مەن مەست ئەمەس... مېنى بۇگۈن... ۋەزىپەمدىن... ئېلىپ تاشلىدى... بىلەمسەن... بۇنى ماڭا ئۇچ كۈن بۇرۇن... بىر بوخوچى ئۇقتۇرغان... مانا ئۇچ كۈندىن كېيىن ئېلىپ تاشلىدى... تېخىمۇ ياخشى يەرگە يۆتكەرمىش... ھا... ھا... ھا!...

ئۇ كۈلدى، خېلى ئۇزۇنغىچە سىلكىنىپ، قاقاقلاپ كۈلدى، كېيىن بىردىنلا ئۆزىنى تۇتتى، كۆزلىرى سوغۇق پارقىرىدى، بايىقى ھاسىراشلىرى، شىر كەيپىلىكى ئاللىقاياقلارغا غايىب بولدى، قولىدىكى بوتۇلكىنى جوزا ئۈستىگە قويۇپ ئالدىمغا كەلدى ۋە يەلكىمدىن چىڭ قامالىلاپ تۇرۇپ، چوڭقۇر بىر ئىچكى تۇيغۇ بىلەن سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ئاداش... بىز ئەمدى شۇ كۈنگە قاپتۇق، ھېلىمۇ شۈكرى، جېنىمىزنى ئوغرى ئەپ كەتمەپتۇ! ئۇستىمىزدە تۇرغان بەزى ئادەملەر نېمىلەرگە ئايلىنىپ كەتكەنھە؟! مەن قايسىبىر كىتابتا: ئادەم ھايۋانغا ئايلانسا، ھايۋاندىن بەتتەر بولۇپ كېتىدۇ، دەپ ئوقۇغانىدىم. ھازىر بەزىلەر راستىنلا ھايۋانغا ئايلىنىپ بوپتۇ، ئايلانغانىدىمۇ ئەڭ ۋەھشىيلىرىگە، يەپ تويماس بالاخورلىرىغا ئايلىنىپتۇ! لېكىن ئۇلار تېخى ئۆزلىرىنى «پالانچىمەن، پۇستانچىمەن» دەپ گىدىيىشىدىكەن. تۇفى!... كۆكتە قانات قاقىدىغان ھەممىسى شۇڭقار بولامدۇ؟! ئۇنداقلارنى ئاخىر زېمىنىمۇ كۆتۈرمەيدۇ، ئۇلارنىڭ تىرىكى نانغا، ئۆلۈكى كېپەنگە زىيان!...

ئاروپ ئەپەندى خېلى ئۇزاق سۆزلىدى، سۆزلىگەنىدىمۇ، ئەلەم ۋە ئاغرىنىش بىلەن سۆزلىدى. مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى باشتىن-ئاخىر تىمتاس ئولتۇرۇپ ئاڭلىدىم، كۆڭلۈمدە ئاشۇنداق بىر سۆزلىسە قورسىقى بوشاپ، دەردى يەڭگىپ قالار، دەپ ئويلىدىم. ئاخىر ئۇ ئېغىر بىر خورسۇنۇپ سۆزىدىن توختىدى ۋە پۈشۈلدىغىنىچە بېشىنى ئېگىپ شۇكلەپ قالدى. ئەمدى مەن ئىشىنىڭ تېگى - تەكتىنى ئوقۇش ئۈچۈن گەپ كوچىلىدىم:

— ئاداش، زادى نېمە ئىش بولدى؟ بايا «ئۇلۇمدىن تۇقماق چىقىقان» دەكلا سۆزلەپ كەتتىڭ!...

ئۇ ئاستا بېشىنى كۆتۈردى، كۆز چانىقى لەققىدە ياشقا تولغانىدى. كۆڭلۈم بىر قىسما بولۇپ قالدى، چوپچوڭ ئادەمنىڭ كۆزىدە ياش كۆرۈش كىشىگە ئېغىر تۇيۇلىدىكەن. مەن دەرھال ئۇنىڭ كۆڭلىگە تەسەللىي بېرىپ، گەپنى باشقا ياققا بۇراي، دەپ تۇرۇشۇمغا ئۇ يەنە ئۆ-

زى ئېغىز ئېچىپ قالدى:

ــ راست ئاداش... بايا ساڭا باش-ئايىغى يوقلا دەرد تۆكۈپ كېتىپتىمەن، خالىساڭ سۆزلەپ بېرەي...

شۇ ئارىلىقتا، ئايالىم سەي قورۇپ داستىخان تەييارلىدى، بىز بايىقى ھاراق-نى ئاز - ئازدىن ئېچىپ ئولتۇرۇپ، يېڭى باشتىن پاراڭغا چۈشتۇق...

* *

بۇ كارخانا ئانچە چوڭ بولمىسىمۇ، ئىگىلىكى كەڭ، ئىقتىسادى مول بولغاچقا، ھەممە ئادەمنىڭ باشقۇرغۇسى كېلەتتى.

بىر نەچچە يىل ئىچىدە ئۇچ - تۆت كادىر كېلىپ - كېتىپ بولدى، ئۇلارنىڭ بەزىسى بوشراق چىقتى، بەزىسى چىڭراق. ئىشقىلىپ، پۇلنىڭ ئۈستىدە تۇرغان ئادەمنىڭ يە قولى كۆيىدۇ، يە پۇتى، دېگەندەك، بۇ يەردە ئۇزاقراق بېغىر بېسىپ قالغاندىن بىرەرسى چىقمىدى. رەھبەرلىك يېقىندا يەنە بىر تەڭشەش ئېلىپ بېرىپ، بۇ يەرگە ماڭارىپ سىستېمىسىدىن ئاروۇپ ئەپەندىنى يۆتكەپ كەلدى. ئاروۇپ ئەپەندىنىڭ كېلىپلا ئىشقىلىنى كارخانىنىڭ ھېسابات دەپتىرى بىلەن پۇل بولدى.

ئۇ خىزمەتكە چۈشۈپ ئىككىنچى كۈنى ئېتىگەندە، كارخانىنىڭ باش بوغالتىرىنى چاقىرىپ سۆزلەشتى. سوئال - جاۋاب قىلىقبلا بولدى:

ــ ھېسابات دەپتىردە قانچىلىك نەخ پۇل بار؟

ــ 360 مىڭ يۈەن.

ــ ھەممىسى بانكىدىمۇ؟

ــ ياق، بانكىدا ئاران 72 مىڭ يۈەن بار...

ــ قالغىنىچۇ؟!

ــ بىر بوخوچىغا ئۆسۈمسىز قەرز بېرىلگەن...

ــ نېمە، قايسى بوخوچىغا؟!

ــ ھېلىقى ھاشىي... ھە، كىشىلەر ئۇنى ھاشى قوتاز، دەيدىكەن...

ــ بۇ قانداق گەپ؟!

ــ شۇ... يۇقىرىدىكى باشلىقنىڭ تەستىقى بار...

ــ قايسى باشلىقنىڭ؟

ــ ھاۋاز چوڭنىڭ...

ئاروۇپ ئەپەندىنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، ھەيرانلىقتا ئاغزىنى ئاچقىنىچە تۇرۇپ قالدى. بۇ گەپلەر گويا ئۇنىڭغا چۆچەك ئاڭلاۋاتقاندەك غەلىتە تۇيۇلغانىدى.

ــ مۇنداق دەڭ!... ــ ئۇ ئۆز - ئۆزىدىگە سۆزلىگەندەك، بېشىنى سىلكىپ ئورنىدىن تۇردى، قولىنى بىر دەم شىمىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ، بىردەم بېقىنغا تىرەپ ئىشخانىدا ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. بوغالتىر ئۇنىڭ چىرايىدىكى ھەر بىر ئۆزگىرىشكىچە سەپ سالدى، ئۇ توختىماي چىشىنى غۇچۇرلىتاتتى، ئېزىق چىشىنىڭ كىرىشىشىدىن جاغ سۆڭەكلىرى ھېلىلا مەڭزىنى تېشىپ چىقىدىغاندەك تومپىيىپ كەتكەن، دۈگىلەك كۆزلىرى كېرىلگەن، كىرپىكلىرى قىسقىراپ تىكىلىدە بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ ئىشخانىنىڭ يەنە بىر ئايلىنىپ، بوغالتىرنىڭ ئالدىغا كېلىگەندە توختىدى:

ــ قانداق قىلىمىز؟! ــ دېدى بوغالتىرغا سوئال نەزىرىدە تىكىلىپ، ــ كارخانىنىڭ پۇلى مۇشۇنداق خامان سورىغانمۇ؟ ئۇدۇل كەلگەن تەرەپكە كېتىۋېرسە بولامدا؟!

ــ بىلمىدىم... ــ دېدى بوغالتىر

ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، — بۇ ئىش ماڭىمۇ تەس كېلىۋاتىدۇ، بۇنداق كېتىۋەرسە كار-خانىمىز راستىنلا لىڭشىپ قالىدۇ. باشلىق دېگەن تەستىقنى سېلىۋېرىدىكەن، پۇل مېنىڭ قولۇمدىن چىققاچقا خەق مەندىن كۆرىدە-كەن، ماڭىمۇ خۇددى «كېپىنل بولساڭ، كېپە-نىڭ كۆيەر» دېگەندەك ئىش بولۇۋاتىدۇ...

تارۇپ ئەپەندى قاشلىرىنى يىمىردى. كۆزلىرىنى قىسىپ ئويلاندى. ئازدىن كې-يىن بىر قارارغا كەلگەندەك ئۇزۇپلا دېدى:

— سىز باش بوغالتىر، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈملىرىنى ياخشى بىلمىسىز، بۇنداق قەرز بېرىش پۈتۈنلەي يولسىزلىق! قەرزنى كىم ئالغان بولۇشتىن قەتئىي نەزەر، ئۇچ كۈن ئىچىدە تېپىپ كېلىڭ!

بوغالتىر تەڭقىسلىقتا دۇدۇقلىدى:

— بۇ... بۇ... قانداق بولار؟

— تازا ئوبدان بولىدۇ!— دېدى تارۇپ ئەپەندى يەنە شۇ قەتئىيلىك بىلەن، — ئەگەر ئۇچ كۈن ئىچىدە تېپىپ كەلمە-گىنىز، مەن سوتقا ئەرز سۇنىمەن!

بوغالتىر بىلەن بولغان سۆھبەت شۇنە-چىلىك بولدى. ئەلۋەتتە بۇ سۆھبەتنىڭ نەتىجىسى بوغالتىر ئۈچۈن يېنىك بولماي-دىغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئۇ ئىككى كۈنگە-چە تىنىم تاپماي يۇقىرى - تۆۋەن قاتىرە-دى، ھاشى قوتازنىڭ ئالدىغا بىر نەچچە قېتىم بېرىپ سۆزلەشتى، ھەتتا يېلىندى، لېكىن ھاشى قوتازنىڭ بىر تال سېرىق تۈكىمۇ مىدىراپ قويمىدى. ئۇ تېخى قانداق-تۇر كۆتۈرە ئالغان قورۇلۇشۇمدىن زىيان چىقتى - يەي، باشلىق ماڭا مۇددەت بە-لىگىلەپ بەرمىگەن، قاچان تاپسام شۇ چاغ-دا بېرىمەنەي ... دېگەندەك گەپلەرنى قىل-دى. بوغالتىر ئىككى كۈن ئىچىدە بىرلىك ئېتىمدىن چۈشۈپ كەتكۈدەك رىيازەت چەك-تى، ئۇچىنچى كۈنى تارۇپ ئەپەندىگە ئەھۋال ئېيتىش ئۈچۈن ئىشخانىغا كەلدى، لېكىن ئۇنى تاپالمىدى، بۇ چاغدا تارۇپ ئەپەندى ھاۋاز چوڭنىڭ ھوزۇرىدا ئىدى.

باشلىق يۇمشاق ئورۇندۇقتا قاڭقىيىپ ئولتۇراتتى. قارىماقتا، ئۇنىڭ چىراي-شەكلى ئادەتتىكىچە، بوي - تۇرقى قەدرى ئەھۋال، ئورۇق - سېمىزلىكى ئۆزىگە لايىق ئاق سېرىق بىر ئادەم ئىدى. ئۇ تارۇپ ئە-پەندىگە يىراقتىن نەزەر سالغاچ كۆڭلىدە-كى گەپلىرىنى پىشىلدۇردى، كېيىن قاڭتاي-غان گەۋدىسىنى ئالدىغا سەل ئېگىپ، كىبىر بىلەن مۇنداق دېدى:

— خوش... بۇگۈن سىزنى نېمىگە چاقىرتقانلىقىمنى بىلەمسىز!؟

تارۇپ ئەپەندىمۇ ئۇدۇلدىكى سافاغا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ قىسقىلا جاۋاب بەردى:

— ياق!...

— ئۇنداق بولسا، بىلىپ قويۇڭ، تارۇپ ئەپەندى! — باشلىق ئاۋازىنى كۆتۈردى، سۆزىگە ئامال بار بىر خىل سېھرىي كۈچ بېرىشكە تىرىشىپ داۋام قىل-دى،— بىز سىزنى بۇ كارخانىغا بىرىنچى-دىن، ئۆزئارا ماسلىشىش؛ ئىككىنچىدىن، خىزمەتلەرنى بۇرۇشتۇرۇش؛ ئۈچىنچىدىن، يۇقىرى بىلەن تۆۋەنىنىڭ مۇناسىۋىتىنى راۋانلاشتۇرۇش مەقسىتىدە يۆتكىگەن. ئەھۋالدىن قارىغاندا، رەھبەرلىكنىڭ مەق-سىتىنى چۈشەنمىدىڭىزمۇ - قانداق؟

— مېنىڭ بۇ كارخانىغا كەلگىنىمگە ئەمدى تۆت كۈن بولدى، — دېدى تارۇپ ئەپەندى قەددىنى سەل - پەل رۇسلاپ،— تېخى رەھبەرلىكنىڭ مەقسىتىنى ئەمەلىيەتتە كۆرسەتكۈدەك ۋاقىت بولغىنى يوق...

— كۆرسەتتىڭىز، ئاروپ ئەپەندى،— دېدى باشلىق ئالمان - تالمان ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — تامامەن ئەكسىنى كۆرسەتتىڭىز!

— مەسىلەن؟ — سورىدى ئاروپ ئەپەندى خۇددى سىنىپتا ئوقۇغۇچىلارغا سوئال قويغاندەك بىپەرۋالىق بىلەن.

باشلىق مىيقىدا كۈلدى، كۈلكىسى سوغۇق ھەم مەسخىرىلىك ئىدى.

— سىزگە ئۇجۇر - بۇجۇرىنى قويماي دېمىگۈچە بولمايدىكەن - دە! مەسىلەن، كارخانىغا بارغىنىڭىزغا تۆت كۈن بولماي تۇرۇپ، مېنىڭ ئۇستۈمدىن سوتقا ئەرز بەرمەكچى بوپسىز، قانداق؟

ئاروپ ئەپەندى بىرئاز جىددىيلەشتى.

— ئۇنداق گەپ يوق، يولداش ھاۋاز چوڭ!— دېدى ئۇ تۆكۈرۈكىنى يۇتقۇنۇپ،— مەن پەقەت كارخانىنىڭ پۈلى ئۇستىدە توختىلىپ شۇنداق دېگەنىدىم...

— ئوخشاش گەپ ئەمەسمۇ؟!

— قانداق ئوخشاش بولىدۇ؟!

ئىككىيلەن بىر - بىرىگە تىكىلگىنىچە تۇرۇپ قالدى. باشلىقنىڭ خۇنى قاچقان قوڭۇر كۆزلىرىدە بىر خىل مەنسىتمەسلىك بىلەن مەنمەنلىكىنىڭ سوغۇق ئالامىتى، ئاروپ ئەپەندىنىڭ كۆزلىرىدە بولسا، بىر خىل تەئەججۈپ بىلەن ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنىڭ يارقىن ئىپادىسى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. باشلىق بىر دەقىقىلىك تىكىلىشتىن كېيىن، ئاروپ ئەپەندىدىن كۆزىنى ئۇزۇپ مۇنداق دېدى:

— بولدى، ئاروپ ئەپەندى، بۇ ھەقتە تەگەشمەيلى، سىز ئۇ يەرگە يېڭى بارىدىڭىز، مېنىڭ مەسلىھەتىم: ئىشنى پۈلدىن باشلىماي، ئادەمدىن باشلاڭ. مېنىڭ تەستىقىم بويىچە سىرتقا قەرز بېرىلگەن پۇللارغا مەن ئىگە، مۇبادا، تۇتۇشقا توغرا كەلسە، مېنى تۇتسىڭىز بولىدۇ!

— ئۇنداق قىلساق بولماس، — ئاروپ ئەپەندى ئىككى يېنىغا قىمىرلىنىپ قويدى،— كىم قەرز ئالغان بولسا، شۇ قايتۇرۇشقا تېگىشلىك. ھېلىمۇ ئالدىغا ئىككى يىل، كەينىگە بەش ئاي بوپتۇ. كارخانىنىڭ پۈلى مۇنداق چېچىلىپ كەتسە، ئىشنى قانداق يۇرۇشتۇرۇمەن؟!...

تېلېفون جىرىڭلاپ قالدى، ئاروپ ئەپەندىنىڭ سۆزى ئۈزۈلدى، باشلىق كىم بىلەندۇ ناھايىتى سۈلكەت بىلەن سۆزلەشتى، كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاروپ ئەپەندىگە يۈزلەندى:

— مۇھىم بىر ئىش چىقىپ قالدى، بۈگۈن سىز بىلەن مۇشۇنچىلىك سۆزلىشەيلى. كارخانىغا سىزدىن بۇرۇن كېلىپ كەتكەنلەرنىڭ ئەھۋالىنىمۇ ئۇقۇشۇپ باقارسىز. مېنىڭ پىكرىم: ھەر يەرنىڭ تۈلكىسىنى ئۆز تايىقى بىلەن ئوۋلىغان ياخشى. بولمىسا، ئادەم ئۆزىگە جاپا تېپىپ ئالىدۇ!...

ئۇلار خوشلاشتى. ئاروپ ئەپەندى شۇ كۈنى كەچكىچە خىيال بىلەن ئۆتتى. كاللىسى ئېلىشىپ، قولاقلىرى غۇڭۇلدىدى. ئويلىغانسېرى خىيالىرى چېگىشلىنىپ كەتتى...

لېكىن ئۇ نىيەتتىدىن يانمىدى، ئەزەلدىن ئۆزى تۇتقان يول بويىچە — ۋىجدانىغا تايىنىپ ئىش كۆرۈش قارارىغا كەلدى. شۇ مەقسەتتە، ھاشىي قوتاز بىلەن ئۆزى كۆرۈشمەكچى بولدى. مۇبادا، ئىش چىرايلىقچە پۈتمىسە، ئېھتىماللى بولغان

بەزى ئاقبۇەتلەرنىمۇ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى ...

ئەتىسى بۇغالتىر بىلەن بىللە ھاشى قوتازنى ئىزدىدى، لېكىن يېرىم كۈن يۈرۈپمۇ ئۇنى ھېچيەردىن تاپالمىدى. كەچقۇرۇن كۆتۈلمىگەن ئىش يۈز بەردى. ئاروپ ئەپەندى بالىلىرى بىلەن تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرغاندا، ھاشى قوتاز ئىككى ئاغىينىسىنى باشلاپ كىرىپ كەلدى. ئۇ ئۆزىنى ناھايىتى ئەركىن تۇتۇپ، مېھمانخانىغا كىرىپلا ئاغزىنى قويۇۋەتتى:

— ئاڭلىسام، كارخانىغا يېڭى كەلگەن باشلىق ئوخشايسىز، كېلىپلام پېقىرنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىپسىز، سىزنى ئاۋارە قىلماي دەپ ئۆزۈم كەلدىم ...

— ياخشى بوپتۇ ...— ئاروپ ئەپەندى ئۆزىنى تۇتۇپ، ئېغىر - بېسىق بولۇۋالدى، ئۇلار نېمىلا بولمىسۇن ئۆيىگە كەلگەن مېھمان بولغاچقا، قىزغىن مۇئامىلە قىلماي بولمايتتى.

دەرھال داستىخان راسلاندى، سىنچاي قۇيۇلدى. ئارقىدىن ئاروپ ئەپەندى ساھىبخانغا خاس ئىلتىپات بىلەن سورىدى:

— ئاز - پاز ئىچەمدۇق؟

بۇ قېتىم ھاشى قوتازدىن بۇرۇن، ئۇنىڭ ئېغىز بويلۇق، ئاۋاق بىر ھەمراھى ئېغىز ئاچتى:

— كۆڭۈللىرى پادىشاھ ئاروپ ئەپەندى، ھاشىمكام ئوبدان ھاراق بولسا، ئاز - تولا تېتىپ قويىدۇ.

ئاروپ ئەپەندى ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر بوتۇلكا ھاراق بىلەن ئىككى دانە رۇمكا قويۇلغان كىچىك بىر - پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ چىقتى.

— ئۆيدە بارى مۇشۇ ئىكەن، — دېدى ئۇ پەتنۇسنى داستىخانغا قويۇۋېتىپ.

ھاشى قوتازنىڭ ئوڭ يېنىدىكى ئالغاي كۆزلۈك ھەمراھى كۆزلىرىنى ئۇچ بۇرجەك قىسىپ، يېراقتىن ھاراقنىڭ مارکىسىغا زەن سالدى. «كۇئېنلۇن» مارکىلىق بۇ ھاراق شۇ كۈنلەردە چوڭ - كىچىك سورۇنلاردا تالىشىپ ئىچىلىدىغان خىلى ئەتىۋار ھاراقلاردىن ئىدى.

— قېنى، بۇنداقمىنمۇ بىر تېتىپ باقايلى، — دېدى ھېلىقى ئالغاي مەنسىتمىگەندەك قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ.

رۇمكىلار يېنىك جىرىڭشىپ، ئۇچ قېتىمدىن ئايلاندى. كۆچلۈك ھاراق ھەممىنىڭ بەدىنىدە بىر خىل يېقىملىق ھارارەت دولقۇنى قوزغىدى، مېھمانلارنىڭ كەيپى كۆتۈرۈلدى، ئالغاي بىلەن ئۇزۇن تۇرانىكمۇ ئۇششاق تىللىرى چىقىپ، ھەدەپ ھاشى قوتازنى كۆككە كۆتۈرۈشكە باشلىدى، ئۇنىڭ ئابرويى، پۇلى، مەردلىكى توغرىسىدا ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختاشتى:

— ھاشىمكام دېگەن ئالقىنىى بىلەن ئاسمانىنى، تاپىنى بىلەن يەرنى تىرەپ ئالالايدىغان ئادەم، جۇما...

— لازىم بولسا، ئاينىمۇ يۇلۇپ ئىلىدۇ، تېخى ...

— ئاروپ ئەپەندى، ئاڭلىغانمۇسىز، «تۆردە ئولتۇرغان ھېساب ئەمەس، زەللە ئالغان ھېساب» دېگەن بىر گەپ بار. بىزنىڭ ھاشىمكام دېگەن ئەسكى چاپانىنىڭ ئىچىدە تۇرغان بىلەن بۇ شەھەردىكى تاجسىز پادىشاھ!...

— خىلى - خىلى باشلىقلارمۇ ئۇنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ دېسىلە ... ئاروپ ئەپەندى سۆكۈت ئىچىدە ئۇ-

لارنىڭ سۆزلىرىنى بىر ياقتىن ئاڭلاپ، بىر ياقتىن مۇلاھىزە قىلىپ ئولتۇردى. بەزى سۆزلەر ئادەمنىڭ غىدىقىنى كەلتۈرەتتى، ئاروپ ئەپەندى ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى. ئىككى گۈپپاڭچىنىڭ ئەمدى ئاغزى بېسىلمۇدى ھاشى قوتازنىڭ زۇۋانى ئېچىلدى:

— تېخى بەزىلەر ئۆزلىرىچە ئامبال بولىمەن، دوتەي بولىمەن، دەپ ئاغزىنى تامشىپ يۈرىشىدىكەن! قېنى، بىزنىڭ ئالدىمىزدىن ئۆتمەي بوپ باقسۇنا؟! ... ھېلىغۇ ئامبالكەن، بىزنىڭ ئالدىمىزدىن ئۆتمىسە، ھامبالمۇ بولالمايدۇ!...

ئاروپ ئەپەندىنى ئەمدى رەسمىي كۈلكە قىستىدى، لېكىن ئۇ لېۋىنى چىشلەپ جىم ئولتۇرۇۋالدى. ھاشى قوتازنىڭ بۇ گەپلىرى ئۇنىڭغا خۇددى ھۆل كېسەكتىن ئوت چىقارغاندەك تۇيۇلۇپ كەتكەندى. شۇنداقتىمۇ ئۇ بۇ يوغان گەپلەردىن كىچىككىنە بىر ھەقىقەتنى چۈشەنگەندەك بولدى ...

ھاراق يەنە بىر نەچچە رۇمكىدىن ئايلاندى، ھاشى قوتاز تېخىمۇ ئېچىلىپ كەتتى. شۇ تۇرقىدا ئۇ قورسىقىدا نېمە بولسا يوشۇرماي دەۋېتىدىغاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ گېپى ئاستا - ئاستا ئەينى مۇددىئا ئۈستىگە يۆتكەلدى:

— ئاروپ ئەپەندى، ئاڭلىسام، مېنىڭ ئۈستۈمدىن سوتقا ئەرز بەرمەكچى بوپسىز. مېنىڭچە، بۇ نېيىتىڭىزدىن ياخشىلىقچە قايتىڭ! ئەگەر سوتقا چۈشۈشكە توغرا كەلسە، مەن يالغۇز چۈشمەيمەن، يۈرت باشلىقىمۇ بىللە چۈشۈپ قالىدۇ. نېمە ئۈچۈن دەمسىز؟ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، مەن بۇ كارخانىدىن قەرز ئالغان پۇللارنى شۇ كىشى تەستىقلىغان، بۇ تەستىق ماڭىمۇ ئاسانغا چۈشمىگەن. سىز بەلكىم باشلىقنىڭ ئاستى - ئۈستى تاختايلىق يېگى ئۆيلىرىنى كۆرگەنسىز، مېھمانخانا ئۆيىدىكى ئانار گۈللۈك گىلەم بىلەن رەڭلىك تېلېۋىزورنىمۇ كۆرگەنسىز ... بۇ نەرسىلەرگە مەن قەرز ئالغان ئاشۇ پۇللاردىن چىقىم بولمىدى دەمسىز؟!...

ئالغاي دەرھال لوقما سالدى:

— مانا ... مانا...ھاشىمكامنىڭ مەردلىكى شۇ - دە!

ئۇزۇنتۇرامۇ پۇرسەتنى ئۆتكۈزمىدى:

— ھېلىغۇ ئۇنچىلىك دۇنيا ئىكەن، يۈرىكىڭنى ئالمەن، دېسىمۇ غىك قىلمايدۇ، ھاشىمكام! ...

ئاروپ ئەپەندى بۇ چاقىرىلمىغان مېھمانلارنىڭ بىمەھەل كېلىشىدىكى مۇددىئاسىنى ئەمدى تولۇق چۈشەندى. ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدە، بېشاردىتمۇ، ئۆزىنى كۆرسىتىشمۇ، تەھدىت بىلەن پوپۇزىمۇ، ئىلتىجامۇ بار ئىدى. ئەمدى ئاروپ ئەپەندى سۆزلەشكە مەجبۇر بولدى.

— كەچۈرسىلە، — دېدى ئۇ يەنە شۇ ئېغىر بېسىقلىق بىلەن، — مەن ئۇنچىلىك مەردلىك قىلالمايمەن! تەشكىل مېنى كارخانىغا مەسئۇل قىلىپ ئەۋەتتى، لېكىن پۇل بولمىسا قانداق ئىشلەيمەن؟! «قۇرۇق ئۆستەڭگە مىراب» بولۇپ يېتىمدىمەن؟! كارخانىنىڭ پۇلى كارخانىغا تەئەللۇق، ئۇنىڭدىن ھەر قانداق ئادەم شەخسىي مەنپەئىتى ئۈچۈن پايدىلىنىشقا بولمايدۇ! كىم قەرز ئالغان بولسا، قايتۇرۇشى كېرەك!

بۇ گەپلەر ھاشى قوتازغا تەسىر قىلمىدى، ئۇ يەنە شۇ بايىقى كۆرەڭلىكى بىلەن:

— قايتۇرۇشنى ھامان قايتۇرىمىز،

ئاروپ ئەپەندى، — دېدى غۇدۇڭشىغاندەك قىلىپ، — لېكىن ۋاقتى - سائىتى كەلسۇن!

— ۋاقتى - سائىتى قاچان كېلىدۇ؟! — ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئاۋازى سەل قوپاللاشتى.

— بۇنى ئەڭ ياخشىسى، باشلىقتىن سوراڭ! — ھاشى قوتاز شۇنداق دېدى - دە، بۇ ھەقتىكى گەپنى شۇ يەردە ئۈزمەكچى بولۇپ، ئوڭ تەرىپىدىكى ئالغايغا ئىشارەت قىلدى، — قېنى، هاراق ئىچەيلى!

ئالغاي دەرھال يېنىدىكى سومكىنى ئاچتى:

— ئاروپ ئەپەندى، ئەمدى بۇنداق هاراقنىمۇ تېتىپ باقايلى، بۇ هاشىمكامنىڭ سىزگە بولغان كۆڭلى...

ئۇ، سومكىدىن پېچىتى بۇزۇلمىغان بىر شىشە «ماۋتەي» هارىقى بىلەن سۇر-لەپ پىشۇرۇلغان بىر توخۇ گۆشىنى ئېلىپ داستىخانغا قويدى. بۇ كۆتۈلمىگەن ئىلتىپات ئاروپ ئەپەندىگە ياقمىدى. بۇ ئىش گويا ئۇنىڭغا ئاپئاشكارا قىلىنغان هاقارەتتەك، ئۇنىڭ بىلەن قەستەن ئۆزەڭگە سوقۇشتۇرۇۋاتقاندەك تۇيۇلدى. تۇرۇپلا ئۇنىڭ غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەلدى، قوشۇمسى تۇرۇلۇپ، جاۋغايلىرىدىكى قورۇقلار تىككىدە تارتىشىپ كەتتى. ئۇ، داستىخانغا قارىغانسېرى ئىچ - ئىچىدىن بىر خورلۇق هېس قىلدى...

ئالغاي «ماۋتەي» نىڭ ئاغزىنى ئاچماقچى بولۇپ تۇرغاندا، ئاروپ ئەپەندى خۇددى ئوچۇق ئاسماندا چېقىن چاقىنىدەك گۈلدۇرلىگەن ئاۋازدا ۋارقىرىدى:

— ئاچماڭ! هارىقىڭنى ئەدىن ئالغان بولسىڭىز، شۇ يەرگە بېرىپ ئىچىڭ! بۇ مېنىڭ ئۆيۈم، قانچىلىك مېهمان قىلالىسام شۇنچىلىك قىلىمەن!...

ئالغاي تۇرۇپلا قالدى، كۆزىنىڭ پاختىسى تېخىمۇ يوغىناپ چەكچىيىپ كەتتى. لېكىن هاشى قوتاز ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئەپلىزىدىنمۇ يامانراق تەلۈلىك بىلەن گۈركىرىدى:

— نېمانچە ۋارقىرايسىز، ئەپەندىم! سىز ئىچىمىسىڭىز ئىچىدىغانلار كۆرمەك! — ئۇ يېنىدىكىلەرگە قولىنى شىلتىدى، تۇرۇڭ-لار، بۇ داستىخاندا ئىشىمىز تۈگىدى، كەتتۇق!

هاشى قوتاز لوڭكىدە ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىككە ماڭدى، ئىككى هەمراهىمۇ ئوپۇل - توپۇل سومكىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ ئۇنىڭغا ئەگەشتى، ئۇلار خوشمۇ ئېيتماي ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

شۇ كېچە ئاروپ ئەپەندى كىرپىك قاقمىدى. بىر نەچچە كۈن ئىچىدە ئۈستى-ئۈستىلەپ بولۇۋاتقان بۇ غەلىتە ئىشلار ئۇنى خېلى گاڭگىرىتىپ قويدى. ئۇ ئامال قىلىپ گاڭگىراشتىن قۇتۇلۇشنى، ئۆزىنىڭ ۋىجدانىغا، ئەقىدىسىگە لايىق يول تېپىپ مېڭىشنى ئويلايتتى، لېكىن ئەقىدە بىلەن رېئاللىق ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن توقۇنۇش ئۇنىڭغا قەدەمدە بىر توسالغۇ پەيدا قىلىپ، ئالغا ئىلگىرىلىشىگە كاشىلا قىلىۋاتاتتى. بۇنىڭلىق بىلەن ئاروپ ئەپەندى بوشاپ قالمىدى، هاشى قوتاز بىلەن ئاخىرغىچە ئېلىشىشنى، زۆرۈر تېپىلغاندا، ئەينەن ئەھۋالنى ئاممىغا مەلۇم قىلىپ، خەلق سادالىسى پەيدا قىلىشنىمۇ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى، لېكىن باشلىق يەنە چاققان چىقتى، خۇددى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ تۇرغاندەك، ئەپچىللىك بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋالدى.

هېلىقى ئىشتىن ئىككى كۈن كېيىن

بىر كەچقۇرۇنلۇقى ھاۋاز چوڭنىك ئازادە پىكاپى تۈيۈقسىز ئارۇپ ئەپەندىنىك ئىشىكى ئالدىدا پەيدا بولۇپ قالدى. ئارۇپ ئەپەندىنىك كۆڭلى يەنە بىر شۇملۇقنى سەزدى. لېكىن بۇگۈن باشلىقنىك چىرايى ئوچۇق، سۆزلىرى يېقىملىق ئىدى. ئۇ ئارۇپ ئەپەندىنىك تەكلىپىنى چىرايلىق ئۆزرە بىلەن رەت قىلدى:

— بۇگۈنچە ئۆيىمگە كىرمەي، ئايرىم بىر كېلىپ مۇڭدىشىش نىيىتىم بار. ھازىر سىزنى باشقا بىر يەرگە ئېلىپ بارماقچىمەن...

— نەگە؟ — ئارۇپ ئەپەندىمۇ تۇزۇت بىلەن سورىدى.

— بارغاندا بىلىسىز، قېنى، ماشىنىغا چىقىڭ...

— قانداق بولار؟ ... — ئارۇپ ئەپەندى ئىككىلەندى.

— ھەي... سىزنىڭ شۇ كاجلىقىڭىز... بولدى، ماشىنىغا چىقىڭ، — دېدى ھاۋاز چوڭ ئۇنىڭ قولىنى تارتىپ، — ئىشقىلىپ، مېنىڭ ئارقامدىن ماڭمىسىڭىز زىيان تارتمايسىز، ئارۇپ ئەپەندى ...

ئارۇپ ئەپەندى ئىلاجسىز ماشىنىغا چىقتى، ھاۋاز چوڭ يول بويى تولىمۇ خۇشلۇيلۇق بىلەن سۆزلەپ ماڭدى. لېكىن بۇ گەپلەر ئارۇپ ئەپەندىنىك قۇلىقىغا كىرمىدى. ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ نەگە بېرىپ، كىملەر بىلەن ھەمسۆھبەت بولىدىغانلىقىنى، بۇ تۈيۇقسىز ئىلتىپاتنىڭ نېمە مۇددىئادا بولۇۋاتقانلىقىنى قىياس قىلىپ بىئارام بولۇۋاتاتتى...

ئويلىغان ئىش ئاخىر يۈز بەردى. ئۇلارنى ئايۇان - سارايلىق چوڭ قورۇنىڭ ئالدىدا ھاشى قوتاز كۈتۈۋالدى.

— مانا، مانا ... بۇ ئىشىڭىز جايىدا بولدى، ئارۇپ ئەپەندى، — دېدى ئۇ يىراقتىنلا قول سوزۇپ كېلىپ، — پەيغەمبىرنىڭ ئۈممەتلىرىنىڭ ھەممىسى بىر تۇغقان، دېيىشىدۇ. بىز ئارازلىشىپ نەگە باراتتۇق؟ ... قېنى، ئۆيگە كىرەيلى ...

ئارۇپ ئەپەندى تۇرۇپلا قالدى، كالا لمسمۇ تورمۇزلانغاندەك بىر دەقىقە ئىشلىمەي قويدى. ئۇ ئەمدى ئارقىغا يانالمايتتى، شۇ پەيت ئۇنىڭ كۆڭلىدىن، بۇنىڭ ھەممىسى باشلىقنىڭ ھەم مۇداپىئە ھەم ھۇجۇم ئۈچۈن قىلىنغان يېڭى ئورۇنلاشتۇرۇشى ئىكەن، دېگەن ئوي غىلىمدا ئۆتۈپ كەتتى...

ئۇلار ھويلىغا كىردى، ئىككى يۈز ۋاتلىق لامپۇچكا يېقىلغان گۈللۈك ھويلا كۈندۈزدەك چاراقلاپ تۇراتتى. ئۇلار پۈتۈنلەي ئويما - نەقىشلەر بىلەن بېزەلگەن ئازادە پېشايۋاندىن ئۆتۈپ، ئاستى تاختايلىق مېھمانخانىغا كىردى، مېھمانخانىنىڭ رەڭلىك ئاسما چىراغلار چاقناپ تۇرغان تورۇسىدىن باشقا ھەممە يېرى قىپقىزىل زىلچا - گىلەملەر بىلەن پۈركەنگەنىدى. گىلەملەرنىڭ ئۈستىگە يەنە تام يېقىلىتىپ، ئىتالىيە نۇسخىلىق سافادىن ئون نەچچىسى قويۇلغانىدى.

ئارۇپ ئەپەندى ھەممىگە سەپسالدى، سەپسالغانسېرى، كۆز ئالدىدا باشقىچە بىر دۇنيا — خۇددى پادىشاھلارنىڭ ئوردىسىدەك سەلتەنەتلىك بىر قەسىر نامايان بولغاندەك بولدى ...

ھاۋاز چوڭنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ھويلىدا، مەنزەردە ئىككى - ئۈچتىن بولۇپ پاراڭغا چۈشكەن باشقا مېھمانلارمۇ دەرھال باشلىقنى ئېقتىدا قىلىپ مېھمان-

خانىغا يەتكۈزدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە مۇشۇ يۇرتنىڭ بىر قىسىم ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن كەلگەن بىرنەچچە ياش چوكان ۋە يەنە ئۈچ سازەندە بار ئىدى. خېلى ئۇزاق سوزۇلغان سالام - سائەتتىن كېيىن، داستىخان سېلىندى، داستىخان ناھايىتى مول ئىدى. ئۆز رېتى بىلەن كىرىپ - چىقىۋاتقان تائاملارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى. ئەڭ چوڭى تونۇردا پىشۇرۇلغان پاخلاندىن تارتىپ، ئەڭ كىچىكى كەم تېپىلىدىغان پىستىلەرگىچە داستىخانىنىڭ يۈزىنى ياپقانىدى ...

ئۇزۇنغا قالماي ھاراق كەلتۈرۈلدى، ئەرلەر ئۈچۈن «ماۋتەي»، ئاياللار ئۈچۈن قىزىل لېنتىلىق ئۈزۈم ھاراقلىرى، پاكىز تاننىڭ كۆمۈش رەڭلىك پەتنۇسى ئۈستىگە تىزىلدى. ساقىيلىقىنى ھېلىقى كۈنى ئارۇپ ئەپەندىنىڭ ئۆيىگە بارغان ئالغاي قىلدى. بىرىنچى قەدەھ مۇشۇ سورۇننىڭ كاتتىسى ھاۋاز چوڭنىڭ شەرىپىگە ئىچىلدى. ئىككىنچى، ئۈچىنچى قەدەھلەرمۇ يەنە ئۇنىڭ نامىدىن نېرى كەتمىدى، رۇمكىلار بەش قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن، ھەممەيلەن ۋاژىلداپ پاراڭغا چۈشتى، بەزىسى، يېنىدىكى ھەمراھىغا گىرە سېلىپ ئۆز قەلبىنى ئىزھار قىلاتتى؛ بەزىسى، قول ئاستىدىكى كادىرلارنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە كۆسۈرلىشىپ سودىلىشۋاتاتتى. پەقەت ھاۋاز چوڭلا سافانىڭ يۆلەنچۈكىگە قويۇلغان پەر ياستۇققا جىمغىنا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئۇدۇلىدىكى بوي - تۇرقى ئىرغايدەك، قارا قۇمچاق، چىرايلىق چوكانىنى ئوۋلاۋاتاتتى. شۇ تاپتا، ئۇنىڭ ھاراق تەپتىدىن كۆزلىرى غىلايلاپ، يۈرىكى قىزىپ كەتكەنىدى، چوكانمۇ پات - پات بېشىنى كۆتۈرۈپ، خۇمارلاشقان كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا لەپ - لەپ قاراپ قويياتتى. جان ئالغۇچى بۇ نازاكەتلىك بېقىشلار باشلىنىڭ ھېسسىياتىنى تېخىمۇ دولقۇنلىتىۋەتتى. ئۇ ئەمدى داۋاملىق جىم ئولتۇرالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ھاشىغا قوتازغا بۇيرۇق چۈشۈردى:

— داستىخىنىڭنى يىغىشتۇر، ھاشى، تانسا ئويناymiz!

داستىخان يىغىشتۇرۇلدى. سازەندىلەر سازلىرىنى قولىغا ئالدى. باشلىق ئالغاي ساقىينىڭ مېڭىپ يۈرۈپ قۇيۇۋاتقان ھاراقىدىن بىر رۇمكىنى ۋاققىدە قېقىۋېتىپ، يېنىدىكى ئارۇپ ئەپەندىگە دېدى:

— قېنى، تەييارلىنىڭ، بىر - ئىككى مەيدان تانسا ئويناپ، قانىنى قىزىتايلى.

ئارۇپ ئەپەندى خىجىللىق ئارىلاش ئۆزرە ئېيتتى:

— مەن شۇنى ئۆگەنمەپتىكەنمەن، ئويىنىغانىنى كۆرەي ...

— شۇمۇ گەپمۇ؟ — دېدى ھاۋاز چوڭ رەنجىگەندەك قىلىپ، — بۈگۈنكى زىياپەت سىزنىڭ شەرىپىڭىزگە بولۇۋاتىدۇ، جۇمۇ ئارۇپ ئەپەندى ...

ئۇنىڭ سۆزى ئاغزىدا قالدى، ھېلىقى قارا قۇمچاق چوكان مەيدىسىنى كېرىپ، قەدەملىرىنى ئۇششاق ئالغىنىچە ئىرغىنىپ كېلىپ، ئۇنى تانسىغا تارتىپ كەتتى. ئۇلار ھەۋەس بىلەن ئويناشقا باشلىدى، ھاۋاز چوڭ ياش چوكانىنىڭ ئىنچىكە بەللىرىنى چىڭ قورۇپ تۇتۇۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئۇزۇن، قاپقارا ئىككى ئۆرۈم چېچى ھاۋاز چوڭنىڭ تېرىلىرى بوشاپ لەشـ

تەك بولۇپ قالغان قولى ئۇستىددىن چۈ-
شۈپ، تېقىمىدا سويلاپ تۇراتتى ...

ئۇچ مەيدان تانسىدىن كېيىن، كىم-
لەرنىڭدۇ تەلىپى بىلەن قارا قۇەچاق چو-
كان ئۇسسۇلغا چۈشتى. ئۇ زىلۋا قەددى -
قامىتىنى تولغاپ، نازغىتىپ، شۇنداق چە-
رايلىق ۋە لەۋەن ئويىنىدىكى، ھەممىسىنىڭ
ئاغزىدىن شۇلگەيلىرى ئېقىپ كەتتى. بو-
لۇپمۇ، ھاۋاز چوڭ ئۇسسۇلچىنىڭ ھەربىر
ئايلىنىپ كېلىپ ئۆزىگە قىلغان خۇپىيانە
خۇلقىدىن ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ قوي-
غىلى تاس قالدى. شۇ پەيت مېھمانخانە-
نىڭ ئوتتۇرىسىدا ھاشى قوتاز پەيدا بول-
دى. ئۇ، ئۇسسۇلچى چوكاننىڭ يېنىك ۋە
ئەۋرىشم پىرقىراۋاتقان شوخ ھەربكتىگە
بىر پەس قاراپ تۇردى، كېيىن يانچۇ-
قىدىن 50 يۈەنلىك يېڭى پۇلدىن ئالتە-
نى شارتتىدا چىقىرىپ، ئۇسسۇلچى چوكان-
نىڭ بېشىدىن ئۆزىدى ۋە كۆرەك ئاۋازدا:

— بۇ پۇل ھاۋاز ئاكامنىڭ سەدىقە-
سى! — دەپ ۋارقىراپ، ئۆيگە چېچىۋەتـ
تى ...

باشلىق كۈلۈمسىرىدى، شەھۋانە ھە-
ۋەستىن قىسىلغان كۆزلىرى ئۇسسۇلچىغا
تىكىلدى، چوكان تېخىمۇ ھاياجانلىنىپ
ئويناۋاتاتتى. شۇ چاغدا، ئاجايىپ بىر
قىزىق ئىش يۈز بەردى:

باشلىق ھاراقتىن بوشىشىپ كەتكەن
كېلەڭسىز گەۋدىسىنى ئۆزىگە ياراشمىغان
بىر چاققانلىق بىلەن ئۆرە قىلدى ۋە يەنە
شۇ ھامان لوككىدا يەرگە ئولتۇرۇپ تۆت
پۈتلۈق بولدى، كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا
مۆجىزىلىك بىر ھالەت شەكىللەندى: باش-
لىق — يېشى ئەللىكتىن ئاشقان، بىرنەچە
چە نەۋرە كۆرگەن ھاپىز چوڭ بەئەينى
ئېشەككە ئوخشاش تۆت پۈتلۈق بولۇپ ئۆەۋ-
لىگىنىچە ئۇسسۇلچى چوكاننىڭ ئالدىغا كەلدى
ۋە ناھايىتى زەئىپ ئاۋازدا ئۇنىڭغا پە-
چىرلىدى:

— چىددىيالمىدىم ... قارا قۇچىقىم...
تانسا ئويناپلى!

چوكان قا - قاقلاپ كۈلۈپ كەتتى
ۋە خېنە ياققان نازۇك بارماقلىرى بىلەن
باشلىقنىڭ يۈزلىرىنى سىلاپ يۆلەپ تۇر-
غۇزدى، بىر نەچچە مۇرىت - مۇخلىسلار
«ياشا، ئويناپ ...» دەپ قى - چۇ كۆتۈردى.

ساز رېتىمى تانسىغا ئۆزگەردى. ئىك-
كىسى گىرەلەشتى، بەللەر تېخىمۇ چىڭ
قورۇلدى، قوللار بىر - بىرىگە مەھكەم كە-
رىشىپ كەتتى ...

ئاروپ ئەپەندى خۇددى قوقاس ئۇس-
تىگە دەسسىگەندەك ئولتۇرالماي قالدى.
كۆز ئالدىدا بولۇۋاتقان بۇ ئاجايىپ - غا-
رايىپلاردىن ئۇنىڭ قەلبى خىرەلەشتى.
كۆڭلى بۇزۇلدى، ئۆزىنى گويا ئىككى يۈەل
كىسىگىچە پاتقاققا پېتىپ قالغاندەك ئېغىر
ھېس قىلدى.

مانا، «تۆشۈك سۆدا بىلىنەر» دېگە-
نى شۇ ئىكەن - دە! ئاروپ ئەپەندى بۇگۈن
نۇرغۇن نەرسىلەرنى كۆردى. ئاۋۇ باشلىق-
نىڭ ئۆز ئىشخانىسىدا گىددىيىپ ئولتۇرۇپ
كىشىلەرگە گويا دۇنيانى ئۆرۈپ - چۆرۈيە-
دىغاندەك ئەلپازدا مۇئامىلە قىلغىنى بە-
لەن بىر پاسىق ئايالنىڭ ئالدىدا قانداق
ھالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنىمۇ كۆردى.
كۆردىلا ئەمەس، بۇ باشلىقنىڭ ئۆزىگە تە-
مەننا قويۇۋاتقان ئابروي بىلەن يۈزنى
قانداق تېپىۋاتقانلىقىنىمۇ بىلدى.

ھەي! ... دۇنيادا قىزىق ئىشلار را-
تمنمۇ كۆپ ئىكەن، بولمىسا، بۇ دۇنيا

مۇنچىلىك مۇرەككەپ بولماستى! ئاروپ ئەپەندىنىڭ بۇ يەرگە كەلگىنى بىر ھېسابتا ياخشى بوپتۇ، كەلمىگەن بولسا، بۇنچىلىك ئەقىل ۋە ھەقىقەتنى نەدىن تاپاتتى!؟ ...

قايتىددىغان چاغدا، باشلىق ئاروپ ئەپەندىنىڭ يېنىغا كەلدى. كەيپى چاغ ئىدى. مەستلىككە تاقاپ ئۇ ياقتىن - بۇ ياقتىن گەپ قىلىپ، ئاخىردا ئالاھىدە تەلەپپۇز بىلەن مۇنداق دېدى:

— مانا كۆردىڭىز، ئاروپ ئەپەندى، ئۇلپەتچىلىك ياخشى ئىش، كۆڭۈلدىن كۆڭۈلگە يول چىقىدۇ، سىز بىلەن تېخى ئۇزۇن يىل بىللە ياشايمىز، ھەمكارلاشمىساق بولمايدۇ، سىز بىزگە تايىنىسىز، بىز سىزنى قوللايمىز، ئىشقىلىپ، بىزنىڭ ئارىمىزدا: «قۇرغۇي قۇشقاچنى ماراپ بولغىنىچە، مۇشۇك تۇتۇپ يەپ بوپتۇ» دېگەندەك ئىشلارنىڭ بولۇپ قېلىشىنى مەن خالىمايمەن. ئېسىڭىزدە بولسۇن، بۇنىڭدىكى ئاساسىي ھالقا يەنە سىزدە!...

ئاروپ ئەپەندى ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزىنى تۇتالمىدى، كۆڭلىدە ئويلاپ تۇرغان گېپىنى پوسۇققىدا ئېيتىۋەتتى:

— يولداش ھاۋاز چوڭ، بۇ گېپىڭىز بىلەن بۈگۈنكى قىلىقىڭىز بىرىنچىدىن، ئەرلىك چىرايىڭىزغا، ئىككىنچىدىن، پارتىيىلىك خىسلىتىڭىزگە ماس كەلمەي قالدى!

ئۇ شۇ گەپنى قىلدى - دە، ئارقىغىمۇ قارىماي پىيادە مېڭىپ كەتتى. ھاۋاز چوڭ تۇرغان ئورنىدا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى. شۇ گەپ بىلەن مەستلىكىمۇ يېشىلىپ كەتتى، قاراڭغۇ بولغاچقا، چىرايىنىڭ قانداق ئۆزگەرگەنلىكىنى ھېچكىم كۆرمىدى. پەقەت چىشىنىڭ غۇچۇرلىشىلا ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ھېلىقى قارا قۇمچاق چوكان يېنىغا كېلىپ قولتۇقىدىن ئالغاندىلا ئېسىگە كەلدى ...

* *

ئاغىنەم شۇ يەرگە كەلگەندە توختاپ قالدى. چوڭقۇر بىر ئىچكى ئازابتىن پات-پات ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ ئۇھسىناتتى.

ئۇ خېلىدىن بېرى ئىچىلمەي تۇرغان ئاخىرقى رۇمكىنى بىرلا تىنىقتا ئىچىۋېتىپ قوشۇپ قويدى:

— ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلار ئۆزۈڭگە مەلۇم ئاداش، تەقدىرىم ھېلىقى ھاشىي قوتاز دېگەندەك بولدى... ئىشنى ئەمدى باشلاي دەپ تۇراتتىم، ھوقۇقتىن مەھرۇم قىلدى، ئۇنىڭغا ئېچىنمايمەن، مەنسەپ دېگەن نامازدىگەرنىڭ ئاپتىپىغا ئوخشاش نەرسە، ھەممە ئادەمدىن قالىدۇ، لېكىن ئېچىنىدىغىنىم: بەزى ھوقۇقدارلارنىڭ قولىدا ئادەم ئۆچۈن ئەڭ كېرەكلىك بولغان پاكلىق، راستچىللىق، سەمىمىيلىككە ئوخشاش پەزىلەتلەرنىڭ خالىغانچە ئاياغ-ئاستى بولۇپ كېتىۋاتقانلىقى! ...

ئاغىنەم يەنە بىر قېتىم ئۇھ تارتتى، ئاچچىق بىر ھەسرەت - پىغان ئۇنىڭ ئىچ - ئىچىدىن ئۆرتەپ چىقىۋاتاتتى. شۇ چاغ قولىقىمغا شەيخ سەئىدىنىڭ مۇنۇ ھېكمەتلىك سۆزى قايتا ئاڭلانغاندەك بولدى: «ئوك قول شۇنچە كۆپ ئارتۇقچىلىقسا ئىگە تۇرۇقلۇق، ئەڭ ئەتىۋار، قىممەت باھالىق ئۆزۈكنىڭ چەپ قولغا سېلىنغىنىغا ئوخشاش، پەزىلەت ئىگىلىرى ھەمىشە مەھرۇملۇقتا ئۆتىدۇ ...»

شۇنداق، تۇرمۇشتا ۋىجدان بىلەن ياشاشنى ئويلىغان سەمىمىي ئادەملەرنىڭ كۆڭلىدە قارىلىق يوق، پەزىلەت ئىگىلىرىنىڭ بەزىدە رىيازەت چېكىپ قېلىشى بولۇپ تۇرىدىغان ئىش. بۇمۇ خۇددى ناغرىنىڭ گۈمبۇرلىشى تەمبۇرنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاتقۇزمىغاندەك، سامساقنىڭ پۇرىقى ئىپارنىڭ خۇش ھىدىنى بېسىپ كەتكەندەك بىر ئىش. لېكىن بىر نەرسە ئېنىقكى، كىشىلەر ھامان بىر كۈنى ناغرىنىڭ گۈمبۇرلىشىدىن بىزار بولىدۇ، سامساقنىڭ پۇرىقىدىن كۆڭلى ئايىنىدۇ، ئۇلار تەمبۇرنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى، ئىپارنىڭ خۇش بۇيى ھىدىنى سېغىنماي قالمايدۇ!...

ئاغىنەم خىيال بىلەن ئېغىرلاشقان بېشىنى ئاستا كۆتۈردى. مەن ئۇنىڭ چىرايىنىڭ بايىقىدىن خېلى ئېچىلىپ قالغانلىقىنى، دۈگلەك كۆزلىرىنىڭمۇ خېلى نۇرلىنىپ، پارقىراپ تۇرغانلىقىنى كۆردۈم. ئۇنىڭ كۆكسى - قارنى راستىنلا بوشاپ قالغاندەك قىلاتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇردى ۋە مەن بىلەن خوشلاشماقچى بولۇپ قولىنى سوزدى:

—خوش، كەتتىم ئاداش... جېنىم ئىسىز بولسا، تېخى نى - نى ئىشلارنى كۆرىمىز، ھايات يولى ئۇزۇن، ئادەم ئۆمرىدە بىر قېتىم بولسىمۇ، كۆڭلى قانغۇدەك ئويۇن كۆرمەي قالمايدۇ!

ئۇ ئىشىككە ماڭدى، مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي ئاغزىنى ئۆمەللەپ قالدىم. ئاخىرقى گەپلىرى ئۇنىڭ ئۆز - ئۆزىگە قىلغان تەسەللىسى ئىدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ھەسرىتى يوللۇق! ئون نەچچە يىللىق پارتىيە ستاژىغا ئىگە، ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي بىر كادىرنىڭ ئۆز ۋىجدانى، ئەقىدىسى، يولى بويىچە ئىشلەيمەن دەپ، ئىشلىيەلمەي، ئاخىر مۇشۇ كۈنگە قېلىشىنېمىنى چۈشەندۈردۇ؟!

بۇ خۇددى قايسى بىر دانىشمەننىڭ «لالما توڭگۇزلار كۆرپىدە ئۇخلايدۇ، ئەقىل ئىگىلىرى توپا ئۈستىدە» دېگىنىدەك بىر ئىش ئەمەسمۇ؟! ...

غەيرەت غوپۇرى

قەلبىم مېنىڭ كۆك دېڭىزدەك دولقۇنلۇق

سۇبھى چېغىدىكى دالا

ئۇپۇقتىن ئوت ئېچىپ كەلمەكتە قۇياش،
قان تولغان قەدەھتەك چاقنايدۇ دەريا.
بۇلۇتلار شەلپەررەك تۇردۇ تۇتاش،
سۇبھىنىڭ مېھرىدەك كۆرۈنەر دۇنيا.
جەڭچىنىڭ قېنىدەك شۇ قىزىل ئۇپۇق
كەڭلىكتە چاچرىغان ئارماندۇر گويا.

شەبنەملەر، قەترىلەر سىغمىغان كۆز - ياش
شاخلارنىڭ بەرگىدە تۇردۇ مۇڭدەپ.
ئاسمانىنىڭ نامازشام گۈلى سۇسلىشىپ،
ئاھ، ئاينى غايىبلىق كەتتى يېتىلەپ.
شامالالار سىغدىلىپ كىردى دالىغا،
تۆكۈلدى قەترىلەر بەرگلەر تەۋرەپ.

قۇشلارنىڭ تىلىدىن تىرىلىپ چوقان،
شاۋقۇنلار ناخشىسى كەلدى يىراقتىن.
قۇياشقا ئەگىشىپ يۈگرەيدۇ ھايات،
تىلەپ ئۇ سەدىقە شەلپەر ھاياتتىن.
ئالەمنىڭ ھاياتلىق ئەركىنلىكىنى،
ئىزدەيدۇ قارىچۇقلار ئۇزاق - ئۇزاقتىن.

شېھىتلەر تىنىقى كېلەر شامالدىن،
يۇلغۇندۇر ئۇلارنى يوشۇرۇپ تۇرغان.
قانسىراپ يۇلغۇنغا بەرگەن قەلبىنى،
سۇبھىنىڭ دەردىدە ئۆلگەن قەھرىمان.
شۇڭلاشقا يۇلغۇنلار رەڭ ئالغان قىزىل،
يۇلغۇندەك گۈزەلدۇر يەنىلا جاھان...

ئوۋچى

قان ئىزلىرى قەدەملىرىڭ چۈشكەن جايدا،
تاغ باغرىدا قان داغلىرى قالغان قېتىپ.
يان بېغىرلار قىيىلغان، ئاھ، غەزەپلەنگەن،
قاپتاللاردا يۈرەر ئاھۇ دەردكە پېتىپ.
كېلەر ئەنە تاغ باغرىدىن ئەنسىز چوقان،
يۈرەر ئۇلار ئەركسىزلىك جانغا پېتىپ.

قارىچۇقلىرىڭ قەبرىلەرنى تۇرار يۇدۇپ،
نىگاھلىرىڭ بۇزۇپ ھايات تەقدىرىنى.

ئېچىنىشلىق تاغ باغرىدا كۆنۈ تۈنى،
قاقالمايدۇ قۇشلار كۆكتە پەرلىرىنى.
ئۆلگەنلەرگە قاراپ يىغلار تىرىكلىرى،
بولغاچ تىلسىز تۆكەر ھۆۋلاپ دەردلىرىنى.

سەن كېلىسەن ئووچى، چەنلەپ ئوقلار ئۈزۈپ،
غۇلار جانىۋار، قەلبىدە كۆپ ئارمانلىرى.
كەتسە ھۆركۈپ بالىلىرى پەم ئىشلىتىپ،
خىيالىگىدىن كەتمەس تىرىك قالغانلىرى.
قايغۇلۇق تاغ، غەمكىن بۇلاق يىغلار ئۆكسۈپ،
سەندە يوقمۇ رەھىم-شەپقەت مىزانلىرى؟!

بالىلىقىم

ئاخشامقى چۈشلىرىمدەك يارقىن تېخى،
ئۇ چاغلار ھاياتىمنىڭ ئايدىسى.
قەلبىمدە بالىلىقنىڭ كۈلكىسى بار،
ئۇ كۈلكە گويا تۆگە كولدۇرمىسى.
بورانلىق يوللىرىمدا ئاشۇ كۈلكە
سۆزلەيدۇ دالىلارغا شاھ قىسسىسى.

ئون سەككىز يېشىم — قىران يىگىت چېغىم،
بالىلىق چاغلىرىمنى كەتتى ئېلىپ.
سوردىدىم بۇلاق ھەم ئاي، چۈشلىرىدىن،
يوق دېدى، رەسىمنى قالدىم سىزىپ.
شاھ ئىدى بالىلىقىم، ئەي، ئاي - يىللار،
ئاسراڭلار، يىغلىمىسۇن يالغۇز قېلىپ؟!

خادا تاش

دولقۇنلار تۇرۇلۇپ ئەجدىھا كەبى،
ئۇرۇلار دەھشەتتە ھۆۋلاپ يىراقتىن.
بىپايان دېڭىزنىڭ قىرغاقلىرىدا،
مۇھەببەت ناخشىسى ياڭرار ئۇزاقتىن.

تۇرىدۇ چوقچىيىپ بىر چوڭ خادا تاش،
ئاسمانىنى قۇچاقلاپ شۆيەر ئىنتىلىپ.
كۆي - كۈيلەر ئۇنىڭدا يالغۇز يېتىم قۇش،
كۆزلىرى ئېچىدىن چاقماق چېقىلىپ.

كېلىدۇ دولقۇنلار تۇرۇلۇپ دەھشەت،
پارچىلاپ تاشلىماق بولۇپ ھەر مىنۇت.
خادا تاش چوقچىيىپ تۇرىدۇ مەغرۇر،
ئۇ خۇددى قايتمىدىن تىرىلگەن ۋۇجۇت.

يەر يۈزىدە قالمىسۇن غازات

تۇتەك باسقان ئۇرۇش كەڭلىكى
چوقانلارنى يۇرەر ھاپاشلاپ.
تۇمانلىقتەك كۆرۈنەر دۇنيا،
قەبرە ئۈنەر ئوقلار غۇيۇلداپ.
يۇلتۇزلارغا ئىز سېلىپ يۈرگەن
سانسىز ئەرنى قاچار ئوغرىلاپ.

ئوق ئېچىدە تۇرىدۇ دۇنيا،
كېپەن ئوراپ كەلمەكتە ھايات.
پەلسەپەلەر قالدى تېڭىرقاپ،
شوئار يېزىپ توۋلار كائىنات:
قان ئېچىدە قالمىسۇن ئەۋلاد،
يەر يۈزىدە قالمىسۇن غازات!!!

تارىم قىزلىرى

تاغ سۈيىدەك يېقىملىق شۇنچە،
قەلبىي رەيھان، تارىم قىزلىرى.
ناخشىلىرى ئون ئىككى مۇقام،
ئامانىنسا مۇقام پىرلىرى.

دولقۇن ئۇرغان چاچلىرى بىلەن
يۈرەكنى لال قىلار قەدەمدە.
گۈزەل قىزلار — تارىم قىزلىرى،
بۇنداق قىزلار ئازدۇر ئالەمدە.

بىز تونۇشقان كۈن

قەلبىم مېنىڭ كۆك دېڭىزدەك دولقۇنلاپ
ئۇرۇلماقتا قىيا قاشلىق سۆيگۈگە.
مەن چوقۇندىم ساڭا ئوتتەك يالقۇنلاپ،
سەن تۇتاشتىڭ دىلىمدىكى سەزگۈگە.

بۇ كۈن ئىدى كەچكۈز پەسلى يامغۇرلۇق،
بىز تونۇشتۇق غازاڭ چۈشكەن كۈنلەردە.
مەن تىلەيمەن ياشلىقىمىز، سۆيگۈمىز
ئوخشىمىسا غازاڭ چۈشكەن كۈنلەرگە...

ياقۇپجان قۇربان

ئويغاق تۈيغۇلار

1

ئايلىنار ئاي بېشىم ئۈستىدە
ئىزدىگەندەك كۆزۈمدىن ھەۋەس.
ياپراقلارنىڭ نازلىق جىلۋىسى
تۇندە ئويغاق ھېسقا ھەمنەپەس.
يىراقلاردا نازلار مەجنۇن تال
ئىما قىلىپ تەكتىگە مېنى.
شامالغا قوشۇلۇپ شۇ ھال،
تەنها خىيال ئىزدەيدۇ سېنى.

2

چۆمۈلدى ئاي زۇمرەت بۇلاقتا،
بۇلۇتلارنىڭ كەينىدىن ماراپ.
شوخ دولقۇننىڭ مەغرۇر كۈلكىسى
قۇلىقىمدا تۇرار جاراڭلاپ.
قول ئۇزاتتىم بۇلاق سۈيىگە،
بىر توچكىغا كۆز ئۇزمەي قاراپ.
تېگىدە - تەگمەي بارمىقىم سۇغا،
يوقالدى ئاي، دولقۇن جىمىرلاپ.

3

كۆكنى سۆيگەن چوققا بويىغا
تاشلىغاندا تولۇن ئاي گىرە.
رەشىك بىلەن قاراپ يۇلتۇزلار،
جىمىرلاشتى يىراقتا خىرە.
مەجنۇن تالنىڭ بۈك دالدىسدا
يار كۆكسۈمگە تۇردى باش قويۇپ.
ياپراقلاردىن ماراشقان كۆزلەر
يۇلتۇزلارغا كەتتى قوشۇلۇپ.

4

چىتلانغان تام قارا سېپىلدەك
قۇچاقلىشىپ ياتار تۇن بىلەن.
غۇۋا ئاينىڭ شولىسى ئىشىك
يوچۇقىغا ئېتىلار شۇ دەم.
بىلمەيمەن، ئۇ كۆرۈپ قالدىمۇ
قارا تامغا ئەسىز تەلەيمۇ.
تىنجىق شامال ئېپ كېلەر پات - پات
نەلەردىندۇ مۇڭلۇق ئەللەيمۇ.

5

ئولتۇرىمەن دالدا تەنها،
يامغۇرلارغا ئىزدىمەي دالدا.
تىنىقىڭنى ئىزدەپ ھاۋادىن،
نەپەسلىرىم كەتتى شامالدا.
توختىمىسۇن سوقۇشتىن يۈرەك،
بەرگىن نىمجان قەلبىمگە نەپەس.
شۇ تىنىقتىن تىرىلىپ ۋۇجۇد،
پاچاقلانسۇن سۆيگۈمدىن قەپەس.

6

دېرىزەڭنى ئۇرغاندا بوران
قارا تۇندە ئۇيقۇڭنى بۇزۇپ،
كۆزۈڭ ئۇۋۇلاپ، نازىنىن ئوماق،
غەزەپلەنمە، قوشۇماڭ تۇرۇپ.
تەبىئەتكە ياراشماس ئەيىب،
بىلسەڭ ئەسلا گۇناھسىز بوران.
بوران ئەمەس ئويغاتقان سېنى
ئۆزۈڭ ماڭا قالدۇرغان پىغان.

7

يۇرىكىمنىڭ تەشنا چۆلىگە
قارىچۇقۇمدىن ئاققاندا دەريا؛
ئايلانغاندەك خۇددى دېڭىزغا،
كۆرۈندى سۇس چايقىلىپ دۇنيا.

ئابدۇكېرىم ئوسمان

ئاھلىرىمنى ئەللەي ئېتىشتى
دولقۇنلاردىن تۇغۇلغاق سادا.
قولۇڭنىڭ ئىزدەرمۇ كۆزۈڭ
غايىب بولسا قاينامالار ئارا.

8

دىدارىڭغا ئىنتىزار كۆزلەر
تۇندە بىدار ۋەسلىڭنى ئىزدەپ.
بۇزار چۈشنى سەزگۈلەر جۆيلۇپ،
سۇر باسقاندا يۈرەك ئەنسىرەپ.
تومۇرۇمدىن قومۇرۇپ يىلتىز،
يات ۋۇجۇدقا كەتمىگىن كۆچۈپ.
يەلپۇپ تۇرغىن تىنىقىڭ بىلەن،
ئاتەش ئوتلار قالمىسۇن ئۆچۈپ.

9

لەۋلىرىنى تىترىتىپ ئۇپۇق
ئۆزاتقاندا تاڭ قۇياشىنى؛
قارىچۇقلاردىن يۇدى زەر شولا
ئاچچىق ياشىنىڭ ھەسرەت دېغىنى.
يار مەڭزىنى كۆرسەتتى شەپەق
شەلپەرىنى كۆتۈرۈپ ئېگىز.
ئۇپۇقلاردىن كۆچتى كىرپىككە
قۇياش كۆككە ئۇرلەپ ماڭغان ئىز.

شېئىرلار

كېلەچەك

دەريالىرىڭ شاۋقۇنلىرىدا
ئۇندىدىڭا، ئۇندىدىڭ مېنى.
ئېقىنىڭغا ئۇردۇم كۆپ پالاق،
ئولتۇرغىنىم ئۈمىد يەلكىنى.

يۇتۇۋالدى پۈتمەس دولقۇنۇڭ
سەھرىمنى يالماپ قانچە رەت.
ئۇندەش بولدۇم — تىڭ تۇردۇم يەنە،
بىز ئاشۇنداق بوپ قالدۇق چۆپقەت.

ئۆچۈپ كىردى خىيالىرىمغا
زەيتۇن چىشلەپ ئىقبال كەپتىرى.

ساھىلىمنى كۆردۈم يىراقتا،
ياندى دىلدا ئىشەنچ ئەختىرى.

ساھىلىمنى كۆردۈم يىراقتا،
سېغىنىپتۇ ئالۇۋنلار گىرە.
ئاھ، شۇنداممۇ مۇراد يۇلتۇزۇم
ئالۇۋن ئىچرە چاراقلار ئەنە!

زىناق

زىناق تۇغدى سېنىڭ جۇپ مەكرىڭ
سۆزلىرىڭدىكى باھار توغرۇلۇق.
كۆردۈم قۇتلۇق كۆكلەم گۈلىنى
كۆلكە تولغان زىناقلىرىڭدا،
بولۇپ كەتتى چىرايىڭ نۇرلۇق.

ئەسلىمە

سۈت جەۋھىرىدەك ئاق كېچە.
شېغىللىقتا
بىللە مۇگدەپ ياتقان دوستلىرىم
چۈشتى ئېسىمگە،
ئاي كۆيگەن بۇ خەيرلىك ئاخشام.
بالا ئىدۇق ئۇ چاغلاردا بىز،
تۇنەك ئىدى شۇ كۆنكى كېچە،
نۇر تۆكەتتى ئاي تارام - تارام...

ئايدىن ئالغان تولۇن خىيالدا
باققانىدىم دوستلارغا شۇئان،
دوستلار ئاي بولۇپ كۆرۈندى غىلمان.
مەن دېدىمكى، شۇڭىرلاپ مەسخۇش،
«ئاي بولۇپ بىز يېتىپتۇق يەردە،
قانداق قويۇپ بەردىكىن ئاسمان؟»
ئۆتتى كۈنلەر،
ئۆتتى ئۇچۇپ ئاقار يۇلتۇزدەك،
بۈگۈن كېچە ئاي كۆيدى مانا.
باللىقمۇ كۆيگەن شۇنگدەك،
كۈللىرىنى قالدۇرۇپ دىلدا.
تولۇن بولغان خىيالىم ئەمدى،
بولامدىكىن ئايغا رەھنەما.

يېڭ ئاخشىمى

كۆرگەنىدىم تومۇز كەچقۇرۇن
ئۇپۇقتا ئۇيۇپ قالغان
ھال رەڭ قۇياشنى.
ئەترافىدا يۇرەتتى لەيلەپ،
ئاق بۇلۇتلار ئۇزۇشۇپ ئاستا.
ئوخشاپ كېتەر بۇ ھال (ئاجايىپ)
چاراسلىتىپ قۇرۇق تەمەچنى،
يېنىۋاتقان تونۇرغا گويا.
قايسى ئانىدۇر دەپ بولدۇم ھەيران،
تېگىۋېلىپ ئاق چاچلىرىنى،
رېپىدىگە قوندۇرۇپ توقاچ،
كۈنجۈت سېپىپ يۈزىگە
بۇدەم كۆكتە نان يېقىۋاتقان؟
لاخشىگىرىمۇ چوققىلار ئۇنىڭ،
بۇلۇتلارغا باش تىرەپ ياتقان؟

كۆرۈنگەن تاغ

كۆرۈنگەن تاغ — ئارغى بۇلاق تاغلىرى،
ئەسلىتەر ئۇ يۇز مىڭ پاتمان ئۇمۇتنى.
قارىسىگىز شۇنچە يېقىن،
(قول يېتەر)
تاقىر بېشى ئورىۋالغان بۇلۇتنى.
ئاق چاچ شوپۇر ئاپتوبۇسنى توختاتتى،
ئارغى بۇلاق تاغلىرىغا چېپىشتۇق.
نەدە بۇ تاغ؟
قالدى نەدە؟
ھەيران بىز،
سىگنال كەلدى،
بىر بەلدىنمۇ ئاشالماستىن يېنىشتۇق.
ھارغىن يۈزلەر پارقىرايتتى تەرلەردىن،
شوپۇر كۈلەر بىزگە قاراپ پىخىلداپ.
ئۇستام، ئۇستام، نېچۈن بىر پەس
كۈتمەيسەن؟
قالغانىدۇق تاغقا بەلكى يېقىنلاپ!...

يۇسۇپجان ئەخمەدى

زاراتگاھلىقتىكى خىياللار

I

تاغنىڭ باغرى زاراتگاھلىق،
قاقاس ساي،
سانسىز چۆككەن تۆگىلەردەك دۆۋىلەر.
«ئـەڭ ئاخىرقى بېكەت،ـــ دېسەم،ـــمۇشۇ جاي»
شۇركەندى تەن،
سىرقىرىدى ئۈگىلەر.

... كۆزلىرىمگە كۆرۈندى كۆپ پەرىشتە،
ئەزرائىلمۇ كەلدى قىلىچ كۆتۈرۈپ.
ھايات - مامات كۈچ سىناشتى ئەرشتە،
كۆردۈم شۇئان، كەتتى مامات كۆكىرىپ.

ئۇزۇلمەيدۇ ئۇلۇغ ھايات ئېقىنى،
دولقۇنلاردىن ھاسىل بولار دولقۇنلار.
ئېھ، ھاياتىم، بولۇپ باھار چېقىنى
چاچ ئاداققى نۇرلىرىڭنى، يالقۇنلا!...

II

ئىنسان دېگەن تىرىك نىشان ـــ بىر قارا،
ئەجەل ئوقى ئاڭا تەگمەي قويمايدۇ.
مالائىكىلەر كۆڭلى، بىلسەم، قاپقارا،
ھەر دەقىقە جان سورايدۇ، تويمايدۇ.

كۆزى بولسا، شۇ باغرى تاش ئەزرائىل
ئېتىۋار ئىندى پەرق ياخشى - ياماننى.
نېمە دېسەك دەيلى، لېكىن ئۇ ئادىل،
تەڭ كۆردىدۇ پۇقرا بىلەن خاقاننى.

ئەقلى بولسا، شۇ باغرى تاش ئەزرائىل،
ئېتىۋار ئىندى پەرق دانىش - نادانىنى.
نېمە دېسەك دەيلى، لېكىن ئۇ قابىل،
چاڭگىلىدىن قاچۇرمايدۇ تادانىنى...

پەرىشتىلەر كۆرۈنمەكتە كۆزۈمگە،
ئەزرائىلمۇ كەلدى قىلىچ كۆتۈرۈپ.
توۋا!
قالدى ئاشۇ قىلىچ بىردەمدە
ئادالەتنىڭ بايرىقىغا ئۇزگىرىپ.

II

بىھوش قىلدى ۋەھىمىلىك خىياللار،
كەتتى ماغدۇر، پۈتتى تاقەت - سەۋرىلەر.
يەر تەكتىدىن ياغدى قىيىن سوئاللار،
دەھشەت ئىكەن تىلغا كىرسە قەبرىلەر:

«ئوخشاش ئادەم، ئوخشاش كېپەن، ئوخشاش گۆر،
دېمەككى، بىر ئۆلۈكلەرنىڭ يىلتىزى.
لېكىن نېچۈن ئوخشىمايدۇ، قاراپ كۆر،
كىملەرنىڭدۇ مەقبەرىسى، گۈمبىزى؟

نېمىش قىلسۇن بۇندا جەننەت - جەھەننەم،
ئۇ بەرىبىر تىرىكلەرنىڭ خىيالى.
ئەي ئادەملەر، ئۆلۈسلەر سىلەر ھەم،
تۇتقاي شۇندا تەڭسىزلىكنىڭ ئۇۋالى.»

سوئال ياغدى سوئاللارنىڭ كەينىدىن،
بۇ ـــ ئىنسان!
ھە، ئۆلۈكلەرنىڭ ئىنسانى.
چۆچۈپ قالدىم مەن ئۆلارنىڭ پەيلىدىن
زاراتگاھلىق ئەسلى كىملەر ماكانى؟...

جىمجىتلىققا چۆكتى بىردەم ھەممە ياق،
بۇ ۋەھىمە، يا ۋاقىتلىق ئاسايىش.
جىرىڭلىغان نېمىلەر ئۇ؟
قاراپ باق!
تەڭگە قىلار قۇدرىتىنى نامايىش.

ئەركىن روزى

شېئىرلار

مېنىڭ ئۇيقۇم

مېنى باسقان قانداق ئۇيقۇ بۇ،
ئويغانمىقىم نېمىشقا بەك تەس؟
باش قويدۇممۇ چاتاق ياستۇققا،
ياكى مېنى باسقانمىدۇ نەس؟

ئويغاتماپتۇ ئانامۇ مېنى،
دوستلىرىممۇ شېرىن ئۇيقۇدا.
قىلغانمىدۇ بىزگىلا ئاتا
بۇ نەس باسقان ئۇيقۇنى خۇدا؟

مېنى باسقان قانداق ئۇيقۇ بۇ،
كېتەمدىغان شۇنچە سوزۇلۇپ.
پەگادىلا كۆردۈم ئۆزۈمنى،
ئويغانغاندا چۈشۈم بۇزۇلۇپ.

قەلبىم دەريا سى

قەلبىمدۇر دولقۇنلۇق بىر ئەزىم دەريا،
ئاقىدۇ ئۇلۇغۋار بىر دېڭىز تامان.
ئاقىدۇ ئۇنىڭدا ئۈمىد - ئارزۇيۇم،
ئاقىدۇ كۆز يېشىم، ئاقىدۇ ئارمان.

بىلمىدىم ئۇ قاچان تاپاركىن قۇدرەت،
ئۇ قاچان دېڭىزغا كېتەر قوشۇلۇپ؟
ياكى ئۇ دەرمانسىز قالارمۇ قۇرۇپ،
تېخى شۇ دېڭىزغا قوشۇلماي تۇرۇپ؟

بەخت تىلەش

ياخشىنىڭلا بەختىنى تىلەش
ئەمەس مېنىڭ ئەھدىم، ئۈمىدىم.
يامانلارمۇ قەلبىمدە ھايات،
بىچارە دەپ ئاغرىيدۇ ئىچىم.

تىللىماڭلار، بولماڭلار ھەيران
يامانغا قول بەرگىنىم ئۈچۈن.
ھەممىڭلارغا ئايانغۇ، پەقەت
قۇياش چىقسا يوقلىدۇ تۇن!

تالىشىش

يۈكسەكلىككە چىققان ئىدىڭىزمۇ
مۇشكۈللەرنى يېڭىپ بەك تەستە.
پۈتلىرىڭىدىن تارتىپ مەن شۇ چاغ،
سېنى دەرھال چۈشۈردۈم پەسكە.

يۈكسەكلىككە چىققان ئىدىم مەن،
پۈتلىرىمغا سەنمۇ ئېسىلدىڭ.
يەتمىگەندە ماڭا قوللىرىڭ،
شۇتا قويۇپ يەنە ئېتىلدىڭ.

سەن يىغلىساڭ زىيان - زەخمەتتىن،
مەن پايدىدىن يۇرىمەن كۈلۈپ.
ئويلاپ قالدىم: مۇشۇ پېتىلا
كېتەمدۇق بىز ئىزناسىز ئۆلۈپ؟!

رەنجىمە، دادا

بىللە ماڭدۇق بۇ يولدا دادا،
ئالدىرايمىز يىراقنى كۆزلەپ.
ھارمىسۇن دەپ بەزلىدىڭ مېنى
ياشلىقىڭدىن ھېكايە سۆزلەپ.

بىراق ماڭا كۆچكەچ ياشلىقىڭ،
پېشانەڭدىن تامچىلىدى تەر.
قەدەملىرىڭ قالدى قىسقىراپ،
تىرماشساڭمۇ گەرچە شۇ قەدەر.

كېتىپ قالدىم سېنىڭدىن ئۇزاپ،
ئاق يول تىلە، بولما بىئارام.
ياشلىقىڭدا سەنمۇ بوۋامنىڭ
يوللىرىنى قىلغاندىڭ داۋام.

كېيىن قالدىڭ، رەنجىمە، دادا،
بۇ ئەزەلدىن بار بىر ھەقىقەت.
قۇياشنىڭمۇ پاتقىنى ھەر كەچ
يۇلتۇزلارغا بەرگىنى پۇرسەت.

چۈشلىرىمدە كۆرمىدىم دېسەم ...

چۈشلىرىڭگە كىرىدىغۇ دەيسەن،
ھەر قېتىملىق خېتىڭدە سوراپ.
ماڭا پەقەت بەرمىدى ئارام
ۋۇجۇدۇمنى ئوتلىرىڭ ئوراپ.

سېغىنىشتىن نەملىنەر كۆزۈم،
بىئارامىمەن ھەريان تولغىنىپ.
ئادا - جۇدا بولدۇم ئۇيقۇدىن،
سەن كەتكەندە بىرلا ئويغىنىپ.

ھەيران بولما، گۈزىلىم، ئەسلا،
چۈشلىرىمدە كۆرمىدىم دېسەم.
بولسا غەمدە ئۇيقۇسى ھارام،
چۈش كۆرىدۇ قايسىبىر ئادەم!؟

ئەرنىڭ يېشى

تاش ئەمەستۇر ئەرنىڭ يۈرىكى،
ئوتلۇق ھېسلار ئاڭا مۇجەسسەم.
ھەمراھ يەنە شادلىق، غەم - قايغۇ،
(چۈنكى ئۇمۇ ئوخشاشلا ئادەم.)

كۆتۈرىدۇ ھەسرەت تېغىنى،
مۇشەققەتتىن قاچماس ھېچقاچان.
ھايات ئاڭا ئاتقاندا پەشۋا،
چىرايلىرى بولمايدۇ سامان.

ياشاپ يۈرەر دولقۇنلار ئارا،
ئەسلا تۆۋەن سالماس بېشىنى.
ئاجىز دېمەڭ ئۇنى ئالدىراپ،
كىم كۆرۈپتۇ ئەرنىڭ يېشىنى؟

بەلگىم ئاشۇ ئەرلەرنىڭ يېشى،
يۈرىكىگە سىڭمىسە كەتكەندۇ.
ھايات ئوتى ياكى يۈرەكنى
كۆيدۇرۈپلا كاۋاب ئەتكەندۇ.

قىزنىڭ جاۋابى

بىر چاغدا سەن مېنى ئوتقا ئوخشاتتىڭ،
پەرۋانە بولدۇم دەپ ئۆزۈڭنى ئاتتىڭ.
ئىسسىمدە ھېلىمۇ، كۆيۈپ يۈرگىنىڭ،
ھەمىشە كەينىمدىن قالماي ئۇچاتتىڭ.

جەننەتكە ئوخشىتىپ قويدۇڭ ماڭا باش،
قوشۇمام تۇرۇلسە تارىلاتتىڭ ياش.
مەن ئۇچۇن ئېيتىلدى تۇڭمەس ناخشاڭ،
دەپ قالدىڭ بەزىدە مېنى باغرى تاش.

بىلمەن، سۆيمىسەن مېنى شۇ قەدەر،
ھېسلىرىڭ ماڭا پاك، ئوتلۇق بىلىنەر.
نە ئامال، سېنىڭدىن چاقىنراق كېلىپ،
ۋەدەمنى ئالغان بىر يىگىتنىم كۆتەر.

بۇ سىرنى ساڭا مەن ئاچتىم نەچچە رەت،
جاھىللىق قىلدىڭغۇ ئىشەنمەي پەقەت.
ئويلىغىن بىر قولدىن چىقامدۇ چاۋاك؟
ئوخشايدۇ شۇنىڭغا سۆيگۈ - مۇھەببەت.

مۇھەممەتجان ئەمەت

قۇياش قوشقى

بىقارار كۈلدى دېسەم تاڭ سۈبھىسىز كۈلگەن ئەمەس،
كۆكتە كۈننى تۇن چېغى ھېچبىر كىشى كۆرگەن ئەمەس.

جابدۇنار ئۇپۇق لېۋىدىگە تۇن بويى ئەگىلىك سۈرۈپ،
گۈلسۈرۇقنى بۇ كەبى ھېچ بىر گۈزەل سۈرگەن ئەمەس.

مىڭ ئانا مېھرىدە بىرگە تەلمۈرەر قۇياش سەھەر،
چېھرىدىن كۈلكە ياغار، ھەرگىز قاپاق تۈرگەن ئەمەس.

نۇر تۆكۈپ تەڭ سىلىغاي شاھ ۋە گادايىنىڭ بېشىنى،
بۇ سۈپەت شەپقەت تۆكۈپ ھېچ ئەۋلىيا يۈرگەن ئەمەس.

ياشىسۇن دەپ سۆرە يادلار ھەممە ئادەم تەسىمسىز،
بۇ ئۇلۇغ ئايەتنى بۇندا موللىلار بىلگەن ئەمەس.

ئاي چىرايى

ئاي يۈزۈم سەن كۆكتە بولساڭ ئاي خىرە تۇمان ئارا،
ھالقا-ھالقا نۇرلىرىڭغا تەلمۈرەر گۇمان ئارا.

كۆزلىرىڭ ئوت چاچسا، ھېچكىم دېمىگەي «بولدى چېقىن»،
كىرپىكىڭدىن نۇر تېمىپ ھەم پارلىسا ئاسمان ئارا.

يا ئانادىن رەڭ ئوغرىلاپ ئالدىمۇ گۈل لەۋلىرىڭ
چىشلىرىڭ قاتارى رەت-رەت لەشكىرى پەرمان ئارا.

قاپقىدىن ئالدىمۇ نۇسخا سوراپ باغدا بادام،
جۈپ بۇلاقتا ئەكسىنى كۆرگەي جاھان ئورمان ئارا.

قاي ئىلاھ ياراتتى سېنى، قاي بۆشۈك ئەللەيلىگەن؟
كىم ئېزىقماس يەر-جاھاندا كۆرسە ئاي ئىنسان ئارا.

مۇھەممەتتوختى ئەخمەت

دىلبىر نەگە

ئېيتقىنا، جانان، كېچە ئاھىم دىلىڭغا يەتتىمۇ؟
كۈي بىلەن تۆككەن پىغانىم دېرىزەڭنى چەكتىمۇ؟

چىن ۋىسال ئىشقىدا يۈرىدۇم مەن مەھەللەڭ ئايلىنىپ،
سىرلىرىمنى شوخ شامالار ساڭا ئېزھار ئەتتىمۇ؟

توخۇلار چىللايدۇ ھەرياندا، سېنىڭدىن شەپە يوق،
بىلمىدىم ئۇيقۇ سوتى سېنى نەزەربەنت ئەتتىمۇ؟

ئاشىقىڭ باغرى يارا، ھەربىر مىنۇت مىڭ يىل گويا،
تەلمۇرۇپ يۈرگەنلىرىم ياكى كۆزۈڭدىن يۇتتىمۇ؟

مىڭ ئۆلۈپ، يۈز مىڭ تىرىلدىم مەن سېنىڭ ۋەسلىڭ ئۈچۈن،
يەنە ئۆلتۈرمەكنى چاغلامسەن ھىجىر-كۈلپەتتىمۇ؟

ماخمۇت مۇھەممەت

بۇركۇت قېرىمايدۇ

(ئوچۇرلۇك)

كىتابخان، سىزگە سۇنغان بۇ ئوچۇرلۇكنى ئوقۇسىڭىز، سەنئەتنىڭ ھاياجانلىق دۇنياسىدىكى يۇرتىڭىز، شۇنداقلا ئاشۇ يۇرەككە تەڭكەش بولۇپ ئۆتكەن بىر ئۆمۈرنى كۆرەلەيسىز. دراما سەھنىسىدە يىگىرمە نەچچە يىل غېرىب رولىنى ئېلىپ، ئون بىر سەنەمنى قېرىتقان جەزمۇ بىدار ئارتىسنىڭ سىيماسىنى تاماشا قىلىسىز. يەتمىش سەككىز يېشىدىمۇ خۇددى قىران يىگىتلەردەك ئىشقى-مۇھەببەتكە تولۇپ «قاپقارا قوي كۆزلىكىم» نى مەردانە جاراڭلىتىۋاتقان بىر خەلق سەنئەتكارىنىڭ روھىدىن تەسىرلىنىسىز. ئۆز مىللىتىنىڭ سەنئىتىنى، مەدەنىيىتىنى كېيىنكى ئەۋلادلارغا يەتكۈزۈشتە خىلمۇ خىل تەدبىرلەر بىلەن كۆڑۈكلۈك رولىنى ئۆتەۋاتقان بىر خىسلەتلىك ئاددىي ئىنسانىنىڭ تۆھپىسىگە ئاپىرىن ئوقۇيسىز!

ئۇ ماڭىمۇ، سىزگىمۇ تونۇشلۇق ئادەم — ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوپ.

ئاتمىش يىل ئېيتقان ناخشىلار

— مەن سەككىز ياشقا كىرگەن يىلى دادام كېسەل بىلەن ۋاپات بولدى. تۇرمۇشنىڭ ئېغىرچىلىقلىرى ئاپامنىڭ زىممىسىگە چۈشتى. غۇلجىدا ياز ئىسسىق بولىدۇ. ئۇ ئەتىدىن كەچكىچە كىشىلەرنىڭ ئېتىنىنى يېقىپ، يۇز-كۆزى چىلىق-چىلىق تەر بولۇپ كېتەتتى. چېچى ئوتستا سارغايغان ۋە كۆزلىرى قان يىغلىرى بىلەن تولغان ھالدا ئاخشىمى ئىككى ناننى قولتۇقلاپ ھارغىن ھالدا قايتىپ كېلەتتى. مەن بۇنداق چاغلاردا ئاپامنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ دۇمبىسىنى، پۈت-قولىرىنى تۇتۇپ قوياتتىم. مەن بۇ ئەھۋالغا چىداپ تۇرالماي، بىرەر ئىش تېپىپ ئىشلەپ ئاپامنىڭ ئېغىرىنى يېنىكلەتمەكچى بولدۇم، بىراق يېشىم كىچىك بولغاچقا

قا نېمىمۇ قىلالايتتىم. مەن بەزى بالـ
لارنىڭ بازاردا زىما تاڭگا، ئىسسىق قو-
ناق سېتىپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ، مەنمۇ
شۇنداق قىلماقچى بولدۇم.

ھەر كۈنى ئەتىگەندە بازارغا چى-
قىپ: «ھەي، زىما تاڭگا!...» دەپ ۋار-
قىرايتتىم. مېنىڭ ئاۋازىم ياڭراق بولغاچ-
قا، باشقىلارنى ئۆزىگە بۆلەكچىلا جەلـپ
قىلاتتى. شۇڭا ئاۋازىمنى ئاڭلاپ توختـ
غان، ھويلا - ھويلىلاردىن چىققان ئادەم-
لەر زىما تاڭگا سېتىۋالغاندىن كېيىن،
مېنىڭ «زىما تاڭگا!» دەپ يەنە بىر ۋار-
قىراپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلاتتى. بۇ
مېنىڭ سەنئىتەت ھاياتىمنىڭ باشلىنىشى،
ئاۋاز مەشق قىلىشىم بولۇپ قالدى.

— ئابدۇۋۇھلى ئاكا، سىز ناخشا
ئېيتىشنى نەچچە ياشلىرىڭىزدىن تار-
تىپ باشلىغانسىز؟

— ناخشا ئېيتماي چوڭ بولغان
ئۇيغۇر بالىسى بولامدۇ، ئۇكا! مەنمۇ
ئون ياشلىرىمدىن تارتىپلا «غىجىشپ»
يۈرۈشكە باشلىغانمەن. دەرۋەقە، ھەقـ
قى «ناخشا ئېيتتىم» دېگۈدەك مەزگىللـ
ردىم ئۇنىڭدىن كېيىنىرەك بولدى. زىما
تاڭگا سېتىش بىلەن ھېچقانچە ئىش ھا-
سىل بولمايتتى. بىر كۈنى ئاپام موزدۇز-
خانىدىكى ئەيسا بوتۇڭنى مېھمانغا چاقىرىپ:
«بالامنى سىزگە ھۇنەرگە بەرسەم دەيمەن،
بالامنىڭ گۆشى سىزنىڭكى، ئۇستىخىنى
مېنىڭكى» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ
موزدۇزلۇق ھاياتىم باشلاندى. دەسلەپتە
پارچە - پۇرات، يۇگۇر - يېتىم ئىشلارنى
قىلدىم. كېيىنچە مەنمۇ بىگز بىلەن دە-
رەشنىڭ «قوللىقىدىن تۇتتۇم». موزدۇزخا-
نىدىكى ئىشچىلارنىڭ پۇت - قوللىرى قوپال
بولسىمۇ، ئۇلار ناھايىتى زور سەنئەت ما-
ھارىتىگە ئىگە ئىدى. ئايىغ تىكىپ ئول-
تۇرۇپ چۆچەك، ناخشا ئېيتىشاتتى.
مەن ئۇلاردىن نۇرغۇن خەلق ماقال - تەمسىـ
لىرىنى، چۆچەك، قوشاق - بېيىتلارنى، ناخـ
شىلارنى ئۆگەنىدىم. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا
مەشرەپ ئاخۇن، ئىمىنجان، مۇھەممەت
تۇرغۇن، مەسۇم قاتارلىق داڭلىق ناخشـ
چىلارمۇ بار ئىدى. مەشرەپ ئاخۇن 30 -
40 ناخشىنى كەينى - كەينىدىن ئۇلاپ
ئېيتالايتتى. ئۇنىڭ ناخشىلىرى خەلقنىڭ
قايغۇلۇق تۇرمۇشى ۋە ئارزۇسىنى ئەكس
ئەتتۈرەتتى. بۇ ناخشىلار مېنى ئىنتايىن
تەسىرلەندۈرەتتى. بۇنداق چاغلاردا مەن
ئۆزۈممۇ سەزمەي ئۇنىڭ ناخشىسىغا قېتـ
لىپ كېتەتتىم. مېنىڭ ئاۋازىمنىڭ ياڭراق،
مۇڭلۇق چىقىۋاتقىنىنى كۆرۈپ ئۇستىلار،
جۈملىدىن، مەشرەپ ئاخۇن مېنى قايتا -
قايتا ناخشا ئېيتقۇزاتتى، ئىلھاملاندۇراتـ
تى. شۇنداق قىلىپ موزدۇزخانا مېنىڭ
ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى ئۆگىنىدىغان،
مەشىق قىلىدىغان مەكتىپىمگە ئايلاندى.
شۇنىڭدىن كېيىن بىرنەچچە موزدۇزخانا،
دۇكانلارغا ئالمىشىپ ئىشلىدىم، لېكىن
ناخشا ئېيتىش ھەۋىسىم سۇسايمىدى.
بەلكى بارغانسېرى زورايدى. بىلىدىغان
ناخشىلىرىمنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ، ناخشـ
چى بولۇش ئىرادەمۇ ئاشتى، مەن ئەمدى
موزدۇزخانىدىلا ئەمەس، ئۆيدە، مەھەللـ
دە، يۇرت - جامائەت ئارىسىدا، تويـ - تۆـ
كۈن، مەشرەپ سورۇنلىرىدا ناخشا ئېيتاتـ
تىم.

ئېھتىمال، 23 - 24 ياشلىق چاغـ
لىرىم بولسا كېرەك، ئىلىدىكى مەشھۇر
جامائەت ئەربابى ھۈسەيىن يۇنۇس ۋا-

پات بولدى. قايسىدۇ بىر شائىر ئۇنىڭ ۋاپاتىغا بېغىشلاپ يازغان «مەسرىتا» دېگەن شېئىرغا «جۇنۇن» نىڭ ئاھاڭىنى سېلىپ، مەرھۇمنىڭ دەپنە كۈنى ئېيتتىم. مىڭلىغان ئەل-جامائەت مېنىڭ ناخشامنى سۈكۈتتە ئاڭلىدى، نۇرغۇنلىرى يىغلاشتى، شۇ كۈنى خەلق مېنى مەقسەت رەۋىشتە تونۇدى، ئېتىراپ قىلدى. بۇ كۈننى مەن مەڭگۈ ئۇنۇتمايمەن.

مانا بۇلار ئاتاغلىق ناخشىچىنىڭ ئۆزى مەقسەد سۆزلەپ بەرگەنلىرى.

1934 - يىلى ئىلى ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ «سانايى نەفىسە» ئۆمىكى قۇرۇلدى. ئىلى خەلق ناخشىلىرىنىڭ لەززىتىنى، مۇڭىنى خەلقنە يەتكۈزۈۋاتقان ياش ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپ مەقسەت قىلىپ بۇ ئۆمەك تەركىبىگە تەكلىپ قىلىندى. بۇ ئۇنىڭ ئۆگەنگەنلىرىنى سەھنە تەلىپى ۋە مۇزىكا قانۇنىيىتى بويىچە سىستېمىلاشتۇرۇشىغا، ئۆستۇرۇشىگە ئىمكانىيەت ياراتتى. ئۇ، ناخشا ئېيتقاندا هامان ئۇنىڭ شېئىرىي ھەم مۇزىكىلىق ئوبرازىنىڭ ئېنىق گەۋدىلىنىشىگە دىققەت قىلدى. شۇنداق قىلىپ، ئىلى خەلق ناخشىلىرىمۇ ئەسلىدىكى ئاددىيلىقىدىن ئۆتۈپ، يېڭىچە تەرەققىيات باسقۇچىغا كىردى.

ئىلى خەلق ناخشىلىرى جۇشقۇنلۇقى، ياڭراقلىقى، مۇڭلۇق ۋە مەردانىلىقى، شۇنىڭدەك ئەۋج ۋە تاكىتلىرىنىڭ ئىنتايىن نەپىسلىكى بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ. بۇ ناخشىلارنى كامالەتكە يەتكۈزۈپ ئېيتىنىدىغان ۋە ئېيتالايدىغانلارنىڭ ئارىسىدا ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپ ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدۇ. ئىلى ناخشىلىرى دېگەندە ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپ، ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپ دېگەندە ئىلى ناخشىلىرى ئادەمنىڭ يادىغا كېلىشى بىكار گەپ ئەمەس، ئەلۋەتتە. ئۇ بۇ ناخشىلارنى ئۆزام ئامما ئىچىدىمۇ، ھەشىمەتلىك سەھنىلەردىمۇ ئېيتتى ۋە ئېيتىپ كەلمەكتە.

1953 - يىلى پايتەختتە يېقىلىق ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ باش قوماندان جۇ دې ئۇنىڭ قولىنى چىڭ قىسقان بولسا، 1956 - يىلى شىنجاڭ ئاز سانلىق مىللەت مۇنەۋۋەر سەنئەتچىلىرى دىلىگاتسىيىسى تەركىبىدە چەت ئەلگە چىقىپ، ئوتتۇرا ئاسىيا سەھنىسىدە «قاپقارا قوي كۆزلىكىم»، «شەرۋانىخان»، «جۇنۇن» قاتارلىق مەشھۇر ناخشىلارنى ئورۇنداپ، ۋەتەنگە شان-شەرەپ كەلتۈردى. ئۇ بۇگۈنكى كۈندىمۇ ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى تېخىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈپ، ھەممە يەردە، ھەرقانداق چاغدا ئېيتماقتا. بۇ جەھەتتە ئۇنىڭ ئالغان ماددىي مۇكاپاتلىرى، تەقدىرنامىلىرى، ئۇنۋانلىرىمۇ ئاز ئەمەس. ئەڭ مۇھىمى، ئۇ خەلقنىڭ دىل-قەلبىدىن ئورۇن ئالغان.

ئاتمىش يىل — بىر ئەر ئۆمرى. ئۆمۈر بويى ئۆز يۇرتىنىڭ ناخشىلىرىنى ئۇزمەي ئېيتقان ۋە شۇ جەريانىدا ئۇنى تاكامۇللاشتۇرغان سەنئەتكارلىرىدىن جاھاندا نەچچىسى باردۇ؟

ناخشىدىن دىرامىغا

بىز بۇ تەغرىدا ئابدۇۋۇھىلى ئاكىنىڭ ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلايلى:

— «سانايى نەفىسە» قۇرۇلغاندىن يېنى بىرنىڭ كۆرسەتكەن ئويۇنلىرىمىز ئاساسەن خەلق ناخشا-ئوسۇللىرى ۋە كىچىك تېپتىكى دراماسىلاردىن ئىبارەت بولۇ-

دى. بىر بىر مىللەتنىڭ سەھنىسىنى ئاۋاتلاشتۇرۇشتا دراما ئىغا تايانمىسا زادىلا بولمايدىغانلىقىنى بارغانسېرى ھېس قىلىشقا باشلىدۇق. خەيرىيەت، ھەر تەرەپ لىمە قوللاش، تىرىشچىلار نەتىجىسىدە، ئىلى سەھنىسىدە دراما ئويناش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى. مەنمۇ ناخشىچىلىق بىلەن ماھىر دراما ئارتىسىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى بىرلەشتۈرۈشكە تىرىشتىم. شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈشنى خالايمەنكى، دراما ئارتىسى بولغان مەزگىلىمدە دىققەت قىلغان بىر مۇھىم نۇقتام، ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى دراما ئىلارغا كىرگۈزۈپ، ۋەقەلىككە ماسلاشتۇرۇش يولى بىلەن تېخىمۇ يۇقىرى بالداقتا كۆتۈرۈشنى ئۇنۇتماسلىق بولدى.

ئاشۇ يىللاردىن تارتىپ تاكى ئۇتتۇز يىلغا يېقىن تىياتىر سەھنىسىدە كۆپىنچە باش رول ئېلىپ (گاھىدا بىر درامىدا ھەم باش رول، ھەم قوشۇمچە رولنۇ ئالاتتى)، تاماشىبىنلار نەزىرىدە بىردەم غېرىب («غېرىپ - سەنەم» دە)، بىردەم پەرھاد («پەرھاد - شېرىن» دا)، بىردەم غاپۇر («باي ۋە مالاي») دا، بىردەم باقەم («نوزۇگۇم» دا)، بىردەم نۇرۇم («غۇنچەم» دە) بولۇپ تونۇلغان ۋە ئالقىشلانغان ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپ جۇڭگو ۋە چەت ئەللىك 40 دراما سىدا رول ئېلىپ، ئۆز ھاياتىنىڭ يەنە بىر شانلىق سەھىپىنى يازدى. 1962 - يىلى ئۇ «ئارشىن مال - ئالان» دا رول ئالغان چاغدا ئەللىك ئىككى ياشتا ئىدى. ئۇ شۇ ياشتىمۇ ياش يىگىت ئەسقەرنىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ، تاماشىبىنلارنى ھەيران قالدۇرغانىدى.

ئون بىر سەنەمنى قېرىتقان غېرىب

ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپنىڭ تىياتىر ئارتىسلىقى ھەققىدە توختالغاندا، ئۇنىڭ «غېرىب - سەنەم» ئوپېراسىدا رول ئېلىش ئەھۋالىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. چوڭ تېپتىكى ئوپېرا «غېرىب - سەنەم» 30 - يىللاردا تۇققۇز پەردە ئون كۆرۈنۈشلۈك بولۇپ، ئىككى كىچە ئويناتتى. ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپ بۇ ئوپېرادا يىگىرمە يىلغا يېقىن باش رول ئېلىپ، پېشقەدەملەردىن قېتىرقىنىپ ئۆگەندى. بولۇپمۇ 30 - يىللاردىكى داڭلىق سەنئەتچى ھاسان تەمبۇر ناخشىنى سازغا قانداق چۈشۈرۈش، ناخشا ئېيتىش ئۇسۇلىغا قانداق چاغدىكى كەيپىيات ۋە ھېسسىياتنى سەھنە ئەسىرىدىكى ۋەقەلىكنىڭ راۋاجىغا قانداق ماسلاشتۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردە ئۇنىڭغا كۆپ تەلىم بەرگەنىدى. ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپ ئاۋازىنى ماھىرلىق بىلەن ئىشلىتىپ، ئوپېرانىڭ بېشىدىكى ناخشىلاردا مۇھەببەت زوقىغا چۆمۈپ غەمسىز ياشاۋاتقان (ئەينى يىللاردا ئويناغان بۇ ئوپېرادا غېرىب - سەنەمنىڭ بالىلىق ھاياتىنى كۆرسىتىلەتتى) غېرىبنىڭ شادلىقىنى، ئوپېرانىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى ناخشىلاردا ياردىن جۇدا بولغان، پالانغان غېرىبنىڭ قايغۇ - ھەسرەتلىرىنى، ئاخىرقى پەردىلىرىدىكى ناخشىلاردا بولسا، غېرىبنىڭ ئۆز مەشۇقىغا ئېرىشىش يولىدىكى قەتئىي ئىرادىسىنى ئۇستىلىق بىلەن ئىپادىلەپ، تاماشىبىنلارغا

چىنلىق هېس قىلدۇرۇپ، ئۇلارنى كۆچىلۈك تەسىرلەندۈرەلىگەن. شۇ چاغدا بەزى ياشانغان كىشىلەر «ھەقىقىي غېرىب دەل مۇشۇ ئابدۇۋۇھلىنىڭ ئۆزىدىكە ئوخشامدىكەن دەيمەن» دېيىشكەن.

بۇھەقتە ھازىر ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوپ مۇنۇلارنى ئەسلەيدۇ: «‹غېرىب - سەنەم› نى رېپېتىتسىيە قىلغان ۋاقىتتا دەسلەپ مەن پەقەت خىزمەتلەرگە يارەملىشىپلا يۈرگەنىدىم. بىراق بۇ ئەسەرنىڭ ئاساسىي قەھرىمانىنىڭ ئوبرازى مېنى ئۆزىگە قاتتىق جەلىپ قىلدى. شۇڭا، مەن بۇ رولنى خۇددى ئۆزۈمگە تاپشۇرۇلغان رولغا ئوخشاشلا ئىخلاس بىلەن رېپېتىتسىيە قىلىشقا كىرىشتىم. ئەسلىدە غېرىبنىڭ رولىنى ئالغان ئارتىسنىڭ ئويناش ماھارىتى ناھايىتى ياخشى ئىدى. بىراق ئۇنىڭ ئاۋازى كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغاچقا، رېژىسسور مېنى مۇشۇ رولنى ئېلىشقا بەلگىلىدى. مەن بۇ ۋەزىپىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن شۇنچىلىك قىزىقىپ ئىشلىدىمكى، ھەتتا چۈشۈمدىمۇ ئەسەر قەھرىمانىنىڭ خاراكتېرىنى پۈختا ئىگىلەش ئۈچۈن ئۇرۇنىدۇم... كېيىن ئويۇنىمىز زىلزىلە قوزغىدى.»

ئابدۇۋۇھلى ئاكا «غېرىب - سەنەم» دە رول ئالغان ئاشۇ يىللار ئىچىدە ئۇنىڭ «جورىسى» سەنەمنىڭ رولىنى ئون نەچچە ئارتىس ئالدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھەرخىل سەۋەبلەر بىلەن سەھنىدىن قالدى. لېكىن ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوپ ئىملى سەھنىسىدە غېرىب ناخشىلىرىنى جارانكىلىتىپ ئېيتىۋەردى.

بۈركۈت قېرىندىمۇ غەيرىتى قېرىنداش

ئادەم ھامان قېرىيدۇ. ئىنسانىنىڭ تۆھپىسى ھەرگىز ياش بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئەمەس. «يولۋاس قېرىندىمۇ، ھەيۋىسى قېرىنداش» دېگەن خەلق تەمسىلىنىڭ تېخىمۇ ئىجابىيراق مەنىسى، مېنىڭچە، «بۈركۈت قېرىندىمۇ، غەيرىتى قېرىنداش» دېمەكلىك بولسا كېرەك. بۈركۈتنىڭ قانات قېقىپ شىددەتلىك پەرۋاز قىلىۋاتقىنىنى كۆرگەنلەر كۆپ، لېكىن ئۇنىڭ ھالسىراپ يىقىلغىنىنى ھېچكىم كۆرمىگەن بولسا كېرەك. بۇ دېمەكلىك بۈركۈت مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ، ھالسىرىمايدۇ دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ يۈكسەك بەرداشلىق بىلەن، ماتانەت بىلەن ھاياتلىق ئۈچۈن ئاخىرىغىچە كۈرەش قىلىپ ياشايدىغانلىقىنىڭ تىمسالىدۇر. ئىجادكار ئۈچۈن قېرىلىق، پېنسىيە دېگەنلەرنىڭ ھېچقانداق مەۋجۇت ئەمەس!

1985 - يىلى ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوپ ئۆزىنىڭ دەل يېرىم ئەسىرلىك سەھنە ھاياتىدىن ئالمىشىپ، دەم ئېلىشقا چىقتى. بىراق ئۇ شۇنى بىلەتتىكى، بۇ پەقەت زاتەن ئالمىشىش، لېكىن ھەرگىز كەسىپ ئالمىشىش ياكى دەم ئېلىشقا چىقىش ئەمەس ئىدى. ئۇنداق بولسا ئاكىلاك، ئۇ دەم ئېلىشقا چىققاندىن كېيىن نېمە ئىشلارنى قىلدىكىن ۋە قىلىۋاتىدىكەن:

— دەم ئېلىشقا چىققاندىن تارتىپ ھازىرغىچە خاھى ھۆكۈمەت، خاھى جامائەت سورۇنلىرىدا مېنىڭ ناخشا ئېيتىشىم بىلەن شۇغۇللانمىغان كۈنۈم يوق دېيەرلىك.

لىك. ھېيت - بايرام، قۇتلۇق كۈنلەرنىڭ مۇراسىملىرىدا، توي - تۆكۈن، مەشرەپ سۈرۈنلىرىدا، نورۇز بەزمىلىرىدە مەن بار. رەھبەرلەر بىلەن، ئاۋام ئامما بىلەن، كەسپداشلار بىلەن ھەر سورۇننىڭ تۆرىدە ھۆرمەت شارابىدىن كەيىپمەن. مېنى سەنئەتكار سۈپىتىدىلا ئەمەس، بىر تۆھپىكار سۈپىتىدىمۇ ئەزىزلىگەن دەۋرگە، خەلقىمگە جان تەسەددۇق!

بىلگەنلىرىمنى، خەلقنىڭ سەنئەت مىراسىنى كېيىنكى ئەۋلادلارغا قالدۇرۇپ كېتىش مېنىڭ ئارمىنىم، ياشانغانسېرى بۇ نۇقتىنى چوڭقۇر ئويلايدىغان بولدۇم. 1959 - يىلى مەركىزىي مۇزىكا تەتقىقات ئورنىدىكى يولداشلار ئىلىغا كېلىپ خەلق ناخشىلىرىنى توپلىغاندا، 120 ناخشامنى لېنتىغا ئالدۇرغانىدىم. 1976 - يىلى شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى مەن ئورۇنداپ 140 تىن ئارتۇق خەلق ناھانىنى لېنتىغا ئالدى. دەم ئېلىشقا چىقىپ قاندىن كېيىن ھازىرغىچە تېخىمۇ ئەتراپلىق ئىزدىنىپ، شىنجاڭ ۋە ئىلى رادىئو ئىستانسىلىرىغا 50 تىن ئارتۇق ناخشىنى لېنتىغا بەردىم ۋە كەسپىي خۇلاسىگە، تەتقىقاتقا يۈزلىنىشىنىڭ زۆرۈرلىكىنى ھېس قىلدىم. دېمىسىمۇ ئۇزۇن يىللىق بەزى ئارزۇلىرىم بار ئىدى. «قەلەم بىلەن يازغانلىنى، پالتا بىلەن چاپقىلى بولماس» دېگەندەك، تارىخىمىز سەھىپىسىگە مىللىتىمىز، يۇرتىمىزنىڭ سەنئىتى قېنىق سىياھ بىلەن يېزىلىشى كېرەككۇ! شۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە يىل داۋامىدا يولداش جالالدىن پەخرىدىن بىلەن بىرلىشىپ «ئىلى خەلق ناخشا تېكىستلىرى» نى يۇرۇشلەشكەن قىسمى بويىچە دەسلەپكى قەدەمدە «ئىلى دەريالىسى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلدىم. «ئىلى تېياتىرچىلىقى تارىخى» ناملىق چوڭ ھەجىملىك ماقالەمنى كۆپلىگەن «يېرىم دىدار شاھىت» نىرى بىلەن بىرگە قوشۇپ (ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ نۇرغۇن تارىخىي ۋەقەلىكلەر ۋە ئەستىلىكلەرنى، تېكىستلارنى، قىممەتلىك سۆزەتلەرنى ساقلىغان جامائەت ئەربابى!) نەشىر قىلدۇردۇم. ئۇنىڭدىن باشقا ئىلى سەنئىتى تارىخىنى تەتقىق قىلىشتا ماتېرىيال قىممىتى بولغان «ئۇسۇل تازلارنى ئەسلەيمەن»، «قىممەتلىك سەپەدىشىم زىكرى ئەلپاتتانى ئەسلەيمەن» قاتارلىق ئەسلىمىلەرنى يېزىپ، ھەرقايسى ژۇرناللاردا ئېلان قىلدىم.

بۇلار ئىچىدىكى ئەڭ كۆزۈنەرلىك ئەمگىكىم يەنىلا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1987 - يىلى نەشىر قىلغان «ئىلى خەلق ناخشىلىرى» ناملىق كىتاب ئىكەنلىكىنى ئېيتىسام ئارتۇقلۇق قىلماس. ئەلۋەتتە بۇ كىتاب يولداش تۇرغان شاۋۇدۇن، ئابلىكىم ئابدۇللانىڭ جاپالىق ئەمگەكلىرى بىلەن قولدىن چىقتى. بۇ كىتابقا مەن ئاتمىش نەچچە يىلدىن بۇيان ئېيتىپ، تەتقىق قىلىپ كەلگەن ئىلى خەلق ناخشىلىرىدىن 12 يۈرۈش 80 ناخشا نوتىسى، تېكىستى بىلەن كىرگۈزۈلدى. ئايرىم ناخشىلارنىڭ تارىخى قىسقىچە بېرىلدى. 224 بەتلىك بۇ كىتاب نەشىردىن چىقاندا، مېنىڭ يۈرىكىمدە ھاياتىمدىكى يەنە بىر ئەڭ زور، ئۇنتۇلماس داۋالغۇش، خۇشاللىق دولقۇنى پەيدا بولدى.

بىر گەپنى ئېيتقاچ كېتەي: كىتاب ئىلى خەلق ناخشىلىرىنىڭ يۇرۇشلەشتۈرۈلگەن شەكلى بويىچە تۈزۈلگەچكە، ئىلى ناخشىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئىچىگە ئالالا-

(داۋامى 134 - بەتتە)

ئابدۇرېھىم ئابلىمىت

كېچىكتە

(ھېكايە)

ــ ۋاي، دېرىزىنى يېپىۋېتەيلى، ئەپلەشمىدى، ــ دېدى ئېگىز بويلۇق ئەلى ھۈسەن مۇلايىم، يېقىملىق ئاۋازدا. ئۇنىڭ بۇ سىلىق تەلەپپۇزى شوپۇرنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان، سېمىز لىكتىن گەدىنى تۇرۇلۇپ، جانسىز چاچلىرى پاخپىيىپ قالغان، قىزىل يۈزلۈك، قارا قاش نىياز مۇخلىسقا تازا ياقتى. ئۇمۇ ئەلى ھۈسەنگە ئوخشىتىپ مۇلايىم تەبەسسۇم بىلەن سىلىق سۆزلىدى:

ــ ۋاي، ئۇرۇمچىنى سوغۇق دېگەن بىلەن جەنۇبنىڭ قۇرۇق سوغۇقلىرىمۇ بوش چاقمايدىكەن، جۇمۇ!

نىياز مۇخلىسنىڭ ماي قاپلاپ كەتكەن بويۇن ھەم ئېڭىكى ئاستىدىكى ساڭگىلىغان گۆشلەر ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئەلى ھۈسەنگە ئىنىڭ ئاۋازىدەك سىلىق چىققىلى قويمىدى. ئەكسىچە، چىرايىدىكى زورۇقۇپ پەيدا قىلغان تەبەسسۇم بىلەن ئاۋازىدىكى تۆۋەن خۇددى ئېگىز خوتۇن بىلەن پاكار ئەر ماسلاشمىغاندەك بولدى. بۇنى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ، قاپىقىنى تۇرۇپ ئالدىدا ئۇزاققا سوزۇلغان ئېگىز ــ پەس تاغ يولىغا قاراپ رولنى چىڭ تۇتۇپ ئولتۇرغان شوپۇرمۇ سەزدى. شوپۇرنىڭ ئىچىدە كۈلكىسى كەلسىمۇ چىرايىغا چىقارمىدى. ئەلى ھۈسەن يۇقىرىدىن كەلگەن باشلىقنىڭ ئۆزىنى دوربىغانلىقىنى ئۆزىدىن ئەقىل ئۆگىنىۋاتقانلىقىنى ئۇ ئاللىقاچان سېزىپ بولغان ئىدى.

«تارىم مۇكاپاتى» غالىبلىرى قىلىغان ئەسەر

قانلىق دەپ پەخىرلىنىپ، ئىچىدە خۇش بولدى. نىياز مۇخلىسنىڭ سېمىزلىكتە كىيىمگە سىغمايلى قالغان ئايالى ئىنچىكە قىلىپ ياسىغان قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ، ئېرىگە ئالايدى. «گالۋاڭلىقىنى، ئۆزى بۇنداق قوڭالتاق باشلىقلاردىن نەچچە يۈزنى باشقۇرۇپ تۇرۇپ، ئەمدى ئاشۇ سويىمەكنى دوراپ كېتىشلىرىنى كۆرەيمۇ، قېرىغانچە ئەقلى قالمغىلى تۇردى!...» دەپ ئىچىدە كايىدى ئۇ. ئۇنىڭ ئۆزۈن مۇددەت كۆن كۆرمەي ئاقارغان سۈزۈك مەڭزىدە سەل-پەل قىزىللىق پەيدا بولۇپ يەنە تېزلا غايىب بولدى.

— كەچكۈز بولۇپ كەتتى ئەمەسمۇ. بۈگۈن 11 - ئايغا ئىككى، — دېدى ساقال-لىرى ئۆسۈپ كەتكەن، سالپىيىپ گەدىنىگە چاپلىشىپ قالغان شەپكىنى سىڭايان باسۇ-رۇپ كىيگەن كەسپىي بۆلۈم باشلىقى قاسىم داۋۇت ئانىسىغا ئەركىلىگەن بالىدەك.

— ئەمدى سوغۇق بولىدۇ، جۇمۇ، شەھەردىغۇ ئانچە ئەمەس، ئەمما ماۋۇ تاغلىق يەرلەردە بەك بولىدۇ. ھەرقايسى-لىرى زۇكام بولۇپ قالمىسلا يەنە، — دېدى ئەلى ھۇسەن. ئۇنىڭ بۇ خىل كۆيۈمچان-لىقى يۇقىرىدىن كەلگەن باشلىقنى ئوبدانلا تەسىرلەندۈردى. شوپۇر ئىچىدە نارازى بولۇپ دېمى سىقىلىپ تۇرسىمۇ، ئامالسىز ئەينەكنى چىقىرىپ دېرىزىنى ئېتىۋەتتى. كىرىۋاتقان سوغۇق شامال دەررۇ توختاپ ماشىنىنىڭ ئىچىدىكى ماي ئارىلاشقان ئىسسىق ھاۋا دېماققا ئۇرۇلدى. «ۋاي، ھېيلىگەر تۇلكە، ئەجەب يامان نېمىكەنسىنا؟ كۆلۈپ تۇرىدىغان ئېغىزىڭ، يۈمشاق گەپلىرىڭ ئىدارىدىكى بىر يۈز ئاتمىش ئادەمنىڭ ئۆس-تۈڭدىن بىر يېرىم كۆن دادلاشلىرىنى بېسىپ چۈشىدىغان بولدى. ياۋالىلا، خۇدايىم ئەجەب كېلىشتۇرۇپ خۇي - مىجەز، ئۇنىڭغا ماس سۆڭەكسىز بويۇن، يۈمشاق گەپ قىلىشنى ئاتا قىپتىكەن ساڭا. سېنىڭ ئىدارىگە بىرىنچى قول باشلىق بولۇشۇڭ ئۇچۇن چۈشكەن ئاۋازنىڭ تايىنى، يوق تۇرۇپ بۇ ئامەت ساڭا كېلىپ قالمىغىدى. ئەگەر شۇنداق بولىدىغان بولسا، خەقنىڭ ئاۋازى-نى مېنىڭ ماشىنامدا كېچىلەپ توشۇغان گۆش، ئانار، بادام، ياڭاق بېسىپ كېتىدى-غان بولىدۇ - دە! قېنى، كۆرىمىز، قارىغان-دا، باشلىقنىڭ ئۇستىدىن پىكىر ئېيلىش دېگىنىمۇ بىر مايمۇن ئويۇنى ئوخشايدۇ. بۇ خەق كىم ئاۋاز بەردى، كىم شىكايەت قىلدى، ھەممىنى بىلىۋالىدىكەن. يۇقىرى-دىن كەلگەنلەر دەپ قويامدىكىن - تاڭ. بوپتۇلا، كىم بىرىنچى باشلىق بولسا بول-مامدۇ. مەن يەنىلا شوپۇر، مەندىن ئالسا ناھايىتى مۇشۇ ھارۇسكەشلىكىنى ئالار. ئالمىسا مۇشۇ تۆت پاي چاقنى دۇگىلىتىپ يۈرىمەن، شۇ». شوپۇر چوڭ تىنىۋېتىپ، ماشىنىنىڭ سۈرئىتىنى تېزلەتتى.

نىياز مۇخلىس خىيالىدا قول ئاستى-دىكىلەرنى قاتارغا تىزىپ كۆردى. ئۆزىگە كېيىنچە ۋاپا قىلىدىغان ئادەملەر كۆز ئالدىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتتى. ئۇچىنچى رەتتە مانا مۇشۇ ئۆزىنىڭ ھەربىر تىنىقىغا كۆيۈنىدىغان ئەلى ھۇسەن ئۆتتى. ئەلى ھۇسەيننىڭ ئۆزىگە دائىم كۈلۈمسىرەپ قاراشلىرى، سىلىق ئاۋازى، مۇلايىم، ئېھتى-ياتچان ھەرىكەتلىرى سەمىمىي - سادىقلىق بىلەن ئۆزى تاپشۇرغان ئىشلارنى دېگىن-دىن ئاشۇرۇپ قىلىشلىرى، ئۇنىڭ ئۇستىگە، بىر مەھەللىنىڭ بوۋىسىمۇ بىر يۇرتلۇق ئىكەنلىكى ئۇنىڭغا تولىمۇ ياقاتتى.

شۇڭا بۇ قېتىم ئىدارىنىڭ بىرىنچى قول باشلىقىنى بېكىتمىشكە باشقا بىرسىنى ئەۋەتىشتىن ئەنسىرەپ ئۆزى كەلگەنىدى. شۇ قاتاردا يۇرتىنى كۆرۈش، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى يوقلاپ ئۆتۈشمۇ يەنە بىر ئىش ئىدى. «ئەمما - زە، — دېدى نىياز مۇخلىس ئىچىدە چوڭ بىرلى تىنىپ، — پۈتۈن ئىدارىدىكى خەق ئۇنىڭ ئۇستىدىن بىر ئېغىزمۇ ئوبدان گەپ قىلمايدۇ - يا؟ چۈشكەن ئاۋازنى ئادەم ئېغىزغا ئالغىلىمۇ بولمايدۇ... نەدە بىر نەزەردە يوق بىر كىملەرگە شۇنچە كۆپ ئاۋاز چۈشۈپتۇ. تازا باش قاتىدىغان ئىش بولدى - دە، بۇ. تېخى ئۇنىڭ ئۇستىدىن چۈشكەن پىكىر-لەرچۇ: نوپۇسى يوق تۇغقىنىنى ئىدارىگە بېرىلگەن شتاتقا ئورۇنلاشتۇرۇۋالدى... توي قىلمىغان كاتىپ قىز بىلەن ئاشنا ئويناپتى... ئەستاغپۇرۇللا، قانداق قىلىش كېرەك؟ ياق - ياق... ئويلاپ بېقىش كېرەك، بۇ بەك قابىل يىگىت. ئۇنچىلىك ئىشنى دەپ... بىراق خەقنىڭ پىكرى...» ئۇ بېشىدىكى قۇلاقچىسىنى ئېلىپ تاقىر بېشىنى سىيلىغىنىچە كەينىگە بۇرۇلدى. ئۇنىڭ كۆزى ئەلى ھۇسەنىنىڭ ئۆزىگە سەممىي چەكسىز ھۇرمەتتە تىكىلىپ تۇرغان كۆزى بىلەن ئۇچراشتى، ئەلى ھۇسەننىڭ ياشلىق كۈچى ئۇرغۇپ تۇرغان يېقىملىق تەبەسسۇمى ئۇنىڭغا ئىسسىق كۆرۈندى. نىياز مۇخلىس قېلىن كالىپۇكىنى كېرىپ ئېچىپ ئايالىغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى. شۇئان ئايالى ئۇنىڭغا سوغۇق بىر تىكىلدى. نىياز مۇخلىسنىڭ يۈرىكى «جىغ!» قىلدى.

— ھەي، رۇسۇلكامالارنىڭكىگە كەلمىگىلى ئىككى يىلدىن ئاشتىغۇ دەيمەن-ھە، — دېدى نىياز مۇخلىس ئايالىغا خۇشامەت بىلەن. بۇ ئۇنىڭ ئايالىغا «نېمە گۇناھ قىلدىم؟ رەنجىتىكەن بولسام ئەپۇ قىلىڭ» دېگەن مەنىدىكى گېپى ئىدى.

— ھېلىمۇ كەلمىدۇق. خاپا بولۇپ نېمە بولۇپ كەتتىڭىز؟ — دېدى ئايالى پەرۋاسىز، ئەمما بايىقىدىن سەل يۇمشاپ.

— ھەنىپە ھەدە. — دېدى ئەلى ھۇسەن ئۇرۇمچى تەلەپپۇزىنى دوراپ، — نىيازكام ئەتە قايتىمىز، دەيدۇ، ئاكىلىرىنىڭ ئۆيىگە كەلمىگىلى ئىككى يىل بوپتۇ. بۈگۈن كەچتە بېرىپ ئەتە ئەتىگەن كېتىمىز، دېيىشسىلە ئۇ ئادەم رۇخسەت قىلارمۇ؟

— ئامال يوق - تە! ئاتايىن يۇرتقا كېلىپ ئۆيىگە پەتە قىلماي كەتسەك سەت. سالامەت دىدارلىشۋالساقلا بولغىنى. ھېلىمۇ ئۆيدىن چىققىلى ئون بەش كۈن بولدى. بالىلار نېمە بولۇپ كەتكەندۇ؟ چوڭ قىزىمنىڭ ئاي - كۈنى يېقىنلاپ قالغانىدى. بارماي دېسەك ئاكاملارنى خاپا بولىدۇ دەپلا كېتىۋاتىمىز - دە، — دېدى ھەنىپە خانىم بوغۇم بولۇپ كەتكەن قوللىرىنى شىلتاپ. تاغ كەينىگە پېتىپ كېتىۋاتقان كەچكى قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرىدا ئۇنىڭ بېغىشلىرىدىكى ئالتۇن جابدۇقلىرى كۆزنى چاقنىتىپ پارقىراپ كەتتى.

— ئەتە چوقۇم كېتىدىغان گەپ. ئۇرۇمچىدە مۇھىم يىغىندىن ئۇچى مېنى كۈتۈپ تۇرىدۇ، — دېدى نىياز مۇخلىس.

— ئۇستام، ساي يولى بىلەن ماڭساقمىكىن، قىرىق بەش كىلومېتر يولنى پايدا ئالىمىز. نىيازكام بىلەن ھەنىپە ھەدەم بەك چارچاپ كەتمىسۇن، بۇ لاتا پېت-

كاپتا ئولتۇرۇۋېرىپ، ــ دېدى ئەلى ھۆسەن شوپۇرغا قاراپ يۈمشاق ئاۋازدا.

ــ ئىلاجى بار بالدۇرراق ببرنۋال ساق ياخشى بولاتتى، ــ دېدى ھەنىپە خانىم.

ــ بولسا شۇنداق قىلىلى، شۇنداق ماڭىلى. ۋاي ـ ۋۇي، بۇ يول بارغانچە ئۇزىراپ كەتكەندەك قىلىدۇ، ــ دېدى نىياز مۇخلىس ئىنجىقلاپ ئولتۇرۇپ.

ــ دەريادىن ئۆتكىلى بولماسمىكىن؟ ــ دېدى شوپۇر ئالدىغا تىكىلگەن ھالدا.

ــ خاتىرجەم بولسىلا، ئۇستام. كېچىك تىن ئۆتىمىز، كېچىكتىن دېگەن دېھقانلار ئېشەك ھارۋىسى بىلەنمۇ ئۆتىدۇ ئەمەسمۇ، ــ دېدى قاسىم داۋۇت.

ــ ئۆتۈپ كېتىدۇ، ئۇستام. بولمىغان يەردە ئىتتىرەرمىز، ــ دېدى ئەلى ھۆسەن.

ماشىنا چوڭ يولدىن ھارۋا يولىغا قايرىلدى. كۈن ئولتۇردى. تاغلار قارا كۆلەڭگە بولۇپ، گاھى يېقىن، گاھى يىراقلاپ تۇراتتى.

كۆز باغلانغان چاغدا ماشىنا دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى. دەريا كېچىكى كەڭ يېيىلغان غىلاڭ سايدا بولۇپ، كەچ كۈزدە سۇ پەسلەپ قالغانلىقتىن سۇ ئىككى قىرغاقتا يىغىلىپ، مادارىدىن كەتكەن يولۇچىدەك سۇس ئېقىۋاتاتتى. دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا ئوتتۇز گەز كەڭلىكتە دۆمبەلچەك پەيدا بولۇپ قالغاندى.

شوپۇر يەرگە چۈشتى. ئىشىك ئېچىلىشى بىلەنلا ئاچچىق شامال گۈرىدە ماشىنا ئىچىگە ئۇرۇلۇپ ھەممەيلەننى ئەندىكتۈرۈۋەتتى.

ھەنىپە خانىمدىن باشقا ھەممەيلەن يەرگە چۈشتى. ھازىر تاغ يىراقتا قالغان بولۇپ، ئاسمانىنى دەسلەپكى يۇلتۇزلار قاپلىغان، بىر توپ ياۋا ئۆردەك قاتار سەپ تارتىپ غەربىي جەنۇب تەرەپكە ئۇچۇپ ئۆتتى.

ــ ماشىنىغا چىقامدۇق، ئۇستام؟ ــ دېدى ئەلى ھۆسەن يۈمشاققىنا، ــ سوغۇق بەكلا يامانغۇ؟

شوپۇر يىراقلارغا ــ دەريانىڭ ئۇ قېتىغا تىكىلىپ قاراۋاتاتتى.

ــ ھەي، قانداق بولار؟ ــ دېدى شوپۇر ئەلى ھۆسەنگە.

ــ خۇدايىم ساقلار، ئۇستام، سىلە ۋەرسىلە، چىقىپ كېتىدۇ، ــ دېدى ئەلى ھۆسەن.

ھەممەيلەن ماشىنىغا چىقىشتى. شوپۇر ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ يېرىم مېتر ماڭا ـ ماڭماي يەنە توختىدى.

ــ ھەيدەۋەرسىلە. تازا قورقۇنچاق ئۇستامۇ نېمە سىلە! ــ دېدى نىياز مۇخلىس.

ــ مەنغۇ قورقمايمەن، ــ سىلىنى دەپ بولۇۋاتقان ئەندىشە، ــ دېدى شوپۇر.

ــ قېنى، ھەيدەپ باقمامىلا، ــ دېدى ئەلى ھۆسەن. شوپۇر ئاياغ كىيىمىنى سىلىپ، سۇغا كىردى.

ــ بەك ئېھتىياتچان ئادەم ـ دە، بۇ، ماشىنىنى يولدا كېتىۋاتقان توخۇدىنمۇ قورقۇپ ھەيدىمەيدۇ، ــ دېدى ئەلى ھۆسەن.

ــ ئۇنىڭ ئۇستىگە، تازا توك بىر ئادەمدەك قىلىدۇ، ــ دېدى ھەنىپە خانىم.

شوپۇر بەش مىنۇتلاردىن كېيىن قايتىپ كېلىپ، ماشىنىغا چىقتى.

ـــ ھـە، قانداقكەن؟ ـــ دەپ سوردى نىياز مۇخلىس. ئۇنىڭ بوغۇق ئاۋازى تەڭ قەۋزالىقتىن تېخىمۇ خىرقىراپ قالغانىدى.

ـــ ماۋۇ ئالدىمىزدىكى كىچىكتىنىغۇ ئۆتكۈدەك تۇرىدۇ، ـــ دېدى شوپۇر ماشىنىنى ئوت ئالدۇرغاچ.

ـــ مەن بايا بىر قاراپلا بىلگەن، زادى ئۆتۈپ كېتىدۇ، ـــ دېدى ئەلى ھۆسەن ماختانغاندەك ئەتراپتىكىلەرگە قاراپ.

«ۋاي، ھەممىنى سىلى بىللا غوجام. ئوبدان ئىش بولسىلا ئۇ ئىشنى خەق قىلغان بولسىمۇ ئاغزىلىرىدىن سىلى قىلغان بولۇپ چىقىۋېرىدۇ. شۇڭا سىلى بىزگە باشلىق بولغان ئەمەسمۇ!» دېدى شوپۇر ئىچىدە.

ماشىنا ھوشۇقتىن ئاشىمىغان سۇدا چايقىلىپ مېڭىپ بىردەمدىلا دەريا ئوتتۇرىسىدىكى قۇرۇق قۇملۇق شېغىللىقلىققا چىقىپ بولدى. قۇرۇق يەردە خېلى ئۇزاق ماڭغاندىن كېيىن، ئالدىنقى قىرغاقتا يۆلىنىپ شارىلداپ ئېقىۋاتقان ئېقىنغا كەلدى. شوپۇر سۈنئاك ئاۋازىنى ئاڭلاپ سەل ئەندىشىگە چۈشتى. ئۇ ماشىنىنى توختىتىپ يەرگە چۈشتى. نىياز مۇخلىستىن باشقا ئەرلەرنىڭ ھەممىسى يەرگە چۈشتى. ئالدىدا ئات، ئېشەك ھارۋا ئىزلىرى كۆرۈندى.

شوپۇر قاش ئۇستىدە ئىزغىرىن شامالدا يەلپۇنۈپ تۇرغان قۇرۇغان چۆپ، يۇلغۇن، سۆكسۆك، يانتاقلارغا كۆڭۈلسىزلىك بىلەن قاراپ قويدى. قارىيىپ كۆرۈنگەن تاغ ئۇستىدە قارا بۇلۇتلار لەيلىشىپ يۈرەتتى.

ـــ ماشىنىغا چىقىڭلار، تەۋەككۈل، ـــ دېدى ئۇ كەسكىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ. چۈنكى ئۇنىڭ قورسىقى تازا ئاچقان بولۇپ، مەنزىلگە بالدۇرراق يېتىشنى ئويلايتتى. ئۇ ماشىنىنى ئوت ئالدۇردى. شۇ ئەسنادا دەريادىن بېلىقنىڭ «چول دۈك» قىلىپ سەكرىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ ئاۋاز شوپۇرنى يەنە ئەندىشىگە سالدى. ئۇ دەررۇ پىكاپنىڭ ئوتىنى ئۆچۈرۈپ پەسكە چۈشتى ـ دە، ئالدىراپ سۇغا كىردى. سوغۇق ئۇنىڭ مېڭىسىگە يېگىنىدەك سانجىلدى. بۇ يەرنىڭ تېگى قۇم ئىدى. ئۇ ئازراق مېڭىۋىدى، سۇ تىزىدىن ئاشتى. يەنە بىر قەدەم سىلجىۋىدى، پۇتى قۇمغا بارغانچە پېتىپ كەتتى. ئۇ دەرھال كەينىگە قايتىپ ماشىنىنىڭ يېنىغا كەلدى.

ـــ مېنىڭ تۆت ياشلىق قىز نەۋرەمدىنمۇ قورقۇنچاق ئىكەنلا ئۇستام، ـــ دېدى ھەنىپە خانىم تىت ـ تىت بولۇپ. شوپۇرنىڭ غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەلدى. شۇنداقتىمۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ئۇن چىقارمىدى.

ـــ ھە، قانداقكەن ئۇستام، ماڭامدۇق؟ ـــ دېدى نىياز مۇخلىسمۇ تەنە قىلىپ.

ـــ ئارقىمىزغا يانىلى. چۆرگىلىسەك ھۇ چوڭ يول بىلەن ماڭايلى، سۇ چوڭقۇر ھەم ئېقىشى ئىتتىك ئىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، تېگى بوش قۇم ئىكەن. ماشىنا ماڭالمايدۇ، ـــ دېدى شوپۇر ماشىنىنى ئوت ئالدۇرغاچ.

ـــ ۋاي ئاللا، نېمە دەيدىغاندۇ ماۋۇ ئادەم، يەنە ئارقىمىز غايانساق يېرىم كېچىدە بارىمىزما؟ ـــ دېدى ھەنىپە خانىم ئاۋازىنى بولۇشچە قويۇۋېتىپ. ئۇ جىددىيلەشكەنلىدىن يۆتىلىپ كەتتى.

ـــ بۇ يەردىن ئۆتىمىز دېسەك تاكا ئاتقۇچىمۇ ئۆتەلمەي قالارمىزمە

كىن، — دېدى شوپۇر كەسكىن، ئەمما ئاۋازىنى مۇلايىمراق چىقىرىشقا تىرىشىپ.

— ھى ... ھى ... ھى... ئۇستام، ئۇنداق دېمەي... ئەمدى قاچان كەينىمىزگە يانىمىز؟ مېنىڭچە، چوڭ يولغا چىققىچىمۇ يېرىم كېچە بولۇپ كېتىدۇ. نىيازكام بىلەن ھەنىپە ھەدەمنى ئۇيقۇسىز قويۇپ تۇرغۇزۇپ بۇ يەرگە كەلگەنگە تويغۇزۇۋەتمەيلى، — دېدى ئەلى ھۇسەن ناھايىتى سىلىقلىق بىلەن.

— ئۇنىڭ ئۇستىگە، مەن رۇسۇلكامغا نى جۇجاڭ، ئەي جۇجاڭلارنى بۇگۈن كەچ پېشىنگە قالماي كېلىپ بولىدۇ، دەپ خەۋەر قىلىۋەتكەن دېسىلە. ئۇلار بۇ چاغقا پاخلان سويۇپ پىشۇرۇپ يولغا قاراپ كۆزلىرى تېشىلگۈدەك بولغاندۇ. ھەيدەۋەرسىلە ئۇستام. ماشىنا پېتىپ قالغۇدەك بولسا بىز ئىتتىرىپ مۇرىدەپ چىقىرىۋېتىمىز، — دېدىڭ قاسىم داۋۇت ئاغزىنى كالچايتىپ.

— شۇنداق قىلىمىز، خاتىرجەم بولسىلا. تۆت قوۋۇرغا، بىر سانلىق ئەركەكلەردىن تۇرساق، بىر پىكاپنى ئىتتىرەلمەمدۇق؟ — دېدى ئەلى ھۇسەن.

— سىلى باشلىق، مەن شوپۇر، سىلى ھەيدە دېگەن يەرگە ھەيدىمەسلىك ھەددىم ئەمەس، — دېدى شوپۇر ئىچىنغانىدەك بىر ئاھاڭدا. «ھەر قايسىك نېمە بولساڭ مەنمۇ شۇ ئاداشلار» دېدى ئىچىدە.

ماشىنا سۇغا كىرىپ ئاستا ئىلگىرىلىدى. ماتور بارغانچە كۆچەشكە باشلىدى، ئەمما سۇ ئەت ئاستىلاشقا باشلىدى. شوپۇر چاققانلىق بىلەن رولنى ئۇيان-بۇيان ئۇرۇپ باراتتى. ماشىنا بارغانچە ئاستىلىسىمۇ ئالغا قاراپ ئىلگىرىلەپ ماڭدى. سۇنىڭ شارقىرىشى، ماشىنىنىڭ كۆچەپ غوڭۇلدىشى دەريا ئىچىدە كۆچ لۇك سادا ھاسىل قىلىپ، دەريا بويىنىڭ تىنچلىقىنى بۇزدى. بىراق ماشىنىنىڭ مېڭىشى بارغانسېرى ئاستىلاپ، ئۇنىڭ ئالدىغا مېڭىۋاتقان ياكى ماڭمايۋاتقان لىقىنى بىلگىلى بولماي قالدى. بارا-بارا چاق ئىزىددىلا ئايلىنىشقا باشلىدى.

— ئەپلەشمىدى، — دېدى شوپۇر كەينىدىكىلەرگە قاراپ.

— ئەمىسە، غاچچىدا چۈشۈپ ئىتتىرەيلى، — دېدى ئەلى ھۇسەن چاققانلىق بىلەن.

— ھەممىز چۈشمەسمىز؟ — دېدى ھەنىپە خانىم قورقۇنچتىن چەكچەيگەن ھالدا.

— سىلىدىن باشقا ھەممەيلەن چۈشمەسەك بولمايدۇ، — دېدى شوپۇر جىددىي ھالدا. نىياز مۇخلىسنىڭ تېنى شۇركىنىپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ ئىنجىقلاپ قىمىرلىغىلى تۇردى.

— ۋاي، سىلى چۈشمەسىلە، بىز ئىتتىرىپ چىقىرالمىغان ھالدىمۇ سىلىنى بۇ سوغۇقتا سۇغا كىرگۈزمەيدىغان. مىدىرلىمىسىلا. بۇ سۇغا ھەرگىز چۈشكۈچى بولمىسىلا. ياش چوڭايغاندا بۇنداق سۇغا كىرىش بەك خەتەرلىك، — دېدى ئەلى ھۇسەن.

— ئەلىجان راست دەيدۇ. ياشلار بولغاندىكىن سىلى بەك كايىپ كەتمىسىلىمۇ بولىدۇ، — دېدى ھەنىپە خانىم ئىرىنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنمەي كىنايە قىلىپ.

نىياز مۇخلىس شۇنىڭ بىلەن شۇك بولدى. ماشىنىنىڭ ئىشىكى يېپىلدى. شوپۇر رولنى تۇتۇپ قىمىر قىلماي

ئولتۇرغانىدى، ئەلى ھۇسەن ئەينەكتىن قاراپ ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ھىجىيىپ:

— ئۇستام، ھە، دەمدۇق؟ — دېدى.

شوپۇر بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇنىڭ چوڭقۇر قاتلىشىپ تۇرىدىغان قاپىقى يېپىشىپ كەلگەن كۆزىدىن ھېچقانداق بىر ھېسسىياتنى پەرق ئېتەلمىگەن ئەلى ھۇسەن سۆڭىكىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان سوغۇقتا ئۆزىنى قىلچىمۇ توڭمىغاندەك كۆرسەتمەشكە تىرىشىپ ماشىنىنىڭ كەينىگە ئۆتتى. قاسىم داۋۇت ماشىنىنىڭ كەينىدە مۇرىلىرىنى تىرىگەن ھالدا تەلمۈرۈپ تۇرغانىدى.

— ۋاي، ئانچىۋالا توڭۇپ كەتكۈدەك سوغۇق ئەمەس-كەنغۇ، — دېدى ئەلى ھۇسەن.

— شۇنى دەيمەن، — دېدى قاسىم داۋۇتمۇ ئۇنىڭغا چەكسىز سادىقلىقىنى ئىپادىلەپ.

ئىككى ئادەم پىكاپنى مۇرىدەپ قاتتىق ئىتتەرىدى. ئەلى ھۇسەنىنىڭ قوللىرى قىغچىنىڭ ئارىسىدەك قېتىپ قولاشماي قالدى. ماشىنىنىڭ سوغۇق گەۋدىسى ئۇنىڭ مۇرىسىنى ھەرە چاققاندەك ئېچىشتۇراتتى. ئەمما ئۇ چىشىنى چىڭ چىشلەپ بار كۈچى بىلەن ئىتتەرىدى. ماشىنا قوزغالاق پەردىسىنى تىترىتىپ، موزېينى يۇتتۇرۇپ قويغان ئىنەكتەك ھۆركىرىگەن بولسىمۇ، ئالدىغا بىر غېرىچمۇ ماڭمىدى. ماشىنىنىڭ ئارقا چاقىدىن چاچرىغان لاي ئارىلاش سۇ ئەلى ھۇسەنلەرنىڭ ئۇستىبېشىنى چىلىق-چىلىق ھۆل قىلىۋەتتى. ئەلى ھۇسەننىڭ دائىم گەدىنىگە سالپايتىپ كىيىۋالىدىغان سارجا شەپكىسى ئىسكەتىدىن ئايرىلىپ، يۈزلىرى پۈتۈنلەي لايلاتقا بىلەن بۇلغاندى. ماشىنا بارغانچە ئېزىغا چۆكۈپ كەتتى. شوپۇر ماشىنىنىڭ چىقالمايدىغانلىقىنى ئاللىقاچان بىلگەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ جاھىللىق بىلەن تىرىشىۋاتقانلىقىغا قاراپ ماينى بولۇشچە بېرىپ ماشىنىنى ھۆركىرىتىپ تەڭكەش قىلىپ ئولتۇردى.

ئەلى ھۇسەن بىر ئەقىل تاپتى. ئۇ چوڭ-چوڭ تاشلارنى ئېلىپ كېلىپ ماشىنىنىڭ چاقىغا قويدى، لېكىن ماشىنا تېخىمۇ پېتىپ كېتىۋاتاتتى.

— ۋايجان، ۋاي بۇ نېمە ئىش؟ سۇ كىرىپ كەتتىغۇ؟ — ھەنىپە خانىم ۋارقىرىۋەتتى. ئەمدى ماشىنىنىڭ ئىچىگە سۇ كىرىۋاتاتتى. شوپۇر دەرھال پۈتىنى تارتىپ ئورۇندۇق ئۈستىدە چازا قۇرۇپ ئولتۇردى ۋە:

— چازا قۇرۇۋالسىلا، — دېدى كەينىگە قاراپ، نىياز مۇخلىسمۇ دەرھال چازا قۇرۇپ ئولتۇرۇۋالدى. ماشىنىنىڭ ئىچىدىكى سۇ كۆپەيگەنسېرى ئورۇندۇقلار بارغانچە پەسلەپ كېتىۋاتقانىدەك تۇيۇلاتتى.

— ۋاي خۇدايىم، ئەمدى ماۋۇ كۆرگۈلۈكنى. تەييار تۇز يولنى تاشلاپ...— ھەنىپە خانىم قورقۇپ يىغلىغلى تۇردى.

— ۋاي يىغلىماڭ. سەت تۇرىدۇ، قورقماڭ، — نىياز مۇخلىس ئۆزىمۇ قورقۇپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ ئايالىغا تەسەللىي بەردى.

— نېمە بولدى؟ — ئەلى ھۇسەن ماشىنىنىڭ ئىشىكىدە پەيدا بولدى. ئۇنىڭ ئۇستىبېشى تونۇغۇسىز لاي، سۇ بولۇپ، جاقىلداپ تىترەۋاتقان بولسىمۇ، نىياز مۇخلىسقا قاراپ مۇلايىم كۈلۈپ تۇرۇپ سۆزلىدى. نىياز مۇخلىس بىرنەچچە

ئېغىز تاپا - تەنە قىلىپ، ئاچچىقىنىى چىقىرىۋالاي دەپ ئۆزىنى بىلەپ تۇرغانىدى، ئەلى ھۇسەنىنىڭ ئۇستىبېشى بىلەن ئاپئاق چىشلىرىنى تولۇق كۆرۈستۈپ تۇرۇپ كۈلگىنىنى كۆرۈپ، گېپىنى ئاغزىدىن چىقىرالمىدى.

— مانا، مۇشۇندۇق بولدى! — دەپ ۋارقىراپ تەتۈر قارىۋالدى ھەنىپە خانىم.

— ئاپلا، بۇنداق بولماسمىكىن دېسەم، — دېدى ئەلى ھۇسەن چەكسىز خىجىل بولغان ھەم ئىچىگە بىر خىل قورقۇنچ چۈشكەن ھالدا گەپدىنىى تاتىلاپ. نىياز مۇخلىس سىنچىلاپ قاراپ ئۇنىڭ چىرايىنىڭ تۆمۈردەك كۆكىرىپ كەتكىنىنى، پۈتۈن كىيىم - كېچەكلىرىنىڭ لاي - مۇز بولۇپ قېتىپ تاراقلاپ كەتكىنىنى كۆرۈپ، بىردىنلا ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ كەتتى.

— ئۇكام، كىيىملىرىڭىزگە مۇز تۇتۇپ كەتتىمۇ نېمە؟

— ھە، ئانچە ئەمەس، — دېدى ئەلى ھۇسەن كۈلۈپ تۇرۇپ. ئەمما ئۇنىڭ يۈز مۇسكۇللىرى سوغۇقتا تارتىشىپ كەتكەنلىكتىن كۈلكىسى تازا ئەپلەشمىدى.

— بولۇڭ، بولۇڭلار، ماشىنغا تېز چىقىڭلار! شۇنچىۋالا بولۇپ كەتكەن بارمۇ، — دېدى نىياز مۇخلىس. كۆچىگەنلىكتىن ئۇنىڭ ئاۋازى خىرقىراپ كەتتى.

ئەلى ھۇسەن كەينىگە قاراپ بولغۇچە جاقىلداپ تىترەپ كەتكەن قاسىم داۋۇت ماشىنىغا چىقىپ بولدى. ئەلى ھۇسەن ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قېلىۋىدى، نىياز مۇخلىس ئۇنىڭ قېتىشىپ كەتكەن قوللىرىنى تارتىپ ماشىنىغا چىقاردى. ئىشىك ئېچىلىش بىلەن گۈرىلدە كىرگەن سوغۇقتىن ھەنىپە خانىم تېرىكىپ كوتۇلداپ كەتتى ھەم لاي يۇقۇپ كېتىشىدىن قورقۇپ ئۆزىنى ھە دەپ ئەپقاچتى. شۇ ۋاقىت ئۇ ئىككىيلەن كىرىپدەك تۇگۈلۈپ بىر - بىرىگە چاپلىشىپ دېگۈدەك ھەنىپە خانىم بىلەن ئارىلىق قالدۇرۇپ ئولتۇرۇشتى.

— ئۇستام، قانداق قىلىمىز؟ — دېدى ئەلى ھۇسەن مۇلايىم كۈلۈپ تۇرۇپ. ئەمما جاقىلداپ تىترەپ تۇرغانلىقتىن ھەر قانچە قىلسىمۇ گېپىنى تازا قولاشتۇرالماي قالدى.

— ئامال يوق، — دېدى شوپۇر ئالدىغا — دېرىزىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان چەكسىز ئاسمان بوشلۇقىدىن يۇلتۇزلارغا قاراپ، بۇرۇنقىدەك توكلۇق بىلەن.

ئەلى ھۇسەندىن باشقىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئاچچىقىتىن چىرايلىرى ھەر قىسما تۇرۇلۇپ، شوپۇرنى بوغۇۋەتكۈسى كېلىپ كەتتى. لېكىن ئەلى ھۇسەن يەنىلا كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ئۇستام، ئامال بولمايدىغان ئىشمۇ بولامدۇ؟ ئامال قىلايلى ئەمدى، ياكى يەنە ئىتتىرەمدۇق؟

— يەنە ئىتتەرسەك ماشىنا تېخىمۇ پاتمدۇ.

— ئەمىسە، قانداق قىلىمىز؟! — نىياز مۇخلىس ئۆزىنى زادىلا بېسىۋالالمىغان ھالدا زەردە قىلدى. شوپۇر دەررۇ ئۇنىڭغا قارىدى.

— قانداق قىلاتتۇق، مۇشۇنداق ئولتۇرىمىز. بولمىسا مانا ماشىنا سىلىنىڭ، ئاماللىرى بولسا قىلسىلا، — دېدى شوپۇر نىياز مۇخلىسقا بەكرەك ئاچچىقلاپ.

— ھاي - ھاي، بولمىدى ئۇستام، سىلى ئۆزلىرىنى بېسىۋالسىلا. لى جۇجاڭ سىلى خاپا بولمىسىلا. بۇ ئۆزى ئاق كۆڭۈل

تۇز ئادەم. خاپا بولمىسلا ئۇستام، نى جۇجاڭ دېگەن بىزنىڭ بېشىمزنى سىيلايدىغان ئادەم. سىلى ئۆزلىرىنى تۇتسلا...

ئەلى ھۇسەن ھەر ئىككىسىنى باستى: نىياز مۇخلىسقا چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئۆزرە قويدى، شوپۇرنى سلىق گەپلەر بىلەن بېسىپ ئەيىبلىدى. نىياز مۇخلىسمۇ، شوپۇرمۇ جىم بولدى. ماشىنىنىڭ ئىچىنى بىر ھازا سۈكۈت باستى. «مېنىڭ بېشىمنى بىر ئاللا بىلەن ئىككى قولۇمدىن باشقا سىيلايدىغان ئادەم يوق، ھەم تامايىممۇ يوق. سىيلىسا سېنىڭ بېشىڭنى سىيلايدۇ، ئاداش» دېدى شوپۇر ئىچىدە. سىرتتا تاغ تەرەپتىن سوقۇۋاتقان سوغۇق شامال تېخىمۇ كۈچەيدى. شوپۇر ماشىنىنىڭ چىرىغىنى پۈتۈنلەي ئۆچۈرۈۋەتتى. ئەمدى ماشىنا ئىچىنى قاراڭغۇلۇق باستى. دەريا سۈيىنىڭ شارىلدىشى، سوغۇق تاغ شامىلىنىڭ ۋىزىلدىشى ۋە قەيەردىندۇر كېلىۋاتقان تۈلكىنىڭ ھۇۋلىغان ئاۋازلىرى قوشۇلۇپ قاراڭغۇلۇق باسقان بۇ ساي ئىچىگە تېخىمۇ سۇرلۈك تۈس بېرەتتى.

— ئۇستام، — دەپ ئاستا نوقۇدى ئەلى ھۇسەن مۇلايىملىق بىلەن. شوپۇر «ھە» دېگەندەك سەل مىدىرلاپ قويدى، — قاسىماخۇن رۇسۇلكامىلارنىڭكىگە بېرىپ تراكتور تېپىپ كەلسە بولارمۇ؟

— ھامان شۇنداق قىلماي ئامال يوق، — دېدى شوپۇر پەرۋاسىز ھالدا.

— قاسىماخۇن، شۇنداق قىلىڭە، مەن باراي دېسەم بىلمەيدىكەنمەن، — دېدى ئەلى ھۇسەن ئادەتتىكى ئاغرىتقۇدەك بىچارە تەلەپپۇزدا.

— ۋاي، ئەي جۇجاڭ، ئادەمنى خىجىل قىلمىسلا دەيمەن، — دەپلا ئىشىكنى ئېچىپ سۇغا سەكرىدى قاسىم داۋۇت،

— «زەنجىر تاپان» بولمىسا بولمايدۇ، جۇمۇ، — دېدى شوپۇر پالاقلاپ سۇ كېچىپ كېتىۋاتقان قاسىم داۋۇتنىڭ كەينىدىن توۋلاپ.

ماشىنا ئىچىنى يەنە جىمجىتلىق باستى. ھەممەيلەن جىمجىت ھالدا قاسىم داۋۇتنىڭ دەريادىن ئۆتۈشىگە قاراپ ئولتۇردى. بىر دەمدىلا ئۇنىڭ قارىسى يوقالدى.

— يېزىدىغا قانچىلىك يول بار؟ — سورىدى ئەلى ھۇسەن شوپۇردىن.

— توققۇز - ئون كىلومېتر كېلەر-مىكىن.

— بىر سائەتتە بارالار - ھە؟

— ئۇھ... — دەپ ئىچىگە تارتىۋەتتى ھەنىپە خانىم، — بۇگۈن كېچە دەريادا تۇنەيدىكەنمىز - دە! ۋاي ئىسسىت، ۋاي ئىسسىت!...

— تەلىيىمىز بولسا تراكتور ئۆتۈپ قالسا تارتىپ قويار، — دېدى ئەلى ھۇسەن ھەنىپە خانىمنىڭ كۆڭلىنى ياساش ئۈچۈن، ئەمەلىيەتتە، يېرىم كېچىدە بۇ يەردىن تراكتور ئۆتىدۇ دېيىش كۈلكىلىك بىر گەپ ئىدى.

بىر سائەت... ئىككى سائەت... ئۈچ سائەت... ئۆتۈپ كەتتى. كېچە سائەت ئۈچ بولدى. سوغۇق ۋە قورساقنىڭ ئاچلىقىدىن ھېچكىمنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەيتتى، ئۇلار كۆزلىرىنى يىراقتا تىككىنىچە ئولتۇرۇشاتتى.

— كەلدى، — دېدى تۇيۇقسىزلا ئەلى ھۇسەن خۇشال ۋارقىراپ. ھەممەي-

لەن جانلىنىپ كەتتى. يىراقتىن «پاللدە» قىلىپ بىر ئوت يېنىپلا يەنە ئۆچتى. ھەممەيلەن ئۈمىدسىزلىنىپ تۇرغاندا ئوت يەنە پەيدا بولدى.

— دەل ئۆزى شۇ! — دېدى ئەلى ھۈسەن. بىراق ئۇلار تازا سەگەكلىك قاراپ ئۇنىڭ بىر كىشىلەر ياققان گۈلخان ئىكەنلىكىنى بىلىپ جىم بولۇپ قېلىشتى.

— ۋەيەي، پەسكە چۈشسەم بولاتتى ئەمدى... — دېدى ھەنىپە خانىم ئىنجىقلاپ. ئۇ قىمىرلىغىلى تۇرغىلى خېلى بولغانىدى. ئەلى ھۈسەن دەرھال سۆزغا چۈشتى.

— كەلسىلە، ھاپاش بولسىلا. بۇ سۆزغا ھەرگىز چۈشەلمەيلا، — دېدى ئەلى ھۈسەن چەكسىز ھۈرمەت بىلەن.

— ۋەيەي ئۇكام، ئۇنداق قىلماڭ ئادەمنى ئىزا تارتقۇزۇپ، بولدى، ئۆزۈم ئايىغىمنى سېلىپ چۈشەي.

— ياق... ياق... ئۇنداق دېمىسىلە. بۇ سۆزغا چۈشسىلە ھەرگىز بولمايدۇ. سىلى بۇ سۆزغا چۈشسىلە چۈقۇم ئاغرىپ قالسىلا. مەنلا ھۆل بولاي، كەلسىلە، تارتىنمىسىلا. مەن ئۆز ئىنىلىرى تۇرسام، مېنى يات كۆرۈۋاتاملا؟ ئۇنداق قىلسىلا مەن خاپا بولىمەن. مانا ماۋۇ لاي چاپانىنى سېلىۋېتەي.

— ۋاي-ۋاي... — ھەنىپە خانىم «ۋاي-ۋاي» دەپ بولغۇچە ئەلى ھۈسەن نەپىز پوپايكا بىلەن قالدى.

— بولدى، ئەلىجاننى توڭدۇرماڭ، ئۆز ئىنىڭىزدەك ئەمەسمۇ، ھاپاش بولۇڭ، راست، سىز سۇ كېچەلمەيسىز، — دېدى نىياز مۇخلىس.

بىردەم تالاشقاندىن كېيىن ئاخىرى ھەنىپە خانىم ئەلى ھۈسەنگە ھاپاش بولدى. شوپۇر كۆلكىسىنى ئىچىگە پاتۇرالماي كالپۇكىنى چىشلەپ قانىتۇالدى. ئەلى ھۈسەن ھەنىپە خانىمنى ئارقىغا دەريانىڭ قۇرۇق يېرىگە ئاپىرىپ قويۇپ ماشىنىنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلدى.

— ئۇكام، ماشىنىغا چىقىۋېلىڭ. چاققان بولۇڭ، توڭۇپ كېتىسىز دەيمەن. — دېدى نىياز مۇخلىس.

— ياق. ھېچقىسى يوق، — دېدى ئەلى ھۈسەن مۇلايىم كۈلۈپ.

شۇ چاغدا ھەنىپە خانىمنىڭ يۆتەلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. ئەلى ھۈسەن دەرھال بېرىپ ھەنىپە خانىمنى يۆدەپ ئەكىلىپ ماشىنىغا چىقاردى. ھەنىپە خانىم ئۆنى ئۆزى بىلگەن بارلىق تىللار بىلەن مەدھىيىلىمەكتە ئىدى.

— تاينىلىق سىلىمۇ چۈشۈپ چىقامىلا؟ — دېدى ئەلى ھۈسەن نىياز مۇخلىسقا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

«ھەقىقەتەن ئېسىل يىگىت ئىكەن بۇ، بولدى، خەقنىڭ ھەر قانچە پىكرى بولسىمۇ كۆزۈمنى يۇمۇپلا مۇشۇ بالىنى بىرىنچى قول قىلىشىم كېرەك» دېدى نىياز مۇخلىس ئىچىدە ئۇنىڭغا ھاپاش بولۇۋېتىپ.

ئابدۇكېرىم مەخسۇت

تۇيغۇلار گۈزەل، هايات بىر دۇنيا

پارلا قۇياش، كۆلسۇن لالىلەر

سۆيگۈ تېڭى، ئاھ قۇتلۇق سەھەر،
لەۋلىرىڭگە سۆيىمەن قانماي.
هاياش قىلىپ يېڭى دۇنيانى،
پارلا قۇياش، نۇر چېچىپ تىنماي.
لەۋلىرىڭدە تاتلىق كۈلۈشلەر،
يانىقىڭدا يانسۇن سۆيۈشلەر.

پارلا قۇياش، قىرلار، ئېدىرلار
تۆشلىرىنى ئېچىپ قاقلانسۇن.
تاغ سۇلىرى سىلىشىپ چۇقان،
مۇنبەت زېمىن كۈلسۇن، شادلانسۇن.
ئۈمىد ئاتا قىلار كۈلۈشۈڭ،
غەشلىك سالار دىلغا مۆكۈشۈڭ.

پارلا قۇياش، كۆلسۇن لالىلەر،
دىل تەكتىدە بىخ سۈرسۇن باهار.
ئويناقلىشىپ مەيىن شامالار،
سىكىپ كەتسۇن تىنىقلا ئىپار.
پارلا قۇياش، باغاشلاي سېنى،
قۇچىقىڭدا ئەركىلەت مېنى.

كۆلگىن قۇياش، ئويغانسۇن هايات،
سۆيۈشلەردىن رەڭلەنسۇن ئۇپۇق.
چېچەكلەرنىڭ جىلمىيىشلىرى
قەلبلەردە قوزغاپ تۇيغۇ، زوق.
پارلا قۇياش، كۆلسۇن لالىلەر،
پۈتسۇن دىلدىن هىجران، نالىلەر.

مەن باهار پۇشتى

باهار مېنى: «سەن پۇشتۇم» دېدى،
كۆز قارامغا جەملەندى سۆيگۈ.
يۈزلىرىمدىن سۆيدى شامالار،
يۈرىكىمدە ئاتەشلىك تۇيغۇ.

تىنىقىمدا باهارنىڭ هىدى،
نىگاهىمدا گۈللەر جىلۋىسى.
لەۋلىرىمدە كۈلكىلەر قىيان،
قانلىرىمدا هاياتلىق هېسسى.

تېنىم يايرار باهار پەيزىدىن،
بىخ سۆيگۈسى ۋۇجۇدۇمدا جەم.
باقسام باسقان ئىزىمغا يېنىپ،
ۋادىلارنى قاپلاپتۇ كۆكلەم.

تالڭ امرىكىسى

تاڭ كېلەر قات - قات تاغلار قۇچىقىدىن،
تاڭلارنى تۇغامدىكىن ئاشۇ تاغلار؟
چېكىنەر تۇن لەشكىرى نەلەرگىدۇ،
ساباغا ئىپار ھىدنى يۈكلەر باغلار.

تاغلارنىڭ يوتىسىدا يانار ئاتەش،
باغلارنىڭ قۇچىقىدا نۇر دەريا سى.
ۋىلقىلاپ كۈلەر زېمىن، كۈلەر چېچەك،
ئۇستىدە يالىلدايدۇ تاڭ ئىباسى.

تاڭ كېلەر، كەلگىنىدەك كۈلۈپ دىلبەر،
تاڭ بىلەن سۆيۈشىدۇ تاڭدا ئۆمۈر.
ۋىسالىنىڭ قۇچىقىدا تاڭنى قۇچۇپ،
ساباىلار جاملىرىدىن ئىپار سۈمۈر.

پېچىرلاشلار كۆچتى يا پراقتا

بەرنا يىگىت شوخ قىزنى قۇچۇپ،
پېچىرلايدۇ كۆزى - كۆزىدە.
ئالەم - ئالەم ۋەدە سۆزىدە،
تۇرار بەزەن لەۋلەر جۈپلىشىپ.

كېلەر ئۇلار باغقا ھەم ئاخشام،
قولتۇقلىشىپ كۆزلىرىدە ئوت،
قەدەملەر گۈل، قەدەملەردە قۇت،
يۈرەك ئويناز تاپماستىن ئارام.

ئايلار ئۆتتى كەلدى تەنھا قىز،
كىرپىكلىرى بەرگىدە شەبنەم،
قوشۇمىسى ئۇستىدە ئەلەم،
سۆيۈشلەردىن قالدى ھەسرەت، ئىز.

قىز ئۆرتىنەر ھەسرەت - پىراقتا،
پېچىرلاشلار ئاڭلانماس بىراق.
قىز كۆزىدىن تۆكۈلەر مونچاق،
پېچىرلاشلار كۆچكەن يا پراقتا.

كۆز ئالدىمدا ئاقارغان دالا

كۆز ئالدىمدا ئاقارغان دالا،
چاقنار تۇمەن يۇلتۇز جىلمىيىپ.
نېپىز مانان يېيىپتۇ ئېتەك،
يەرۇ ئاسمان تۇرار چېتىلىپ.

غىچىرلايدۇ ئاياغ ئاستىمدا
ئاق قار گويا نازلىق كۈلگەندەك.
ۋۇجۇدۇمدا ئاتەش تۇيغۇلار،
يۈزلىرىمنى سابا سۆيگەندەك.

يەرمۇ ئاپئاق، كېچمۇ ئاپئاق،
بولسا شۇنداق ئىنسان كۆڭلى ئاق.
تەنھالىقتا سۈرىمەن خىيال،
ئوي - خىيالىم بولسا دەيمەن ئاق.

كۆز ئالدىمدا ئاقارغان دالا
ياتار تىنچ، شېرىن چۈش كۆرۈپ.
لەۋلىرىمدە يېنىك پېچىرلاش،
كۆز قارامدا باھارنى كۆرۈپ.

ئاتەش نەپەس، ئاتەش تۇيغۇلار
قۇچاقلايدۇ ئەركىلەپ مېنى.
كۆز ئالدىمدا ئاقارغان دالا،
تارقىتىدۇ باھار ھىدىنى.

ئۆسمۈر ھەققىدە بالىلادا

تۇن كۆرپىسىگە تاشلاپ ئۆزىنى،
يۇلتۇزلار كۆچۈشىگە باقىدۇ ئۆسمۈر.
خىياللار كېمىسىدە دولقۇنلار ئارا،
ھايات دېڭىزىدە ئاقىدۇ ئۆسمۈر.

شامالنىڭ ئاھىنى تىڭلار تەشۋىشتە،
چېچەكلەر شۇدرلىشى ئاڭا بىر دۇنيا.
نۇرلار قانىتىدا كېزەر ھەريانىنى،
يۇرىكى پەزاغا چاچار نۇر - زىيا.

بەزىدە قىمىرلار ياقۇت لەۋلىرى،
يۇرەك ئۇرۇشىدا بىر سىر ھۆكۈمران.
رەڭلەر دۇنياسىغا شۇڭغۇيدۇ پىكرى،
كۆزى قارىچۇقىغا چۆكىدۇ چولپان.

زامانىنىڭ تەشۋىشى، دەردى مۇجەسسەم
ئۇلارنىڭ تۇرۇالگەن قوشۇمىسىدا.
ئەتىنىڭ كارۋىنى كېلەر ئۈمىدۋار
ئېغىر نەپەسلەرنىڭ پۇشۇلدىشىدا.

ھېچكىم توختىتالماس ئۇنى يولىدىن،
نۇرلار ئۇچۇشىمۇ يېتەلمەس ئاڭا.
ئىنسان كۈلكىسىچۇن پىدا ئەيلەپ جان
قېنىنى گۈل ئېتىپ چاچىدۇ گويا.

زېمىننىڭ ئوتىدا ئۇنىڭ قوللىرى،
ھايات ئۇيقۇسىدا كۆرەر شېرىن چۈش.
ئۇ كېلەر قۇيۇشنى بېشىغا ئېلىپ،
ياقۇت لەۋلىرىدە بىر تاتلىق كۈلۈش.

دېرىزىنىڭ يېنىدا بىر قىز

دېرىزىنىڭ يېنىدا بىر قىز
ئۇزاقلارغا باقار پەرىشان.
گۈل چېھرىدە خىياللاردىن ئىز،
كۆزلىرىدە سىرلىق ھاياجان،
قىز تۇرىدۇ ئۇنسىز، تىۋىشسىز.

ئۇپۇق يېيىپ قارا چېچىنى،
تۈن پەردىسىن تارتىدۇ كۈكۈم.
سۈكۈت باسقان ئۆيىنىڭ ئىچىنى،
گويا جاھان بولغىنىدەك گۇم،
ھەسرەت قىزغا قىلىدۇ ھۇجۇم.

كىرپىكىدە يالتىراپ شەبنەم،
قىز ئاھىدىن زېمىن سىلكىنەر.
كىمدۇ قىزغا ئەيلىگەن ستەم،
نېچۈن ئۇمىد ئۇنىدىن چېكىنەر،
قىز ۋۇجۇدى نېمىشقا تىترەر؟

باغدىن ئۇچقان تۈننىڭ شامىلى
ئەركىلىتىدۇ سۆيۈپ يۈزىنى.
كۆز يېشىنى سۈرتۈپ قويىدۇ،
ياشتىن خالىي ئەيلەپ كۆزىنى،
رەپىق ئەيلەپ قىزغا ئۆزىنى.

قىزغا ئاستا پىچىرلايدۇ ئۇ:
«ئۇ نامەرتنى كۈتمىگىن، زىنھار.
تەلمۈرمىگىن، چەكمە ئىزتىراپ،
كۈل، ھاياتقا باققىن ئۈمىدۋار،
ساڭا ۋىسال، ساڭا بەخت يار!»

شېئىرىم

ئۆتۈپ كەلدىم ئەللىك داۋاندىن،
تىكىلگەن كۆزلىرىم قانچە داۋانغا.
داۋانلار ئاشقىنىمدا ئويناق يۈرىكىم،
تولىمدۇ زەپ يۈكسەك ئارزۇ - ئارمانغا.

ئارمانلار يېتىلەپ مېنىڭ قولۇمدىن،
ئۆتەرمەن يەنە ئەللىك داۋاندىن.
ۋاقىتسىز توختىسا ئەگەر يۈرىكىم،
قۇتۇلماس روھىمۇ ئارزۇ - ئارماندىن.

مېنى ياشىمىدى دەڭلار جاھاندا،
شېئىرىم مېنىڭسىز ئۆمۈر سۈرمىسە.
شائىر ۋۇجۇدىدا تۇغۇلغان شېئىر،
نە كېرەك دىللارغا سىڭىپ كىرمىسە؟!

ياسمن زلال

هايات يولى

تاك ... ئۇپۇق لېۋىدە كۆرۈم، كۆلەر كۆن
ھىجرانى ئۆرتىگەن زېمىنغا بېقىپ.
زەررىلەر تۆكۈلدى گۈلشەن دىيارغا،
يۇلتۇزلار ئاسماندىن چۈشكەندەك ئېقىپ.
تەبەسسۇم ئەيلىدى قارلىق چوققىلار،
خانتەڭرى ئۈستىدە ئالماس جىلۋىسى.
جاۋاھىر مارجاندۇر پەرىزات ئاسقان
تاغلارنىڭ دۇر چاچقان شارقىراتمىسى.
گۈلخانلار لاۋۇلدار، مەشرەق لېۋىدە
زەر شولا تۆكمەكتە قۇياش يالقۇنى.
چوققىلار تۇتاشقان زەڭگەر ساماۋا
تەۋرىنەر تىللارەڭ بۇلۇت دولقۇنى.
بوستانلار يەلپۈنەر مەيسن ساباۋا،
نۇر سۆيگەن ياپراقتا مەرمەر جۇلاسى.
دەريالار چېھرىدە ئويناز تەبەسسۇم،
چىمەنزار قىرغاقتا شەپەق لىباسى.
ئاھۇ كۆز بۇلاقلار مارجان چاچىدۇ،
گۈلشەنلەر تاۋلىنار رەڭدار گىلەمدەك.
بۇلبۇللار خەندىدە ھايات كۈلكىسى،
مۇھەببەت ۋەسلىگە چۆمگەن ھەر يۇرەك.
قارىدىم قۇياشقا، ئېھ، مەسۇم بوۋاق
مېھرىبان ئانىغا تەلپۈنگىنىدەك.
قۇياشمۇ مەڭزىمگە سۆيدى نۇر بىلەن،
ئانىجان ئوغلىغا تەلمۈرگىنىدەك.
ئاھ، قانداق قىممەت - ھە! بىزگە يورۇقلۇق
يۇرىكىم يالقۇنغا جان ئاتقان پەرۋان.
نۇر بىلەن چېگىلگەن ھايات رىشتىسى
ئازابكار ئىنسانغا زۇلمەت ئىچرە جان.
جۇش ئۇردى قەلبىمدە سۆيگۈ دەريالسى،
قۇياشتەك تەلپۈندۇم گۈلزار زېمىنگە.
چۈلغىدى ئىشقىمنى ئانا يەر ئىشقى،
ئىپتىخار سىغمىدى ئەسلا تېنىمگە.
مەن يۈردۇم سەيلىدە — يۇرت باغلىرىدا
ھەزرىتى سۈلايمان شاھزادىسىدەك.
پۈرىدىم قان رەڭداش گۈللەرنى سۆيۈپ،
شادلىقتىن قەلبىمۇ ئېچىلدى گۈلدەك.

ۋادەرىخ، كەچ كىردى، باشلاندى گۈگۈم،
تاغلارنىڭ كەينىگە باش قويغاندا كۆن.
ياپتى كەچ ئالەمگە كۆل رەڭ يوپۇقنى،
كائىنات تەختىگە چىقتى قارا تۈن.
تاشلىسام ئالەمگە بىر تەكشى نىگاھ،
قايغۇلۇق ھالەتتە غەمكىن تەبىئەت.
بۇلبۇللار ياڭراتماس يالقۇنلۇق مۇقام،
بوستانلار كۆرۈنمەس باقسام بىتاقەت.
تۈن تارتتى كۆزۈمگە بىر قارا نىقاب،
يورۇقلۇق ۋەسلىگە كەتتىم زارىقىپ.
مىڭ پارە ئەيلىدى باغرىمنى بۇ ھال،
ئىنتىلدىم ھەر ياققا يۈگۈرۈپ يىقىلىپ.
پۈتكەنده يۈرەكتە تاقىتىم - سەۋرىم،
چاراقلاپ پارلىدى كۆكتە تولۇن ئاي.
تارقالدى كېچىنىڭ قارا تۇمانى،
يورۇتتى ئالەمنى كۈمۈش نۇر، ئايھاي!
جىلمايدى يۇلتۇزلار زۇمرەت ساماۋا،
دېڭىزلار تەگتىدە يانغان گۈھەردەك.
دەريالار چېھرىدە ئۇنىڭ سىيماسى،
گويا كۆك شايىغا ئۇنچە تاققاندەك.
كۆرۈندى ئالماستىن تاج كىيگەن تاغلار،
سۈتتەك ئاي نۇرىدا بىر ئۇز يالتىراپ.
كائىنات يۇزىدە ھايات جىلۋىسى،
شادلىقىم جۇش ئۇردى بۇ ھالغا قاراپ ...
تۈن نىسپى ... ئۇ قوغلاپ ئۆتمەكتە ۋاقىت،
ئاھ، ئەجەب ياپتىغۇ ئايمۇ يۇزىنى.
سانجىلدى باغرىمغا ھىجران تىغ بولۇپ،

كۆرسەتمەك كويىدا يەنە ئۆزىنى.
ۋە لېكىن چۈشەندىم شۇ ھېكمەتنى مەن،
ھاياتتا يار ئىكەن ۋىسال ۋە ھىجران.
قارىغا! يىرتىلدى تۇننىڭ پەردىسى،
پارلىدى سۈبھىدە نۇرانە چولپان.
كۆپ ئۆتمەي مۇقەددەس تاغلار كەينىدىن
ئالتۇن رەڭ نۇر تۆكۈپ چىقتى ھەم قۇياش.
باشلاندى دەريادەك جۇشقۇن بىر ھايات،
بۇ شۇنداق ھاياتكى، قەلبىكە سىرداش.
قان ۋە تەر ياشناتقان بۇ گۈل دىياردىن
كېتەلمەس ئاي، چولپان، قۇياش ئايلىنىپ.
كۈن كەتسە ئاي كېلەر، ئاي كەتسە چولپان،
تاڭدا كۈن تەلپۈنۈپ كېلىدۇ يېنىپ!
بۇ گويا بىز باسقان ھاياتنىڭ يولى،
گاھ بەخت - خۇشاللىق، گاھى دەرد - ئازاب.
ۋە لېكىن كۆكسۈمدە لاۋىلدار ئۈمىد،
تىكىلدىم بىر پارلاق ئىستقبالغا قاراپ!

ئاھ، لالەم

چىدىمىدىم، چىدىدىڭ قانداق،
ئۆزگىگە جور بولۇشقا لالەم.
بىراۋ قىستى گۈل قىلىپ سېنى،
ئۈپۈڭقا ئوت تاشلىدى نالەم.
ئاھ، تۆكۈلدى بەخت شارابىم،
ئاھ، جاراڭشىپ سۇندى پىيالەم.

بۇگۈن ساڭا توي، ماڭا ھازا،
كۆكنى قۇچتى ساز، ناغرا - سۇناي.
ئۆتەمدىغان بىر قوشۇق غىزا،
كۆز ياشلىرىم ئاقار توختىماي.
سەن قەلبىمدە ھىلال ئاي ئىدىڭ،
ئۆچتىڭ كۆكتىن ھۆسنۈڭگە تولماي.

مۆكتۈڭ بۇلۇت كىرىشىگە بىردىن،
يۇرەك بولدى ئاھ، تىلىم - تىلىم.
چىدىمىدىم، قانداق چىدايمەن،
كۆيدى قۇندۇز چېچىگىدەك دىلىم.
قۇرۇپ كەتسۇن سېنى «ئۆزگىنىڭ — جۈپتى بولدى» دېسە گەر تىلىم.

ئىسكىدىمۇ بالىلىق چاغلار،
سامانلىقتا، باغدا مۆكۈشۈپ،
ئوينىشاتتۇق چوڭلار ئالدىدا،
قۇچاقلىشىپ، ئەركىن سۆيۈشۈپ.
ھېچكىم بىزدىن رەنجىمەس ئىدى،
زوقلىناتتى راسا كۈلۈشۈپ.
قول تۇتۇشۇپ بېرىپ مەكتەپكە،
قولتۇقلىشىپ يېنىشىماپمىدۇق؟
تايچاقلاردەك قىيغىتىپ سەكرەپ،
شوخلۇق قىلىپ چېپىشىماپمىدۇق؟
«ئۆي تۇتۇشۇپ» ئويناپ ئايدىڭدا،
جىق گەپلەرنى دېيىشمەپمىدۇق؟

«ئۆي تۇتۇشۇپ» ئوينىغان ئويۇن،
ئويۇن پېتى قالدىغۇ، ئەپسۇس!
ئاھ، مۇمكىنمۇ ئەمدى چېلىشماق،
خالايىقتىن قىلماستىن نومۇس.
ئەي بالىلىق، قايتىلانساڭچۇ،
قېنىۋالسام ساڭا راۋۇرۇس.

مۇھەممەتجان سادىق

مۇھەببەت لىرىكىلىرى

سېغىنىش

كۆزۈمدە ...
كۆڭلۈمدە ...
ئولتۇرسام - قوپسام
كەتمەيدۇ زادىلا خىيال، ئويۇمدىن.

ئاھ، مېنىڭ قىزغىتمام ئۆرلىگەنمىدۇ؟
چېچىلار ئوتلۇق تەپ ئىغىز، بويۇمدىن.
قەلبىمدە سېغىنىش ئىنتىزارلىقى،
گويا جان ئارامى مەيگە تەشنا مەن!

جىمجىتلىق ئىچىدە ئاقىدۇ خىيال،
يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا گويا ئاشنا مەن! ...
كۆزلىرىم ئۇزۇلمەس تونۇش يوللاردىن،
ۋە لېكىن، ئاڭلانماس ئاياغ شەپسى.
شۇنچىلىك مۇڭ،
ئېغىر جىملىققا چۆككەن،
ئاھ، مېنىڭ —
مەجنۇننىڭ غېرىب كەپسى ...
شۇنچىلىك سېغىندىم سېنى، قارا كۆز،
قەيەرگە يوقالدىڭ،
خەۋىرىڭمۇ يوق.
بىلدىمكى: سېنىڭسىز بولمايدىكەن (راست!)
ئەمدى بۇ ئۆمرۈمدە شادلىق،
ھەۋەس،
زوق ...

تۇر، قېنى، ئورنۇڭدىن كۆلۈپ، قارا كۆز

بايىلا بار ئىدى،
كەتكەندۇ نەگە،
(تۇن شۇنچە قاراڭغۇ)
تولۇن يۇزلۇك ماھ؟!
نەدىسەن دىلىمدىم،
ئىز - دېرىكىڭنى
ئالالماي چېكىمەن تەنھالىقتا ئاھ! ...
مەن باردىم قۇتلۇق ئىز قالغان جايلارغا،
«كەلمىدى نىگارىڭ!» دېدى گۈل - گىياھ ...
مەن بىلەن بىرلىكتە يىغلىدى كاككۇك،
يىغلىدى ئاپئاق قۇش ئۇچقان يار - قىيا ...
مەن سېنى ئىزدەيمەن ئەمدى قەيەردىن،
ئالدىمدا شېرىن چۈش يوقالغان كۆندۈز.
بىردىنلا مەجنۇنغا ئايلاندىم، پىغان
ئۆزلىدى كۆكسۈمدىن،
قارايدى يۈلتۇز ...
شامالار، شامالار!
مېنىڭ يارىمنى
كۆردۈڭلار قەيەردە، كۆزلىرى ياشمۇ؟!
ۋە ياكى يۈرەمدۇ خىيالسىز، بىغەم،
يىغلىغان ئايمىدۇ، يا قەلەم قاشمۇ؟!
ئوت كەتتى ئاھ، مېنىڭ قۇلاقلىرىمغا،
سۆرەمدۇ ئوي - خىيال ھەسرەتلىك نىگاھ؟!
يىغلامدۇ چۈشۈپ يا، ئۆمۈچۈك تورىغا
كۆزلىرى يولۇمغا بولۇپ ئىنتىزار؟!
ئاھ، خۇدا!
ھاياتتىن تۇڭەيدۇ قاچان،
بۇ تورلار —
بۇ سىرلىق قاپقارا تورلار؟!
ئۆمۈچۈك!
توقۇما،
بولدى قىل ئەمدى،
كۆردۈڭمۇ، ئاقماقتا چىرايلىق نۇرلار! ...
پەرىشتەم، بىر سادا بەرگىن، مەجنۇنىڭ
كۆمۈلۈپ كەتمىسۇن غەم - قايغۇسىغا!
ئاتلىنار چولپاندەك جەڭگە، ئىشەنگىن،
ئۇنۇڭنى ئاڭلاپ تۇن قاراڭغۇسىغا! ...
مۇھەببەت ئالدىدا دوزاخمۇ ئۇچقۇن،
ئۆمۈچۈك تورلىرى قانچىلىك نېمە!؟
ئۆرلەيدۇ دولقۇنلار يېرىپ قىرغاقنى،
قول تۇتۇپ بىز چۈشكەن چىرايلىق كېمە! ...
كۆردۈڭمۇ، كۆرۈنگەن يېشىل قىرغاقنى،
ئۇ يەردە گۈللەر بار،
گۈل - چېچەكلەر بار!
ئۆمۈچۈك تورىدىن خالىي ئۇ چىمەن،
سەن ۋە مەن ئويلىغان كېلەچەكلەر بار! ...
سۈرت، قېنى، كۆزۈڭنى،
يىغلىغان بواسالا،
تېز تۇرغىن ئورنۇڭدىن كۆلۈپ، قارا كۆز!
كەل مېنىڭ قېشىمغا،
كەلگىن ئۇچقاندەك،
كۆتمەكتە بىزنى ئۇ كەڭرى دالا - تۇز! ...

مۇھەببەت

بىلمىدىم، جەننەتمىدۇ، جەھەننەممىدۇ؟!
ئويلايمەن: ئۇنىڭدا ھەر ئىككىسىنى ...
سۈرگۈزەر بەھىشىنىڭ پەيزىنى ساڭا،
يېقىلىق تەبەسسۇم، خۇلقى - جىلۋىسى ...
گاھى ئۇ شۇنداق تاتلىقكى:
جىننەستە لەۋلەر —
شىرنىسى، ھۇزۇرى، لەززىتى
بارەڭ...
گاھى ئۇ جاراڭلار كۆڭۈلدە لەرزان،
خۇش كەيپ تۇيغۇلار چاچقۇچى
ئەۋرىشىم تارەڭ ...
گاھى ئۇ، قان قىلار يۈرەكنى شۇنداق:
قايغۇ - ئەلەمنىڭ تۈن - كېچىسىدە
تەمتىرەيسەن
يۇرىكىڭنى سىيپىلاپ.
كۈتۈشىنىڭ ئىپتىقۇسىز قىينىقلىرىدا
ئازابلار روھىڭنى،
قىيما - چىمىلاپ ...
گاھى ئۇ ئېزىتقۇ گۇمان دەشتىدە
چاپتۇرۇپ ھەريان،
ئالىدۇ ئەقىل - ھوشۇڭنى،
قىينايدۇ مىسالى شەمسى جانانەڭ.①
ۋىژىلداپ قۇم ئۇچقان چۆلەردە
سۆيگۈ قۇشۇڭنى ...
شۇنداق، ئۇ جىمىكى تۇيغۇ شاھلىقى:
كۆيدۇرەر،

كۈلدۇرەر،
ئۆلتۈرەر ...
ئەسىرگە ئېلىپ ...
بىلمىدىم، شۇڭلاشقا قىممەتلىكمىدۇ،
بىلمىدىم، شۇڭلاشقا تاتلىقمىدۇ؟!
بىلىدۇ ھەر ئىنسان
ئۇنىڭ خۇيىنى
سېھىرلىك قەسىرگە كىرىپ ...
ئويلايمەن:
خىيالىم سەنمىدە مېنىڭ،
قاشلىرى قەلەمدە مېنىڭ؟ ...
ھۆرلىقا ياغلىقى ھەمراغا داۋا! ②
شۇنچىلىك چەكسەڭمۇ قىينىلىپ ئازاب.
بەختقۇ،
جەننەتقۇ
كۆرسەڭلا ۋاپا! ...

خاتىرە تاشتىكى خەتلەر

تىكلەندى بىر قەبرە،
تېخى شۇۋاقسىز
بىر قەبرە، كۆردۈڭمۇ، مېنىڭ قەلبىمگە!
ئورناتتىم خەت چېكىپ خاتىرە تېشى
ياشلىقىم ئىشقىنى كۆمگەن قەبرەمگە:
«بۇ يەردە ياتىدۇ ئاچچىق پۇشايمان،
يېڭىلگەن ياشلىقىم،
ئۆلگەن مۇھەببەت!
ياتىدۇ گۈل بېرىپ گۈل ئالالمىغان،
نەشتەردە تىتىلغان ۋاپا ۋە ھۆرمەت!» ...

ھوشۇر ئىبراھىم

سېنى ئىزدەپ...

سېنى ئىزدەپ مەلەڭگە، جانان،
ئېقىن سۈدەك ئېقىپ كېلىمەن.
چىمەنلەردىن تىزىپ دەستە گۈل،
كۆكرىكىمگە تاقاپ كېلىمەن.
سېنى ئىزدەپ مەلەڭگە، جانان،
تەلمۈرىمەن، بېقىپ كېلىمەن.
بىز ئوينىغان قىرغاقتا قاراپ،
گويا چوغدەك يېنىپ كېلىمەن.

① «قەھرى شاھ ۋە شەمسى جانان» داستانىدىكى مەشۇق ئىسمى، ئۇ ھەر خىل قىينىچىلىقلار ئارقىلىق قەھرى شاھنىڭ مۇھەببىتىنى سىنايدۇ.

② «ھۆرلىقا - مەمراجان» داستانىدا، مەمراجان يەتتە قات ئاسماندىن يېقىلىپ، ھوشىدىن كەتكەندە، ھۆرلىقا تۆز ياغلىقى بىلەن ئۇنى ھوشقا كەلتۈرىدۇ.

سېنى ئىزدەپ مەلەكگە، جانان،
شوخ دولقۇنلار ئېتىپ كېلىمەن.
ئىزىڭ چۆشكەن تۇپراققا تامام،
قىزىلگۈللەر چېچىپ كېلىمەن...

ئىزدەپ چىقساڭ دولقۇنلارغا باق،
ساڭا سۆيگۈم دولقۇن ئاتىدۇ.
ياشلىقىمدەك قەلبىمگە تېخى
بىر ئالەمچە سۆيگۈ پاتىدۇ.

دولقۇنلاردىن ئىزدىگىن مېنى،
دولقۇن سىگگەن تىنىقلىرىمغا.
سۆيگۈڭ بىلەن يۈرەك ئۇرتىنىپ،
شوخلۇق سىگگەن قىلىقلىرىمغا...

ئاشۇ ۋەجىدىن ۋىسال قۇشىدەك
كۆكتە قانات قېقىپ كېلىمەن.
سېنى ئىزدەپ مەلەكگە، جانان،
دولقۇن بولۇپ ئېقىپ كېلىمەن!

بۇلاق بېشىدا

مەن تۇرىمەن سۈتتەك ئايدىڭ كېچىدە
بېلىق كۆزى كەبى بۇلاق بېشىدا.
شۇرلايدۇ كۆز شامىلى ھۇشقىرتىپ،
مەن تۇرىمەن بىر تۇپ تېرەك قېشىدا.

ئاي شولىسى بۇلاق ئىچرە چۆمۈلگەن،
ئاقار سۈيى كۆز ياش بولۇپ شىرقىراپ.
بەگباش شامال ئۇچۇرغان زەر ياپراقلار
ھەسرەت بىلەن ئاقار يىراق،
شىرقىراپ!

ئاشۇ تېرەك - ئاشۇ غوللۇق سۈزادان،
باھار بىلەن بىخ چىقارغان ياپيېشىل.
ئوينىغانغۇ ئاشۇ بۇلاق بېشىدا
نىگار بىلەن ۋىسال تېپىپ بىز ئىجىل.

شۇ كۈنلەردە نازۇك ھېسلار ئۇلغىيىپ،
نىگار بىلەن ئارزۇمىزغا قېنىشقان.
ئاشۇ سايە، ئاشۇ بۇلاق بېشىدا
شوخلۇق بىلەن گۈلخان كەبى يېنىشقان.

مەن تۇرىمەن سۈتتەك ئايدىڭ كېچىدە،
تەنها كۆڭلۈم تەنها پېتى قالىدۇ.
مەن قارايمەن قۇرۇپ قالغان ياپراقلا،
يۇرىكىمدە ھىجران ئوتى يانىدۇ!

ھەسرەت يېشى كۆزلىرىمدىن سىرغىدى،
ئەسلەپ قايتىپ كەلمەس جۇشقۇن چاغلارنى.
ئۆتتى ياشلىق بىلىندۇرمەي غىپپىدە،
يۇرەكلەردە قويۇپ ھەسرەت - داغلارنى.

ئابلىكىم خېۋىر

ئۇ دۇنيادىن كەلگەن باغاق

نامراتلىق، قاشقاقلىقتىن جاق تويغان ئەل
تۇش - تۇشتىن ئىسلاھاتنى باشلىغاندا؛
بەز بولغان ئەقىدىلەر تورلىرىنى
ئازاد ئاڭ بىر - بىر چۈۋۈپ تاشلىغاندا؛

قايسى بىر نۇر ئۆتمىگەن بۇلۇڭلاردا
غەۋغاچى بىر ئۇزۇن بەل كاسسا تولغار.
يولۇاسنىڭ بۇرۇتىنى تاقاپ ئېلىپ،
ھەممىگە شالۋاق پۇركۇپ، مۇھىت بۇلغار.

قورسىقى تويۇپ قاپتۇ، دېسەكمۇ خوپ،
كەتسەك ھەم شۇ بۇلۇڭغا سالماي نىگاھ.
كەينىڭدىن ماراپ ئېغىز سالار ساڭا،
ئاق كۆڭۈل دوستلار، بولۇڭ ئۇنداق ئاگاھ.

ئاخىرقى ئۇمىدىنى، بۇگۈن ئاخشام
«ئاخىرقى ئەرز»گە يىغىپ يازدى ئۇزاق.
بىر كىمگە كويزا - كىشەن پۈتكۈزدى ئۇ،
بىر كىمگە كېسىم قىلدى بەلكى دوزاخ.
سۈبھىدە پۈتتى ئەرزى، كېرىلدى ئۇ،
ئەينەككە قاراپ قالدى خېلى ئۇزاق.
ئەركەك شىر يايلىسىدەك شالاڭ چاچقا
ئاۋايلاپ بىر پەس سىلىپ كۆردى تارغاق.
ئالەمنىڭ ئىشلىرىمۇ قىيىن ئىكەن،
چېچىنىڭ تەڭ يېرىمى تۆكۈلۈپتۇ.
چېچىدەك نۇرغۇن ئەرز، ئىسپات سۈندى،
بىر قېتىم كۆلمەي قەددى پۈكۈلۈپتۇ.
ياق، ئۇمۇ ئۆز ئۆمرىدە كۆلگەن بىر رەت،
ئاتىنى قان قۇسقۇزغان ئاشۇ بىر دەرد...
تەبىئىي ئاپەت بولغان ئاشۇ يىلى،
ئاتىسى ئاچ ئوغلىنى ئويلاپ كۆرۈپ؛
ئېتىزدىن ئۈچتال كۆكباش ئۆزگەندى،
كېچىدىن، ئاي، يۈلتۇزدىن سوراپ كۆرۈپ.
ئەتىسى سازايىغا قالدى ئاتا،
ئوغلىچۇ؟ مەيدىسىگە گۈل تاقىدى.
سىنىپتا گۈرۈپپىغا بولدى باشلىق،
نامىمۇ يۇرت ئىچىگە بىر تارقىدى.
ئۆمرىدە شۇ بىر قېتىم سۈنغان ئەرزى،
بېشىغا ئاز - پازغىنە سايە سالدى.
كۆپلەرنى ئاتىسىدەك قىلماقچىدى،
چېقىلار...ھەي، پېشكەللىك...قاردا قالدى.
چاچ تۆكۈل ساقالغىمۇ، بۇگۈن قاراڭ،
سانجىپتۇ قېرىلىقنىڭ قوللىرى ئاق.
ئۆپكىسى ئۆرۈڭگەندەك بولدى ئۇنىڭ،
غىلىلداپ قالدى بىرجۇپ سارغۇچ مونچاق.

شۇ چاغدا «شىتىر» قىلدى پەنجىرىلەر،
چۆچۈدى، قولىغا ئۇ ئالدى پىچاق.
ئىتتەردى كىمدۇر بىرى قاپقاقلارنى،
تالادىن ئۇچۇپ كىردى بىر تال باغاق.
ئەمەلمۇ، تاڭەي، چەككەن دېرىزىنى،
يا نۇسرەت ئاڭا جىلۋە قىلغىنىمۇ؟
چاقماقلار مىسران قىلىچ سۈنۈپ ئاڭا،
توسقۇنلار باغرىنى قاق تىلغىنىمۇ؟
ئۇزۇن بەل يوپۇرماقتەك تىترەپ كەتتى،
ئالدىراپ باغاقنى ئۇ ئالدى يەردىن.
ئۇ دۇنيا ئىۋەتكەن بىر باغاق ئىكەن،
ئۆتكۈزدى ھەممە خەتنى ئۇ نەزەردىن.
ــ ئەبلەخلەر!ــ تىللىدى ئۇ، ــ باغاق يېزىپ،
شۇنچە تېز ئېپ كېتەمسەن بۇ جېنىمنى؟!
مەن ياشقۇ، ئىشلىرىمۇ يۇلتۇزدەك كۆپ،
ئەي خۇدا، ئامان قويغىن، ئامان مېنى!
ئەبلەخلەر ماڭا باغاق ئېپكەلگىچە،
پەرىيادۇ دادىمغا بىر يېتىشسەكچۇ؟!
ئاشۇنداق ئوچۇق كەتسە بواماس كۆزۈم،
بىر ئەمەل بېرىپ ئاندىن كېتىشسەكچۇ؟!
باراڭنى بوران سوقتى، سۈندى قاپاق،
كالا بار، ئۇنى تېخى سويغىنىم يوق.
چۈشۈمگە ئايان بولدى نەچچە «گۇرۇھ»،
ئۇلارغا تېخىچە ئات قويغىنىم يوق.
ــ كايىماڭ، بىزنى مۇنچە، ئوبدان قاراڭ،
تەكلىپتە قانداق مەزمۇن يېزىلمىتىۋ؟
ئاكلىنىپ دېرىزىدىن غايىپ بىر ئۇن،
تورۇستا بىر ئاق پەردە يېيىلىپتۇ.
بىر گۈزەل كىردى شۇنداق دېرىزىدىن،
سورىدى:
ــ قانداق، ئۇ يەر ياقمىدىمۇ؟
ــ ئاستاراق! خوتۇن ئاكلاپ قالسا ئەگەر،
قاچقۇسى ئەڭ ئاخىرقى ئامىتىمۇ.
ــ كېرەك يوق، ئەتەبىر كۈن ئويلاپ كۆرۈڭ،
مەيلىغۇ ئەتە جاۋاب بەرسىڭىزمۇ.

بۇ دۇنيا سىزگە بەكمۇ بىۋاپاكەن،
ئۇ يەردە تەلدۇر كۆتكەن نەرسىگىزمۇ.
توققۇز يۈز توقسان توققۇز نامزات ئىدى،
تاللىدۇق، سىزنى ئاخىر لايىق كۆرۈپ.
دوزاختا ئىشلەمسىز يا جەننەتتىمۇ،
تاللارسىز ئۇ دۇنيادا بىر پەس يۈرۈپ.
تەپەككۇر جەھەتتىدە سىزگە جەننەت،
بەك لايىق ئالدىنقى سەپ كۆرۈنىدۇ.
ئۆتكۈر كۆز، چاقماق مېڭە سىزدە باركەن،
خۇدامۇ چوقۇم سىزگە يۆلىنىدۇ.
كۆز بۇياپ جەننەتلەرگە كىرگەن كىشى،
دوزىخى بولغاي سۇنغان ئەرزىگىزدىن.
خۇداغا ئۇدۇل بارار سۇنغان ئەرزلەر،
پاراسەت بەكرەك ئىشلەر قەھرىگىزدىن.
يولۇاستەك قەھرىگىزگە دوزاخ مەيدان،
ئىشلەيدۇ سىزدە بولغان ھەممە ھۈنەر.
ئىنسانلار داد - پەريادى مۇزىكىدەك
قەلبىگىز قاچىسىغا قۇيار كەۋسەر.
بۇ دۇنيا توغرىلىق كۆپ ئويلاپ كەتمەك،
ئۇ دۇنيا يېتەر سىزگە، قۇچىقى كەك.
بۇ دۇنيا ئىشلىرىنى قانداق قىلاي؛
ئىشىمدىن ھېچ نەتىجە كۆرۈنمەيدۇ.
ھەممىسى بارار، ئاخىر، ئۇ دۇنياغا،
ھەر كىشى ئالدىمىزدا ئۆلىمەيدۇ.
— ئۇ دۇنيا تارتتى زوقۇ رىغبىتىمنى،
ئۇچ كۈنلۈك مۆھلەت بېرىك، پەقەت
ئۈچ كۈن.
ئاچامدىن ئالىدىغان ئۆچ بار ئىدى،
بىر چاقاي، ماڭلىيىدىن چىقسۇن تۆتۈن.
— نېمە ئىش؟
— مەندىن مىراس تالاشتى ئۇ،
سوتقىلا بىر ئەرز سۇناي دېگەنىدىم.
ھارامدىن تاپقان مەخپىي بالىسىغا،
مەن كۆپ يىل ئاتا بولۇپ كەلگەنىدىم.
مىراستا قىلچە ھەققى يوق ئۇنىڭكى،
ئەنجۈرلۈك باغقا پاتماس چىشى پەقەت.
سوتتا بىر رەسۋا قىلاي دەيمەن ئۇنى
بويىنغا ئەسكى كەشنى ئېسىپ بۇ ردت...

* *

ئۇ دۇنيا، ئۇندا ساڭا تىنچلىق يوق،
قالمدۇ ئىشسىز مۆنكىر - نەكىرلىرىك.
ئەزرائىل، قۇۋۇق چۈشەر بويىنۇڭغىلا،
دوزاخسىز كۆيەر، جەننەت، ئەركىلىرىك.
ئەي، خۇدا، سەنمۇ بىر كۈن جىق دېلوددىن
تۈزىتىپ يۈرەرسەنمۇ ئۇۋۇاللىقنى؟
كىم كەتتى، ساڭا بىزددىن بىلسەك ئىدىك،
ئۇ دۇنيا ئاز كۆرەتتى زاۋاللىقنى.
ئەي، خۇدا گەر ئۇستۈڭدە بىراۋ بولسا،
بىر كۈنى سېنىمۇ ئەرز قىلىدۇ ئۇ.
گېپىمگە ئىشەنمىسەك، كۆرۈپ باققىن،
بار شۇملۇق، زۇغۇيلۇقنى بىلىدۇ ئۇ.

سەھرا لەقلەر

(پوۋېست) ①

ئالىمجان ئىسمايىل

6

قوشىۇلاققا قىش ناھايىتى تۆيۈقسىزلا كىرىپ كەلدى. ئۇدا ئىككى كۈن يامغۇر يېغىپ ئاخىرى قارغا ئايلىنىپ كەتتى. قار بىلەن كىرگەن سوغۇق دېھقانلارنىڭ ئېتىزدىكى ئەڭ ئاخىرقى زىرائەتلىرىنى ئۈششۈتۈپ يانقۇزۇۋەتتى. ئېرىقلاردىكى سۇ يۈزىدە نېپىز بىر قەۋەت مۇز پەيدا بولدى. يامغۇر، قار بىلەن پاتقاقلىغان يوللار ئەمدى توڭلاپ چۆيۈندەك قېتىپ كەتتى. قار توختىشى بىلەنلا جاڭگالساي تەرەپتىن ئاچچىق شىۋىرغان سوقۇپ، قوشىۇلاقنى زىمىستانغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. كۈۋرۈك بېشىدىكى «پاراڭ مەركىزى» مۇ چۆلدەرەپ قالدى. قوشىۇلاقنىڭ ئەركەكلىرى ئەمدى ئېشەك هارۋىلىرىنى قېتىپ جاڭگالدىن ئوتۇن ئەكىلىشكە، ئۇن تارتىش ئۈچۈن تۆگە مەنگە مېڭىشقا تۇتۇش قىلىشتى.

دېھقانلىنىڭ كۈنى مۇشۇنداق ئۆتىدۇ. ئۇلار يازدىچە ئالدىرىدى، تىرىشىپ - تىرمىشىپ يەرگە تەر تۆكتى. ئىسسىقنى ئىسسىق دېمەي، ئۇيقۇسىغا قانماي قارا يەرگە قادىلىپ تۇرۇپ ئىشلىدى. ئەمدى ئۇنىڭغا هاردۇق يەتتى، يازدىچە يىغقانلىرىنى كاڭنىڭ ئىسسىق بوغىزىدا يېتىپ يەيدۇ، ماغدۇر يىغىدۇ. ئەتىيازلىققا كۈن ئىللىشى بىلەن تەڭ ئۇنىڭ تىنماس جاپالىق تۇرمۇشى يەنە باشلىنىدۇ. شۇنداق ئىشلەپ ياشلار قېرىيدۇ، بالىلار چوڭ بولۇپ قېرىلاردىن ئېتىز ئىشىنى تاپشۇرۇپ ئالىدۇ. بۇ خۇددى تاماقتىن كېيىنكى دۇئادەك ئادەتكە ئايلانغان ئىش. قوشىۇلاقلىقلارنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمۇ شۇنداق ياشاپ دۇنيادىن

«تارىم مۇكاپاتى» غالىبى ئالىمجان ئىسمايىل ئەسىرى

① بەشى ئۆتكەن سانداً.

ئۆتكەلمىدى. لېكىن سانىخان ئەجدادلارنىڭ ئىزىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ پەشىنى قېقىپ، ھەممىنى تاشلاپ چىقىپ كەتتى. بۇ ئىش تۇشىۋلاقتىكى ياشلارنى قاتتىق تاۋرىتىۋەتتى. قوشىۋلاقتا ھەپتە - ئون كۈنگىچە دۇشۇ ھەقتە پاراڭ بولدى.

سانىخانىنىڭ شەھەردە قېلىشى كېرەكمىگە قاتتىق تەسىر قىلدى. ئۇ بۇ خەۋەرنى دەسلەپ ئاڭلىغاندا ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمىدى، ئۇنىڭ كاللىسىغا چاقماق تېزلىكىدە ھەر تۈرلۈك ئويلار كېلىشكە باشلىدى. «ھېلىقى غىتمەككە تەگكەندۇر بەلكىم، بولمىسا ئۇنىڭغا تەييار تۇرغان خىزمەت نەدىكەن؟... ياكى پولات ئۇنىڭغا خىزمەت تېپىپ بەرگەنمىدۇ؟ كىم بىلىدۇ، بىرەر كادىرنىڭ بالىسىنى بېقىۋاتقان بولسا شۇندىمۇ خىزمەت دەپ ماختىنىپ خەت يازدىمۇ؟... نېمە بولسا بولامدۇ... ماڭا دېسە ھاكىم بولۇپ كەتسۇن، مېنىڭ نېمە كارىم...».

كېرەم سانىخانىنى ئۇنتۇپ كېتىشكە نەچچە قېتىملاپ ئىچىدە قەسەم قىلدى، لېكىن نېمىشقىدۇر ئۇنى خىيالىدىن چىقىرىۋېتەلمىدى. بەزىدە ئۇ ئۆزىنى تىللايتتى. «سانىخان خەقنىڭ ئىلكىگە ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنى نېمىشقا ئويلاۋېرىمەن؟ جاھاندا قىز تۈگەپ قالغاندەك...» ئۇ مەھەللىدىكى قىزلارغا سەپسېلىپ باقتى، لېكىن ھېچكىمدىمۇ ئۇنى سانىخانىدەك ئۆزىگە تارتالمايتتى. سانىخان شەھەرگە كىرىپ كەتكەندىن كېيىن، كېرەم-نىڭ ئاتا - ئانىسى ئۆزلىرىگە ئازراق تۇغقان كېلىدىغان ئىمىن ھىراپنىڭ قىزىنى كېرەمگە لايىق تاپقاندى. بۇ قىز باشلانغۇچ مەكتەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئوقۇشتىن توختاپ قالغاندى، قىز تەرەپمۇ بېرىشكە رازى بولۇشقانىدى، لېكىن كېرەم ئۇنىماي تۇرۇۋالدى.

كېرەم ھاراق ئىچىپ غەۋغا چىقارغاندىن كېيىن، بىر ھەپتىگىچە تالا - تۇزگىمۇ چىقمىدى. ئۇ ئورۇقلاپ خودىدى نەچچە ئاي كېسەل تارتقان ئادەمدەك بولۇپ قالدى. بۇرۇنقى خۇش خوي مىجەزىمۇ ئۆزگىرىپ جىمغۇر بولۇۋالدى. ئۇ بەزىدە ئادەم يوق چاغلاردا دۇكانغا كىرىپ بىر نەچچە ئوتلام ھاراق ئىچىۋېلىپ، قوم دۆڭلۈرىگە چىقىپ كېتەتتى ۋە كۆز يەتمەس جاڭگالىلىقنىڭ يىراق چەتلىرىگە سائەت - سائەتلەپ قاراپ ئولتۇراتتى.

ئۇ دەسلەپتە خۇداگۇي زاھىتلاردەك ئادەملەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈردى. مەدەنىيەت ئۆيى تەرەپكىمۇ ئايىغ باسمىدى. ئۇ پەقەت سانىخان بىلەن ئۇچرىشىپ قالماسلىق ئۈچۈنلا شۇنداق قىلىۋاتاتتى. كېرەم «ئەمدى ئۇنىڭ كۆزىمۇ كۆرمەسۇن، نېمە قىلىۋاتقىنىنى قۇلىقىمۇ ئاڭلىمىسۇن» دەپ ئويلىغانىدى، لېكىن سانىخانىنىڭ شەھەرگە كەتكىنىنى ئاڭلىغاندا نېمىشقىدۇ يۈرىكى ئېچىشىپ، قاتتىق بىئارام بولدى، ئازاب چەكتى. ئۇ سانىخانىنى ئۇنتۇپ كېتىش، كۆڭلىدىن چىقىرىۋېتىش ئۈچۈن قىلغان ئۇرۇنۇشلىرىنىڭ ھەممىسى بىھۇدە ئىش ئىكەنلىكىنى، ئۇنتۇپ كېتىش دەپمۇ ئۇنتۇپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. كېرەم ئۆز ئۆزىدىن بوغۇلۇپ يۈرگەن كۈنلەردە «ئۇلاغنىڭ ئۈستىگە تەپكەن» دېگەندەك، بەزىلەر ئۇنىڭ سانىخانىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى دارىتمىلاپ مەسخىرە قىلدى. كېرەم دەسلەپ ئاچچىقىنىڭ دەستىدە ئۆزىنى بوغۇزلىۋالغۇدەك بولدى،

كېيىن ئاستا - ئاستا پەسكويغا چۈشۈپ، كۆپ ئۆيلايدىغان بولدى. ئۇ، سانىخاننىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى ياراتمىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئىزدەشكە باشلىدى. ئۇ ئۆزىنى پولات بەلەن سېلىشتۇرۇپمۇ كۆردى. دەرۋەقە ئۇنىڭ ئاشۇ شەھەرلىكتىن نەرى كەم. بەش ئەزاسى ساق، يولۇاستەك كۈچى بار، ئەقلى - هوشى جايىدا، ئىقتىسادىي جەھەتتە قوشۇلاقلىقلارنىڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرالايدۇ. سانىخاننى پۈتۈن كىيدۈرۈپ، يېگۈزۈشكە قۇربى يېتىدۇ، پەقەت ئۆزىنىڭ دېھقان بولغانلىقى، هېلىقىي شەھەرلىكتەك ياسىنىپ يۈرۈشنى بىلمەسلىكى گۇناهمۇ؟ سانىخان ئۆزىمۇ دېھقان قىزىغۇ؟...ياق، سانىخاندا گۇناه يوق، بەلكىم ئوقۇغان ئادەم شۇنداق بولسا كېرەك، توغرا، ئون يىل ئوقۇپ كۆزى ئېچىلدى - دە، بەلكىم، ئەمدى دېھقان بولۇشنى خالىمايدىغاندۇ...

نېمىشقىدۇر كېرەمنىڭ كۆز ئالدىدىن سانىخاننىڭ قىياپىتى زادىلا نېرى بولمايتتى. ئۇ قانچە ئويلىماي دېسىمۇ كۆڭلى ئىختىيارىغا بويسۇنمايتتى. ئۇ ئەمدى سانىخانىنى ئۆلگۈدەك ياخشى كۆرۈدىغانلىقىنى، ئۇ قانچىلىك ئەلەم قىلمىسۇن، ئۇنى كۆڭلىدىن چىقىرالمايدىغانلىقىنى ئېنىق سېزىدىكە باشلىدى. سانىخان كېتىۋىدى، يېزىمۇ چۆلدەرەپ قالغاندەك سەت كۆرۈنگىلى تۇردى. هەممە نېمە مەنىسىز تۇيۇلاتتى، ئۇنىڭمۇ يېراق بىر ياقلارغا كېتىپ، كاللىسىنى سەگىتىپ كەلگۈسى كېلەتتى. «قانداق قىلاي؟ — دەيتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە قوم دۆڭنىڭ ئۈستىدە يېراقلارغا كۆز تىكىپ ئولتۇرۇپ، — سانىخاننىڭ كەينىدىن شەھەرگە بېرىپ باقايمۇ؟ ئۇ چاغدا سانىخان بۇ رودىپايدىن ئەجەپمۇ قۇتۇلالمىدىم، دەپ مېنى تېخىمۇ يامان كۆرۈپ قالمامدۇ؟ ياق، ياق، ئۇنداق قىلسام ئۆزۈمنى پەستلەشتۈرۈپ قويغۇدەكمەن. ئانام مېنى ئوغۇل بالا دەپ تۇغقان، مەن بولسام ئۇنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتكۈدەك ئىشلارنى قىلىشىم كېرەك، لېكىن نېمە قىلسام بولار؟ سودىگەرچىلىك قىلىش ئۈچۈن دەسمايە كېرەك، نېمە ئىش قىلۇمدىن كېلىدۇ مېنىڭ؟...»

كېرەم بىرنەچچە كۈنگىچە ئويلاندى، لېكىن قوشبۇلاقنىڭ ئۆزىدە بىرەر ئىش قىلىشنىڭ يولىنى تاپالمىدى. شۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ بېشى گاراڭ، كۆڭلى غەش بولۇپ كەتكەندى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇ دادىسى تىككەن جۈۋىلارنى سېتىش ئۈچۈن هازىرقى يېزا مەركىزى بولغان قاراسۇغا بېرىپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ يەرگە كەلمىگىنىگىمۇ بىرەر يىلدىن ئاشقاندى. هازىر قاراسۇ باشقىچىلا ئاۋات بولۇپ كەتكەندى، شەخسىيلەر يېڭىدىن بىرمۇنچە ئاشخانىلارنى ئاچقان، سودىگەرلەر كىچىك ياغاچ ئۆيلەرنى ياساپ، رەڭگا رەڭ مالىلارنى تىزىۋەتكەندى. بازاردا ئاشلىقتىن تارتىپ يۇڭ - تېرىگىچە ھەممە نېمە بار ئىدى. بۇلارنى كۆرۈپ كېرەمنىڭ كۆزى تورلاشتى. ئۇ ئەكەلگەن جۈۋىلىرىنى جۇۋا بازىرىغا ئەكېلىپ يايدى. لېكىن ئۇنىڭ جۈۋىلىرىغا تۆزۈك بىر خېرىدار چىقمىدى. هازىر بۇنداق كۆرەك جۈۋىغا هېچكىمۇ قىزىقمايدىغاندەك قىلاتتى. نامازدىگەر مەزگىلى بولغاندا ئۇنىڭ قېشىغا ئىلگىرى تراكتور پونكىتىدا زاپچوز بولۇپ ئىشلەيدىغان تونۇشى يۈسۈپ كېلىپ قالدى.

— هوي، كېرەممۇ سەن؟ — دېدى ئۇ كۆرۈشۈپ، — سەنمۇ تىجارەتچى بولۇپ كەتتىڭمۇ نېمە؟

كېرەم يۈسۈپنى ئاران تونۇدى. يۈسۈپ ئۇستىگە كاستۇم - بۇرولكا كىيىپ غەلىتىلا ياسىنىۋالغاندى. قولىدا بېغىشىغا ئۆتكۈزۈۋالغان قارا خۇرۇم سومكا بار ئىدى.

ــ ھە، جۇۋىلارنى قانداق سېتىۋاتسەن؟ ــ دېدى ئۇ كېرەمنىڭ يېنىغا كېلىپ كۆتەكتە ئولتۇرۇپ.

ــ 40 كوي.

يۈسۈپ جۇۋىلاردىن بىرىنى ئېچىپ كۆردى. يۇڭلىرىنى قولىدا قايرىپ قارىدى، ئاندىن كۆلۈپ تۇرۇپ بېشىنى چايقىدى.

ــ ئېسىت تېرە، ــ دېدى ئاخىرى ئۇ، ــ ھارام قىلىۋېتىپسىلەرىدە، سەن جۇۋىچىلىق قىلىۋاتامسەن؟

ــ ياق، دادام قىلىدۇ.

ــ تېرىدىن يەنە بارمۇ؟

ــ دادامنىڭ يىغىپ قويغانلىرى بار...

ــ ماڭا قارا كېرەم، ــ دېدى يۈسۈپ ئۇنىڭغا يېقىن سۈرۈلۈپ، ــ بۇ جۇۋىلىرىڭ پۇلغا يارىمايدۇ. تېرىنى بىكارلا نابۇت قىلىپسىلەر، ئۇنىڭدىن كۆرە تېرە پېتى مەن ئالاي، قانچىلىك تېرە تېپىپ بېرىسەن؟

ــ تېرىلەرنى نېمە قىلىسەن؟ ــ قىزىقتى كېرەم.

ــ پۇل بولىدىغان يەرگە ئاپىرىمەن، ــ يۈسۈپ كۆزىنى قىسىپ قويدى، ــ يا بولمىسا ئىككىمىز شېرىكلىشەيلى، يۆتكەيدىغان ماشىنا مەندىن. ھازىرچۇ تېرە، يۇڭ دېگەن بازىرى تېز مال، نەچچە ھەسسە پايدا ئالغىلى بولىدۇ. ھە، راست، قوشىۋولاقتا چارۋا جىققۇ، تېرىلەرنى يىغىپ قويامسەن، ماشىنا ئېلىپ باراي، يۇڭ، تۈۋت بولسا تېخىمۇ ياخشى.

ــ مېنى شېرىك قىلامسەن؟ ــ كېرەم بىر دەم ئويلاپ بىر قارارغا كەلدى.

ــ سەنمۇ تىجارەتچى بولاي دەپسەن - دە، ماقۇل بىللە قىلايلى، ــ يۈسۈپ دەرھال ماقۇل بولدى، ــ قورسىقىمۇ ئاچقاندۇ، يۈرە، ئاشخانىغا كىرىپ تاماق يېگەچ پاراڭلىشايلى، جۇۋىلىرىڭغا ماۋۇ ئادەم قاراپ قويىدۇ.

ئۇلار جۇۋىلارنى بىر سېتىقچىغا ھاۋالە قىلىپ تاپشۇرۇپ قويۇپ ئاشخانىغا كىرىشتى. كېرەمنىڭ راستىنلا قورسىقى ئاچقانىدى. تاماق يېگەچ يۈسۈپ ئۆزى توغرىلىق، ئۇرۇمچى، ئىچكىرىلەردە قىلغان سودىلىرى، سودىگەرچىلىكىنىڭ ئېچى توغرىلىق سۆزلەپ بەردى.

ــ بەزىدە دېھقان بىچارىلەرگە قاراپ ئىچىم سېرىلىدۇ، ــ دېدى يۈسۈپ، ــ مانا، سەنمۇ دېھقان، ئالتە ئاي ياز ئىشلىدىڭ، ئىسسىقنى ئىسسىق، سوغۇقنى سوغۇق دېمىدىڭ. كۈزدە ئالىدىغىنىڭ ناھايىتى ئون تاغار ئاش، يىغىپ كەلسەڭ بىرەر مىڭ كويلۇق ئوقەت، ئەگەر سودىگەرچىلىكىنىڭ ئېچىنى تېپىۋالساڭ، بىرەر مىڭ كوي دېگەننى بىر ھەپتىدىلا تاپسەن، پەم كېرەك، پەم...

كېرەم قاراسۇدىن تاتلىق ئۈمىدلەر بىلەن قايتىپ كەلدى ۋە ئاخشىمى دادىسىغا مەسلىھەت سالدى.

— سارائ بولۇپ قالدىڭمۇ سەن؟ — توختى كۆنچىنىڭ سەپرايى ئۆرلىدى، — ساڭا سودىگەرچىلىكنى كىم قويدى؟ ئىچىڭ پۇشقان بولسا جۇۋىچىلىق قىل، ئاتا كەسىپىڭنى تاشلىما. ئوغۇل بالا دېگەنگە ھۇنەر ئەسقاتمىدۇ.

— ھازىر جۇۋا بىلەن پۇل تاپقىلى بولمايدۇ، ئەنە، ئالتە ئاي ياز تىككەن جۇۋىلىرىڭىز ئاران 200 كويغا يارىدى.

— شۇنچىلىك پۇلغا يارىسا بولدى ئەمەسمۇ، ئىككى يۈز كوي ئاز پۇلمۇ؟

— سودىگەرچىلىك قىلسام ئۇنچىلىك پۇلنى بىر كۈندە تاپىمەن.

— كۆرسىلە بۇنى، — توختى كۆنچى زاكىلىق قىلىپ كۈلدى، — سودىگەرنىڭ ئالدىغا پۇلنى چېچىپ قويىدىكەن - دە؟ كىمنىڭ بىكار قالغان پۇلى باردۇ؟ نەدىكى شەيتاننىڭ گېپىگە كىرمەي تىنچقىنا ھۇنەر ئۆگەنگىنە...

— ياق دادا، سودىگەرچىلىكنى بىر قىلىپ باقاي، بولمىسا كۆكلۈم زادىلا ئارام تاپمايدۇ، — دېدى كېرەم دادىسىنىڭ گېپىنى بۆلۈپ. «بۇ بالا يېقىندىن بۇيان باشقىچە بولۇپ قېلىۋاتىدۇغۇ؟ — دەپ ئويلىدى دادىسى، — ئانىسى دېگەندەك راستىنلا جىن چېپىلغاندەك تۇرامدۇ نېمە؟» توختى كۆنچى ئوغلىنى موللا تېپىپ بىر ئۇقۇتۇۋېتىشنى كۆكلىگە پۈكتى.

قوشبۇلاقتا ئەزەلدىن تېرە، يۇڭ ساتىدىغان ئادەت يوق ئىدى. ئۇلار تېرىلىرىنى جۇۋا قىلىپ كىيىشەتتى ياكى تاسما قىلىپ ئىشلىتەتتى، يۇڭلىرىنى بولسا ئايالالار قوپال ئىگىرىپ پالاس توقۇشاتتى، كىگىز بېسىشاتتى. ئۇلار كېرەمنىڭ پۇلغا سېتىۋالماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلاپ تېرە، يۇڭنى ئەكىلىپ توشقۇزۇۋېتىشتى. ئۇلار باھامۇ قويۇشمىدى. دېھقان ئۇچۇن چاي - تۇزغا چۇشلۇق پۇل بولسلا رازى بولۇشاتتى. كېرەم بىر ھەپتىگە قالمايلا بىر ماشىنا توشقۇدەك تېرە، يۇڭ ھەتتا تۇيتمۇ يىغدى. يۈسۈپ بۇلارنى كۆرۈپ قىنى - قىنىغا پاتمايلا قالدى.

— ئەگەر مۇشۇلارنى ساق - سالامەت جايىغا يەتكۈزۈپ سۇ قىلىۋالساق، بىر يىلىق دېھقانچىلىقىڭنىڭ كىرىمى چىقىدۇ، — دېدى يۈسۈپ قانائەتلەنگەن ھالدا.

— بۇنى ساتقۇزمامدۇ؟ — كېرەم ئەجەبلىنىپ سورىدى.

— تېرە بىلەن يۇڭنى قاتتىق توسايدۇ، لېكىن ئامالسىنى قىلىمىز، خاتىرجەم بول، — دېدى يۈسۈپ ئۇنىڭ مۇرىسىگە قېقىپ قويۇپ، — ھەممىدىن تۇيتنى يىغىپ ياخشى قىپسەن، يەنە تاپقىلى بولامدۇ؟ جىقراق بولسا ئېچكىرىگىلا ئاپىرىمىز.

— مەن يەنە ئىزدەپ باقاي، تاپقىلى بولىدۇ.

— ئەمىسە، مەن ئۆگۈنلۈككە ماشىنا ئېلىپ كېلىمەن، تەييار بولۇپ تۇر، بولامدۇ؟

توختى كۆنچىنىڭ چىرايلىق نەسىھەتلىرى، تىللاپ پوپۇزا قىلىشلىرى كېرەمگە كار قىلمىدى، ئۇ تەلمىنىنى بىر سىناپ كۆرمەكچى بولغانىدى. كەچكۈزنىڭ ئىزغىرىن شاماللىق بىر تاڭ سەھىرىدە كېرەم بىر ماشىنا يۈكنى بېسىپ قوشبۇلاقتىن يولغا چىقتى. ئۇ قوشبۇلاق تارىخىدىكى تۇنجى سودىگەر ئىدى. سانىغانىنىڭ قوشبۇلاقنى تاشلاپ كەتكەنلىكى پۈتۈن مەھەللىنى ھاڭ - تاڭ قالدۇرغان بولسا، كېرەمنىڭ بۇ «ئەخ-

همق» لدقى بۇ خىلۇەت يۇرتنىڭ زىلزىلىگە سالغان يەنە بىر يېڭىلىق بولۇپ، نەچچە كۈنگىچە بارلىق ياش ـ قېرىنىڭ سۆھبەت مەركىزىگە ئايلاندى.

7

سانىخان مەلىكەنىڭ زورلىشى بىلەن ئون كۈندەك دەم ئالدى. مەلىكەنىڭ ئاپەسى بىلەن دادىسى ئۇنى سوقۇر ئۇچەينى ئوپېراتسىيە قىلدۇرغان دەپلا بىلەتتى. شۇ ـ گا ئۇلار سانىخاننىڭ تۇرۇشىغا زادىلا يول قويمايتتى. سانىخان بولسا ئىتتىكرەك خىز ـ مەتكە چۈشۈشنى ئارزۇ قىلاتتى.

ـ خىزمەت قاچمايدۇ، قىزىم، ـ دەيتتى مەلىكەنىڭ ئاپىسى ئۇنىڭغا ـ تەن ساق ـ لىق ئەۋزەل. سىلەر ياشلار ئېرەكشىمەيسىلەر، كېيىن ياش چوڭ بولغانىدا دەردىنى تارتىسىلەر. خىزمەتكىزگە ئالدىراپ كەتمەسكىزمۇ بولىدۇ. ئۇ يەرنىڭ باشلىقى سالىم ئاغىنىسىنىڭ ئىنىسى، ئۆز ئادەم. ئاۋۋال ساقىيىڭ...

بۇ مېھرىبان كىشىلەرنىڭ كۆيۈمچانلىقى سانىخاننى بىر تەرەپتىن خاتىرجەم قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئازابلايتتى. ئۆيدىكىلەر ئىشقا كەتكەنىدە ئۇ يوشۇرۇنچە يىغلاۋالاتتى. ئۆزىنىڭ ئەقىلسىزلىكى، ئەخمەقلىقىدىن نەپرەتلىنەتتى. ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرمۇشى ھەققىدە ئەنسىزلىك، بىئارامچىلىق بىلەن خىيال قىلاتتى. ئەدى ئۇنى قانداق تەقدىر كۈتۈۋاتىدىكىن؟ توغرا، ھازىر ئۇ ئۇزاقتىن بېرى ئارزۇ قىلغان بىر ھاياتقا قەدەم قويىدى. ئۇ بۇ ھاياتقا ماسلىشالارمۇ؟ تۇرمۇش ئۇنى يەنە ئالداپ كەتمەسمۇ؟ ياق، ياق، ئۇ بىر قېتىم كۆكۈلنىڭ كەينىگە كىرىپ بۇرنىغا يېدى، مواللا بولدى. ئەدى ئەركىشى زاتىغا قاش كۆتۈرۈپ قارىمايدۇ، پەندىيات... ئەدى ئۇ پۈتۈن زېھنىنى كەسپىگە بېغىشلايدۇ. تەلەيسىزلىك ئۇنىڭ پېشانىسىگە پۈتۈپ قويۇلمىغان دۇ. ئاينىڭ ئونبەشى قاراڭغۇ بولسا، ئونبەشى ئايدىڭ، دەيدىغۇ. كىم بىلىدۇ، ئۇنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلىرى ئوڭغا تارتىپ كەتمەمۇ ئەجەب ئەمەس. بەلكى ھۇشۇ پېشا ـ كەللىك يۈز بەرمىگەن بولسا ئۇ شەھەرگىمۇ تەۋەككۈل قىلىپ كىرمىگەن، ئاشۇ قوش ـ بۇلاقتىن ئىبارەت تار قەپەستە ئۆمرى ئۆتۈپ كەتكەن بولاتتى.

سانىخان بۈگۈن ئۆزىنى ساقتەكلا ھېس قىلدى. ھەممەيلەن خىزمەتكە كەتكەندىن كېيىن باش ـ كۆزىنى يۇدى، كىيىملىرىنى ئالماشتۇردى. ئاندىن ئۇ ئەينەك لىك ئىشكاپنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۆز ئۇرقىغا تۇنجى قېتىم نەزەر سالدى. ئۇنىڭ يۈز ـ لىرى تاتىرىپ قان ددارى قالمىغان، ئەمما بۇرۇنقىدىن ئاقىرىپ سۈزۈلۈپ قالغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاۋۋالقىدىن خېلىلا ئۇرۇقلىغانلىقىنى ھېس قىلدى. كۆزلىرى تېخىمۇ يوغ ـ ناپ كەتكەنىدەك كۆرۈندى، ئۇنىڭ ئىككىگە ئايرىپ ئۆرۈۋالغان چاچلىرى ۋە ئۇچىسىغا كىيگەن سەھرالىغا لايىق كىيىملىرى ئۇنى بەكىنى چوڭلا ئايالغا ئايلاندۇرۇپ قويغانـ ـدى، سانىخان ئۆزىنىڭ سەت ئەمەسلىكىگە ئىشىنەتتى، ئەمما بۇ كىيىملەر ئۇنى كۆرۈمـ ـسىز قىلىۋەتكەنىدى. بەلكىم پولات ئۇنىڭ مۇشۇنداق تۇرقىدىن خىجالەت بولۇپ قاچـ ـتىمىكىن؟...

دالاندا مەلىكەنىڭ ئاۋازى ئاڭلانمىدى ۋە ھايال ئۆتمەي ھولۇقىقان ھالدا ئۆيگە كىردى. ئۇنىڭ يۈزى ئالمدەك قىزارغان، ئويناپ تۇرغان كۆزلىرى بىرەر يېڭى خەۋەر ئېلىپ كەلگەندەك تۇراتتى.

— تۇرۇۋاپسەنغۇ؟ — دېدى ئۇ قوللىرىنى ئۇگۇلاپ تۇرۇپ، — زېرىكىپ كەتتىڭ ھە؟ ئەتە دەم ئالمىغان بولدۇم، خۇدايىم بۇيرۇسا، سېنى شەھەر ئايلاندۇرۇپ ئويىنىتىپ كېلىمەن، بولامدۇ؟

سانىخان كۈلۈپ بېشىنى ئېغىتتى.

— بايىاتىن ئىشتىن كېلىۋېتىپ پولاتنى كۆرۈپ قالدىم، — دېدى مەلىكە ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ، — قارىسام، غادىيىپقىنا كېتىۋاتىدۇ. قانداق قىلدىڭ دېمەمسەن، ئالدىنى توسۇۋېلىپ تازا تىللىدىم. سانىخان سېنىڭ باشلىقىڭ بىلەن سۆزلىشىمەن دەپ يۈرىدۇ، دېسەم قورقۇپ چىرايىمدا قان قالمىدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، سېنى ئىزدەپ تاپالماپتۇ، يېزىغا قايتىپ كەتكەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپتۇ. مەن بولغان ئىشنىڭ ھەممىسىنى دەپ بەردىم، ئەمما سېنى بىر تۇغقىنىڭكىدە تۇرۇۋېتىپتۇ دەپ قويدۇم. قاراپ تۇر، ئۇ نەچچە كۈن تاماق يېمەيدۇ ئەمدى. ئەتە - ئۆگۈن سەن سەل ماغدۇرىڭغا كېلىۋالغاندىن كېيىن مەن سېنى ئۇنىڭ ئىدارىسىگە ئاپىرىمەن، ئىدارىسى بىلىپلا قالسا چوقۇم چارە كۆرىدۇ...

سانىخاننىڭ چىرايى غەمكىنلەشتى.

— مەلىكە، — دېدى ئۇ ئاستا، — بولدى ئاداش، بۇ ئىشنى ئەمدى كوچىلىمايلى.

— نېمىشقا؟ — مەلىكە ئەجەبلەندى، — بار زىيانىنى سەن تارتساڭ، ئۇ غوجام غەم تارتماي يۈرۈۋەرسە بولامدۇ؟ بۇ قېتىم ئۇنىڭ تازا بىر جاجىسىنى بەرمەسەك يەنە بىرمۇنچە قىزلارنىڭ بېشىغا چىقىدۇ، ئۇ نوچام...

— جېنىم ئاداش، ئۇنىڭدىمۇ گۇناھ يوق، ھەممە گۇناھ ئۆزۈمدە، — سانىخاننىڭ كۆزلىرىدە لىغىرلاپ ياش پەيدا بولدى.

— سېنى ئالداپتۇ ئەمەسمۇ؟ ئويلاپ باق، سەن نېمىدىن ئايرىلدىڭ بىلەمسەن؟ بىز قىزلارچۇ مۇشۇنداق قىلىپلا زىيان تارتىمىز...

— مەلىكە، — سانىخاننىڭ لەۋلىرى تىترەپ كەتتى، — مەن خۇش بولاي، ئەمدى شۇ گەپلەرنى قىلمىساڭ، بولمىسا يېزىغا قايتىپ كېتىمەن...

— بوپتۇ، بوپتۇ، توۋا مانى... — مەلىكە بوشاشتى.

كەچتە ئۇلار تېلېۋىزور كۆرۈپ بولۇپ ئۇخلىغىلى يېتىشتى. لېكىن سانىخاننىڭ ئۇيقۇسى كەلمىدى، بۈگۈن مەلىكە دەپ بەرگەن گەپلەر ئۇنىڭ خىيالىغا كىرىۋالغاندى. «مەن پولاتقا نېمىشقا ئىچ ئاغرىتتىم؟ — دەيتتى ئۇ ئۆزىگە، — دەرۋەقە، ماڭا ئۇ ناز ئەلەم قىلدىمۇ؟...مەلىكە توغرا دەيدۇ، مەن ئەڭ قىممەتلىك نەرسىدىن ئايرىلدىم، خارلاندىم، بۇنىڭ ئۈچۈن مەن پولاتنى سولىتىۋەتسەممۇ ئۆچۈم چىقمايدۇ. لېكىن بۇنداق قىلىپ نېمىگە ئېرىشىمەن؟ يوقاتقان نەرسەم قايتىپ كېلەمدۇ؟ ياق، ئەكسىچە ئۆزۈمنى سازايى قىلىمەن، كىشىلەر مېنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىمنى بىلىپ قالىدۇ،

خالاس. بۇ ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزۈمگە زىيان ئەمەسمۇ؟ بولدى. ئۆتكەن ئىش كەتتى، ئەمدى بۇ جاراھەتنى كوچىلىماسلىق كېرەك. پولاتمۇ كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرسۇن...»

سانىخان ئۆزىنىڭ توغرا قىلغانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلىپ يېنىكلەپ قالدى.

ئەتىسى چايدىن كېيىن ئۇلار شەھەر ئايلىنىشقا جابدۇندى. بۇگۈن سانىخان ئۆزىنى خېلى يېنىك، ئازادە ھېس قىلدى، ئۇ خۇددى تويغا ماڭغان ئاپىسىغا ئەگەشكەن كىچىك بالىدەك ھاياجانغا چۆمگەنىدى.

— يېڭى كىيىملىرىڭنى كىيىۋال، — دېدى مەلىكە ئۇنىڭغا. سانىخان سومكىسىدىكى كىيىملىرىنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ كىيىپ كۆردى، لېكىن مەلىكە بۇلارنىڭ بىرىنىمۇ يارىتمىدى.

— قويغىنا ئاداش، بۇنداق كىيىملەرنى ھازىر شەھەردە ھېچكىم كىيمەيدۇ. توختاپتۇر، — مەلىكە ئىشكاپنى خېلى ئۇزاق ئاختۇرۇپ بىر يۇرۇش گۈللۈك يۇڭ كىيىمنى تېپىپ چىقتى، — ماۋۇنى كىيىپ باققىنا، ماڭا سەل ئۇزۇن كېلىپ كىيەلمىگەنىدىم.

سانىخاننىڭ كۆزىدىن ئوت چاقناپ كەتتى. ئۇ بۇنداق ئېسىل كىيىمنى ئۆمرىدە كىيىپ كۆرمىگەنىدى.

— ساڭا قۇيۇپ قويغاندەكلا كەلدىغۇ بۇ، — مەلىكە ئۇنىڭ ئالدى - كەينىگە ئۆتۈپ زوقلاندى، — «ئادەم سەتىي يوق، كىيىم سەت...» دېگەن گەپ راست ئىكەن، تووا، چىرايىڭ باشقىچىلا ئېچىلدى، مانا. لېكىن چېچىڭنى مومايلاردەك چاپلاپ تارىۋالمىدىكەنسەن... بۇدۇرە قىلدۇرۇۋەتمەيلىمۇ، شۇنداق قىلساق تازا يارىشىدۇ.

— قويغىنا ئاداش، مەن دېگەن سەھرالىق تۇرسام...

— سەن ئەمدى شەھەرلىك بولدۇڭ. شەھەرگە لايىق يۈرسەڭ بولىدۇ، ھە راست، مۇشۇ سانىخان دېگەن ئىسمىڭنىمۇ مەن ياراتمايمەن، ئۆزگەرتىۋەتسەڭ بولمامدۇ؟

— نېمە دەپ ئۆزگەرتىمىز؟ — سانىخان قىزىقسىپ سورىدى. مەلىكە لېۋىنى چىشلىگىنىچە بىردەم ئويلىدى.

— مەسىلەن، خان دېگەننى ئېلىۋېتىپ «سانىيە» دېسەك بولىدى ئەمەسمۇ، — مەلىكە ئۆزىنىڭ ئىجادىيىتىدىن خۇشال بولۇپ چاۋاك چېلىۋەتتى، — توغرا، ئىلگىرىكى سانىخان ئەمدى يوق، سەن يېڭى ئادەم بولدۇڭ، ئەمدى سانىيە دەيمىز سېنى.

سانىخاننىڭ ئىسمى ئۆزگىسىمۇ يارىمايتتى، دوستىنىڭ بۇ دىتىغا ئۇمۇ قايىل بولدى.

ئۇلار ياسىنىپ چىققاندا كۈن چۈش بولاي دېگەنىدى. ئۇلارنىڭ تەلىيىگە بۇگۈن كۈن ئوچۇق ئىدى. دېكابىرنىڭ باشلىرى بولۇشىغا قارىماي ھاۋا يەنە ئىلىق ئىدى. شەھەرنىڭ ئازادە كوچىلىرى، قەۋەت - قەۋەت بىنالار قۇياش نۇرىدا يالتىرايتتى. سانىيە بۇ كىيىملەردە زادىلا قولىشالمىغاندەك، ئېگىز پاشنىلىق توفلىدا پۇتى قايرىلىپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلۇپ ئۇڭايسىزلىناتتى. مەلىكە ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ ئۇنى قولتۇقلىۋالدى:

— ھېچقىسى يوق، دەسلەپ شۇنداق بىلىنىدۇ، بىردەمدە كۆنۈپ قالىسەن.

سانىيە ئەتراپىغا ئەجەبلەنگەن ھالدا قارايتتى. بىردەم ماڭغاندىن كېيىن ئۇ

شۇنى ھېس قىلدىكى، شەھەرنىڭ ئادەملىرى، بولۇپمۇ قىزلار ئادەتتىكى كۈنلەردىمۇ خۇددى بايرامدىكىدەك چىرايلىق ياسىنىپ يۈرىدىكەن، غەلىتە - غەلىتە كىيىملەرنى كىيىپ، ئايسىماي پەدەز قىلدىكەن، كۆپىكۈنىدۈزى قىزلار يىگىتلەرنى قولىستۇقلاپ، گىرە سېلىشىپ ماڭىدىكەن. ئۇلارغا ھېچكىمنىڭ زەن سالمايدىكەن. توۋا، ئەگەر قوشنۇلاقتا قىز - يىگىتلەر شۇنداق ماڭىدىغان بولسا مەھەللىنىڭ پۈتۈن باللىرى ئۇلارنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىشى. خوتۇن - قىزلارنىڭ بۇلۇڭ - بۇلۇڭدا غەيۋەت قىلىشى تۇرغان گەپ. توۋا، شەھەر دېگەن ئەركىن دۇنيا ئىكەن ...

— ماما، كېلىپ قالدۇق، — دېدى مەلىكە چىرايلىق ئايالالارنىڭ رەسىملىرى چاپلانغان ئەينەكلىك بىنانىڭ ئالدىغا كەلگەندە بىردىنلا توختاپ:

— نەگە كەلدۇق؟ — سانىيە تېڭىرقاپ سورىدى.

— ساتىراشخانىغا.

— ۋەيسەي، نېمە دەيدىغانسەن؟

— ماقۇل دېگىنە، ئەمدى بىراقلا شەھەرلىككە ئوخشىغىن، — مەلىكە ئۇنىڭ تارتىنىقىنىغا قويماي ساتىراشخانىغا ئىتتىرىپ ئەكىردى. ساتىراشخانىنىڭ ئىچى پۈتۈنلەي ئايالالار بىلەن تولغانىدى. بىرسىنىڭ بېشىغا بىرەر يۈزدەك قىسقۇچنى ئېسىۋېتىپ ئەكەنىدى، يەنە بىرسىنىڭ بېشىغا بولسا قۇم قازاندەك تۆمۈر قالپاقنى كىيگۈزۈپ قويغانىدى. سانىيە ئۇنىڭ ئوتتۇرا ياش ئايال ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئىچىدە «تۇۋا» دەپ قويدى. مەلىكە ئەڭ چەتتىكى ياشقىنە بىر خەنزۇ ساتىراش قىزنىڭ يېنىغا بېرىپ، بىر نېمىلەرنى دېدى. ئۇ قىز بۇرۇلۇپ ھودۇقۇش، تارتىنىش بىلەن قىزىرىپ تۇرغان سانىيەگە قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى - دە، يېنىدىكى ئۇرۇندۇقنى شەرەت قىلدى.

مەلىكە بىر ئوبدان بۇدۇر قىلىمۇ، — دېدى مەلىكە ئۇنى ساتىراش كۆرسەتكەن ئورۇندۇققا تارتىپ، — نېمانداق تىترەيسەن، مۇزلاۋاتامسەن؟

— ياق، قورقۇۋاتىمەن.

— ئەخمەق، نېمىدىن قورقىسەن؟

سانىيە بىر سائەتتىن كېيىن قىزارغان، تەرلەپ پىشقان ھالدا ساتىراشخانىدىن چىقتى. ئۇنىڭغا ساتىراش خۇددى چېچىنى سىيرىپلا چۈشۈرۈۋەتكەندەك تۇيۇلۇپ، ھەدەپ بېشىنى تۇتۇپ كۆرەتتى، گويا كوچىدىكى ھەممە ئادەم ئۇنىڭ بېشىغا قاراپ كۈلۈۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ، بېشىنى كۆتۈرۈشكىمۇ جۈرئەت قىلالمايتتى. مەلىكە بولسا ھەدەپ ئۇنىڭ چېچىنى ماختايتتى.

— مەن دېمىدىممۇ، ماما، تازا ياراشتى. چىرايىڭ ۋالىلىدە ئېچىلدى. ئەگەر يىگىت بولغان بولسام سېنىڭ مۇشۇ تۇرقۇڭغىلا كۆيۈپ قالغان بولاتتىم. راست، ۋىسەي سارا، ئەجەب چىمدىدىڭا، — مەلىكە بىلىكىنى ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ ئۇھ تارتتى، — خۇدايىم ماڭا نېمىشقىمۇ تۇزۇك چىراي بەرمىگەندۇ، سېنىڭ چىرايىڭنىڭ يېرىمىنى بەرگەن بولسىمۇ كاشكى ...

ئۇلار يەنە بىرەر سائەتتەك كوچا ئايلىنىپ ئۆيىگە قايتتى. ئۆيدە مەلىكەنىڭ

ئاپىسى بار ئىكەن، ئۇ سانىيەنىڭ چېچىغا زوقلىنىپ قاراپ قويدى.

ـ پاھ، ئەمدى بەكمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپسىز، قىزىم، ـ دېدى ئۇ سانىيەنى ماختاپ. ئاندىن كېيىن مەلىكەگە قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـ رىسالەت سېنى چاقىرغىلى كەلگەنىكەن. بۈگۈن مېھمان چاقىرغان ئوخشايدۇ، سانىيەنمۇ ئاپىسىغا ئويۇنتىپ كەلگەن.

ـ ھە، راست، ئىككى كۈن ئاۋۋال ماڭمۇ ئېيتقانىدى، ـ دېدى مەلىكە، ـ سانىيە، كەچتە بېرىپ كېلەيلى ھە، شەھەرنىڭ مېھماندارچىلىقىنمۇ كۆرگەن.

ـ ياق، ياق، سەن ئۆزۈڭ بېرىپ كەلگىن، ـ سانىيە ئالمان ـ تالمان رەت قىلدى، ـ مەن ئۆيدە تۇرۇپ تۇراي.

ـ مۇشۇنداق ياۋايىلىقىنى ئەمدى تاشلا، ـ مەلىكەنىڭ سەل ئاچچىقى كەلدى.

ـ بوپتۇ، بېرىڭ قىزىم، ـ مەلىكەنىڭ ئاپىسى گەپكە ئارىلاشتى، ـ نەچچە كۈن بېرى يېتىۋېرىپ ئىچىڭىز پۇشۇپمۇ قالماندۇ.

سانىيەنىڭ ھازىرچە بۇنداق ئولتۇرۇشلارغا بارغۇسى يوق ئىدى، لېكىن دوستىنىڭ كۆڭلىنى ئاۋايلاپ ئىلاجسىز ماقۇل بولدى. ئۇ مەلىكەنىڭ ھۇجرىسىدىكى ئېڭكاپنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئەينەككە قاراپ باقتى. ئۇ ئەينەكتە قوشبۇلاقلىق سانىيەخانا پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغان ياشقىچە بىر شەھەر قىزىنى كۆردى. دولقۇنلىنىپ تۇرغان قوڭۇر چېچى بەلكىسىگە يېيىلىپ ئۇنى تەبەسسۇم ياشارتىۋەتكەنىدى. ماناۋ بىر كۆنىنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ ئىسمىمۇ، جىسمىمۇ ئۆزگىرىپ كەتتى. شەھەرنىڭ مىدەنىيلىي تەۋرىمۇشى ئەمدى ئۇنى قەدەممۇ قەدەم ئۆز قوينىغا تارتماقتا ئىدى. سانىيە مۇشۇنى ئارزۇ قىلغان ئەمەسمىدى، ئۇ ھازىر بۇنىڭغا ئېرىشتى، لېكىن ناھايىتى زور زىيانىنىڭ بەدىلىگە ئېرىشتى. بۇنىڭدىن كېيىنمۇ يەنە قانداق بەدەل تۆلەيدۇ، خۇدا ئۆزى بىلىدۇ.

تاماقتىن كېيىن ئۇلار يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ تارىنىدى، كىيىملىرىنى يەڭگۈشلىدى، گۈگۈم چۈشكەندە مەلىكە سانىيەنى ياساندۇرۇپ ئېلىپ ماڭىدى. ئۇلار يېتىپ كەلگەندە ساھىبخانىنىڭ ئۆيىدىن ئۇنىڭالغۇنىڭ يېقىملىق ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتاتتى. ئۆي ئىگىسى ـ ئىسپورتچىلاردەك بەستىلىك كەلگەن قىز ئۇلارنى دالاندا قارشى ئالدى. ئۇ سانىيەگە ھەۋەسلەنگەندەك قاراپ قويدى.

ـ مېنىڭ دوستۇم سانىيە، ـ دەپ تونۇشتۇردى ئەمەلىكە ئۇنىڭغا.

ـ ياخشىمۇ سىز؟ ـ دېدى قىز تەرلەردەك غارىڭ غۇرۇڭ ئاۋازدا، ـ قېنى، ئۆيگە كىرىڭلار، سىلەرنى ساقلاپ چايمۇ تارتمىغانىدىم، ـ رىسالەت مېھمانخانا ئۆينىڭ ئۆتكىنى ئېچىپ ئۇلارنى ئىچكىرىگە باشلىدى.

سۆتتەك يورۇق ئۆيدىكى تولۇپ ئولتۇرغان قىز ـ يىگىتلەرنى، ئۇستەللەردىكى نازۇ نېمەتلەرنى كۆرۈپ سانىيە ھودۇقۇپ قالدى. مەلىكە بولمىغان بولسا بەلكىم ئۇ بىر قەدەممۇ ماڭالمىغان بولار ئىدى. ئۇ ئۆيگە قانداق كىرگەنلىكىنى بىلمەي قالدى. ئۇ ئولتۇرۇپ بىرنەچچە مىنۇتقىچە ئۆزىگە كېلەلمىدى. ئۇنىڭغا ئۆيدىكىلەر ھەممىسى

ئۆزىگە قاراۋاتقاندەك ۋە «بۇ سەھرالىق بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىدىغاندۇ؟ ...» دەۋاتقاندەك تۇيۇلماقتا ئىدى. ئۇ خېلى ئۇزاق ئۆتكەندە ئۆزىگە كەلدى ۋە ئاستا يەر ئاستىدىن ئەتراپىغا نەزەر سالدى. دەرۋەقە، رەڭگارەڭ كىيىنۋالغان قىزلارنىڭ سانچى ئېۋەن ئاختۇرىدىغان كۆزلىرى بىلەن قارشى تەرەپتە ئولتۇرۇشقان يىگىتلەرنىڭ قىزىقىش، ھەۋەس بىلەن باققان نەزەرلىرى ئۇنىڭغا تىكىلگەنىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولاشتى ۋە دەرھال يەرگە قارىۋالدى. مەلىكە بولسا ئۇنى ئۇنتۇپ قالغاندەك كىملەرگىدۇ چاقچاق قىلاتتى، قاھ - قاھلاپ كۈلەتتى.

ساھىبخان چاي ئەكىردى. سانىيە تېخىچىلا يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئولتۇراتتى، مەلىكە چاي ئالغىن، دېگەندەك ئۇنى ئاستا نوقۇپ قويىدى. سانىيە قانچە ئېھتىيات قىلغان بولسىمۇ پىيالىسىنى پەتنۇسىنىڭ گىرۋىكىگە ئۇرۇۋېلىپ چاينىڭ يېرىمىنى داستىخانغا تۆكۈۋەتتى. يېنىدىكى بىر قىز بۇنى كۆرۈپ پىخىلداپ كۈلۈۋەتتى. بۇنىڭ سىزمۇ ھودۇقۇپ ئاران ئولتۇرغان سانىيە بوينىغىچە قىزىرىپ كەتتى ۋە بۇ يەرگە كەلگىنىگە مىڭ پۇشايمان قىلدى.

— نېمە بولدۇڭ، ئاداش؟ — مەلىكە ئۇنىڭغا ئېگىلىپ پىچىرلىدى، — بېشىڭنى كۆتۈرۈپ ئولتۇرساڭچۇ ...

ئەمما سانىيە زادىلا ئۆزىنى تۇتالمىدى. پۈتۈن ۋۇجۇدىغا تارقالغان بىر تىترەك ئۇنى بىئارام قىلماقتا ئىدى. ئۇ ئاستا يەر ئاستىدىن ئىككى يېنىغا سەپ سالدى، قىزلار سۆزۈلۈشۈپ، ئالدىدىكى نەرسىلەردىن چىمداپ ئېلىپ ئولتۇرۇشاتتى. يىگىتلەرنىڭ گەپلىرىگە ھال تارتقان ھالدا جاۋاب بېرىشەتتى. ساھىبخان قىز سانىيەنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنى داستىخانغا تەكلىپ قىلدى، لېكىن ئۇ قولىنى مىدىرلىتىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇنىڭغا ئۆيدىكى ھەممە كۆزلەر ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغاندەك، قولىنى سوزسا يەنە بىر نەرسىلەرنى ئۆرۈۋېتىپ مەسخىرىگە قالىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلىمۇ ھېچنەرسە تارتمايتتى.

ساھىبخان بىردەمدىن كېيىن پەتنۇستا ماركىلىرى ۋال - ۋۇل پارقىراپ تۇرغان غاز بويۇن بوتۇلكىلارنى ئېلىپ كىرىپ ئۈستەلگە تىزدى ۋە بوتۇلكىلارنىڭ بىرىنى مەلىكەنىڭ ئالدىغا قويۇپ:

— سېنىڭ خېلى ئېپىڭ بارغۇ، ئۆزۈڭ قۇيۇپ بەرگىن، — دېدى.

سانىيە ئەجەبلەنگەن ھالدا دوستىغا قارىدى.

— ھەيران قېلىۋاتامسەن؟ — دېدى مەلىكە ئۇنىڭ قۇلىقىغا، — بۇ ھاراق ئەمەس، شامپانسكى، ئۈسسۈزلۇق ئورنىدا ئىچىدىغان نەرسە، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ساڭىمۇ ئىچىشنى ئۆگىتىمىز.

سانىيە بۈگۈنكى ئولتۇرۇشتىكى ھەممە نەرسىگە ھەيرانلىق بىلەن نەزەر سالاتتى ۋە بۇنى ئۆز يېزىسىدىكى مېھماندارچىلىق بىلەن سېلىشتۇراتتى. يېزىدا ئادەتتە توي - تۆكۈن، مەشرەپلەردىن باشقا ۋاقىتلاردا ئولتۇرۇشلارمۇ بولمايدۇ. توي - تۆكۈنلەردىمۇ قىزلار ئايرىم ئۆيدە ئولتۇرىدۇ. ھاراق ئىچىشكۈ بۇياقتا تۇرسۇن، بىرەر يىگىت بىلەن

ئوسسۇلغا چۈشۈپ قويسمۇ ئانسىدىن يەتكۈچە تاياق يەيدۇ، كۈندۈزى ئېتىزدا ئىشلەپ ئاخشىمى ئۆيگە كەلسە ئۇنى مىك تۆرلۈك ئىشلار كۈتۈپ تۇرغان بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئويۇن - تاماشىغا ۋاقتى يەتمەيدۇ. ئۇلار ھېچنېمىنىڭ خوۋلىقىنى كۆرمەي قېرىپ موماي بولىدۇ ... بۇ يەردىچۇ، پۈتۈنلەي باشقا دۇنيا، بۇلار توپا - چاڭ دىدارىنى كۆرمەيدىكەن، كىنو - تىياتىرلارغا خالىغان چاغدا كېتىۋېرىدىكەن. ئاتا - ئانىلىرىمۇ ئۇلارنى ئەركىگە قويۇپ بېرىدىكەن، بۇلار توي چېيى، مەسلىھەت چېيى ھەتتا تۇغۇلغان كۈنىنى خاتىرىلەش چېيى دېگەندەك ئاملار بىلەن مېھماندارچىلىق ئويناىدىكەن. نېمىدېگەن ئىسراپچىلىق. يېزىدا بولسا قىز تويىمۇ بۇنچىلىك ھەشەمەتلىك بولمايدۇ. تۇۋا، شەھەرنىڭ قىزلىرى مۇشۇنداق راھەتلەردىن يېرىلىپ كېتىشمەيدىكەن ...

ئىشىكنىڭ ئېچىلىشى سانىيەنىڭ خىيالىنى ئۈزۈۋەتتى. ئۇ ئۆيگە كىرىپ كەلگەن پولاتنى كۆرۈپ ۋارقىرىۋېتىشكە تاس قالدى، يۈرىكى ئوخچۇپ ئاغزىغا تىقىلدى ۋە مەلىكەنىڭ بىلىكىگە يېپىشتى. مەلىكە بولسا پولاتنى كۆرۈپ دىمىقىنى قېقىپ قويدى - دە، غال - غال تىترەۋاتقان سانىيەگە پىچىرلىدى:

— چۆچۈمە ئاداش، نېمىدىن قورقىسەن. ئۇنىڭ ئالدىدا ئېچىلىپ - يېيىلىپ ئولتۇر، كۆزىدىن ئوت چىقىپ كەتسۇن ...

پولات سانىيەگە دىققەت قىلمىغاندى. يىگىتلەر ئۇنى يېنىغا چاقىرىپ ئولتۇرغۇزۇشتى، رۇمكا تۇتۇشتى.

پولاتنىڭ كېلىشى سانىيەنىڭ كەيپىنى تېخىمۇ ئۇچۇردى، ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈشكىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى، يۈرىكىگە يىگىنە سانجىلغاندەك بىئارام بولۇشقا باشلىدى.

بىر ھازادىن كېيىن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى تىترەك بېسىلىپ، كەيپىياتى بىرئاز ياخشىلانغاندەك بولدى. يېنىدىكى قىزلارمۇ بىر - بىرى بىلەن كىيىم - كېچەكنىڭ پارىڭىغا چۈشۈپ كەتكەنىدى. سانىيە ھېچكىمنىڭ ئۆزىگە دىققەت قىلمىغانلىقىنى بىلىپ كۆڭلى ئارامىغا چۈشتى ۋە بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەتراپقا قاراشقا جۈرئەت قىلدى. تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭ كۆزى پولاتنىڭ كۆزى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. پولاتنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، چىرايى تاتىرىپ كەتتى. سانىيە ئىختىكلا چەتكە قارىۋالدى.

ھايال ئۆتمەي تانسا باشلاندى، ئېگىز بويلۇق، چىرايلىق كىيىنىۋالغان بىر يىگىت سانىيەنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئوك قولىنى ئالدىغا سوزۇپ تەزىم قىلدى. سانىيە بايىتىن ئۇنىڭ قادىلىپ قاراشلىرىدىن بەدىنى شۇركىنىپ ئولتۇرغانىدى.

— تانسا ئويناىلى، — دېدى يىگىت بەستىگە ماس بولمىغان ئىنچىكە ئاۋازدا.

سانىيە ھودۇقۇپ نېمە قىلىشىنى بىلمەي مەلىكەگە قارىدى، مەلىكە ئۇنى قوتقۇزۇۋالدى.

— ئەركىن! سانىيە راستىنلا ئۇقمايدۇ، — دېدى ئۇ يىگىتكە، — كېلىك، ئىككىمىز ئويناىلى.

يىگىت سانىيەگە رەنجىگەندەك قاراپ قويدى - دە، مەلىكە بىلەن ئويناپ كەتتى. سانىيە يەنە باشقىلارنىڭ تانسىغا تەكلىپ قىلىشىدىن قوتۇلۇش ئۈچۈن ئاستا قوپۇپ

بالكونىغا چىقتى. بۇ يەر خېلىلا سالقىن ئىدى. كوچىلارنىڭ، ئېگىز بىنالارنىڭ چاقناپ ۋاتقان چىراغلىرى خۇددى يۇلتۇزدەك جىمىرلاپ تۇراتتى. بىنانىڭ ئالدى تەرىپى چوڭ كوچا بولۇپ، ماشىنىلار، ۋېلىسىپىت مىنگەن كىشىلەر ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. بۇ ھەممىنى ئۇنتۇغان ھالدا شەھەرنىڭ كېچىلىك مەنزىرىسىگە زوقلىنىپ قاراشقا باشلىدى.

ئۇ يېنىك يۆتەل ئاۋازىنى ئاڭلاپ كەينىگە قارىدى. بالكونىنىڭ ئىشىكىدە پولات تۇراتتى. ئۇنى كۆرۈپ سانىيەنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا كەپلەشكەندەك بولۇپ، ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولاشتى.

ــ سانىخان ... ــ دېدى ئۇ تەمتىرىگەن ھالدا، ــ مەن سىزنى يەنىدىغا كەتتىپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپتىمەن، ھېلىقى كۈنى نەگە كەتتىڭىز؟ ...

سانىيە ئۇنىڭغا گەپ قىلماستىن يىراقلارغا قاراپ تۇرۇۋەردى. ئۇ، پولاتنىڭ تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇرغانلىقىنى سېزىپ تۇردى. سانىيەنىڭ يۈرىكى ئامبۇر بىلەن قىسقاندەك سىرقىراپ ئاغرىپ كەتتى. مانا ئۇنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ تۇنجى مۇھەببىتىنى خاراب قىلغان، ئۇنى تۆگسىمەس ئازابلارغا گىرىپتار قىلغان كىشى تۇرۇپتۇ، سانىيە ئۇنى ھازىر قانچە تىللاپ، يۆزلىرىگە تۆكۈرسىمۇ دەردى چىقمايدۇ. لېكىن سانىيە ئۇنداق قىلالمايدۇ، ئۇ كىچىكىدىنلا خۇشاللىق ۋە خاپىلىقلارنى ئېچىگە سىڭدۈرۈشكە ئادەتلەنگەن.

ــ مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا گۇناھكار، ــ دەيتتى پولات يالۋۇرغان ھالدا، ــ ئۆتكەنده ئايالىم بىلەن ئاجراشماقچى بولغانىدىم، كېيىن ئۇ يېنىۋالدى، بۇ قېتىم زادى ئۆزۈل ـ كېسىل ئاجرىشىمەن. شۇڭا بۇ ئىش بىر تەرەپ بولغۇچە سىز ھېچكىمگە تىنماي تۇرسىڭىز ياخشى بولاتتى ...

سانىيە ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندى.

ــ پولات! ــ دېدى سانىيە ئۇنىڭغا قارىماي تۇرۇپ، ــ ئۆتكەن ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتىڭ، سىز مېنى ئالدىمىڭىز، خارلىمىڭىز. سىز بىلىپ قويۇڭ، بىز سەھرالىقلار ئەپۇ-چان، كەڭ قورساق كىشىلەرمىز. بىز نى ـ نى دەرد ـ ئەلەملەرنى ئۆن ـ تىنسىز ئېچىمىز-گە سىڭدۈرۈۋېتىشكە ئادەتلەنگەن. سىز ئەمدى ئۆز يولىڭىزدا مېڭىۋېرىڭ، بۇنىڭدىن كېيىن مېنى ئىزدىگۈچى بولماڭ. لېكىن بۇ مېنىڭ سىزنى ئەپۇ قىلغانلىقىم ئەمەس، مەن غەزەبىمنى ئېچمىگە يۇتتۇم، خالاس. ئەگەر يەنە مېنى ئۆز ھالىمغا قويمىسىڭىز، مېنىڭ غەزەبىم ۋولقان بولۇپ تېشىپ چىقىدۇ. مېڭىڭ، ئەمدى مېنىڭ كۆزۈمگە كۆرۈنمەڭ.

بالكونىغا مەلىكەنىڭ چىقىشى بىلەن سانىيە گېپىنى توختىتىۋالدى.

ــ سانىيە! ــ دېدى مەلىكە ھودۇققان ھالدا، ــ بۇ يەردىمىدىڭ؟ ــ ئۇ بىر چەتتە تۇرغان پولاتنى كۆرۈپ زەردە بىلەن دېدى، ــ ھە، پولاتجان، دوستۇمىنىڭ ئەتراپىدا يەنە ئەگىپ قاپسىزغۇ؟ سىز بوزەك قىلدىڭغان سانىخان ھازىر يوق، بىلىپ قويۇڭ، بۇ قىزنىڭ ئىسمى سانىيە بولىدۇ، ئەمدى قۇيرۇقىڭىزنى غىت قىسىپ يۈرگىنىڭىز تۈزۈك، سانىيەنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولسام، سىزنى تۇرمىگە سولىتىۋېتەتتىم. يۈر، ئاداش، بۇنىڭ يالغان گېپىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچە بىردەم بولسىمۇ كۆڭلىمىزنى ئاچايلى ...

مەلىكە سانىيەنى بىلىكىدىن تارتقىنچە ئۆيگە ئەكىرىپ كەتتى.
ئولتۇرۇش ئەلياتقۇ مەھەلگىچە داۋاملاشتى. بايىقى ئېگىز يىگىت سانىيەدىن كۆز ئۈزمەيتتى. ئاخىرى ئۇ ئاستاغىنا سانىيەنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.
ـ تونۇشۇپ قالايلى، ـ دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، ـ سىز ئۇرۇمچىدىن كەلدىڭىزمۇ؟
ـ ياق، ـ دېدى سانىيە، ـ مۇشۇ يەردىن.
ـ شەھەردە كۆرمەپتىكەنمەن، قەيەردە ئىشلەيسىز؟
ـ ماشىنىچىلىق كارخانىسىدا ...
ـ ھە، مۇنداق دېگىن، يىگىت قاشلىرىنى سۈزدى، ـ مەلىكە بىلەن تۇغقان ئوخشىمامسىز؟
ـ ياق، دوستۇم بولىدۇ.
ـ تونۇشۇپ قالدۇق، ئارىلىشىپ ئۆتەيلى، ئولتۇرۇشتىن يانغاندا ئاپىرىپ قويايلى، ماقۇلمۇ؟
ـ مەن مەلىكە بىلەن كېتىمەن، ـ دېدى سانىيە ۋە تەتۈر قارىۋالدى.
سانىيەنىڭ ئۈزۈلدە ئاچچىقى كەلدى. قارا بۇنى، كۆرۈشمەيلا ئاپىرىپ قويايمۇ دېگىنىنى، بۇمۇ پولاتتەك ئالدامچىنىڭ بىرى ئوخشايدۇ، ئەمدى ئۇنداق توزاقلا دەسسەۋېرىدىغان سانىيە يوق.
سانىيە ئولتۇرۇشتىن قايىتقاندا يولدا كېتىۋېتىپ بۇ ئىشنى مەلىكەگە دەپ بەردى.
ـ مۇنداق ـ دە، ـ مەلىكە قاقاقلاپ كۈلدى، ـ ئۇمۇ سېنى چېكىپ باقاي دەپتۇ ـ دە. بىزنى نېمىشقىمۇ قىز قىلىپ يارىتىغاندۇ خۇدايىم، بەزىدە شۇنداق ئويلاپ كېتىمەن، بىز بىر گۈلگە ئوخشايدىكەنمىز، ھەممە ئادەمنىڭ ئۈزۈۋالغۇسى، قولىنا ئېلىپ پۇرىغۇسى كېلىدىكەن. قارا ئاداش، سەن ساۋاقنا ئىگە بولدۇڭ. ئەمدى ھەربىر قەدەم ئىگىنى ئويلاپ باس. يىگىتلەر كەينىڭگە كىرىۋالسا قاپىقىڭنى ئاچماي، ئالدىراپ خاپا بولۇپمۇ كەتمە. ئۆز يولۇڭغا كېتىۋەر ...
سانىيە مەلىكەنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كېتىۋېتىپ يەنە خىيالغا چۆمدى. ئۇ پولات بىلەنغۇ ئادا ـ جۇدا بولدى، جاھاندا پولاتقا ئوخشايدىغانلار ئازمۇ؟ يەنە قانچىلىگەن پولاتلار ئۇنىڭ يولدا توغرا تۇرۇۋالامدۇ، كىم بىلىدۇ. ئۇ تۇرمۇشتىن ئالغان ساۋاقنى ئەستىن چىقارماسلىققا ئۆز ـ ئۆزىگە ئەھد قىلدى ...

8

ئۇ پويىز ئىستانسىسىدىن چىققاندا كۈن ئېگىز بىنالارنىڭ كەينىگە ئۆتكەنىدى. ئىستانسىنىڭ ئالدىدىكى كەڭ مەيدان مىغىلدىغان ئادەملەر بىلەن تولغانىدى. ئۇنىڭ قورسىقى ئېچىپ، ئۇچەيلىرى تارتىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ تاكسى ماشىنىدىن بىرسىگە

ئولتۇردى - دە، شوپۇرغا مۇسۇلمانلار ئاشخانىسى جايلاشقان كوچىغا مېڭىشنى بۇيرۇدى. ئۇ ئاۋۇال قورساقنى تويغۇزۇۋېلىپ ئاندىن كېيىن ياتاققا بېرىپ قانىغۇچە ئۇخلاشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. ئۇنىڭغا ھارغىنلىق يەتكەن، بەدىنى ئۆزىنىڭ ئەمەستەك بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا ئۇ شەھەرنىڭ مەنزىرىسىگىمۇ قىزىقماستىن بېشىنى ئىرۇنىدۇقىنىڭ يۆلەنچۈكىگە تاشلىغان ھالدا كۆزىنى يۇمۇپ ئولتۇردى. ئۇ ھەر قېتىم بىرەر ئىشنى پۈتتۈرگەندە مانا شۇنداق ھارغىنلىق ھېس قىلاتتى، بىرەر كۈن مىدىرلىماي ئۇخلايتتى. بۇ ئۇنىڭغا ئادەت بولۇپ قالغانىدى. مانا بۈگۈنمۇ ئۇ بىر ئايدىن بۇيانقى قىلغان ئىش - لىرىنىڭ خۇلاسىسىنى چىقاردى، ئالغان مالنى ساق - سالامەت ئۇرۇمچىگە يولىغا سالدى. ئۇ بۇنىڭ ئۈچۈن ئاز ماڭدىمۇ؟ بەزىدە كۈن بويى تاماق يېمىدى، كېچىلىرى ئۇيقۇنى قۇربان قىلدى. بۇنداق نەپ تېگىدىغان مالغا ھەممە ئادەم چاڭ سالىدۇ، گۇاڭجۇدەك چوڭ شەھەردە تىمىسقىلاپ يۈرگەن سودىگەر ئازمۇ؟ مالنى ئۇلارنىڭ كۆزىدىن يوشۇرۇپ ئېلىپ كېتىش ئاسان ئەمەس. ئۇ بىر يىلدىن بۇيان بۇنداق ئىشلارنى كۆپ كۆردى. نەچچە قېتىم بۇرنىغا يېدى. ھېچكىمنىڭ زىيان تارتقۇسى كەلمەيدۇ. سەن كېلىشىپ قويغان مالنى باشقا بىر سودىگەر ئون تېيىن ئوشۇق باھا قويۇپ ئېلىپ كېتىدۇ، سېنىڭ مەڭ قاقشاپ، رەنجىشلىرىڭ، مال ئىگىسىنى مېھمان قىلغانلىرىڭ ھەممىسى بىكار. چۈنكى مال ئىگىسىگىمۇ پايدا كېرەك، پۇل كېرەك! پۇل ھەممىنى ھەل قىلىدۇ. بۇ يەردە سېنىڭ ئاتا - ئاناڭمۇ، دوستۇڭمۇ، جېنىڭمۇ پۇل! ...

ماشىنىنىڭ چىرقىراپ تورمۇزلىنىشى ئۇنىڭ ئۇيقۇ ئارىلاش خىيالىرىنى ئۈزۈۋەتتى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ئەينەكتىن قارىدى ۋە سەنلىۋەن كوچىسىغا يېتىپ كەلگىنىنى بىلىپ ماشىنىدىن چۈشتى. بۇ گۇاڭجۇدىكى شىنجاڭلىق سودىگەرلەر تۇرىدىغان كوچا ئىدى. بۇ يەردە قىممەت بولسىمۇ شىنجاڭدا ئېتىلىدىغان ھەممە تاماقلارنى تېپىپ يې - گىلى بولاتتى. ئۇ ئىشكىنىڭ بېشىغا «مۇسۇلمان ئاشخانىسى» دەپ خەت يېزىپ قويۇلغان بىر قەۋەتلىك ئاشخانىغا كىرىپ قورسقىنى تويغۇزغاندىن كېيىن ئالدىراپلا ياتىقىغا قاراپ ماڭدى. ياتىقىغا 5 - 10 قەدەم قالغاندا ئارقىسىدىن:

— كېرەم ئاخۇن، ھاي كېرەم قوتاز! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

كېرەمنىڭ غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەلدى. ھازىر ئۇنىڭ ھېچكىم بىلەن كۆرۈشكۈسى يوق ئىدى، پۈت - قولى سىرقىراپ ئاغرىپ تۇراتتى. ئۇ ئىلاجى بار بالدۇراق يېتىۋېلىش ئۈچۈن تاماقنىمۇ ئالدىراپ - سالدىراپلا يېگەنىدى.

كېرەم ئۆزىنى ئىزدەپ كەلگۈچى كىشىنى ئاۋازىدىنلا تونۇدى. ئۇ ئۇرۇمچىلىك سودىگەر يىگىت بولۇپ، ئىسمى جامال ئىدى.

— ئاداش كېرىمساخۇن، بېشىمىغا كۈن چۈشتى، — دېدى ئۇ — بىر ياردەم قىلىۋەتسەڭ ...

— نېمە بولدۇڭ، بېشىڭغا قانداق كۈن چۈشتى؟

— ھېلىقى ... ياسىن قىزىلكۆزنى بىلىسەنغۇ، ئاشۇ لۇكچەك سودامنى بۇزۇپ، شايكىلىرىغا مېنى ئۇرغۇزدى ... مانا، بېقىنمىدىكى كۆكلەرنى كۆرۈپ باق ...

ـــ هه، مېنى لېمه قىل دەيسەن؟ ـــ دېدى كېرەم كۆزىنى قىسىپ.

ـــ هوي، مەقستىمنى چۈشەنمىدىڭمۇ؟ قىزىلكۆزدىن ئۆچۈمنى ئېلىپ بەر دەۋاتـ
مەن، ئەمدى چۈشەندىڭمۇ؟ تاياق زەربىدىن بىر ھەپتىگىچە ھوشىنى تاپالمىسۇن. ئەگەر
مالنى قايتۇرۇۋالالىساق تېخىمۇ ياخشى. سودا بۇزۇلمىغان بولسا نەق 50 - 60 مىڭ يۈەن
پايدا ئالغىلى بولاتتى. مالنى قايتۇرۇپ ئېلىپ بەرسەڭ پايدىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى
ساڭا بېرىمەن. قانداق دەيسەن!؟

ـــ ھەي، جامال، مېنى ئەمدى بۇنداق ئىشقا ئاۋارە قىلما. ئويلاپ باقسام، سو-
دىگەرچىلىك يولىغا قەدەم قويغاندىن بېرى نەدە جېدەل بولسا ئارىلىشىپ، ئاز بولمىغان
كىشىلەرنىڭ تۆمشۇقىنى يېرىپتىمەن. بولدى ئەمدى، تويدۇم بۇ ئىشتىن.

ـــ هوي، سەن يامان ئىش قىلغىنىڭ يوققۇ، پەقەت بوزەك قىلىنغانلار ئۈچۈن
يان باستىڭ، شۇ ...

ـــ ئۇغۇ شۇنداق. لېكىن مەن جاھاندىكى بوزەك قىلىنغانلارنىڭ ھەممىسىنى يۆلەپ
بولالمايمەن - دە. ئەگەر پۇلدىن قىسىلىپ قالغان بولساڭ 40 - 50 مىڭ يۈەن بېرىپ
تۇراي، لېكىن ئەمدى مېنى جېدەل بار يەرگە سۆرىمە.

جامال كەتتى. كېرەم پۇتلىرىنى تەستە يۆتكەپ، ياتقىغا كىردى. ئۇنىڭ ياتىقى
بىر كىشىلىك چاقانغىنا ئۆي ئىدى. ئۇ كىيىملىرى بىلەنلا ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى.
لېكىن ئۇيقۇسى كەلمىدى. كەچ كىرىپ، قاراڭغۇ چۈشكەنسىدى. سىرتتىن ماشىنىلارنىڭ
گۈرۈلدىگەن، سىگنال بەرگەن ئاۋازى، كىشىلەرنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭلىرى ئاڭلىنىپ تۇ-
راتتى. ئۇ چىراغنىمۇ ياقماستىن خىيالغا چۆكتى. بىردىنلا جاھاننىڭ نېرىقى چېتىدە
قالغان يۇرتى يادىغا كېلىۋالدى. مەھەللىنىڭ توپلىق يوللىرى، قىڭغىر - قىيىسق ئۆي-
لىرى، بىللە ئۆسكەن ئاغىنىلىرى. ئۇلار دائىم پاراڭ قىلىشىدىغان كىچىككىنە سېمونت
كۆۋرۈك ... بىر - بىرلەپ كۆز ئالدىدىن ئۆتتى. مانا، كېرەمنىڭ يۇرتىدىن ئايرىلغىنىغا
ئۈچ يىل بولۇپ قالدى. بۇ ئۈچ يىلدىن بۇيان ئۇنىڭ يۈرگەن يەرلىرى، كۆرگەن
ئىشلىرى ئاز ئەمەس. بۇ يىللار ئۇنىڭغا ئۆزىنىمۇ قىياس قىلىمىغان يېڭىلىقلارنى ئاتا
قىلدى. ھازىر ئۇ بېشىنى سىيرىپ چۈشۈرۈپ، ئاددىي دېكادىن كىيىم كىيىدىغان تارتىنـ
چاق يېزا يىگىتى ئەمەس. ئەمدى ئۇ چەت ئەللىنىڭ رەختىدە مودىلىق كاستۇم - بۇرۇل-
كا كىيىپ، گەجگىسىگىچە چاچ قويغان، قوللىرىغا ئالتۇن ئۈزۈكلەر قادىغان سالاپەتلىك
يىگىتكە ئايلاندى. ئۇنىڭ يانچۇقىدا پۇللار پېچىتى بىلەن تۇرىدۇ. قولىنى نەگە سوزسا
يېتىدۇ. «كېرەم قوتاز» دېگەن نامى شىنجاڭلىق ھەممە سودىگەرلەرنىڭ يۈرىكىنى
تىترىتىدۇ.

ئەمما ئۇ بۇ كۈنگىمۇ ئاسان ئېرىشكىنى يوق، ئىسىنىڭ ئاچچىقىنى مورا بىلگەندەك،
ئۇ پۇل تېپىشنىڭ جاپا - مۇشەققىتىنى ئۆزى بىلىدۇ. نەچچە قېتىم جېنىدىن ئايرىلغىلىمۇ
قىل قالدى ... ئۇ بىر ماشىنا تېرە، يۈك بىلەن قوشبۇلاقتىن ئايرىلغان چاغدا ئۆزىنىڭ
بۇنداق يىراقلارغا كېتىپ قېلىشىنى ئويلىمىغانىدى. ئۇلار يۈكنى ئېلىپ ئۈچ كۈندە
ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى. ھەر ھالدا سەپەر ئوڭۇشلۇق ئۆتتى، يۈسۈپ يۈكنى تو-

ساقلاردىن ئەپچىللىك بىلەن ئۆتكۈزۈپ ئەكەتتى. بەزىلەرنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلدى، بەزىلەرنىڭ يانچۇقىغا پۇل سۇڭگۈتمۇەتتى. كېرەم پۇلىنىڭ قۇدرىتىنى مانا شۇ يولدا كېتىۋېتىپلا كۆردى. ئۇرۇمچىگە بارغاندىن كېيىن ئۇلار تېرە بىلەن يۇڭنى تېزلا سۇ قىلدى. كېرەمنىڭ قولىغا ھەممە چىقىملاردىن ئېشىپ نەقىل 3 مىڭ كىشى تەگدى. ئۆمرىدە ئۇچ يۈز كوينىمۇ تۇتۇپ خەجلەپ باقمىغان كېرەم بۇنچىۋالا پۇلنى كۆرۈپ بىر كېچە ئۇخلىيالمىدى، خۇشلۇقتىن يۇرىكى ئاغزىغا تىقىلدى. ئۇ تاراقلاپ تۇرغان ئون كويلۇقلارنى ئىشتىننىڭ ئىچىگە خالتا قىلىپ تىكىۋالدى. يەنە 30 كىلودىن كۆپرەك تېرىت بار ئىدى. يۈسۈپ بۇنى سېتىشقا ئالدىرىمىدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، خېرىدار چىقمايۋېتىپتۇ. كېرەم ئەمدى نېمە قىلارنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ بىر-ئىككى كۈنگىچە بازارلارنى ئارىلىدى. شەھەردىكى مالالارنىڭ جىقلىقى، خىلىنىڭ كۆپلۈكى ئۇنىڭ كۆزىدىن ئوت چاقنىتاتتى. ئۇنىڭ ھەممە نەرسىلەردىن ئالغۇسى كېلەتتى. بىر ماگىزىندىكى مالالار يەنە بىر ماگىزىنىدىكىدىن چىرايلىق كۆرۈنەتتى. شەخسىي تىجارەتچىلەر جايلاشقان بازارنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى. نېمىدېگەن جىق مال. بۇلار بۇنچىۋالا نەرسىلەرنى نەدىنمۇ ئەكىلىدىغاندۇ؟ كېرەمنىڭ دۇكانلاردا كېرىلىپ ئولتۇرۇشقان سودىگەر يىگىتلەرگە ھەۋىسى كەلدى. ئۇ يۈسۈپنىڭ دۇكىنىنى كۆردى، دۇكاننى ئۇنىڭ ئايالى ئاچاتتى، يۈسۈپ بولسا مال ئۇقۇشۇپ توشۇپ بېرەتتى.

كېرەم بىر ھەپتە تۇرۇپ قالدى. بىر كۈنى يۈسۈپ ئالدىراش ئۇنىڭ قېشىغا كىرىپ كەلدى.

— بىرەيلەينىڭ 60 كىلوەك تېرىتى بار ئىكەن، ئەسلىدە ئىچكىرىگە ئېلىپ ماڭمىغانىكەن، سوۋېتتىن تۇققىنى كېلىپ قالغاچقا ئىچكىرىگە بارالمايدىغان بولۇپ قاپتۇ، 150 كويدىن كېلىشتىم. پاكىزە تېرىت ئىكەن ...

— 150 كوي؟ — كېرەم ھاڭ - تاڭ بولدى، — بەك قىممەتقۇ؟...

— قىممەت ئەمەس، — يۈسۈپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى، — ھەممىلا ئۇنىڭ باھاسىنى بىلمىگەنلىكتىن شۇنداق. ئىلوسىنى يىگىرمە كويدىن بەردى، لېكىن بۇ يەردە يۈز ئەللىك كويغۇ ئالغىلى بولمايدۇ. ئىچكىرىگە ئاپارساق 200 كويدىن ئاشىدۇ... مېنىڭ پۇلۇم يەتمىدى، ئىككىمىز تەڭ ئالامدۇق؟

— ئىچكىرىگە ئاپىرامدۇق؟

— ھەئە، سەنمۇ ئىچكىرىنى كۆرۈپ كېلىسەن، بۇ يەردە 3 مىڭ كوي بىلەن ھېچقانچە سودا قىلالمايسەن. ئىچكىرىدىن ساڭا ئوبدان مال ئېلىپ بېرىمەن، قانداق؟

كېرەم بىردەم ئارىسالدا بولۇپ ئويلاپ قالدى. ئۇ 3 مىڭ كويىنى يانچۇقىغا سېلىپ كۆڭلى توق بولغاندى، ھازىر بۇ پۇلنى يەنە بىر تەۋەككۈلگە تاشلىسۇنمۇ؟ كىم بىلىدۇ، ئىزنى تاپالامدۇ - يوق، يۈسۈپنىڭ دېگىنىدەك راستىنلا ھەسسىلەپ پايدا ئالغىلى بولارمۇ؟ ھەيلى، ئىتتىن قورققان دېڭانە بولماپتۇ دەپتىكەن، ھەسسىلەپ بۇ يولغا ماڭمىغان بولسا بولاتتى، ئەمدى مېڭىپ قويغاندىن كېيىن ۋاي دېمەسلىك كېرەك.

— مە، — دېدى ئۇ يانچۇقىدىكى پۇلنى يۈسۈپنىڭ ئالدىغا تاشلاپ، — پىشانىمىزدىن

كۆرەيلى، ئىشقىلىپ مېنى يامان يولغا باشلىماسسەن.

— بىز بىر يۇرتلۇققۇ، سېنى زىيان تارتقۇزمايمەن.

شۇنداق قىلىپ يۈسۈپ بىلەن كېرەم 100 كىلوغا يېقىن تېرەتتىنى قەغەز ساندۇقلارغا چىگىداپ قاچىلاپ تۆپىسىگە ئۇرۇك قېقىنى يېيىتىپ كۈڭجۇغا ماڭدى. كېرەم يۈسۈپنىڭ مەسلىھىتى بىلەن ئۇرۇمچىدە بىر قۇر شەھەرگە لايىق كىيىملەردىن ئېلىپ ئۆزىنى تۈزەشتۈردى. بەك كۆزگە چېلىقماسلىق ئۈچۈن بادام دوپپىسىنى تاشلاپ شەپە كىسىدىن بىرنى ئېلىپ كىيىدى. چېچىنى قويۇۋەتتى. ئۇ پويىزنىڭ دېرىزىسى ئالدىدا ئولتۇرۇپ غۇيۇلداپ ئۆتۈۋاتقان دەرەخلەرنى، شۇاقلىق ئىدىرلارنى، قىزغۇچ توپىلىق چۆل - جەزىرىلەرنى قىزىقىش، ھەيرانلىق بىلەن تاماشا قىلماقتا ئىدى. يۈسۈپ بۇ يول لارنى تولا ماڭغاچقىمۇ ئورۇندۇقتا قىمىسايغىنىچە ئۇخلىماقتا ئىدى. بەزىدە ئۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ تۆپىدىكى ساندۇقلارغا كۆز تاشلاپ قويىاتتى ۋە كېرەمگە ساندۇقلارغا قارا، دەپ تاپىلايتتى.

پويىزدا يەنە بىر نەچچە ئرقەتچى ئۆلار بىلەن بىللە ماڭغاندى. يۈسۈپ ئۆلارغا قۇرۇق ئۆزۈم ئېلىپ ماڭدىم، دەپ قويدى. ئۆلارنىڭ بىرسى پات - پاتلا يۈسۈپنى گەپكە تۇتاتتى، گۈڭجۇنىڭ قەيىرىگە چۈشىدىغانلىقلىرىنى كىوچىلاپ سورايتتى. گۈڭجۇغا كەلگەندە، ئۆلارغا يەنە 2 - 3 كىشى قوشۇلدى. ئۆلار كەتمەستىن بىر ئىشلارنى باھانە قىلىپ كېرەملەرنى كۆزىتەتتى.

— ئىش چاتاق. — دېدى يۈسۈپ تېترەپ، — بۇلار بىزنىڭ پېيىمىزغا چۈشكەندەك تۇرىدۇ، بۇ يەردىن تېز يوقىلايلى.

يۈسۈپ تاكسى تېپىپ كېلىپ ساندۇقلارنى قاچىلىغاندى ۋە شەھەر چېتىدىكى «شەنلۇەن» مېھمانخانىسىغا ماڭدى. ئۇ يەردە ئىشەنچلىك ئادەملەر بار ئىدى. كېرەم بولسا بۇ شەھەردىكى چۈڭ ئالدەمنىڭ قىغىلداپ ئۇرغان ئادەملەرگە كۆزىكە تاقاشقان بىناـ لارغا قاراپ ھاڭۇيقىپلا قالغانىدى. ئۇنىڭ بېشى تۆرەپ قالغاندەك بولۇپ، كۆنپىتىش تەرەپ بىلەن كۆنچىقىش تەرەپنى پەرق ئېتەلمەي قالدى. ئۇ ئۇرۇمچىدىن قەيرـ تان سوغۇق مەزگىلدە يولغا چىققانىدى. بۇيەر بولسا يازدەكلا ئىسسىق ئىكەن، كىشىلەر يالاڭ كىيىملەردە يۈرۈشۈپتۇ!

ئۆلارنىڭ ماشىنىسى ئادەم شالاڭ بولغان تاشيولغا چىققتى. كەتراپىنى گۈگۈم قاراڭغۇلۇقى قاپلىغانىدى. ئۇزاق ئۆتمەي بىر سېرىق پىكاپ ئۆلارنى يانداپ ئۆتتى - دە، يەۋ مېنىر نېرىغا بېرىپ توختىدى ۋە ئۇنىڭدىن 5 ئادەم چۈشۈپ يولنى توسۇپ تۇرۇۋالدى.

— بۇلاڭچىلار، — يۈسۈپ ۋارقىرىۋەتتى، — مالدىن ئايرىلدىغان بولدۇق. تۇگەشـ تۇق ...

يۈسۈپ غال - غال تىترەگەن هالدا بۇتتەك قېتىپلا قالدى. كېرەم ددسلەپ يۈـ سۈپنىڭ ۋارقىرىشىدىن چۆچۈپ كەتتى. ئەمما هايال ئۆتمەي ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. ھەمـ مە مالدىن ئايرىلىپ قېلىشىنى ئويلىغاندا ئۇنىڭ ئۈمىدىدىكى قان مېڭىسىگە تەپتى.

مۇشتى تۇگۈلدى. ئۇ يېزىدىكى چاغلاردا ئادەتتە ھېچكىم بىلەن ئۇرۇشمايتتى، ئەكسىن تەڭتۇشلىرى ئۇنىڭدىن تەپ تارتاتتى. بىر قېتىم كۆمۈر كانىغا كىنو كۆرگىلى بارغاندا كان ئىشچىلىرىدىن بىرى مەست بولۇۋېلىپ يېزىلىقلارنى بوزەك قىلىشقا باشلىدى. كېرىم دەسلەپ جېدەلگە ئارىلاشماي يېزىدىن كەلگەنلەرنى بېسىپ تۇردى. ھېلىقى مەستنىڭ ئاغىنىلىرى بارغانسېرى ئەزۋەيلەپ ھەددىدىن ئاشقىلى تۇردى. ئاخىرىدا كېرىم سەكرەپ تۇتتۇرىغا چۈشتى - دە، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە لۇكچەكلەردىن ئىككىسىنى يەرگە چاپلۇۋەتتى. ئىشچىلار ئەس - ھوشىنى يىغىپ بولغۇچە يېزىلىقلار ۋېلىسىپىتلىرىغا مىنىپ قېچىپ كېتىشتى. شۇ ئىشتىن كېيىن مەھەللىدە ھېچكىم ئۇنىڭغا چېقىلىشقا پېتىنالمايدىغان بولغانىدى...

كېرىم يۈسۈپكە قاراپ ۋارقىرىدى:

— نېمە يىغلايسەن؟ قېنى، بۇلاپ باققىنىنى كۆرۈپ باقاي مەن...

بۇلاڭچىلار كۆزلىرىگە قارامتۇل كۆزەينەك تاقىۋېلىشقانىدى. دوغلاق كەلگەن بىرسى يانچۇقىدىن قولىنى چىقارماستىن بۇلارغا بۇيرۇق قىلدى.

— ماشىنىدىن چۈشۈش!

يۈسۈپ كېرىمگە قاراپ قويۇپ تىترىگەن ھالدا يەرگە چۈشتى ۋە دۇدۇقلىغان ھالدا يالۇۇرۇشقا باشلىدى.

— جېنىم ئاكىلار، رەھىم قىلىڭلار، بىزگە ئۇۋال بولىدۇ، ھەممىمىز بىز شىنجاڭلىق ئەمەسمۇ؟...

— يۈسۈپ! — ئېگىز بويلۇق بىرسى ۋارقىرىدى، — ئۆتكەندە بىزنىڭ سودىمىزنى بۇزۇپ ئەكەتكىنىڭ ئېسىڭدىمۇ؟ ئۇ چاغدا بىزگە رەھىم قىلمىغانىدىڭغۇ، ئۆتنە ئالەم يۇ. ماڭ يولۇڭغا! بولمىسا خېمىر قىلۇېتىمىز! — ئۇ يۈسۈپنىڭ يۇزىگە بىر شاپىلاق سالدى. يۈسۈپ سەنتۈرۈلۈپ بېرىپ تۇرۇپ قالدى. كېرىم ئالدىغا ئۆتتى.

— مال مېنىڭكى، يۈسۈپنىڭ ھەققى يوق، — دېدى.

— نەدىن كەلگەن نېمە سەن؟

— ئۇرۇمچىدىن.

— شۇنداقمۇ؟ — ئېگىز بويلۇق يېنىدىكى دوغلاق يىگىتكە بۇرۇلدى، — ئەكىبەر! بۇ يېڭىياچى ئوخشايدۇ. يولىنى كۆرسىتىپ قويايلى.

ئۇنىڭ گېپىنى تۈگەشمۇ بىلەنلا دوغلاق يىگىت كېرىمنىڭ قۇلاق تۈۋىگە بىر مۇشت ئۇردى. كېرىمنىڭ كۆزىدىن ئوت چاقنىغاندەك بولۇپ قۇلىقى غۇڭۇلداشقا باشلىدى، غەزەبتىن ئۇنىڭ چىشلىرى كىرىشتى. دوغلاق يىگىت ئىككىنچى مۇشتىنى ئاتقاندا كېرىم چاققانلىق قىلىپ ئېگىشىپ ئۆزىنى يانغا ئالدى ۋە ئۇنىڭ ساغرىسىغا بار كۈچى بىلەن تەپتى، دوغلاق يىگىت بۇ زەربىدىن يەرگە گۈپپىدە يىقىلدى. ئۇ ئۆزىنى ئوڭشاپ قوپقۇچە كېرىم ئۇنىڭ بېقىنىغا ئىككى - ئۈچنى تېپىۋەتتى. دوغلاق يىگىت ئېگىرىغىنىچە تۇگۈلۇپ يېتىپ قالدى. غەزەپتىن كېرىمنىڭ كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمىدى. ئۇ ئېگىز يىگىتنى تۇتۇۋېلىپ ئاغزى - بۇرنىغا نەچچىنى قويدى. ئاڭغىچە قالغانلارمۇ كېرىم

رەمگە يۇپۇرۇلۇپ ئېسىلىشتى. ئۇلار كېرەمنىڭ ئۇتتۇر كەلگەن يېرىگە سالاتتى. بىر كەمدە كېرەم ئۇلاردىن يۇلقۇنۇپ چىقتى، بايىقى ئېگىز ئاغزى - بۇرنى قان بولۇپ ئولتۇرۇپ قالغانىدى. كېرەم يەنە بىرسىگە كاللا قويۇپ ئۇنى موللاق ئاتقۇزدى. ئۇنىڭ ئەلپازى دەھشەتلىك تۈسكە كىرگەنىدى. ئۇ بېلىدىن پىچاقنى سوغۇرۇپ ئالدى.

— قايسىڭ كەلسەڭ سويۇۋېتىمەن! — دېدى ئۇ ھۆركىرەپ، — جېنىڭدىن تويغىنىڭ كېلىشە!...

ئېگىز بويلۇق يىگىت ئاغزى - بۇرنىنى چاڭگاللىغىنىچە ماشىنا تەرەپكە يۈگۈردى، دوغلاق يىگىت تېخىچىلا ئىنجىقلاپ ئورنىدىن قوپالمايۋاتاتتى. باشقىلار دوغلاق يىگىتنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ ماشىنىغا سالدى ۋە ئوپۇل - توپۇل شەھەر تەرەپكە قاراپ تىكىۋەتتى.

يۈسۈپ ئەس - ھوشىنى يوقىتىپلا قويغانىدى. ئۇنىڭغا بۇ ئىش خۇددى چۈشتەكلا تۇيۇلاتتى.

— كېرەم، ئوغۇل بالىكەنسەن ... يۈر، تېز كېتەيلى، — يۈسۈپ ماشىنىغا چىقتى. شوپۇر بايانىن ماشىنىدىن چۈشمەي ئولتۇرغانىدى. ئۇ بەش ئەرگە تەڭ كەلگەن بۇ تەمبەل يىگىتكە ئەيمىنگەن ھالدا قاراپ قويدى.

ئۇلار مالنى ساق - سالامەت جايلاشتۇرۇۋالدى. تۈرتىنىڭ ھەقسىقەتەن بازىرى ئىتتىك ئىكەن، يۈسۈپ ئۇنى 25 مىڭ يۈەنگە ساتتى.

ھېلىقى كۈنكى ۋەقە كۈڭجۇدىكى پۈتۈن شىنجاڭلىق سودىگەرلەرگە پۈر بولدى، كېرەم شۇنىڭدىن كېيىنمۇ بىرقانچە يەككىمۇ - يەككە جەڭلەرگە چۈشۈشكە مەجبۇر بولدى. ئۇ ھەممىسىدە غالىب كېلىپ، «كېرەم قوتاز» دېگەن لەقەمگە ئېرىشتى. دېمىسە مۇ ئۇنىڭ ئۇستىخىنى چوڭ، بوي - بەستى ئېگىز بولۇپ، قوتازدەكلا كۈچى بار ئىدى. بارا - بارا بوزەك قىلىنغانلىكى سودىگەرلەر كېرەمنى ئىزدەپ كېلىپ ئۇنىڭدىن ياردەم سورايدىغان بولدى. كېرەممۇ ئېككىلەنمەستىن مەيدانغا چۈشۈپ، زوراۋانلىق قىلغۇچىنىڭ ئەدىبىنى بېرىپ يۈردى. شۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭدىن بارغان سودىگەرلەرنىڭ ھېچقايسىسى ئۇنىڭغا چېقىلىشقا ۋە ئۇنىڭ سودىسىنى بۇزۇشقا جۈرئەت قىلالمايدىغان، ئۇنىڭدىن تەپ تارتىدىغان بولۇشتى.

كېرەم «قوتاز» دېگەن لەقەمگىمۇ كۆنۈپ قالدى. يېڭىدىن تونۇشقان ئاغىنىلىرى ئۇنى كۆز ئالدىدىلا «كېرەم قوتاز» دەپ چاقىرسىمۇ ئۇ تېرىكمەيدىغان بولدى.

يۈسۈپ كېرەمنى گۈڭجۇدا تۇرۇپ مال يۆتكەپ بېرىشكە ئۇناتتى، ئۆزى بولسا شىنجاڭغا قايتىپ مالنى بىر تەرەپ قىلدىغان ۋە پايدىنىڭ 3 تىن 2 قىسمىنى كېرەمگە بېرىدىغان بولدى. مانا شۇنىڭدىن بۇيان كېرەم گۈڭجۇنىڭ نوپۇسسىز گىراژدانى بولۇپ تۇرماقتا. ئۇ ھازىر بۇ شەھەرنىڭ بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىدىن تارتىپ بەش قول دەك بىلىدۇ، ئۇنىمۇ تونۇمايدىغانلار ئاز، مۇشۇ ۋاقىت ئىچىدە ئۇ ھەممە ئىشلارنى كۆردى. ئەڭ ئالىي تانسلارغىمۇ كىردى، چىرايلىق نازىنىنلار بىلەنمۇ ئۇلپەت بولدى، يەر ئاستى ئۆيلەردىكى كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىدىمۇ بولدى. ئۇ بۇ شەھەرنىڭ تاتـ

لىقىنىمۇ، ئاچچىقىنىمۇ تېتىپ كۆردى. ئۇ ھەممىسىگە تويدى، سەسكەندى. ئەمدى يەر راقتا قالغان يۇرتىنىڭ توپىلىق يوللىرى، قىشقىر - قىيسىق ئۆيلىرى كۆز ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا ئازار بەرمەيدىغان بولدى. ئۇ تۇنۇگۈن يۈسۈپكە تېلېفون بېرىپ، بۇ قېتىم مالنى ماڭغۇزۇۋېتىپ ئۆزىنىڭمۇ قايتىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. ئۇ ئەتە ئۇچۇدىغان ئايروپىلانىنىڭ بېلىتىنى ئېلىپ قويدى. ئەتە بۇ شەھەر بىلەن خوشلىشىدۇ. ئەمدى يەنە قاچان كېلىدۇ؟ بۇنى بىر نەرسە دېمەك تەس. ئۇ بۇ شەھەرگە پۇلنى دەپ كەلگەنىدى، پۇلنىمۇ يېتەرلىك تاپتى. ئۇ بۇ پۇل بىلەن ئۇرۇمچىدە يېكى ئۆز يۇرتىدا بىرەر دۇكان ئاچسىمۇ بولىدۇ، بۇ ئانچە تەس ئەمەس. ئەگەر مۇمكىن، ئۇ جاھانىنى كۆردى، كۆزى ئېچىلدى، ئاتا - بوۋىسى ئاكلاپ باقمىغان جاھاندارچىلىقنىڭ سىرلىرىنى ئۆگەندى. بۇ كېرەم ئۈچۈن پۇلدىنمۇ قىممەتلىك ئىدى...

كېرەمنىڭ تېخىچە ئۇيقۇسى كەلمىدى. ئۇ تۇرۇپ تاماكا چەكتى، دېرىزە ئالدىغا كېلىپ شاۋقۇنلۇق شەھەرنىڭ كېچىلىك مەنزىرىسىگە نەزەر سالدى. كوچىلاردا يەنىلا ئادەملەر كۇندۇزكىدەكلا قىمىلداپ يۈرمەكتە، ماشىنىلار غۇيۇلداپ ئۆتۈشۈپ تۇرۇپتۇ، كافېخانىلارنىڭ ئالا - يېشىل چىراغلىرى ۋالىلداپ خېرىدارلارنى چاقىرماقتا. بۇ شەھەرنىڭ كېچە بىلەن كۇندۇزىنىڭ پەرقى يوق... ئۇنىڭ ئېسىگە تاسادىپىيلا قوشىۇلاق كەلدى. «ھازىر ئۆيدىكىلەر نېمە ئىش قىلىۋاتقاندۇ؟ ئۇخلىدى، تۇغرا، ھازىر ئۇ يەر-دە ئەلياتقۇ مەھەلى بولدى، ھەممىسى ئۇخلاپ كەتتى، دەن چېتىپ كەتكەندىن بۇيان كىملەر توي قىلدىكىن؟ سەمەت توي قىلماتچىدى، ئايۇپېۋ ئۆينى قويۇرۇۋالسام ئۆيلىنىمەن دەۋاتاتتى... سانىخان نەدىدۇ؟ پولات بىلەن توي قىلغان بولسا بالىلىقىمۇ بولغاندۇ؟ پولات ئۇنىڭغا ۋاپاسىزلىق قىلغان بولسىچۇ...»

بۇ كېچە سانىخان ئۇنىڭ كۆڭلىدىن زادىلا چىقمىدى.

9

سانىيە پۇتۇن قىشنى ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزدى. ئۇ شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسىگە قارىشىلىق مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ سەيياھ ئېچىلىق كارخانىسىغا ئورۇنلاشتى. شىركەت تەۋەسىدە سەيياھ ئېچىلىق كارخانىسى، مېھمانخانا، رېستورانغا ۋەزىيالىي ياشلار ماگىزىنلىرى بار ئىدى.

بىر كۈنى شىركەتنىڭ مۇدىرى ئىمام ئۇنى ئىشخانىسىغا چاقىردى. ئۇ 35 ياشلارغا كىرگەن ئورۇق، ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ئورا كۆزى كىشىگە يەۋەتكۈدەك قادىلاتتى. سانىيە بۇ ئادەمنى كۆرگەندە نېمىشقىدۇ ۋۇجۇدى شۇركىنىپ كېتەتتى. ئىمام پات - پاتلا ئۇنىڭ كۆكسىگە قارايتتى. مەلىكە ئۇ ئادەم توغرىلىق قىسقىچە سۆزلەپ بەرگەنىدى. مەلىكەنىڭ دېيىشىچە، ئىمام ئىلگىرى بىر قېتىم ئۆيلەنگەنىكەن، ئايالى بىكىنى بوشاڭ بولغاچقا ئىمام ياراتماي بىر بالا بىلەن قويۇۋېتىپتۇ.

— ئىمام ئاكام ئۇنداق تۇرغىنى بىلەن يەكمۇ زىل ئادەم، — دېدى مەلىكە، — ئاندىن ئۇنداق - مۇنداق ئايالالارنى ياراتمايدۇ، نەچچە يەردىن لايىق تاپقاندۇق، ھەممىسىنى ياراتمىدى...

شىركەتتە ئىمام توغرىلىق ھەر خىل سۆز ـ چۆچەكلەر ئېقىپ يۈرەتتى. تولىراقى ئۇنى خىيانەتچى دەپ گۇمان قىلاتتى، لېكىن ھېچكىم پېتىنىپ ئاشكارا گەپ قىلالمايتتى...

سانىيە كىرگەندە ئۇ گېزىت كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ئۇ سانىيەنى مۇلايىم قارشى ئالدى.

ـ ئۆگىنىپ قالدىڭىزمۇ؟ ـ ئۇ پاپروستىن بىر تالنى تۇتاشتۇرۇۋېتىپ سانىيەگە باشتىن ـ ئاياغ كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، ـ سىزنى خېلى قولى ئەپچىل ئىكەن دېيىشىدىغۇ؟

سانىيە خىجالەت بولۇپ يەرگە قارىدى.

ـ ئىش جىق كېلىۋاتامدۇ؟

ـ ئاز ـ تولا بار...

ـ كارخانىمىزنىڭ ھازىرقى ئۇستىلىرى كونىچە كىيىملەرنى تىكىپ ئۆگەنگەن، ھازىر كونا پاسوندىكى كىيىملەرنىڭ بازىرى كاساتلىشىپ كەتتى، لېكىن ئۇستىلىرىمىز يېڭى پاسونلارنى ياراتمايدۇ، تىكىشنىمۇ بىلمەيدۇ. بازار ئەھۋالىدىن قارىغاندا، يېڭى پاسوندىكى كىيىملەرنى تىكمىسەك بولمىغۇدەك، شۇڭا بىز سىزنى ئۆگىنىشكە ئەۋەتەيلى دېيىشتۇق.

ـ مېنى؟ ... ـ سانىيە ئەندىكىپ كەتتى.

ـ مەلىكەنىڭ دېيىشىچە، سىز ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگەتكەنسىز، بىرەر ئايدىن بۇيان تىكىشنىمۇ خېلى تېز ئۆگىنىۋاپسىز ... ئۇرۇمچىدە سەيپۈگچىلىق كۇرسى ئېچىلىدىكەن، ـ ئۇ گېزىتنى ئېلىپ كۆرسەتتى، ـ ۋاقتى تۆت ئاي ئىكەن، كېسىمچىلىكنى ئۆگىنىپ كېلىسىز، بولامدۇ؟

سانىيە خۇشاللىقىدىن نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى. ئۇ ئۇرۇمچىنىمۇ كۆرىدىغان بولدى، ئۇزۇنغا قالماي كېسىمچى ئۇستا بولىدۇ، باشقىلار ئالدىدىمۇ بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ يۈرەلەيدۇ، خۇدايىمنىڭ رەھمى كەلدىمۇ قانداق، ئىشلىرى ئوڭغا تارتىۋاتىدىغۇ. ئۆيدىكىلەر ئاڭلىسا قانچە خۇش بولۇپ كېتەر؟...

ئۇ ئىمام مۇدىرگە رەھمەت ئېيتتى، مۇدىر ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلگەن ھالدا كۈلۈمسىرىدى ۋە:

ـ تەشكىلىنىڭ بۇ غەمخورلۇقىنى ئۇنتۇپ قالمىسىڭىز بولىدۇ، ـ دېدى.

ئۇ ئۇرۇمچىدىكى كۇرسنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتتۈرۈپ قايتتى. مانا ھازىر ئۇ كارخانىنىڭ رەسمىي ئۇستىلىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى. شەھەردە ئۇنىڭ داڭقى چىقىشقا باشلىدى.

ئىمام مۇدىر پات ـ پاتلا ئۇلارنىڭ كارخانىسىغا كېلىدىغان بولدى، ئىمام. سانىيە نېمە دېسە دەرھال ھەل قىلىپ بېرەتتى. يىغىنلاردا سانىيەنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ماختايتتى. بۇ ئىش ئاياللار جىق بولغان بۇ كارخانىدا مىش ـ مىش گەپلەرنى پەيدا قىلدى. سانىيە ئىمام كەلگەندە ئاياللارنىڭ بىر ـ بىرىگە مەنىلىك كۆز قىسىشىپ،

ئۆزىنارا پىچىرلىشىدىغانلىقىنى سېزىپ قالدى. سانىيە ئەندىكىپ كەتتى، ئۆزىنىڭ بىپەرۋالىقىدىن ئۆكۈندى. ئۇنى يەنە غەم باستى.

ئىمام بىر كۈنى كەچتە سانىيەنىڭ ياتقىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ پوزۇر كىيىنىۋالغان، ئۆزىمۇ خۇش خۇي كۆرۈنەتتى. ئۇنى كۆرۈپ سانىيەنىڭ ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولاشتى، لېكىن چاندۇرماسلىققا تىرىشتى.

— بۈگۈن سىزگە مېھمان بولۇپ كەلدىم، — دېدى ئىمام ئۆزىگە ياراشمىغان بىر كۈلكە بىلەن ھەجىيىپ، — قارشى ئالارسىز؟ بىرياقتا بارامتىكىز - يا؟

— ياق ... — سانىيە ھودۇقۇپ گېپىنى تاپالماي قالدى، — ياخشى بوپتۇ.

ئۇ ئالدىراپ چاي تەييارلىدى. ئىمام چاي ئىچكەچ سەيپۇخانا ئۇچۇن يېڭى ئۆي - ئىمارەت سېلىشنىڭ پىلانىنى تۈزۈۋاتقانلىقىنى، ئادەملەرنى كۆپەيتمەكچى ئىكەنلىكىنى تەپسىلىي سۆزلەشكە باشلىدى. سانىيە ئۇنىڭدىن ھاراقنىڭ پۈرىقى كېلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ تېخىمۇ ئەنسىزلىككە چۈشتى. ئۇنىڭ كۆڭلى بىرەر يامانلىقنى ھېس قىلىپ داۋالغۇيتتى. ئۇ بۇ چاغىرىلمىغان مېھماننىڭ تېزرەك كېتىشىنىلا تىلەيتتى. ئىمام بولسا كېتىشنى ئويلاپمۇ قويماي ھامان سۆزلىمەكتە ئىدى.

— ئۇنىڭالغۇڭىز يوقمۇ؟ — دېدى ئىمام بىردىنلا سۆزدىن توختاپ.

— يوق، — دېدى سانىيە.

— مەندە ئىككىسى بار، بىرنى ئەكىلىپ بېرەي، سىز ئىشلىتىڭ.

— ياق، ياق، لازىمى يوق.

— نېمە، خۇشىڭىز يوقمۇ؟ يا مېنى يات كۆرۈۋاتامسىز؟

ئىمام ئورنىدىن قوپۇپ سانىيەنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئۆزىگە تارتتى.

— سانىيە، بىز بىر ئۆيلۈك بولساق قانداق؟

سانىيە ئەس - ھوشىنى يوقتىۋېتىشكە تاس قالدى، ئۇ تىترىگەن ھالدا قولىنى تارتىۋالدى.

— ئىمام ئاكا، بۇنداق گەپنى قىلمىسىلا، مەن...

— سانىيە، ياق دېمەڭ، قانداق شەرتىڭىز بولسا قوبۇل قىلىمەن. سىزنى كارخانىغا مۇدىر قىلىمەن...

سانىيە يۈگۈرۈپ بېرىپ ئىشىكنى ئۇلۇغ ئېچىۋەتتى ۋە ئۆزى بوسۇغىدا تۇرۇپ:

— چىقىپ كېتىڭ، بولمىسا ئادەم چاقىرىمەن، — دەپ ۋارقىرىدى.

ئىمام بىر مىنۇتچە سانىيەنىڭ تامدەك ئاقارغان قانسىز چىرايىغا قاراپ تۇردى. ئۇنىڭ ئۇرۇشقاق چوڭقۇر كۆزلىرى قىسىلىپ كەتتى.

— قىلغان ياخشىلىقلىرىمىزغا مۇشۇنداق جاۋاب قايتۇرىدىكەنسىز - دە، — ئۇ خىرىلدىغان ئاۋازدا دېدى، — ماقۇل، ئۆزۈن جاھان بۇ، كېيىن پۇشايمان قىلىپ قالمىسۇڭىزلا بولىدۇ...

ئىمام شۇنداق دېدى - دە، ئالدى - كەينىگە قارىماي ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. سانىيە

ئەس - هوشىنى يىغىۋالالماي بىر پەسكە قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ يۈ- رىكى توختاپ قالغاندەك، پۈتۈن ئەزايى مۇزلاپ كەتتى. ئۇنىڭ نېرۋىلىرى سېزىمىنى يوقاتقاندى ... ئۇ خېلى ئۇزاق ئۆتكەندە ئېسىنى يىغىپ ئىشكىنى ئېچىدىن تاقىدى، شۇندىلا ئۇنىڭ يۈرىكى ئورنىغا چۈشكەندەك بولدى. ئاندىن كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى- دە، ئېسەدەپ يىغلىۋەتتى. ئۇ خېلىدىن بۇيان يىغلىمىغان، تۇرمۇشتا خېلى خاتىرجەم بولۇپ قالغانىدى. ئۇ هاياتتىن ئەمدى ئوشۇقچە نەرسىمۇ تەلەپ قىلمايتتى. تارتقان ئازابلىرى، يوقاتقان نەرسىلىرى بەدىلىگە بولسىمۇ ئازرۇسىغا يەتكەنىدى. ئائىلە قۇ- رۇش توغرىسىدا بولسا ئويلاشتىنمۇ قورقاتتى. ئەمما بۇ خاتىرجەملىك هازىر يەنە بۇزۇلدى. ئىمام ئەمدى ئۇنى تىنچ قويارمۇ؟ سانىيە ئۇنىڭ ئۆچەكەشكەن ئادىمىنى هامان يېقىتماي قويمايدىغانلىقىنى، ئۇ ئۆزىنىڭ چىشىغا تېگىپ تويغان بىرنەچە چە ئىشچىنى هەيدەۋەتكەنلىكىنى ئاڭلىغانىدى. «ئەمدى قانداق قىلاي؟... — ئويلىدى ئۇ يېتىپ، — مەلىكەگە هەممە ئەهۋالنى دېسەم قانداق؟ ئۇ مېنىڭ هالىمغا يېتىدۇ، بەلكىم ئۇ ئىمامغا چۈشەندۈرەر، رايىدىن يانىدۇرار... هېلىمۇ ئېغىر كۈنلەردە ماڭا يار- يۆلەك بولدى، هازىرمۇ قاراپ تۇرماس...» سانىيە شۇ ئۇمىد بىلەن سەل - پەل خا- تىرجەم بولۇپ ئۇخلاپ قالدى.

ئەتىسى ئۇ ئىشخانىغىمۇ چىقمىدى، كەچ كىرگەندە مەلىكەنىڭ ئۆيىگە يول ئالدى.

— كەل، كەل، بارمۇسەن ئاداش؟ — مەلىكە ئۇنى قىزغىن قارشى ئالدى، — ئاخ- شام چۈشۈمگە كىرىپ قاپتىكەنسەن. بۈگۈن تېخى بېرىپ كېلەيمكىن، دەپ تۇراتتىم، بىلگەندەك ئۆزۈڭ كەپسەن. مىجەزىڭ يوقمۇ نېمە، بىر قىسمىلا تۇرۇسەنغۇ؟ بىرسى رەنجىتتىمۇ- يا؟

سانىيە ئاخشام بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى. سانىيە مەلىكەنى ئاچچىقى كې- لىپ كېچىك دادىسىنى تىللاپ كېتەر دەپ ئويلىغانىدى، لېكىن ئۇنىڭ ئەكسىچە مە- لىكە يايراپ كەتتى.

— مۇنداق - دە، — دېدى ئۇ كۈلۈپ، — دېمەك، بىزگە كېلىن بولغۇدەكسەن - دە؟ ئىمام ئاكامنىڭ كۆزى بار جۇمۇ، ئەسلىدە سېنى ساقلاپتىكەن-دە، مەن يۇزدە - يۇز قول- لايمەن، — ئۇ سانىيەنىڭ چىرايىدىكى غەمكىنلىكىنى سېزىپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى،— ئىمام ئاكامنىڭ يېشىغۇ سەندىن چوڭراق، چوڭ بولسا نېمە بوپتۇ؟ تېخى سېنىڭ قەد- رىڭگە يېتىدۇ! هازىرقى ياشلارنىڭ ۋاپاسىنى كۆردىڭغۇ، هەممىسى ئالدامچى ساختە- پەزلەر ... ئۇنىڭ ئۈستىگە، سەنمۇ هېسابتا بىر تۇرمۇشلۇق بولدۇڭ، بۇ تەرىپىنى ئوي- لىمىساڭ بولمايدۇ ئىمامكامنىڭ ئىقتىسادىمۇ ياخشى، ناهايىتى ئېپى بار ئادەم، تۇر- مۇشۇڭ گۈلدەك ئۆتىدۇ...

سانىيەنىڭ يۈرىكى مۇزلاپ كەتتى.

— مەلىكە، — دېدى ئۇ ئاستا، — ئەگەر سەن مېنىڭ ئورنىمدا بولغان بولساڭ قانـ داق قىلاتتىڭ؟

مەلىكەنىڭ چىرايى ئۆڭدى.

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

— ئۆزۈڭ ياخشى كۆرمىگەن ئادەم بىلەن قانداقمۇ بىللە ئۆتكىلى بولىدۇ؟ ئائىلە قۇرۇش پەقەت ياخشى يەپ، ياخشى كىيىش ئۈچۈنلىمۇ؟

مەلىكە ئۇنىڭغا قاراپ تامىقىنى قېقىپ قويدى.

— سەن يېزىدىن نېمە مەقسەتتە كەلدىڭ؟ — مەلىكە ئۇنىڭ كۆزىگە قادىلىپ تۇرۇپ دېدى، — ياخشىراق تۇرمۇشقا ئېرىشىمەن دەپ كەلگەنسەن؟ ھەممە ئادەم جىقراق پۇل تاپسام، بايايشات ياشىسام دەپ پايپەتتەك بولىدۇ. ھېلىمۇ تەلىيىڭ بار ئىكەن، ئىشلىرىڭ ئوڭۇشلۇق بولدى، خىزمەتكىمۇ ئورۇنلاشتىڭ، بۇلار ئۆز - ئۆزىدىن بولۇپ قالمىغاندۇر؟ ساڭا مىننەت قىلمۇاتقىنىم ئەمەس، ھەرھالدا سەنمۇ ئوبدانراق ئويلاپ باقساڭ بولاتتى.

سانىيە مەلىكەدىن بۇنداق گەپلەرنى كۈتمىگەنىدى. ئۇنىڭ بەدىنى تىكەنلىشىپ، بېشى قايغاندەك بولدى. ئۇ ناھايىتى تەستە ئورنىدىن تۇردى ۋە روھى چۈشكەن، دەلى ئازار يېگەن ھالدا ياتىقىغا يېنىپ كەلدى. ئۇنىڭغا ئەمدى ھەممە نەرسە مەنىسىز، يات تۇيۇلۇشقا باشلىدى. ئۇ ئۆزىنى كاردۇاتقا تاشلىغان ھالدا خىيالغا چۆكتى. مانا، ئۇ ئىشەنگەن مەلىكەمۇ ئۇنىڭغا ھەمدەرد بولۇشنىڭ ئەكسىچە ئۇنىڭدىن رەنجىدى، ئۇنى ئەيىبلىدى. ئەمدى ئىمام ئۇنى پۈتلايدۇ، كارخانىدا تۇرغۇزمايدۇ. ئۇ ئەمدى نەگە بارىدۇ؟ كىم ئەمدى ئۇنىڭغا يار - يۆلەك بولىدۇ؟ ئاھ خۇدا، بۇ جاھاندا ياشىماق نېمانچە تەس؟ ئۇ بەلكىم ئەينى چاغدا كېرەمگە ماقۇل دېگەن بولسىمۇ بۇنچىلىك دەردئەلەمگە قالمىغاستى. كېرەم سەھرالىق بولغىنى بىلەن ئاق كۆڭۈل، ۋىجدانلىق ئىدى. مانا، ئۇ ئۆزىنى سىرلىق گۈزەللىكى بىلەن ۋەسۋەسىگە سالغان شەھەر تۇرمۇشىنىمۇ كۆردى. شەھەر قىزلىرىدەك ياسىنىشنى، كىيىنىشنى ئۆگەندى، تانسا ئويناشمۇ ئۆگەندى. ھازىر بولسا تانسىدىنمۇ، ئولتۇرۇشلاردىنمۇ زېرىكتى، ھېچنېمىگە قىزىقمايدىغان بولدى. شۇنىڭغا قارىغاندا ھەر قانداق نەرسە سەن ئېرىشكىچە ئەتىۋارلىق، قىممەت بىلىنىدىكەن، سەن ئۇنى قولغا كەلتۈرگەندىن كېيىن بولسا ئەھمىيەتسىز بىر نەرسىگە ئايلىنىدىكەن...

سانىيە پەرەز قىلغاندەك ئاردىدىن ئۆزۈن ئۆتمەيلا ئىمام ئۆچ ئېلىشنى باشلىدى. «رەسمىي ئىشچى ئەمەس» دېگەن باھانە بىلەن ئۇنى ۋەچىگە ئوقۇشقا بارغان چاغدىكى ئىدارىدىن بەرگەن ئوقۇش پۇلىنى قايتۇرۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ قولىغا تەگكەن 40 كوي پۇل تامىقىغا يېتىشمەي ناتايىن ئىدى. ئىككىنچى قەدەمدە بولسا، كېسىمچىلىك تىن قالدۇردى.

سانىيە ئەمدى ئۆزىنىڭ بۇ كارخانىدا تۇرالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. ئەڭ ياخشىسى، چىرايلىقچە بۇ يەردىن يۆتكىلىپ كەتكىنى تۇزۇك ئىدى، لېكىن ئۇ نەگە بارىدۇ؟ بىرەر كارخانىغا كىرىش ئۈچۈن يەنىلا ئەمگەك ئىدارىسىنىڭ تەستىقىنى ئېلىش كېرەك. سايىم جۇجاڭنىڭ يەنە ساختاۋەت قىلىشى ناتايىن، شەخسىي دۇكان ئاچقۇدەك ئىقتىساد يوق، سانىيەنىڭ بېشىنىڭ ئىچىمۇ - تېشىمۇ قاتتى.

سانىيە بۇگۈن چۈشلۈك دەم ئېلىشتا بازارغا چىقتى. ئۇ شەخسىي سەيياھلار بىلەن سۆزلىشىپ كۆرمەكچى بولدى. ناۋادا مۇۋاپىقراق ئورۇن بولسا شىركەتتىن بوشىنىپ كېتىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. شەھەردە تېخى شەخسىي سەيياھلارمۇ جىق ئەمەس ئىدى. ئۇ بىر نەچچە سەيياھ بىلەن سۆزلىشىپ كۆردى، لېكىن ئۇ كۈتكەن نەتىجىگە ئېرىشەلمەي ئارقىسىغا ياندى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇسساپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، تاتلىق سۇ ساتىدىغان دۇكانغا كىردى ۋە بىر بوتۇلكا گاز سۇيى ئېلىپ بىر ئۇستەلگە كېلىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ ھېرىپ ھالى قالمىغانىدى. ئۇ بۇ يەردە ئۇسسۇزلۇق ئىچكەچ دېمىنى ئېلىۋالماقچى بولغانىدى. دۇكاندا ئادەم جىق ئەمەس ئىدى. نېرىقى ئۇستەلدە پۇزۇر يىگىت سانغان ئىككى يىگىت پىۋا ئىچىشىپ ئولتۇراتتى. سانىيە كۆڭلى پەرىشان ھالدا گاز سۇيى ئىچىپ ئولتۇردى. ئۇبىر ئازدىن كېيىن نېرىقى ئۇستەلدە ئولتۇرغان بىر يىگىتنىڭ ئۆزىدىن كۆز ئۈزمەي قاراۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى. «نەگە بارساممۇ بۇ بەزلەردىن قۇتۇلالمىدىمغۇ؟ نېمىشقىممۇ قىز بولۇپ يارىلىپ قالغان بولغىيدىم؟...» سانىيەنىڭ كەيپى ئۇچۇپ تەتۇر قارىۋالدى ۋە بۇ يەردىن تېزرەك چىقىپ كېتىشنى ئويلاپ گاز سۇيىنى تېز - تېز ئىچىشكە باشلىدى. ئۇ ئەمدىلا قوپاي دەپ تۇرغاندا ھېلىقى يىگىت يېنىدا پەيدا بولدى.

— ياخشىمۇسىز؟ — دېدى يىگىت سىپايە كۈلۈمسىرەپ.

سانىيە ئۇنىڭغا قاراپ ھاڭۇبقىپ قالدى، ئۇچىسىغا چەت ئەل مودىسىدا چىرايلىق كاستۇم - بۇرۇلكا، بېشىغا شلىپە كىيىپ، كۆزدىگە ئۆزگىرىشچان كۆزەينەك تاقىغان بۇ يىگىتنى سانىيە تونۇيالمىدى.

— مېنى تونۇمىدىڭىزمۇ؟ — يىگىت كۈزەينىكىنى ئالدى.

سانىيە ھەيرانلىقتىن ۋارقىرىۋەتكىلى تاس قالدى.

— كېرەم... بۇ سىزمۇ؟ — سانىيە چەكچىيىپ قاراپلا قالدى.

— مەن سىزنى ئىشىكتىن كىرگەن چېغىڭىزدىلا تونۇغانىدىم، — دېدى كېرەم كۈلۈپ تۇرۇپ.

سانىيە قىزارغان ھالدا يەرگە قارىدى ۋە:

— سىز بەك ئۆزگىرىپ كېتىپسىز، — دېدى.

— سىزمۇ ئۆزگىرىپسىز.

— سىزنى سۈرىگەر بولۇپ كېتىپتۇ دەپ ئاڭلىغۇدەك، راست ئوخشىمامدۇ؟

— خەقلەرنى دوراپ باقتىم.

— ئۇرۇمچىدە تۇرۇۋاتامسىز؟

— گۇاڭجۇ، شاڭخەيلەردە يۇردۇم، ئۇرۇمچىدە ئاز تۇردۇم، ئوقەتچى دېگەن مەنپلا يۇرددىغان گەپ ئىكەن...

سانىيە ھەيرانلىق، ئەجەبلىنىش ئىلكىدە ئۇنىڭغا ئەزەر سالدى. ئاشۇ سەھرالىق كېرىم — ئۇستىبېشى توپا - چاڭغا مىلىنىپ يۇرددىغان قوپال دېھقان بۇگۈن سۆلىتىدىن ئادەم ئەيمىنگۈدەك سودىگەرگە ئايلانغان. ئۇنى كىممۇ سەھرالىق دېھقان دەيدۇ. ئۇچ يىل ئىچىدىكى ئۆزگىرىش نېمىدېگەن چوڭ. مانا، ئۇنىڭ بويىمۇ ئۆسۈپ كېتىپتۇ، ئۇستىخانلىرىمۇ چوڭىيىپ قاۋۇل يىگىتكە ئايلىنىپتۇ. ئۆزىمۇ خېلى تەمكىن بولۇپ قاپتۇ.

— قوشبۇلاقتىن قاچان چىقىپ كەتتىڭىز؟ — دەپ سورىدى سانىيە.

— سىزنىڭ ئارقىڭىزدىنلا مەنمۇ چىقىپ كەتكەن، — دېدى كېرىم سانىيەنىڭ كۆزىگە قاراپ قويۇپ.

— شۇنىڭدىن كېيىن قوشبۇلاققا بارمىدىڭىزمۇ؟

— ياق، پۇرسەت بولمىدى، ئەمدى بارماقچىمەن، سىزچۇ؟

— مەنمۇ يېقىن ئارىدا باراي دەپ تۇراتتىم، سىز قاچان بارماقچىسىز؟

— مۇشۇ ھەپتىنىڭ ئىچىدە، خالىسىڭىز بىللە ماڭايلى. سىزنىڭ ۋاقتىڭىز يەتكەندە ماڭساقمۇ بولىدۇ.

— ئۇنداق بولسا كۆرۈشۈپ تۇرايلى، — سانىيە سائىتىگە قاراپ قوزغالدى، — ئىش ۋاقتىم بولۇپ قاپتۇ، مېنىڭ ياتىقىم چوڭ مېچىتنىڭ يېنىدىكى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ ئىچىدە، بېرىڭ.

— سىز ياتاقتىمۇ؟ — كېرىم ھەيران بولۇپ سورىدى.

— ھەئە، — سانىيە ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى پەملەپ ۋىللىدە قىزارىدى، — ئەمىسە بارامسىز؟

— چوقۇم بارىمەن...

10

كېرىم بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن سانىيەنىڭ ئەچچە كۈندىن بۇيانقى كۆڭۈل غەشلىكى يوقالغاندەك بولدى. كېرىم ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن كۇن بويى كەتمەي تۇرۇۋالدى. «توۋا، — دەيتتى ئۇ ئىچىدە، — ئادەم دېگەن شۇنداقمۇ ئۆزگىرىپ كېتىدىكەنا، ئاشۇ تۇرقىدا كىممۇ ئۇنى دېھقان دەيدۇ؟ ئەھۋالدىن قارىغاندا، خېلى پۇل تاپقان ئوخشايدۇ. كېرىم ھازىرقى ئەھۋالىمنى ئۇقسا ئەجەب مېنى ياراتمىغاندەك، كۆرگەن كۈنۈمۇ چاغلىق ئىكەنغۇ دەر... بايا نېمىشقىمۇ ياتاقتا كېلىك دېگەندىمەن، ئەجەب نېرى - بېرىسىنى ئويلىماپتىمەنا، يا بىرنەچچە كۈن بىر ياقلارغا كېتەيمىكىن؟...» سانىيە ئويلىغانسېرى ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدى.

سانىيە ئۇيان - بۇيان ئويلاپ، بۇ ئەندىشىلىرىنى يەنە ئۆزى رەت قىلدى.

«ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرگەنىدىم، لېكىن ھېلىقى كۈندىكى گەپنىدىن قايتىغاندا، مەندىن رەنجىمىگەندەك قىلدۇ. ئۇنىڭ بىلەن كىچىكمىزدىن تارتىپ بىللە ئۆستۈق، مىجەز - خۇلقى ماڭا ئايان، ئەمدى ئۇنىڭدىن قېچىپ يۈرسەم بولماس...»

سانىيە مۇشۇنداق چېگىش، ئەندىشىلىك خىياللار بىلەن بىرنەچچە كۈننى ئۆتكۈزۈۋەتتى، ئۇ تالا - تۈزگىمۇ چىقمىدى، كۆڭلىدە كېرەم ئۈنى ئىزدەپ كېلىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى. راست، دېگەندەك تۆت كۈن ئۆتكەندىن كېيىن سانىيە ئىشتىن قايتىپ كەچلىك تاماققا تۈتۈش قىلىۋاتقاندا كېرەم كىرىپ كەلدى. ئۇ بۈگۈن تېخىمۇ پۈزۈر ياسانغانىدى. سانىيە ئۈنى بىر تەرەپتىن ھەۋەسلەنگەن، يەنە بىر تەرەپتىن ئەندىشە قىلغان ھالدا قارشى ئالدى.

ــ ئەھۋالدىن قارىغاندا، تاماققا ئولگۈرۈپ كەلگەن ئوخشايمەن، ــ دېدى ئۇ سانىيەنىڭ تاماققا تۈتۈش قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، ــ نېمە ئېتىۋاتىسىز؟

سانىيە ھودۇقۇپ قالدى.

ــ نېمىنى كۆڭلىڭىز تارتىدۇ؟ دەۋېرىڭ، ئېتىپ بېرەي، ــ دېدى ئۇ كۈلۈپ.

ــ لەگمەن، خۇيمىيەن دېگەندىن بىزار بولۇپ كەتتىم، ــ ئۇ سومكىسىنى ئېچىپ، يالتىراق خالتىغا قاچىلانغان گۆشنى ئېلىپ سانىيەگە سۇندى، ــ ئوخشىتىپ بىر گۆش نان قىلسىڭىز بەك رازى بولاتتىم.

ــ بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ ــ سانىيە ھودۇقتى، ــ گۆشۈمۇ بار ئىدى.

ــ بۇ ئېچكىرىنىڭ ئادىتى، ــ كېرەم گەپنى چاقچاققا ئايلاندۇردى، ــ كۆڭلىڭىزگە كەلمىسۇن سانىيە، ئۆزۈمچە ئەكەلگۈم كېلىپ قالدى...

سانىيە ئۇشۇق گەپ قىلمىدى.

ــ مەن تېخى سىزنى قوشبۇلاقتا غىپپىدىلا قاچتىمىكىن، دەپ ئويلىغانىدىم، ــ دېدى سانىيە گۆش توغراۋېتىپ.

ــ سىزنى تاشلاپ قانداق كېتىمەن؟ ۋەدىلەشكەن تۇرساق...

ــ سودىگەرلەرنىڭ ۋەدىسى يالغان بولىدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم، ــ دېدى سانىيە چاقچاق قىلىپ.

ــ سىز مېنى شۇنداق چۈشىنەمسىز؟ ــ كېرەم كۈلۈپ تۇرۇپ سورىدى.

ــ چاقچاق قىلىپ قويدۇم، كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ. راست، ئېچكىرىلەرنىڭ گەپىنى قىلىپ بېرىڭا، قانداق ئىكەن؟

ــ سۆزلىگۈدەك نېمە بار دەيسىز؟ شەھەرلەر بەك ھەشىمەتلىك ئىكەن، قۇرتتەك مىغىلداپ يۈرگەن ئادەملەرنىڭ دەستىدىن دەم ئالالمايسىز. ھەممە ئادەم تىرىكچىلىك، پۇل تېپىشنىڭ كويىدا. دەسلەپ بارغانىدا، ئۇ يەردە پۇل تېپىشقا كۆزۈم يەتمىگەنىدى، لېكىن ئىشنىڭ يولىنى بىلمىگاچقا پۇل تاپقىلى بولمىدىكەن، ــ كېرەم ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ گېپىنى داۋام قىلدى، ــ ئەمدى دىۋانىدەك مېڭىۋېرىشتىنمۇ تويدۇم. ئېچكىرىگە ئەمەدى بارمايمەن. مۇشۇ يەردە بېرەر ئىش قىلىش خىيالىم بار.

ــ دۇكان ئاچامسىز؟

ـ ياق، راستىنى ئېيتسام، بىرەر شىركەت قۇرۇش ئويۇم بار، پۇلنىمۇ تېپىپتىمەن. نەچچە كۈندىن بۇيان ئۇقۇشۇپ باقتىم، شەھەرلىك ھۆكۈمەتتىكىلەر بىلەنمۇ سۆزلەشتىم، ئۇلار شەھەرنىڭ تېرە-خۇرۇم كارخانىسىنى سايە قىلىۋاتىدۇ، بۇ كارخانا ھەر يىلى زىيان تارتىۋېتىپتۇ، شۇنى كۆتۈرە ئالايمىكەن دەيمەن. كارخانىنىڭ ئۈسكۈنىلىرى يامان ئەمەسكەن، ئەمما مەھسۇلاتىنىڭ سۈپىتى بەك ناچار، تۈزۈككىنە ئۈستا يوق ئىكەن. ئۇرۇمچىدىن بىرنەچچە ئۈستا تەكلىپ قىلايمىكەن دەيمەن، ھوي راست، سىزمۇ سەيپۇڭ ئىكەنسىزغۇ، شۇنداقمۇ؟

ـ شۇنداق، ئۇرۇمچىدە كۆرستا ئۆگەنگەن ...

ـ مانا، مانا، ـ كېرىم خۇشال بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ـ ئۈستام ئالدىمدىلا ئىكەنغۇ، ماڭا ياردەم قىلامسز؟

سانىيەنىڭ ماقۇل دەۋەتكۈسى كەلدى. ئەمما كېرىم يەنە باشقىچە ئويلاپ قالمىسۇن دەپ:

ـ ئويلىنىپ باقاي، ـ دەپ قويدى.

ـ سانىيە، بىللە ئىشلەيلى، ـ دېدى كېرىم ئۇنى ئۇناتماقچى بولۇپ، ـ ئەگەر زاۋۇتنى رەسمىي قولغا ئالسام، قوشبۇلاقتىكى ياشلارنى ئىشچىلىققا ئەكىلىمەن. يۇرتىمىزنى سىزمۇ بىلىسىز، ئادەم كۆپ، يەر ئاز، پەرزىمچە، ئۇ يەردىكى ياشلار سېمونت كۆۋرۈككە يىغىلىپ پاراڭ سېلىشۋاتقاندۇ شۇ تاپتا. ھازىر دېھقانچىلىققا يۆلىنىپلا باي بولماق تەس. بىچارە دېھقانلار قاچانغىچە نامراتلىقتا ياشايدۇ؟ ئىچكىرىدە يۈرگىنىمدە مۇشۇ مەسىلىنى جىق ئويلىدىم. مېنىڭغۇ تەلىيىم كېلىپ پۇل تاپتىم، بۇ پۇل ماڭا ئۆز مۇرۋايىت ئوكىدا ياتسىمۇ يېتىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە مۇشۇ پۇل بىلەن يۇرتۇمغا ئازراق بولسىمۇ مەدەت بېرىپ، خەقنىڭ دۇئاسىنى ئالاي دەيمەن...

كېرىمنىڭ سۆزى سانىيەنىڭ قەلبىنى ئېرىتتى. ھازىر كېرىم ئۇنىڭ كۆزىگە باشقىچە بىلىنىلىك، سالاپەتلىك كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۆزىنى ئۇنىڭغا سېلىشتۇرۇپ ئۆزىدىن ئۆزى نومۇس قىلدى. كېرىم ئۆز يۇرتىنىڭ، نامراتلىقنى قېرىنداشلىرىنىڭ غېمىنى قىلىۋاتىدۇ، سانىيەچۇ، ئۆز بېشىنىڭ خاتىرجەملىكى بىلەن ئاۋارە... ئېسىت، ئېسىت...

ئۇلار تاماقنى يېگەچ كەلگۈسى ئىشلار توغرىسىدا ئۇزاق مەسلىھەتلەشتى. سانىيە ئۆزىنى دەردىتىن خالاس بولغاندەك ھېس قىلدى. كېرىمنىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭ كۆڭلىگە تەسكىن بەردى. كېرىمنىڭ ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراشلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئويىنىتىۋېتەتتى. ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىدە خۇددى ئۇچ يىل ئىلگىرى كۆل بويىدا پولات بىلەن بىللە بولغاندەكلا ئوخشاش ھالەتنى ھېس قىلىشقا باشلىدى. قەلبى نامەلۇم بىر ھايا-جان بىلەن داۋالغۇشقا باشلىدى. خىيالمدا كېرىمنى كەتمىسە ئىكەن دەپ تىلەيتتى. بەزىدە يەنە كېرىم نېمە دەپ ئويلاۋاتىدىكىن، دەپ ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشاتتى، لېكىن سۆز-ھەرىكىتى ھېچ قولاشمايتتى. ئۇ، كېرىمنىڭ ئاغزىدا قارىغىنىچە قېتىپلا قالغانىدى. ھازىر ئۇ «ئىككىنچى ئەر كىشىگە قارىمايمەن» دېگەن قەسىمىنى ئۇنتۇپلا قالغانىدى. كېرىممۇ ئۇنىڭغا پات-پاتلا ئوتلۇق نەزەر تاشلاشقا باشلىدى. سانى-

يەنىك ئېسىگە ئۆتكەن ئىشلار كېلىپ يۈرىكى مۇزلاپ كەتتى، قەلبىنى ئېرىتكەن تاتلىق خىياللار خۇددى بىر چۈشتەك غايىب بولدى. ئۇ، كېرەمگە قايسى يۈزى بىلەن قايتىپ كېلىدۇ؟ كېرەم ھېچنەرسىنى ئۇقمايدۇ، ياق، ئۇ كېرەمگە لايىق ئەمەس، ئۇ ئۆزىنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن بۇلغانغان تېنى بىلەن كېرەمنىڭ پاك قەلبىنى ئالداشنى خالىمايدۇ. ئۆزۈكنى تۇتۇۋال سانىيە، كۆڭۈلنىڭ رايىغا بارما، كېرەم غۇرۇرلۇق ئەركەك، ئۆتكەن ئىشلارنى ھامان يوشۇرغىلى بولمايدۇ، ھامان كېرەمنىڭ قۇلىقىغا يېتىدۇ، بەلكىم ئۇ چاغدا تېخىمۇ كۆتۈرەلمىگۈسز پۇشايمانغا قالىسەن...

سانىيە ئېھتىياتچانلىق بىلەن گەپنى باشقا ياققا بۇرۇۋەتتى:

ــ سىز قانداق قىلىپ سوددىگەرچىلىك قىلىشنى ئويلاپ قالدىڭىز؟

ــ بۇنىڭغا سىز سەۋەبچى بولدىڭىز.

ــ مەن؟...

ــ ھەئە، سىز يېزىدىن كەتكەندىن كېيىن مېنىڭ زادىلا تۇرغۇم كەلمىدى، دېھقانلىنىڭ تەقدىرى شۇنداق بولسا مەنمۇ بىر تەۋەككۈل قىلىپ باقاي دېدىم...

ــ ئۇنداقتا تاپقان پۇلىڭىزنىڭ يېرىمى مېنىڭ بولمىدىكەن - دە، ــ سانىيە كۈلگىنىچە چاقچاق قىلدى.

ــ خالىسىڭىز ھەممىسىلا سىزنىڭ...

ــ ۋىيەي، ئاغزىڭىزدا ئۇنداق دېگەن بىلەن، پۇل دېگەن تاتلىق نېمە، پۇلنىڭ بىر ئۇچى بېلەكتە بولسا، بىر ئۇچى يۈرەكتە دەيدۇ...

ــ ئەمما مېنىڭ يۈرىكىمدە پۇل ئەمەس، سىزلا بار... ــ كېرەمنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى، ــ سانىيە، مەن سىزنى پەقەتلا ئۇنتالمىدىم.

كېرەم سانىيەنىڭ تىترىگەن تېنىنى ئۆزىگە تارتتى، بۇدۇر چاچلىرىنى سىلاپ ئەركىلەتتى. سانىيە دەسلەپ بۇ تاسادىپىيلىقتىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى، ئەمما باياقى خىياللار دەرھال كۆڭلىگە كېچىپ چۆچۈپ كەتتى.

ــ كېرەم، ئۇنداق قىلمايسىز، ــ دېدى ئۇ قولى بىلەن ئۇنىڭ مەيدىسىدىن يېنىڭ ئىتتىرىپ.

ــ نېمىشقا؟

ــ ياق، ــ دېدى سانىيە يەرگە قارىغان ھالدا، ــ مەن زادى مۇشۇنداق ئۆتۈپ كەتمەكچىمەن، راست... سىز ئۇقمايسىز كېرەم، مەن سىزگە لايىق ئەمەس.

كېرەم ئۇنىڭ ئېگىكىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىگە قارىتتى.

ــ سانىيە مەن ھەممىنى بىلىمەن، پولات بىلەن ئىككىڭلارنىڭ ئاراڭلاردا بولغان ئىشلارنى... مەن بىلىمەن. ئۇ ئىشلار دەسلەپ ماڭا ھار كەلگەندى، راستىنمنى ئېيتسام، سىزنىڭ چىرايىڭىزغا قارىماسلىق، سىزنى كۆرمەسلىك ئۈچۈن يىراقتا كەتكەنىدىم. لېكىن دۇنيانىڭ چېتىدە يۈرۈپمۇ سىزنى كۆڭلۈمدىن چىقىرالمىدىم، قارالا، مەن ئۇنچە يىل جاھان كەزدىم، ئۇرغۇن ئىشلارنى كۆردۈم، بۇ جاھاننىڭ ئىشلىرىنى، ئادەملەرنى چۈشەندىم. ياشلىقتا كىم ئازمايدۇ، بۇ ئىشلار ھەممىسى ئۆتۈپ كەتتى، سىز ئۆتكەن ئىشلارنى كۆڭلىڭىزدىن چىقىرىۋېتىڭ...

كېرەمنىڭ سۆزى سانىيەنىڭ قەلبىنى شامدەك ئېرىتىۋەتتى، ئۇنىڭ كۆز چاناق

لىرندا ياش لىغىرلىدى. ئۇ ئۆزىنى قانچە تۇتۇۋالاي دېسىمۇ بەرداشلىق بېرەلمىدى. ئۇ كېرەمنىڭ كەڭ كۆكسىگە يۈزىنى ياققان پېتى ئۆكسۈپ-ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى. سانىيە خۇددى شۇ يىغا بىلەن پۈتۈن دەرد-ئەلەمنى چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك ئۇزاق يىغلىدى. كېرەم بولسا ئۇنى كىچىك بالىدەك بەزلەيتتى. يۈز-كۆزلىرىگە تويماي سۆيەتتى.

— كېرەم، راستىنلا مېنى كەچۈرەمسىز؟

— بايا دېدىمغۇ، سىز ئەيىبلىك ئەمەس...

— مەن ئۆز ۋاقتىدا سىزگە ماقۇل دېگەن بولسام بۇنچىلىك دەرد تارتمىغان بولاتتىم، — سانىيە ئېسىدەپ تۇرۇپ پىچىرلىدى.

— بىر ھېسابتا شۇ چاغدا ماقۇل دېمىگىنىڭىزمۇ توغرا بوپتىكەن، بولمىسا بۇ كۈنگە ئېرىشەلەمتۇق؟ لېكىن بىر ئىشتىن كېيىن قالدۇق، بىلەمسىز؟ — كېرەم ئۇنىڭغا قاراپ كۈلدى، سانىيە سوئال نەزىرىدە قارىدى.

— شۇ چاغدا «ھە» دەۋەتكەن بولسىڭىز، بالىمىز ھازىر مېڭىپمۇ قالغان بولاتتى.

سانىيە ۋىجدانىدە قىزىرىپ، كېرەمنىڭ مەيدىسىگە بېشىنى قويدى.

* *

شۇنىڭدىن كېيىن ئارىدىن بىر ئاي ئۆتتى. ئۆكتەبىرنىڭ ئاخىرىدا، قوشبۇلاقتا كېرەم بىلەن سانىيەنىڭ تويى بولدى. قوشبۇلاق تارىخىدا بۇنداق چوڭ، ھەشەمەتلىك توي بولۇپ باقمىغانىدى. پۈتۈن يېزا تەۋرەپ كەتتى، تويغا يېزىنىڭ چوڭىدىن-كىچىك ھەممىسى كەلدى، ھەممە ئادەمنىڭ ئاغزىدا بۇلارنىڭ گېپى.

— ئەكەلگەن نەرسىلىرى ساپلا چەتنىڭ ئىكەن.

— سانىخانىنىڭ قوللىرى ئالتۇن ئۆزۈككە توشۇپتۇ، تازىمۇ تەلىيى بار ئىكەن.

— كېرەم ئاخىرى سانىخانىنى ئالدى دېسە...

— ئۇنچىلىك بايىغا كىم تەڭمەيدۇ، سانىخان بىكار ئوقۇغان ئەمەس.

— ئىككىسىمۇ بىر-بىرىگە ماسلىشىپتۇ. توۋا، كېرەمنىڭ ئۆزگىرىپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان...

سانىيە ئۆزى بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەن ئاۋۇالقى دوستلىرىغا قاراپ ھەيران بولدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى سانىيەنىڭ كۆزىگە چوپچوڭلا ئايالىلاردەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئاددىي، كىيىملىرىگە، قارىداپ قورۇلغان نۇرسىز چىرايلىرىغا قاراپ كۆڭلى يېرىم بولدى: «بىچارىلەر، — دېدى ئۇ ئىچىدە، — ياپياش تۇرۇپ مومايسىياقىغا كىرىپ قاپتۇ. مەنمۇ يېزىدىن كەتمىگەن بولسام ئاشۇلاردەك قېرىپ، پېشىمگە دەسسەپ يۈرگەن بولار ئىدىم. ئۇلار تېخى مۇشۇ كۈنلىرىگە شۈكرى قىلىدۇ، شۇنىڭغا قارىغاندا، ھايات دېگەنىنى قانداق ئۆتكۈزسەكمۇ بولۇۋېرىدىكەن. بەلكىم ئۇلار بىزنى زادىلا قىلىۋاتامدىكىن تېخى؟...

تويىنىڭ پاتپاراقچىلىقى تۆگىگەندە كېرەم بىلەن سانىيە مەھەللىنى ئارىلاپ چىقىپ، بىر چاغلاردا ئىككىسى پاراڭلاشقان ئۇرۇق تۈۋىگە كېلىشتى. ئېتىزلار يالىڭاچلانـ

غان، ئوت-چۆپلەر سارغايغان بولۇپ، قوي-كالىلار، ئېشەكلەر ئوتلاپ يۈرەتتى. ئۇ-رۇك يوپۇرماقلىرىمۇ قىزغۇچ-سېرىق تۈسكە كىرگەن بولۇپ، يەرگە تۆكۈلۈشكە باشلى-غانىدى. سانىيە بىردەم ئۇرۇك يوپۇرماقلىرىغا قىزىقسىنىپ قاراپ تۇردى، ئاندىن كېيىن غازاڭلار بىلەن يېپىلغان يەرگە ئولتۇردى.

ــ كېلىڭ، بىردەم ئولتۇرايلى، ــ دېدى كېرەمنى شەرەت قىلىپ.

كېرەم ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىپ كۈلۈپ قويدى-دە، سانىيەنىڭ قېشىدا ئولتۇ-رۇپ تاماكا تۇتاشتۇردى.

ــ يېزىدىكىلەر بىلەن سۆزلەشتىڭىزمۇ؟ ــ سورىدى سانىيە ئالدىغا چۈشكەن بىر يو-پۇرماقنى قولىدا پىرقىراتقاچ.

ــ سۆزلەشتىم، هازىرلا ئون نەچچىسى بېرىشقا قوشۇلدى. چارۋىچىلارمۇ بىزنى تېرە بىلەن تەمىنلەيدىغان بولدى. سىزمۇ قىزلاردىن بىرنەچچىسىنى ئاپىرىپ ئۆگە-تەمسىز؟

ــ مەنمۇ شۇنداق قىلاي دەيمەن. بىچارە ئاياللارغا قارىسام، كۆڭلۈم يېرىم بولىدۇ، ئۇلارنىڭ ئۆمرى ئېتىزدا جاپا تارتىپلا ئۆتۈپ كېتىدۇ.

ــ مەن مۇنداق ئويلاپ قالدىم، سانىيە، ــ دېدى كېرەم تاماكىنى پۈتىدا دەسسەپ ئۆچۈرۈۋېتىپ، ــ كېيىنچە كارخانىمىز راۋاج تېپىپ قالسا هەممىدىن ئاۋۋال قوشۇلاققا توك تارتىپ بېرىمىز دەيمەن، يۇرتداشلىرىمىز تېخىچىلا قارا چىراغ يېقىپ ئولتۇرسا ئادەم نومۇس قىلىدىكەن.

سانىيە مەمنۇنىيەت بىلەن كېرەمنىڭ قولىنى سىيلاپ قويدى. ئۇلار بۇنىڭدىن كې-يىن قىلىدىغان ئىشلار توغرىلىق خېلى پاراڭلاشتى.

ــ كېرەم، ــ دېدى سانىيە يەردە ئۇچىدىغا ياتقىنىچە سۈپسۈزۈك ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ، ــ هېلىقى بىر چاغدا مۇشۇ يەردىكى پاراڭلىرىمىز ئېسىڭىزدىمۇ؟

ــ نېمىشقا ئېسىمدە بولمىسۇن؟

ــ مېنىڭ شۇ چاغدا نېمىلەرنى ئويلىغانلىقىمنى بىلەمسىز؟

ــ ئىشقىلىپ مېنى ئويلىماپتىكەنسىز، ــ كېرەم قۇۋلۇق بىلەن كۈلۈمسىرىدى.

ــ مەن شۇ چاغدا ئۆزۈمچە كەلگۈسى توغرىلىق ئويلىغانىدىم، كىتابلاردا تەسۋىر-لەنگەن شەهەرلىكلەرنىڭ هاياتىنى ئارزۇ قىلغانىدىم...

ــ هازىرچۇ؟ ئارزۇيىڭىزغا يەتتىڭىزمۇ؟

ــ يەتتىم، مەن بەختلىك، لېكىن بۇ بەختكە تولىمۇ تەسته ئېرىشتىم.

ــ جاپا چەكمىگۈچە هالاۋەت يوق ئەمەسمۇ... ــ كېرەم ئېگىلىپ سانىيەنىڭ قۇ-ياش نۇرى يالتىرىتىپ تۇرغان پېشانىسىدىن سۆيۈپ قويدى.

سانىيە بەخت ۋە لەززەتتىن هۆزۈرلىنىپ كۆزىنى يۇمدى. شۇ هامان كۆز پەردە-سىدە قىپقىزىل دۇنيا نامايان بولدى. ئالتۇن نۇرلار بىلەن تولغان بۇ دۇنيا ئۇنىڭغا تولىمۇ يېقىملىق، تولىمۇ مەنىلىك تۇيۇلۇپ، ۋۇجۇدى راهەتلەندى. كۆڭلى ئىمىن تاپتى.

ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر

ھېكايىلەر

«ھاراق باھالاش»

بۇگۈن ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئاشخانىسى قاينام-تاشقىنلىقتا چۆمگەنىدى. ناھىيىنىڭ ھاكىم، شۇجىلىرىدىن تارتىپ بۆلۈم باشلىقلىرىغىچە ئەللىك-ئاتمىش كادىر ناھىيىنىڭ ھەرقايسى ھاراق زاۋۇتلىرىدا يېگىدىن ئىشلىنىپ چىققان ھاراق سورتلىرىنىڭ سۈپىتىنى باھالاپ بېكىتمەكچى ئىدى.

شىرەلەرگە خىلمۇخىل ھاراقلار قاتار تىزىلىپ، زاكۇسكا ئۈچۈن توخۇ گۆشى، بېلىق قاتارلىق ئون نەچچە خىل گۆشلۈك قورۇلمىلار ئارقا-ئارقىدىن كەلتۈرۈلدى. شىرەنى چۆرىدىشىپ ئولتۇرۇشقان كادىرلارنىڭ كەيپىياتى بىردىنلا جانلىنىپ كەتتى. رۇمكىلارنىڭ جارانگ-جۇرۇڭ سالدىرى بىلەن «قېنى، خوشە، ئىچەيلى!»، «بۇ ھاراق قالتىسىكەن جۇمۇ!»، «پاھ، ماۋۇ ھاراقنىڭ تەمى بۆلەكچىكەن!» دېگەن ئاۋازلار بىر-بىرىگە قوشۇلۇپ ئاشخانىنىڭ ئىچى بەئەينى ھەرە ئۇۋىسىغا ئايلىنىپ قالدى.

ئارىدىن بىرەر سائەت ئۆتكەندىن كېيىن ئىشخانا مۇدىرى ھاكىمنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ھاكىم، باھالاشنى باشلايلىمۇ؟ — دەپ يولىيورۇق سورىدى.

— ھە، ھە، باشلايمىز، باشلايمىز... قېنى، جاڭ جۇرېن، ئاۋۋال ماۋۇنى كۆتۈرۈۋېتىڭ، بۇ مېنىڭ كۆڭلۈم! — دېدى ھاكىم بىر رۇمكا ھاراقنى ئىشخانا مۇدىرىغا تەڭلەپ.

«باھالاش» رەسمىي باشلانماستىنلا كادىرلارنىڭ تەڭدىن تولىسى تەڭشىلىپ قالدى. باھالاشنى داۋاملاشتۇرۇشقا كۆزى يەتمىگەن شۇجى دەلدەڭشىگەن ھالدا ھاكىمنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ھاكىم... بۇ... بۇ... باھا... لاشنى باشقا بىر كۈنى قىلساق قانداق؟ — دېدى دۇدۇقلاپ. شۇ تاپتا ئۇمۇ ئارانسلا يەر دەسسەپ تۇراتتى. ھاكىم بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇللۇقىنى بىلدۈردى - دە، شۇجىغا بىر رۇمكا ھاراق تۇتتى...

يەپ-ئىچىش، سىرداشلار يەنە بىرەر سائەت داۋاملىشىپ «باھالىغۇچىلار»

بىر - بىرلەپ تارقىلىشتى. باھالاش كېـ
لەر ھەپـتىنىك شەنبە كـۈنـى چۈشـتىن
كېيىنگە ئـورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇ قېتىمقى
باھالاشقا ئىلگىرىكىدىنمۇ كۆپـرەك ئادەم
ئىشتىراك قىلدى.

ھاكىم «ئۆتكەنكى ئاچچىق ساۋاقنى
قوبـۇل قىلىپ، ھاراقنى ئازراق ئىچىش
ياكى تەمىنلا تېـتىپ كـۆرۈش، ھاراق
لارنىك سۆيىتى ھەققىدە ئەستايىدىل پې
كىر قىلىش» توغـرىـسـدا خېلى ئۇزۇن
سۆزلـىگەن بولـسـمۇ، يەنىلا ھاراقـنىك
«كەيپى» ھەممىنى بېسىپ چۈشـۈپ، با
ھالىغۇچىلارنىك گرادۇسـى كـۆتـۈرۈلـۈپ
كەتـتى - دە، باھالاش يەنىلا ئـاۋۇالقىدەك
ئايالغىلاشتى.

بىرنەچچە كـۈن ئۆتە - ئۆتـمـەيـلا
ناھىيە ئىـچىدە «ھاراق باھالاش زىـيا-

«مايمۇن ئويـۇنى»

يېقىندىن بۇيان شەھىرىـمىزدە ماي
مۇن ئويىنىتىدىغان ئۇسـتـامـلار كۆپەيىپ
قالدى... مەن ئىلگىرى «مايمۇن ئويۇنى»
غا ئانچىلا قىزىـقـمـاپ كەتمەيتتىم. جاڭ -
جۇڭ قىلغان ئاۋازنى ئاڭـلـىـسـامـلا بېشىم
ئاغـرىـيتتى. بۇ قېتىم بىر ئاغىنەمنىڭ
زورلىشى بىلەن «مايـمـۇن ئـويـۇنى» نى
باشتىن - ئاخىرغـىچە كـۆرۈپ ئۇنىڭغا ھې
رىسمەن بولۇپ قالدىم.

ئۇستام ئەمدىلا ئىككى ياشـقا كىر
گەن كىچىك بىر مايمۇنچاقنى ھەر خىل
ئىشلارغا بۇيرۇپ ئويـۇنـغا سېلىـۋاتاتتى.
ئىككى پۇتىنى تىك كۆتۈرگەنده بويى ئا
رانلا بىر گەز كېلىدىغان ئاۋاق، كۆزلىرى
چەكچىيىپ تۇرىـدىغان قىزغۇچ مايمۇن
چاق ئەتراپىـقا ئالاق - جالاق قاراپ، چې
شىنىك ئېقىنى كۆرسىتىپ، قـۇالقـلـىرىنى
دىك تۇتقان ھالدا سەيلانىك ئـوتتـۇرى-

پىتى» ھەققىده ھەر خىل سۆز - چـۆچەك
لەر تارقالدى. ئەھـۋالدىن خەۋەر تاپقان
ۋىـالىيەت رەھبەرلىرى بۇ ئىشنى جىددىي
سۆرۈشـتە قىلىپ ناھـىـيە رەھبەرلـىـرىـنى
قاتتىق تەنقىد قىلدى.

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە شە
ھەرلىك ھاراق زاۋۇتـىـدىن ئىـككى نەپەر
تېخنىك كېلىپ، سەككىز خـىـل ھاراقـنىك
سۈپـىتىنى بار - يوقى بىر سائەت ئىـچـە
دىدا باھالاپ بېكىتىپ بەردى. ئۇالرنىك
بىر ۋاقىلىق تامىقى ئۆچـۈن پەقەت ئون
بەش يۆەنلا خەجلەنـدى. بـۇ ئىش شۇن
داق ئاخىرلاشـتى. بىراق ئىككى قېتىمـ
لىق «ھاراق باھالاش» ھەقـىقىدىكى كۈل
كىلىك گەپـلـەر ھازىـرغـىچە كىشىلەرنىڭ
ئېغىزىدىن چۈشمەي لەتـىپە بولـۇپ ئېيـ
تىلىپ كەلمەكته.

مۇنچاقنى كۆرسەتمەي نېمىلەرنىدۇ دېيىشەتتى.

ئۇستام مايمۇن ئويۇنىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ ئېتىكىنى ئاچقاندا كىشىلەر ئاتىغىنىنى تاشلاشتى. مايمۇنچاقمۇ ئۇستام بىلەن تەڭ سەيناداً چۆگىلەپ ئالقىنىنى ئاچاتتى. مەن ئۇنىڭ ئالقىنىغا بىر سوم پۇلنى تۇتقۇزۇپ قويدۇم. چۈنكى ئۇ بىچارە ئۇستىسىنى رازى قىلىپ تاماشىبىنلارنى كۆلدۈرسەمەن دەپ ئاز جاپا چەكمىدى - دە...

مايمۇنچاق ئۇستىسىنىڭ ئىشارىسى بىلەن قولىنى چىكسىگە قويۇپ چاس بەرىپ تەزىم قىلدى. تاماشىبىنلار قاقاھلىشىپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

مەن مايمۇنچاقنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرۈپ چوڭقۇر ئويلىنىپ قالدىم: تۇرمۇشىمىزدا ئەنە شۇنداق «ئۇزۇن يىل كۆندۈرگەن مايمۇنچاق» لارنى ھەرخىل سەنەمگە دەسستىپ «نەپ» ئېلىۋاتقانلار ئاز دەمسز؟

مەن «مايمۇن ئويۇنى» نىڭ چىن مەنىسىگە ئەمدىلا چۈشەنگەندەك بولدۇم.

«گۈمان» نىڭ سىرى

ئىشتىن چۈشۈپ ئالدىراپ ئۆيگە كېلىۋاتقان ئايىمنسا يولدىشى قاسىمنىڭ ئۇزۇن چاچلىق، قارا كاستۇم - يوپكا كىيىۋالغان زىلۋا بىر ئايال بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىپ قايىققدۇر كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى - دە، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى.

«ھە، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى نېمىشقا كېچىكسىپ كېلىدىكەن دېسەم ئىش مۇنداقكەن تېخى، «خىزمەت ئالدىراش»، «كەچتە ئىشلەيمەن» دەپ مېنىڭ دوپپامغا جىگدە سېلىپ... ھۇ، كاززاپ، يېقىندىن بۇيان كاستۇم - بۇرۇلكىنى قاتۇرۇپ كىيىپ، ئاياغنى پارقىرىتىپ مايلاپ باشقىچە ياسىنىپ يۈرىدىغان بولۇپ كەتكەنىدى، مەن تېخى ئۇقماي يۈرۈپتىكەنمەن...»

ئۇ ئويلىغانسېرى ئوغىسى قاينايتتى. ئۆيدىكى چىنە - قاچىلارنى چېقىپ كۆكۈم-تالقان قىلىۋەتكۈسى، قازانىنى پىرقىرىتىپ تالاغا ئاتقۇسى كېلەتتى، بۇنداق ئۆيىنى ئوت قويۇپ ئۆرتىۋەتسىمۇ ئەرزىيدۇ - دە...

ئۇ ساراي ئۆيىنىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە توختىماي ماڭاتتى، قولى زادىلا ئىشقا بارمايتتى. بايىقى «كۆڭۈلسىز مەنزىرە» دىن كېيىن ئۇنىڭ قەلبى ئاللىقاندىن بىر قورقۇنچلۇق تۇيغۇلار ئىچىدە ئازابلانماقتا ئىدى.

ئۇ نېمىدىندۇ گۇمانلانغاندەك قاسىمنىڭ ئىش ئۈستىلىنىڭ يېنىغا كېلىپ تارتىمىنى ئاچتى، تارتمىنىڭ ئىچىدە يوغان بىر ئاق كونۋېرت تۇراتتى. ئايىمنسا كونۋېرتنى تۇتۇپ بېقىپ ئىچىدە سۈرەت بارلىقىنى سەزدى - دە، ئىنتىلىپ بىر قاراپلا زەھەر يۇتۇۋالغاندەك كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. ئۇ، سۈرەتنىڭ ئارقىغا قارىدى. ھېچقانداق خەت يوق، كونۋېرتقىمۇ خەت يېزىلمىغان. ئايىمنسا سۈرەتتىكى قاش - كۆزلىرى جايىدا، ئاق يۇزلۇك، چاچلىرىنى ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈۋالغان 19 ياشلاردىكى بۇ قىزغا قارىغانسېرى چوغقا دەسسەۋالغاندەك ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالمايتتى.

«بۇ نېمە رەسۋاچىلىق؟! بۇ ھەقچان ھېلىقى سەتەڭنىڭ ياش ۋاقتىدا چۈشكەن سۈرىتى! ھۇ، نىيىتى بۇزۇق! مېنى ئالداپ «ئات ئايلىغانغا، يول سارىغانغا» دەپ يۈرۈپتۇ - دە... مانا بۇ پاكىت بولماي نېمە؟!...

توۋا، مۇنداقمۇ نىيىتى يامان ئادەم

بولمىدىكەن، كىشىنى شۇنچىمۇ ئانىي تاپ-قان بارمۇ - ھە؟!»

ئايىمنىسا بىرنەچچە سائەت ئىچىدىلا ئورۇقلاپ، چىرايلىرىغا قورۇق چۈشۈپ، بۆلەكچىلا قېرىپ كەتكەندەك بولۇپ كەتتى.

قاسىم كەچ سائەت سەككىزلەردە ئۆيىگە قايتتى.

— مۇشۇ كەمگىچە نەدە يۈردىڭىز؟— دېدى ئايىمنىسا ئېرىنىڭ ئالدىغا دىۋەيلەپ كېلىپ.

— دوختۇرخانىغا ئالمىنى يوقلاپ...

— تولا كاززاپلىق قىلماڭ، بىر سەتەڭنى قولتۇقلىغىزغا قىسىپ تاماشە قىلىپ يۈرگىنىڭىزنى مېنى كۆرمىدى دەمسىز؟ بۇگۈن سىز بىلەن ئوچۇق سۆزلەشمىسەم بولمايدۇ!

— ھەي، نېمە دەپ جۆيلۈۋاتىسىز؟! ئىشتىن چۈشۈپ دوختۇرخانىغا كېتىپ بارسام ئىدارىمىزدىكى ئايشەم ئوچراپ قالدى، ئۇمۇ دوختۇرخانىغا مېڭىپتىكەن، بىللە باردۇق ... ئايشەمنى تونۇمامسىز؟

— يالغان، ئۇ ئايشەم ئەمەس! ...

— ھوي، بۇ زادى نېمە گەپ؟

— نېمە گەپلىكىنى ماۋۇ سەتەڭدىن سوراڭ!

ئايىمنىسا قولىدىكى سۈرەتنى قاسىمغا ئاتتى، قاسىم يەردىكى سۈرەتنى قولىغا ئېلىپ ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

«بۇ قىز كىمدۇ؟» ئۇ سۈرەتتىكى قىزنى كىمگىدۇ ئوخشاتقانىدەك قىلاتتى، لېكىن زادىلا ئېسىگە ئالالمايتتى.

قاسىم ئىنتايىن قىيىن، سىرلىق بىر تېپىشماققا دۇچ كەلگەن كىشىدەك بىر ئايىمنىساغا، بىر سۈرەتكە قارىغىنىچە ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

ئايىمنىسا ۋارقىراپ - جارقىراپ ئۆيىنى بېشىغا كىيىدى، ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىققۇاتقان تىل - ئاھانەتكە چىداپ تۇرغىلى بولمايتتى.

دەل شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ قاسىمنىڭ ئانىسى تىللاخان ھەدە كىرىپ كەلدى.

— ياتالالا، يەنە نېمە بولۇشتۇڭلار؟ قولۇم - قوشنىلاردىن نومۇس قىلمامسىلەر؟ ھەر قانداق ئىش بولسا چىرايلىقچە سۆزلەشسەڭلار بولمىدۇغۇ! — دەپ ئۇلارنى كايىدى.

ئايىمنىسا ئۇن سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى ...

— ئاپا، ماۋۇنى كۆرۈپ بېقىڭا ... — دېدى قاسىم ھېلىقى سۈرەتنى ئاپىسىغا تەڭلەپ.

— ھە، بۇ ھامماچاڭنىڭ سۈرىتى بالام، نېمە بولدى؟— دېدى تىللاخان ھەدە سوئال نەزەردە قاسىمغا قاراپ.

— نېمە، ھامماچاھەنىڭ ... بۇ سۈرەت ھامماچامنىڭ سۈرىتىمۇ؟!

— شۇنداق، ھامماچاڭنىڭ ياش ۋاقتىدا چۈشكەن سۈرىتى، ماڭا شۇ سۈرەتنى ئەۋەتىپ بەرگىن دەپ خەت يېزىپتىكەن، سۈرەتنى ساندۇقنىڭ ئىچىدىن مىڭ تەسلىكتە تېپىپ قېشىڭغا كىرسەم يوقكەنسەن، تارتماڭغا سېلىپ قويغانتىم، كونۇبۇرتقا ئادرېسىنى يېزىپ بەرگىن، تېزرەك ئەۋەتىپ بېرەيلى، بالام.

قاسىم يەلكىسىنى بېسىپ تۇرغان ئېغىر بىر تاغدىن قۇتۇلغاندەك يەڭگىللەپ ئىتتىك ئايىمنىساغا قاردى، ئايىمنىسا بولسا خىجىل بولغانلىقىدىن نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي ھۆپپىدە قىزارغىنىچە يەرگە قاراپ تۇراتتى.

دىلشات سايىت

قەتىلىرىم چاچسا خۇش ئىپار

دىلشات سايىت 1966-يىلى قەشقەر شەھىرىدە تۇغۇلغان، 1987-يىلى قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن، ھازىر قەشقەر ئۇيغۇر تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلەيدۇ.

ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان يىللىرىدىلا شېئىرىيەتكە ھەۋەس باغلىغان بۇ ياش ئاپتور ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا كىرگەندىن كېيىن ئۆز ئارزۇسىنىڭ چېچەكلەپ مېۋە بېرىشى جەھەتتە يېڭى ئىمكانىيەتكە ئىگە بولدى. 1985-يىلىدىن باشلاپ ئۇنىڭ شېئىرلىرى «تارىم»، «قەشقەر ئەدەبىياتى» قاتارلىق ژۇرناللاردا كۆرۈلۈشكە باشلىدى.

قەدىمىي شەھەر

تۇن قوينىدا تەمبۇر سادالىرى
يۇرەكلەرنى تىترەتەر لەرزان.
روھقا مەدەت قەشقەر ھاۋاسى
شامال بىلەن ئۇچۇدۇ ھەريان.
ھېيتگاھدا ئۇيغۇر ساماسى
يۇرەكلەرنى تىترەتەر لەرزان.

قۇندۇز كېچە جىمجىتلىقىدا
پەر يايىدۇ كوچا ناخشىسى.
قىزىل، تۇمەن قىرغاقلىرىدا
مەجنۇنتالنىڭ مەيىن تەۋرىشى.
شەرقىي كۆلنىڭ ئويناقلىقىدا
پەر يايىدۇ كوچا ناخشىسى.

رەستىلەرگە قۇت پەرى قونغان،
مۇنارلار كۆرۈنەر قايتا.
ئالماس قوللار نەقىشلەر ئويغان
ياقۇت كۆزلۈك ئايسىمان ھالقا،
قاسساپلىرى پاخالىنى سويغان،
مۇنارلار كۆرۈنەر قايتا.

«تارىم مۇكاپاتى» غالىبلىرى قېلىشقان ئەسەر

ئانار گۈلى ئۇنگەن گىلەمدە،
قىلار دوپپا باشلاردا جىلۋە.
مەھمۇد، يۈسۈپ بىر نامايەندە،
قەبرىلىرى سەجدەمگە قىبلە.
خەس سىياقتا يۈرمە ھەرەمدە،
سەرخىل دوپپا باشلاردا جىلۋە.

گۇناھكار

بۇلاقلارغا چۆمۈلۈپ تۇنده
پاك سۇلارنى قىلمىغىن غۇبار.
يۇيۇلمايدۇ يۈزۈڭدىكى داغ
قىلىنسىمۇ ساڭا ئېتىبار.

ئۆز تىلىڭنى يوقاتتىڭ نېچۈن،
قەۋمىڭ تۇرسا دۇنيادا پۇتۇن؟!...

ئاجايىپ ئىنسان

سوۋغا قىلدىم يوقسۇزلۇقىمنى
مەي جامىدىن ئاققان ياشلارغا.
ئويۇپ ئېلىپ ئۇنسىز كۆزۈمنى،
ئالماشتۇردۇم رەزگى تاشلارغا.

جىغان بولغان مۇھەببەت ئۆچتى
كۆكۈش تۇمان ئىچىده پىنهان.
لېكىن خىيال تومۇرغا كۆچتى،
ئېقىپ يۈرەر،
ئاجايىب ئىنسان ...

ئاھ، جان ئانا!

چۈش بۇزۇلۇپ يەر گۈمبىزى بولسىمۇ پارە،
قىبلىلەرنىڭ توغانلىرى تاشسىمۇ قاينام؛
يۈكۈنسىمۇ ساكيامۇنى، ئەيسادا ناله،
كۆز بەرگىمده دۇر ئويىنىماس تىل لەۋنى چاينام.
ئاھ، جان ئانا، ئۆزۈڭ خۇدا، ئۆزۈڭ پەيغەمبەر،
قىبلىلەرنىڭ توغانلىرى تاشسىمۇ قاينام.

باغرىڭ يۇمشاق، سەبىلەردەك يايرايدۇ قۇياش،
مېھرىڭ قانات، ئىككى بوستان يەلپۇنەر لەرزان.
قان تومۇرۇڭ خىيالدىكى جەننەتكە تۇتاش،
مۇڭغا سېلىپ قىبلىلەرنى تىترىتەر ئەزان.
ئاھ، جان ئانا، ئۆزۈڭ خۇدا، ئۆزۈڭ پەيغەمبەر،
مېھرىڭ قانات، ئىككى بوستان يەلپۇنەر لەرزان.

يەر شارىنىڭ ئۆزى قەپەس، تۇخۇمدەك گويا،
ئىنسان جەۋھەر ھەم گۈندىپاي، ئاچقۇچ ئۆزىده.
«ھەركورغا چىقىش ئۈچۈن تەۋرەيدۇ دۇنيا،
«مۇمىن بەنده» ... بىر ئاجىزلىق ئۇخلار كۆزىده.
ئاھ، جان ئانا، ئۆزۈڭ خۇدا، ئۆزۈڭ پەيغەمبەر،
ئىنسان جەۋھەر ھەم گۈندىپاي، ئاچقۇچ ئۆزىده!

ئايرىلىش چاغلىرى

سېرىق ياپراق ئۈچار مەسخۇشى شامالدا
تاغ باغرىدا تۇرغان ئاقۇش كەپسەگە.
يۈرەكلىرىم قالغان ئىدى قاماللدا،
ئۇزاپ كەتكەن چاغلىرىڭدا مەپسەدە.

يېشىل شارپاڭ يەلپۈنەتتى شوخ، لەرزان،
چىلان تۇزۇق ئۆكسۈپ كىشىنەپ قويا تتى.
قول كۆتۈردىم: «بولما تىنگىز، — دەپ، — سەرسان»
خاتىرەڭدىن تونۇش ھىدلار پۇرايتتى.

جىمجىت تۇرۇپ يىراقلارغا كۆز تىكىپ،
چاناقلارغا ئۇنچە تىزدىم بولۇپ لال.
دەريالاردا ھىجران بىلەن كۆي ئېقىپ،
مۆلچەرلەيتتى كەلگۈسىگە ئېچىپ پال.

كېلەمسەن ياقىپقالاڭسەن بىلمىدىم،
ئەسلەپ تۇرساڭ مۇھەببەتكە كۆپايە.
ئوبلىرىمنى قايچا بىلەن بۆلمۈدۈم،
بىللە ماڭغان يوللىرىمدا سېپايە.

تۆھۈرچى بالا

سەككىز يۈرەك ئۆي ئىچىدە ئۈيقۇدا،
تۇن جىملىقى ئويغا چۆككەن باشلاردەك.
قۇرۇم باسقان دۆكان تىترەر بولغدا،
ئوت تولغىنار شامالدىكى چاچلاردەك.

جەڭ دۇمبىقى چېلىنغاندەك سەھرادا،
بازغان بىلەن تۆمۈر سوقار سەبىي ياش.
ئانىسىدۇر پالەچ، ئاتا يىر ئەرۋاھ،
تۇردۇش يولى قاچقان ئۇندىن بەرمەي ئاش.

نارەسىدە قارىنچۇقلار شۇ قولغا
تەلمۈرىدۇ پاچىكىلارنى ئەسلىتىپ.
جان كۆكنى ساتار ئاكا شۇ پۇلغا،
تەبىئەتكە قالغاچ ھۇنەر ئەسقىتىپ.

تاغلار نېچۈن مىدىرلايدۇ يەر تەۋرەپ؟
ئاي نېمشقا چۆكۈپ كەتكەن دۇغلارغا؟
مەجنۇنتاللار بەل تولغايدۇ ئەزۈەيلەپ،
قاراپ باقماي شۇ ناتىۋان قوللارغا...

گۈمۈلگەن قۇدۇق

كۈلرەڭ بۇلۇت تاشلاپ تۇرار كۆلەڭگە
ساي قوينىدا تىنغان قۇدۇق ئۇستىگە.
پىرقىرايدۇ شامال بېرىپ گۈزەللىك
داغ قاپلىغان سۇنۇق كۆگۈل ھۆسنىگە.

تۇنەپ چىقار تورغاي شۇڭاق بەرگىدە
شۇكرى - سانا ئېيتىپ دىلدىن سۆيۈنۈپ.
پىژغىرىمدا كارۋانلارغا ئەسلىدە
بەرگەن ھايات كەتسەمۇ تەن بۆلۈنۈپ.

ئىدى سۈيىنى زەمزەملەرگە شاھىنشاھ،
گويا چاڭقاق دوزاختىكى بۇلاقتەك.
ئالۇئۇنلاردا ئازغانلارغا بوپ پاناھ،
دېڭىزلاردا بولغان يەلكەن، پالاقتەك.

ئۇ ۋاقىتسىز كۆمۈلۈپتۇ، كۆزلەردە
قۇيۇنلارنىڭ سەرگەردانى ئېتىپ تاش.
بىراق ھالدى ۋىجدان سوراق بىزلەردە،
ئۆزىمىزنىڭ يۈرىكىگە ئوت قالاش.

قۇربان ئىمىن

مۇھەببەتنامە

(مۇتەشەببىھ)

بىر مۇھەببەتنامە يازدىم، مېھرىبان يارىم ساڭا،
تاڭ سەھەرنىڭ چولپىنىدەك كۆزى خۇمارىم ساڭا،
قولنى كۆكسۈمگە ئېلىپ، قىلدىم سالام جانىم ساڭا،
دىلدىكى ئىشقىم تەئەللۇق ئەي ۋاپادارىم ساڭا،
جان تەسەددۇق ھۆسنى رەنا، بويى رەيھانىم ساڭا،
مەڭگۈ باغلىق ئىختىيارىم ــ تەندىكى بارىم ساڭا،
يۈزلىرى ئايدىن چىرايلىق غۇنچە دىلدارىم ساڭا،
سېغىنىپ يازدىم بۇ خەتنى ئەمدى جانانىم ساڭا،
سۆيگۈ دەرياسىدا سەلدەك ئاقتى ئەشئارىم ساڭا.

قايسى گۈلزاردا تېپىلغاي سەن كەبى نازۇك بەدەن؟
سەن ئەمەسمۇ بۇ نازاكەت باغىدا ئۆسكەن چىمەن؟
سەن ئەمەسمۇ دىل ئارامىم، ئاق كۆڭۈل، شېرىن سۆزەن؟
ئىزدىسەم ھېچ يەردە يوقتۇر، سەن پەرىزاتتەك لەۋەن،
ئاقتۇرۇپ كۆرسەم دىلىمدا مەرتىۋەڭ تاغدىن بەلەن،
سەرۋى قامەتلىك بويۇڭدا قىلچە يوق نۇقسان ــ ئىۋەن،
ناز قىلىپ بىر كۈلگىنىڭ تەڭ نەچچە ئون داستان بىلەن،
دىلدىكى ئىشقىم تەئەللۇق ئەي ۋاپادارىم ساڭا،
جان تەسەددۇق ھۆسنى رەنا، بويى رەيھانىم ساڭا.

خەلقى ئالەم گۈزەللىگە مەن سېنى ئوخشاتمىدىم،
ئىشتىياقىڭدا كۆيۈمنى بىر مىنۇت توختاتمىدىم،
كۆرگىنىمە، باغرىمغا سەندىن ئۆزگىنى ئورناتمىدىم،
بارچە ئىنسان يۈمسا كۆز، ئارامخۇدا ئۇخلاپمىدىم؟
سەن بىلەن نېچۈن شىكاردا بىللە ئات ئويناتمىدىم؟
باشتا «كاككۇك بىرلە زىينەپ» تەقدىرىن ئويلاپمىدىم؟
خۇددى پەرھاتتەك سېنى دەپ تاغ ــ داۋانلار ئاتلىدىم،
چۈنكى باغلىق ئىختىيارىم ــ تەندىكى بارىم ساڭا،
يۈزلىرى ئايدىن چىرايلىق غۇنچە دىلدارىم ساڭا.

شۇنچە كۆتسەم غەمگۇزاردىم كەلمىدىك ھالىم سوراپ،
ئاتلىساڭ ئالتۇن بوسۇغاڭ، ئالدىمۇ يولنى توراپ؟
خەت — خەۋەرمۇ بەرمىدىڭ، نەلەرگە كەتتىڭ سەن يوقاپ؟
«خەت - يېرىم دىدار» ئىكەن، كۆرسەم قىلاتتىم مىڭ تاۋاپ،
يەككە - يىگانە كىشىنى يەيدىكەن تۆت تام شوراپ،
ساقمۇ سەن - ئاغرىقمۇيا، ھالىڭ تۈزۈكمۇ يا خاراپ؟
بول ئامان بەختىمگە سەن، تۇردۇم يولۇڭغا مەن قاراپ،
ساق-سالامەتلىك تىلەيمەن، ئەي ئۇمىدۋارىم، ساڭا،
مېھرى گوياكى قۇياش، سادىق پىداكارىم ساڭا.

ۋەسلىگە يەتمەك مۇقەررەر، يازغا سادىق يۈرەك،
ھەر جاپانى يەڭگۈچىدۇر ھەرقاچان ئاشىق دېمەك،
يار ئۈچۈن تەر ئاققۇزۇپ گۈلزار بىنا قىلماق كېرەك،
ئىشقا ئاشقاي ئاقىۋەتتە كۆزلىگەن ئارزۇ - تىلەك،
قانغۇسى تەشنا كۆڭۈللەر سۇغا لىق تولسا چىلەك،
پاكىزە ۋىجدان كېرەكتۇر يارغا مېھنەتتىن بۆلەك،
ئىككىمىزنىڭ قەلبىمىز بىر، سەن ئۆزۈڭ بولغاچ زېرەك،
گۈلنى دەمسەن، ئالما دەمسەن، مەن تۇتاي يارىم ساڭا،
چۆللىرىڭدە ئۇندۇرەي گۈل، سۇغا - ئىنئامىم ساڭا.

تۆردى سامساق

شېئىرلار

سېھرىگەر

سېھرىگەركى، ھۈنىرى تولا،
كۆز باغلاشتۇر كەسپى، ئادىتى.
شۇ ئادەتتىن گاھ كېلىپ قالار
ئوك يا سولدىن ئۇنىڭ ئامىتى.

شۇ ئامەتنىڭ ئىشقىدا «پىدا»،
ئۆز پەمىگە ئۆزى پەرۋانە.
مەنسەپكە مەست، شۆھرەتكە شەيدا،
خۇلقى خۇددى روھىي دېۋانە.

مەككار

بىر ئۆتەڭگە ئوت قويدى مەككار،
ئۆچۈرمەككە ئۆزىنى ئاتتى.
«ئاكتىپ» لىقنى شۇملۇق شىلدى - دە،
نەپرەت بىلەن لەنەتكە پاتتى.

كۆزەينەك

كۆزەينەكنىڭ تۈرلىرى تولا،
ئوخشاشمايدۇ ھېچبىر خىسلىتى.

گاهىسى بار ئاقنى تۇم قارا ـــ
كۆرسىتەركى، شۇدۇر ھېكمىتى.

شۇ خىسلەت ھەم «ھېكمەت»بىلەن ئۇ،
ئېتىبارغا ئىگە بولغان، بەس.
ھەقىقەتنىڭ كورلىرى بىلەن
ۋىجدان كۆزى بولماس ھەمنەپەس.

... گە

يىلان يىللىق ئادەملەرمۇ بار،
ئادەت قىلغان ئادەم چېقىشنى.

بەزىلەرنى پەلەپەي قىلىپ،
ئۆزى ئۇرلەپ «ئېگىز» چىقىشنى.

ئۆمىلەيدۇ ئەسەبىيلەرچە،
يامىشار كۆپ كەلمىشنى كۆزلەپ،
تىمسىقلار تايغاندەك ھەريان،
تاپان يالاش ئېپىنى ئىزدەپ.

يىلان يىللىق ئادەملەرمۇ بار،
ئادەت قىلغان ئادەم چېقىشنى.
تەقدىر تەقدىم ئەيلىگەنمىكىن،
تومۇردا زەھەر ئېقىشنى؟!...

مۇھەممەت روزى

شېئىرلار

ھېسلار مەۋجىدە

كۆرسەتكەندە قۇياش نۇرلۇق چىرايىڭ،
ھال رەڭ ناخشا تۆكەر ھال رەڭ
تەبىئەت.
ياپراقلاردا ھال رەڭ تۇيغۇ جىلۋىسى،
شۇڭلايدۇ شادلىقنىڭ ئۇ قەۋىتى.

سەزگۈلىرىم بولۇپ ئىلھام شارابى،
سىڭىپ كېتەر تەبىئەتنىڭ قوينىغا.
تۇيغۇلىرىم ئەقىدەمنى بېزەكلەپ،
كۆيدۈرن مارجان تاقار ھايات بويىنىغا.

دەريا ئاقار بولۇپ سۈيى لالەرەڭ،
ئاقار كۆيۈم ئۆركەشلەرن ئېلىپ سىڭ.
ئارمانلىرىم يۈرەر ئالەم قوينىدا
تەبىئەتنىڭ كۆيلىرىگە قوشۇپ ئۈن.
كۆلەر قۇياش،
ناخشا، ھېسلار مەۋجىدە،
كەئىلكلەرگە سىڭەر نۇرى، زىياسى.

شۇڭلايدۇ شادلىقدا ئۇ ئەجەب،
گۈل چېھرىدە ئوتقاشتەك نۇر جۇلاسى.

سەن ئۈسال، سەن سۆيگۈ

چوققىدىن ھالقىغان ئاق قۇغا ئوخشاش
تۇيغۇمنىڭ كۆيلىرى پەر قاقار مەيىن.
زېمىنىڭ ئەركىسى نۇرلۇق زەر قۇياش،
ئىسسىتار قەلبىمنى كېلىپ بەك يېقىن.

بىر ئېزگۈ تەبەسسۇم جىلۋىسىن تۆكۈپ،
تۇرىدۇ تەنلەرگە بېرىپ ئۇ ھۇزۇر.
قەلبىمگە كېتىدۇ ناخشىدەك سىڭىپ
زەرقۇياش چېھرىدىن تۆكۈلگەن شۇ نۇر.

ئەي قۇياش، ئىللىقسەن، مېھرىبان ئانا،
زېمىنگە بېرىسەن مېھرىگىدىن قۇۋۋەت.
ياشلىقنىڭ كۈلكىسى بار سەندە يانا،
سەن ھايات، سەن ياشلىق ھەم سەن
مۇھەببەت.

ئىشچى ناخشىسى

تالماس مەزمۇت قوللاردا بازغان تۇتقان ئىنسانمەن،
چىن مەنىدىن ئىپتىقاندا، مەن ئۆزۈم بىر بازغانمەن.

يەر ئۈستىدە، ئاسماندا، ياكى دېڭىز - ئوكياندا،
تىلسىملارنى يەڭگۈچى غالىب، چېۋەر پالۋانمەن.

ئاتەش، ئىسسىق، تومۇزدا، جۇت - شۇۋىرغان، قار - مۇزدا،
ھەسلى تۇرقىنى يوقاتماس، مۇشكۈللەرگە قالقانمەن.

كېچىسىمۇ كۈندۈزدەك، بىغۇبار پاك قۇندۇزدەك،
تۇرغان مەڭگۈ يالتىراپ خۇددى ئۆچمەس چولپانمەن.

ھەرىش - چارچاشنى بىلمەس، قەددى ئەسلا پۈكۈلمەس،
ئىش - ئەمگەكنىڭ ئەھلىگە تائەبەتكە غەمخانمەن.

لالە - رەيھان ئۈندۈرەر، ئەلگە بەخت كەلتۈرەر،
ھايات بەخش - جان بەخش، مەڭگۈ تۈگىمەس كانمەن.

دوستقا باھار ھەر لەھزە، ياۋغا ئەجەللىك نەيزە،
پەيتى كەلسە ئەل ئۈچۈن ھازىر جاۋاب قۇربانمەن.

قۇدرىتىم ۋە خىسلىتىم ھېكمىتىم ھەم شۆھرىتىم
تەرىپلىنەر تىللاردا، ھېچ تۈگىمەس داستانمەن.

ئىلى زاھىت

«شۇكرى قىل!»

خامسىنىڭغا كەتسە ئوت كۆيسە دېنىڭ،
دان بىلەن تەڭ ئۆرتىنىپ كۆيسە جېنىڭ،
«شۇكرى قىل» — دەيدۇ شۇنىڭ
كېلىپ بىراۋ، —
تەقدىرنىڭگە شۇ پۈتۈلمىشتۇر سېنىڭ.»

مېھرىبانىڭ يانسا ئېكراپ، تولغىنىپ،
كەتسە ھالدىن گۈل چىرايلى ھەم
سۇنۇپ.

«شۇكرى قىل، — دەيدۇ يەنە بىراۋ
كېلىپ، —
يۇرگۈسى جەننەتتە گۈلگە چۈلغىنىپ.»

خەق ئۈزۈپ كەتسە سېنىڭدىن بەيگىدە،
سەن ئىلگىرى چەكسەڭ قېلىپ ھەم
كەينىدە،
«شۇكرى قىل، — دەيدۇ ساڭا ھامان
بىراۋ، —
بىھاجەتتۇر قالغىنىڭ ۋەسۋەسىدە.»

«شۇكرى قىل»بولدى كىشەن، بولدى‌توساق، «نە قىسمەت بۇ؟» دەيمەن ئۆزۈمگە،
شۇڭا قالدىك كەينىدە بەكمۇ يىراق، يېشەلمەيمەن، بولسمەن ھەيران.
يەنە قالماسلىق ئۈچۈن ئۇندىن ئۆزاق، جىك بىلەن جا كەتسە بىرىكىپ،
تاشلا ئەمدى «شۇكرى» نى، ئېلىپ ساۋاق! قانداق ئۆرە تۇرار بۇ جاھان؟!

غەلىتە ئىشلار

ئەل رىقابەتتە بۇگۈن، ئاچقىن كۆزۈك، يەر يۈزىدە غەلىتە ئىش كۆپ،
تەقدىرىڭگە بول ئىگە، دوستۇم ئۆزۈك، كۆرگىنىڭدىن كۆرمىگىنىك كۆپ.
بەختىنىك ئاچقۇچىدۇر ئەمگەك ئىجاد، تۆگە تۇرار بىر تال شويىندا،
بولغۇسى ئەجرىڭ بىلەن يورۇق يۈزۈك. كەتمەي ئۇنى سىلكىپلا ئۆزۈپ.

ھەيرانمەن

ھەممە ياقتا سالسام مەن نەزەر، چۈمۈلىلەر يۈرەر دائىما
راست سۆزلىگەن تارتمېتۇ زىيان. «تاغ» دەك يوغان يۈكلەرنى يۈدۈپ.
يالغانچىنىك ئوشۇقى ئالچۇ، گاھ چۈشىگە كىرەر ئېشەكنىك
بىلەلمىدىم، بۇ قانداق جاھان؟! بىر چىرايلىق مۈڭگۈزلەر ئۇنۇپ.

تاجنى ياساپ ناچار مىس بىلەن، راست مۈڭگۈزلۈك ئېشەكلەرمۇ كۆپ،
جىك ئالتۇندىن سوقۇشار ناھال. چۈش بولسىغۇ مەيلىدى، بىراق —
پەرق ئەتمەس ياخشى - يامانىنى، چىقسا مۈڭگۈز ھەممە ئېشەككە،
ئەمدى قاچان ئۆزگىرەر بۇ ھال؟ قويارمىدى ئىنسانلارنى ساق؟

روزى نىياز

جۇشقۇن ھايات كۈلگەن ھەر تاڭدا

سايراي مەتنۇ

چوغلانغاندا ئۇپۇق مەكزى قىزىل ئالمىدەك،
گۈل چىمەنلىك باغ قوينىغا قويىمەن قەدەم.
گىرە سېلىپ يۈرىكىمگە رەڭمۇرەڭ گۈللەر،
خۇشاللىقىم تومۇرۇمدا ئۇرغۇيدۇ ھەردەم.
بۇلبۇلنىڭ شوخ چاڭىلدىغان ناۋا - كۈيىدىن
تاتلىق ھېسلار يۈشۈكىدە تەۋرەپ كېتىمەن.

شىز كەيمپكە چۆموپ گويا نەۋقىران بەستىم،
سېھىرلىك ئوي قانىتىدا پەرۋاز ئېتىمەن.

دەيمەن شۇ چاغ بۇلبۇلغا مەن تېۋىنىپ جاندىن:
«تۆكسەن بال تىللىرىڭدىن كەلسە باھار، ياز...
سايراي مەنمۇ، جۇشقۇن ھايات كۈلگەن ھەرتاڭدا،
خەلقىم بىلەن ياڭرىتىپ تەڭ ئوتلۇق ناخشا، ساز...

ئانا

قۇياشىمسەن، ھەم ئايىمسەن، جانىم ئانا،
يۇرەك ـ باغرىم، ئەزىز مېھرىبانىم ئانا.
سۈتۈڭنىڭ ئاقلىقى كۆڭلۈمگە ئەندازدۇر،
پەزىلەت بابىدا ئۆرنەك ـ شانىم ئانا.
ھۈجەيرەم ئەينىكىدە ياشلىقىڭ ئەكسى،
ۋۇجۇدۇمغا سىڭىپ كەتكەن قانىم ئانا.
بوۋاقلىقتىن قىرانلىق پەسلىگە يەتتىم،
بۇلۇپ سەن باغۋېنىم، دەرمانىم ئانا.
قولۇم تۇتۇپ يېتەكلىدىڭ مەرىپەتكە،
كۆزۈمگە نۇر، ئەقىل، نۇسرەت كانىم ئانا.
قۇلاق ياقسام مۇلايىم سۆز ـ تىلەكىڭگە،
چىمەن گۈللۈك كۆرۈنەر ھەرياىنىم ئانا.
مۇبارەك ئىز ـ قەدىمىڭدىن ياغار شەپقەت،
رۇناقلىق ئالىمدە سۇلتانىم ئانا.
كېلىن، نەۋرەڭ بىلەن ئۆيۈم ئاۋات بازار،
ئائىلا نۇر چاچقۇچىسەن گۈلخانىم ئانا.
كۆتۈرسەممۇ سېنى مەڭگۈ باشىم ئۈزرە،
قىلار ئازلىق يەنە قەدىردانىم ئانا.

ھەسرەت

گۈلگە رەڭدار كېپىنەڭ كۆكرەك ياقسا گاھ،
دېدىم ئۇ گۈل تەختىدە ئولتۇرغان بىر شاھ.
گۈلنى تاشلاپ كەتكەندە ئۇچۇپ ـ پىلدىرلاپ،
تۇتقىنىچە ياقامنى چەكتىم ھەسرەت «ئاھ!»

ئابلىكىم تۇردى

قىسقا شېئىرلار

بەھر

چوڭ ئاچكۆز بىلەن كىچىك ئاچكۆز بىر،
چىشلىشەر گاھىدا، لېكىن ساقلاپ سىر.
«سوغۇق شامال» چىققاندامۇكسە چاشقاندەك،
جاھان سەل تىنجىسا بولار ئۇۋچى «شىر».

بىر ساختىپەز ساخاۋەتچىگە

مەرد بولساڭ ياردەم بەر، قويماي تولا شەرت،
ھىممەتكە ئېرىشكەن قېلىشۇن دىلدىن قەيت.
لېكىن سەن قىلمىغىن بەرگەن چىبغىنى
«قار ياغقان چاغدىكى قۇشقاچ تۇتار پەيت».

بىر ساقىيغا

تونۇشتۇر، ئەي، ساقىي، مېھمانلىرىڭغا
مەنسىپىمنى ئەمەس، ئەزىز ئىسمىمنى.
گەر ئۆلۈپ كەتسەممەن مەنسىپىم ئەمەس،
ئىش - تۆھپەم ئەتىۋار قىلار جىسمىمنى!

غەيرەت قىل

غەيۋەتلا قىلماستىن، غەيرەت قىل، ئىنسان
ھەر ئىشتا، كەشپىيات، ھۇنەر - كەسپىتە؛
شۇندىلا قالىدۇ قۇرۇق گەپ ئەمەس،
ئىش - ئىزىڭ مىراس بوپ مىللەت، خەلقتە.

بىر مۇتەھەممگە

«جەڭچىدەك جەسۇر، مەرد، دوستۇم...»دەپ
يۈرسەم،
ناكەسلىك قىلىپ سەن بەرمىدىڭ ئارام.
بۇگۈندىن تارتىپلا قول ئۇزدۇم سەندىن،
يىرتىلماس چاغدىلا يىپىيېڭى ياقام.

بىر يالقۇنلۇق شائىر ئاغزىدىن

ئىلھامىم جۇش ئۇرۇپ ئاقىدۇ تىنماي،
تۇرمۇش كىتابىنى ئوقۇغانسېرى.
ئىلھامىم قاچىدۇ پۇلنى كۆزلەپلا،
يالغاننى راست قىلىپ توقۇغانسېرى.

دېگەنتىڭ «ۋىيەي...»

«ئالدىرىماڭ، يارەي، سىزگىمۇ بارەي...»
دېسەم پەرۋاسىز دېگەنتىڭ «ۋىيەي...»؛
ئەمدى دەردمەندەك مۇڭلىنىپ قاپسەن،
ئوقۇيدىغىنىڭ بويتۇ «ۋاي دادەي...»

تۇرارسەن

تەنتەك بولارسەن مەندەك بولارسەن،
دانىشنى دادلاپ، خارلاپ سوقارسەن.
ئاخىر مېنىڭدەك پۇشايمان قىلىپ،
تىرناق تاتىلاپ يىغلاپ تۇرارسەن!

مۇھاكىمە ۋەقەسىز

مۇھەممەد باغراش

يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىمىزنىڭ 10 يىلى ۋە مەن

1

مەن تۇنجى قېتىم قولۇمغا قەلەم ئالغاندا، توغرىراقى تۇنجى ئەسىرىمنى ئىلان قىلغان چېغىمدا ھېچقاچان «يازغۇچى بولىمەن» دېگەننى كۆڭلۈمگە كەلتۈرگەن ئەمەسمەن. چۈنكى، مەن يازغۇچى ئەسە، چوقۇم چەت ئەلدە نوپۇزلۇق ئالىي مەكتەپتىن بىرنەچچىنى پۈتتۈرگەن، چاچلىرى ئاپئاق ئاقارغان، كۆزىگە كۆزەينەك تاقىۋالغان ۋە بۇ كۆزەينەكنى ئارقىلىق بىر قاراشتىلا ئادەمنىڭ يۈرىكىنى، نېمىنى ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلىۋالىدىغان، كېچە - كۈندۈز خىيال قىلىپلا يۈرىدىغان، دائىم پەلتۇ كىيىپ، ھاسىغا تايىنىپ يۈرىدىغان ئالىپتە، ئاچچىقى يامان، قورقۇنچلۇق بىر بوۋايىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەتتىم. مېنىڭ نەزىرىمدىكى بۇ بوۋاي ئاددىي ئادەملەر ئىچىدە، بىز ياشاۋاتقان جەمئىيەتتە ياشىمايتتى. نەدىدۇر، ئىشقىلىپ، ماڭا نامەلۇم بولغان بىر بوشلۇقتا ياكى تولىمۇ يۇكسەك بىر ئېگىزلىكتە تۇراتتى. ئۇنىڭ ئويلىغانلىرىنى كىملەردۇر كىتاب قىلىپ چىقىرىپ بېرەتتى. بىز ئاشۇ ئەسەرلەرنى ئوقۇيتتۇق. مېنىڭ نەزىرىمدىكى يازغۇچى مانا مۇشۇنداق ئىدى.

مەن ئاقسۇ سەنئەت ئۆمىكىدە ئارتىس بولۇپ ئىشلەۋاتقان كۈنلىرىمدە، ئۇرۇمچىدىن ئۆمەكچە ئىش بىلەن كەلگەن بىر مېھمان بىلەن ئولتۇرۇشتا بىرگە بولۇپ قالدىم. مەن ئۇ مېھماننىڭ كىملىكىنى بىلمەستىن، گاھ ناخشا توۋلاپ، گاھ ئۇسسۇلغا چۈشۈپ، ئۇ ئولتۇرۇشنى بېشىمغا كىيىپ ئالغانىدىم. بىر كەمدە كىمدۇر بىرى ئۇ مېھماننى تونۇشتۇرۇۋىدى، چۆچۈپ كەتتىم. ئۇنىڭ ئىسمى بىر نېمە «مەدى» ئىكەن («ئەھمەدى» ئۇ ياكى «سەمەدى» ئۇ، ھازىر ئېسىمدە قالماپتۇ، ئىشقىلىپ، بەكمۇ سەلتەنەتلىك ئىسىملاردىن ئىدى). مەن بىردىنلا بۇلۇڭغا تىقىلدىم، ئۆزۈمنى دەررۇ تۇتۇۋالدىم، ناخشا - ئۇسسۇلدىن ۋاز كەچتىم، گەپ قىلماسلىققا تىرىشتىم. ئەتراپىمدىكىلەر مېنىڭ بىردىنلا جىمىپ كەتكىنىمنى

چۇشىنەلمەي ھەيران بولۇشتى. ئۇلار مېنى ناخشىغا چاقچاققا زورلاشتى. مەن ئۇنىدە- مىدىم. ھېلىقى مېھمانغا يەر ئاستىدىن پات - پات قاراپ قويۇاتتىم. ئاخىرى مەينىك كەيپى غالىب كەلدى. ئىچىۋاتقىنىمىز ئاۋاتىنىك مۇسەللىسى ئىدى. مەن مېھمانغا يېقىنراق سۈرۈ- لۈپ ناھايىتى ئەدەب بىلەن: «مۇشۇ مۇسەللەس ھەققىدە بىر قوۋۇز نەزمە توقۇپ بەر- گەن بولسىڭىز، ئولتۇرۇشىمىزغا ئوت كېتەتتى» دېدىم. ھېلىقى كىشى سالاپەت بىلەن مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

تۇرۇپلا: «يازغۇچى دېگەن مەن ئويلىغاندەك بولۇشى كېرەكتى، بۇ كىشىنىك ئىسمىدىن باشقا ھېچنېمىسى ئوخشىمايدىغۇ، يازغۇچى ئەمەسمۇ - يا؟» دەپ ئويلاپ قال- دىم. ئاخىرى يەنە سەل جىددىيلەشتىم. «شائىر بولمىسىڭىز، يازغان ھېكايىلىرىڭىز ھەق- قىدە ئىككى كەلىمە ...» دېدىم. ھېلىقى مېھمان يا بىراقلا «مەن يازغۇچى ئەمەس» دېمەمدى، شۇنداق دېگەن بولسىمۇ، كۆڭلۈم ئارامسىغا چۈشەتتى، ياكى «غاچ - غۇچ» ئىككى ھېسرا شېئىرنى ئوقۇپ تەشنالىقىمىزنى قاندۇرمىدى. پەقەت خامۇشلارچە ھېجىيىپ قويۇپ ئولتۇرۇۋەردى. مەن «يازغۇچىمىدۇ، ئەمەسمىدۇ؟» دېگەن دىلىغولچىلىقتا يا ئىچ- لىپ - يېيىلىپ ئويىنىيالماي، ياكى ئۆزۈم كۆتكەن بىر جۈملە ئۇلۇغ سۆزنى ئاڭلىيالماي، «خام پىشما» بولۇپ ئولتۇرۇپ بۇ بەزمىنى تۆگەتتىم. كېيىن ئۇقسام، ئۇ كىشى ئۇرۇمچىدە بىر ئۆمەكنىك مانتىيورى ئىكەن. بۇ گەپنى ئاڭلاپ دەبدەبىلىك ئىسمى (ئەمەلدە ئۇ ئىسىم ماڭا شۇنداق تۇيۇلغاندى) ھېلىقى ئولتۇرۇشىنى ھارام قىلغىنى ئۈچۈن ئۇنى ئارقىسىدىن ئىگىلىدىم. «راست شۇنداق - تە، يازغۇچىنى دېگەن مەن ئويلىغاندەك بولىدۇ» دېگەن ئەقىدەمدە قېلىۋەردىم. مەن يەك دەسلەپ بىلگەن ئۆز يازغۇچىمىز قەيىۋم تۇردى ئىدى. شۇ چاغلاردا «قىزىل تاغ باتۇرلىرى» دېگەن بىرلا رومان بار ئىدى. «مانا، بىزدىمۇ رومان يازىدىغان يازغۇچى بار ئىكەنغۇ؟!» دەپ مەي- دەمنى كېرىپ قويۇاتتىم. كېيىنرەك زوردۇن سابىر ئەپەندىنى بىلدىم، يازمىلىرىنى ھەۋەس بىلەن ئوقۇدۇم. ئاشۇ قەيىۋم تۇردى، زوردۇن سابىر دېگەن يازغۇچىلارنى ۋە ئۆزۈم شائىرلىرىمىز دەپ سانىيالايدىغان تېپىچان ئىلىيوپ، ئەلقەم ئەختەم، ئابدۇكېرىم خوجا- يوپ قاتارلىق شائىرلارنىمۇ خۇددى بابا ئېيتقىنىمەدەك كۆرۈنۈشتىكى ئۇلۇغ، لېكىن قورقۇنچلۇق بوۋايلار بولسا كېرەك، دەپ ھېچ شۇبھىلەنمەي تەسەۋۋۇر قىلاتتىم.

مەن بىلىدىغان يازغۇچى، شائىرلىرىمىز شۇلار ئىدى. ئۇ چاغلاردا مەن مايىلشىپ كەتكەن كەپكىنى قىڭغىر كىيىپ، ماشىنا ھەيدەپ يۈرگەن ۋە بۇ ئىشىمنى «دۇنيادىكى ھەممە كەسىپتىن ئەلا» دەپ پەخىرلىنىپ يۈرگەن 24 - 25 ياشلىق شوپۇر ئىدىم ...

ھايات بىردىنلا شاۋقۇنلاپ كەتتى. ھەممىلا ئادەم گويا كىچىكىدە ئايرىلىپ كەتكەن دادىسىنى تېپىۋالغان يېتىمەكتەك خۇشال. ۋە روھلۇق بولۇپ كەتتى. ئىگىلىك ئىشلىرى ئىلگىرى ھېچ كۆرۈلمىگەن شەكىل ۋە سۈرئەتتە جانلاندى. ئىشقىلىپ پۈتكۈل جەمئىيەت ئىشلىرى گويا توپا بېسىپ ياتقىلى ئۇزۇن بولۇپ بىردىنلا مەلىكىلىك شوپۇرنىك قولىغا چۈشكەچكە گۈركىرەپ يۈرۈپ كەتكەن ماشىنىدەك يۈرۈشۈپ كەتتى. ئىلگىرى كىشى ئىغىزغا ئىلىشقا ئەيمىنىدىغان شوتار ۋە تەشەببۇسلار يوغان ۋە قىزىل ھەرپلەر بىلەن

پارتىيە گىزىتىنىڭ ماڭلىيىغا بېسىلىپ چىقىدىغان بولدى. ئادەملەر بىردىنلا چوڭ - چوڭ گەپ قىلىدىغان، كىشى ھەيران قالغۇدەك ۋە ئۆزلىرىنىڭمۇ ئىمكانىيەت - شارائىتلىرى كۆتۈرەلمىگۈدەك پىلانلار ئوستىدە قىزىشىدىغان بولۇپ قېلىشتى. ھەممە كىشى ئىچىگە دۇر ئالدىرىشاتتى، گويا جەمئىيەت ۋە ئادەملەرنىڭ ئۈيقۇ ھالىتىدىكى سەزگۈلىرى بىراقلا ئويغىنىپ كەتكەندەك ئىدى. ئادەملەر كۆتۈرۈپ چىقىۋاتقان پىكىر - مۇھاكىمە لەرنىڭ يېڭىلىقىدىن كىشىنىڭ كۆزلىرى ئالا - چەكمەن بولاتتى، ئادەملەر ئوتتۇرىغا ئېتىۋاتقان نەزەرىيىلەرنىڭ زىللىقىدىن كىشىنىڭ قورقۇسى كېلەتتى...

ئېسىمدە بېلسەم، شۇ چاغدا پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىيۈزلۈك غىنى چاقىرىلغانىكەن. ئەمدى ئويلىسام، ئۇ چاغلار ئادەملەر سىياسىي جەھەتتە قايتا ئويلىنىۋاتقان، ئىلگىرىكى ساختا پەلسەپىنىڭ ئاسارىتىدىن ئازاد بولۇۋاتقان، 10 يىللار مابەينىدە شەپقەتسىز رەۋىشتە بېسىمغا ئۇچرىغان ئادەملەرنىڭ يوشۇرۇن ئېڭى بىراقلا پارتلىغان، خەلقنىڭ روھى 10 يىللىق خام ئۈيقۇدىن ئويغىنىشقا باشلىغان، ئادەملەر نىڭ ئېچىرقاپ ھالىدىن كەتكەن ئىنسانىي تەبىئىتى يېڭى ھاۋا ۋە يورۇق نۇرغا ئېرىشىپ، تولۇقلىنىش ۋە تۈيۇنۇشقا يۈزلەنگەن پەۋقۇلئاددە چاغلار ئىكەن.

مەن كېچىكمىدىنلا كىتابقا ئامراق ئىدىم، بولۇپمۇ ئەدەبىي كىتابلارغا قالتىس ئىشتىياقىم بار ئىدى. بىرمەر رومان تېپىۋالسام مولغۇيدەك يېپىشىپلا قالىمەن، بىر نەپەستىلا ئوقۇۋېتىمەن. سەپەر ئوستىدە كابىنكامدىن كىتاب ئايرىمايتتىم. ئىشلەپ، ئويناپ زېرىكىكەندە، خورەك تارتىپ ئۇخلاشنىڭ ئورنىغا، كىتاب ئوقۇيتتىم. ئەمدى مەن ئاشۇ دەبدەبلىك كۆنلەردە ئىلگىرى كۆيدۇرۇپ تاشلانغان كىتابلارنىڭ قايتا نەشىر قىلىنىشىنى، بولۇپمۇ ئۆزىمىزنىڭ يازغۇچىلىرى يازغان ئەدەبىي كىتابلارنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلاتتىم. شۇ ئىستەكنىڭ تۈرتكىسىدە ماشىنا ھەيدەپ بارغانلىكى شەھەرنىڭ كىتابخانا - كۈتۈبخانىلىرى ئارا قاتراپ يۈرگەن بولدۇم، لېكىن كىتاب جاھازىلىرى نامراتلىقتا بېچارىلىك دەرىجىسىگە چۈشۈپ قالغانىدى. «قىزىل تاغ باتۇرلىرى» قول - قوللىغا تەگمەي، بىردەمنىڭ ئىچىدە تۈگەيدىكەن، «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ زوردۇن سابىر ئەپەندىنىڭ ھېكايىلىرى بېسىلغان سانلىرى تۈتۈلىيا ئىكەن، قالغانلىرى «بوران - چاپقۇن»، «داغدام يول»، «نۇرلۇق قىزىل يۇلتۇز»، «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»، «سۇ بويىدا»، «مىلك بىر كېچە» قاتارلىق تەرجىمە كىتابلار ئىكەن. «ھەتتىكىنە!» دەپ لېۋىمنى چىشلەپ كىتابخاندىن چىقىپ كېتىمەن. «ئۆزىمىزنىڭكىلەر يازغان كىتابلارنى نېمىشقا چىقىرىشمايدىكىنە، ياكى بىزدە كىتاب يازىدىغانلار يوقمۇ؟» دەيتتىم. دېمىسىمۇ، بىزنىڭ يازغۇچىلىرىمىز بەكمۇ ئاز يازاتتى، ئاستا يازاتتى، بەكمۇ ئاستا. ئۇلار يازىدىغان نەرسە تېپىشالمامدىكىن ياكى يازغۇچى بىزدە شۇنچە ئازمىكىن؟ ساناپ باقتىم، شائىر بىلەن يازغۇچىنى قوشسام 10 بارمىقىم توشمىدى. دەرۋەقە، بېچارە ئىكەنمىز، تولىمۇ بېچارە ئىكەنمىز. بىر مىللەتنىڭ مەدەنىيىتى شۇ مىللەتنىڭ يازما ئەدەبىياتىنى بىلگە قىلىدۇ. بىر مىللەتنىڭ ئەدەبىياتى شۇ مىللەتنىڭ يىرىك پروزىچىلىقىنى بىلگە قىلىدۇ. شۇ مەنىدىن ئالغاندا، ئۇيغۇرنىڭ شۇ چاغلاردىكى ھالىنى نېمە دەپ باھالىسا توغرا بولار ئىكىن؟ «ياق، مىللەتتە نېمە

گۈناھ؟ تېخى تۇنۇگۈن ئاخىرلاشقان مەدەنىيەت قىرغىنچىلىقى ئۇيغۇرلىلا ئەمەس، خەنزۇ خەلقىدىمۇ نېمە قالدۇردى؟ ئۇلاردا بىر رومان، 8 تېياتىر، تۆت ناخشىدىن بۆلەك نېمە قالدى؟ ۋەھالەنكى، ئۇلارمۇ دۇنيانىڭ كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىدا ناھايىتى ۋەزنىلىك ئەدەبىيات ياراتقان خەلق ئىدىغۇ؟...» دەپ ئويلاپ ئۆزۈمگە تەسەللي بېرىمەن. ئىشىنىڭ ئۆكىمىنى «شۇكرى!» مەنمۇ «شۇكرى!» دەپ ئالمىچان 10 قېتىملاپ تۇرۇپ بولغان كىتابلىرىمنى يېڭىباشتىن ۋاراقلاپ يۇرۇۋېرىمەن. خەيرىيەت، بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى قارايدىغان بولساڭ، كىتابخانىنىڭ پوكەيلىرىدىكى كىتابنىڭ تولىلىقىدىن قايسىسىنى ئېلىپ، قايسىسىنى قويۇشنى بىلمەي قالىسەن. تولىسى دېگۈدەك ئۆزۈمىزنىڭكىلەر يازغان، رومان دەۋاتقان، پوۋېست دەۋاتقان، ھېكايە، نەسىر، شېئىر دەۋاتقان ... ئۇيغۇر تېخى تۇنۇگۈن «قىزىل تاغ باتۇرلىرى» بىلەن پەخىرلىنىپ يۈرگەنىدى. بۈگۈن قەيىۋۇم تۇرۇدى، زوردۇن سابىر ئەپەندىنىڭ رومان - قىسسەلىرى ھەققىدە ستۇدېنتلارنىڭ ياتاقلىرىدا، دۇكاندارلارنىڭ پوكەيلىرىدە، ئىلىم ئىگىلىرى جەم بولغان مۇھاكىمە سورۇنلىرىدا مۇنازىرە - تالاشلار قىزىماقتا، چايخانىنىڭ بۆگلۈكلىرىدە ھۆرمەت ئىگىسى ئا. ئۆتكۈر ئەپەندىنىڭ «ئىز» ى ھەققىدە ئاغزىغا چۆپ سالغاندەك تامشىپ - تامشىپ سۆزلەشمەكتە. بىر ھازىر يىگىرمىلەپ رومانىنىڭ ئىگىسى بولۇپ قالدۇق. ئۇنىڭدىن باشقا ھېكايە، پوۋېست، شېئىر، ژانىرلىرى بويىچە خېلىلا ساپالىق يېزىلمىلار ۋە قابىلىيەتلىك يازغۇچى، شائىرلارنىڭ بارلىقى بايقالدى. ھازىر ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ۋەتىنىمىزنىڭ ئەدەبىيات سورۇنلىرىدا ئۆزىگە خاس ئورۇن ئىگىلەپ، مىللىتىمىزگە، شىنجاڭغا شەرەپ كەلتۈرمەكتە. پېشقەدەم، ئوتتۇرا ياش ۋە ياشلاردىن تەركىب تاپقان بۇ يازغۇچى ۋە شائىرلار مۇشەققەتلىك ئەمگەكلىرى بىلەن خەلقىمىزنىڭ، دەۋرىمىزنىڭ تېگىشلىك ئىززەتلىشىگە ئېرىشتى. بەزى ياش ۋە ئوتتۇرا ياش ئوبزورچىلار يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ تەلىپىگە خاس پايدىلىق ئىزدىنىشلەرنى تەجرىبە قىلىپ، خېلىلا زور ئۈتۈقلارغا ئېرىشتى.

ئېيتىۋەرسەك گەپ تولا، 10 يىل ئىلگىرى كىممۇ بۇنى خىيالىغا كەلتۈرەلىگەن؟ قارايدىغان بولساق، ھازىر دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ تەركىبىدە 30 دىن ئوشۇق ئۇيغۇر يازغۇچىسى، يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسىدە ئۇچ - تۆت يۈزلەپ ئۇيغۇر يازغۇچىسى يېزىقچىلىق قىلىپ يۈرۈپتۇ. قەيىۋۇم تۇردى ئەپەندىنىڭ «كۆرەشچان يىللار» تريلوگىيىسى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ موسكۋا ئەدەبىيات مۇزېيىدا «مانا مەن ئۇيغۇرنىڭ!» دەپ مەيدىسىنى كېرىپ تۇرۇپتۇ. زوردۇن سابىر ئەپەندىنىڭ پوۋېستلىرىنى گېرمان مۇتەخەسسىسلىرى ئۆز تىللىرىغا ئۆرۈش ئۈچۈن تەر ئاققۇزماقتا. بۇلارنى كىم تەسەۋۋۇر قىلالىغان! ھەرقايسى نەشرىياتلاردا يەنە 10 لاپ رومانلار نەشر نۆۋىتىنى كۈتۈپ يېتىپتۇ. شىنجاڭنىڭ ئۆزىدىلا ئۇيغۇر تىل - يېزىقىدا چىقىدىغان ئەدەبىي ژۇرناللار 17 ئىكەن. بۇلار نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟ مانا، ئۆتكەن 10 يىل ئىچىدە ئۇيغۇر بۈگۈنكى زامان ئەدەبىياتىدىن مۇشۇنچە ھوسۇل ئالدى. ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى بىر كۆچلۈك قەلەمكەشلەر ئەترىتى بولۇپ تەشكىللەندى. بۇ ئەترەتنى ھېچكىم سەل چاغلىمايدۇ. 10 يىل ئىلگىرىكى مەندەك بىر شوپۇر بۈگۈنكى كۈندە ئاشۇ ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر

ئەترىتنىڭ بىر ئەزاسى بولۇپ قالدىم. 10 يىل ئىلگىرى ئۆزۈم ئويلاپمۇ باقمىغان بىر كەسىپنىڭ ئەھلى بولۇپ قالدىم. مېنىڭ شوپۇرلۇقتىن «يازغۇچى» بولۇپ ئۆزگىرىشىم خۇددى ئۇيغۇر يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىيات جەريانىغا ئوخشاش ئاشۇ ئۆتكەن 10 يىللىغا مەنسۇپ، مېنىڭ يېڭى «يازغۇچى» لىق ھاياتىم ئاشۇ ئۆتكەن 10 يىللىنىڭ مەھسۇلى، مېنىڭ يازغۇچىلىق ھاياتىمنى دەۋر تۇغدى. مەن «يازغۇچى» سۈپىتىدە ئاشۇ 10 يىللىق يېڭى دەۋر ئەدەبىياتى بىلەن مۇرىدىشىپ ئۆسۈپ يېتىلدىم.

2

باغرىمدىكى سۆزنى قىلسام، مەن «يازغۇچى» دېگەن ئاتاق بىلەن پەخىرلەنسەمۇ كۆپ ھاللارda، ئۆزۈمدىن: «مەن راستىنلا يازغۇچىمۇ؟» دەپ سورايمەن. بۇ قانداقتۇر مېنىڭ «كەمتەرلىكىم» ئەمەس، ئەكسىچە بىر ئىنسان سۈپىتىدە، بىر مەسئۇلىيەتچان ئادەم سۈپىتىدە ئۆزۈمنىڭ يۈرىكىنى ئاشكارىلىشىمدۇر! بۇ سوئال ئۆزۈمنىڭ شوپۇرلۇقتىن بىراقلا «يازغۇچى» بولۇپ قالغىنىمغا ھەيران قالغانلىقىمدىنمۇ تۇغۇلمىغان. مۇبادا كىشىدە يازغۇچىلىقنىڭ خېمىر تۇرۇچى بولسا ۋە ئۇزلۇكسىز تەر ئاققۇزسا، بىر قارا ساۋات ئادەمنۇ ئاخىرى بىر ئۇلۇغ يازغۇچى بولۇپ چىقالمىشى تامامەن مۇمكىن. مەن بۇنىڭغا تامامەن ئىشىنىمەن. دۇنيا ئەدەبىيات تارىخىدىن ئازراقلا ساۋادى بار كىشى بۇنداق مەسەللاردىن يۈزلەپ نەقىل كەلتۈرەلەيدۇ. ئەكسىچە، بەدىئىي خېمىر تۇرۇچى يوق ئالىي دەرىجىلىك زىيالى بىر ئۆمۈر ھەپىلەشكىنى بىلەنمۇ ئۇنى-بۇنى دوراپ بىر نېمە لەر قىلىپ بېقىشى مۇمكىن، لېكىن ھەقىقىي يازغۇچى بولالمىشى ناتايىن.

ئەمدى ئەسلى گېپىمىزگە كەلسەك، «مەن راستىنلا يازغۇچىمۇ؟» دېگەن سوئالغا ئۆزۈم كېسىپ جاۋاب بېرەلمەي قىينىلىمەن. يازغۇچى ئەمەسمەنمىكىن دېسەم، 8 يىلدىن بۇيان كۆپ بولمىسمۇ، لېكىن ئانچە ئازمۇ بولمىغان ھېكايە، پوۋېستلارنى ئېلان قىلدىم. يازمىلىرىمنىڭ ھەممىسلا خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ ئېلان قىلىندى. بەزىلىرى باشقا قېرىنداش مىللەت تىللىرىغا، بەزىلىرى چەت ئەل (ياپون، ھىندى، تايلاند، رومىن) تىللىرىغا تەرجىمە قىلىندى. بىرنەچچە پارچە يازمام مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك ئەدەبىيات مۇكاپاتلىرىغا ئېرىشتى. ئۆزۈم 1985 - يىلدىن بېرى دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، دۆلەتلىك ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇدىرىيەت ئەزاسى. ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ كەسىپىي يازغۇچىسى بولۇپ ئىشلەۋاتىمەن. قارىماققا «يازغۇچى» بولۇپ قالغاندەكمەن. «يازغۇچى بولدۇممىكىن» دەي دېسەم، ئۆزۈمنىڭ ئەدەبىياتتىكى ئورنىنى ھازىرغىچە تېپىپ بولالماي، تېنەپ-تەمتىرەپ، ئازان كېتىۋاتىمەن. تا ھازىرغىچە «ھېكايە» دېگەنىنىڭ نېمىلىكىنى بىلىپ بولالماي ئاۋارە. مەن ئۆزۈمنىڭ ھالىدىن قايغۇرىمەن، «تىت-تىت» بولىمەن، تېكىرقايمەن، چۆچۈيمەن، گاھىدا قاتتىق ئۇمىدسىزلىنىمەن. گاھىدا ئۇخلاپ قوپۇپ ئەتىسلا قالتىس بىر يازغۇچى بولۇپ قالسام، دەپ ئارزۇ قىلىمەن. دەسلىپىدە

يازمىلىرىم كەينى - كەينىدىن ئىلان قىلىنىپ، بەزىلىرى مۇكاپاتلىنىشقا باشلىغاندا، ئۆزۈم- نىڭ «يازغۇچى بولدۇم» دەپ كېرىلىپمۇ يۈرگەنىدىم. لېكىن مەن بۇگۈنكى دۇنيا ئەدەبـ- ياتى ۋە يېڭى دەۋر خەلقى ئەدەبىياتى بىلەن ئۇچرىشىشقا باشلىغىنىمدىن كېيىن، ئۆزۈم- نىڭ ھېلىقى خېنالىرىمدىن كۈلگۈم كەلدى. ئەمدى بىلسەم، يازغۇچى مەن شوپۇر چاغ- لىرىمدا تەسەۋۋۇر قىلغانىدەك نامەلۇم بوشلۇقتا ياشايدىغان، بىلەرمەن، ئاچچىقى يامان، قورقۇنچلۇق بوۋاي ئەمەس، بەلكى ئاددىي ئادەم ئىكەن. لېكىن بۇ ئاددىي ئادەملەر ئۆزىنىڭ ئوراپ تۇرغان ئاددىي ئادەملەر توپىدا ئاددىي ئادەملەر كۆرمىگەنلىكى كۆرەلەيـ- دىغان، سەزمىگەنلىكى سېزەلەيدىغان، ئېيتالمىغانلىكى ئېيتالايدىغان، قەلبلەرنىڭ مەخپىيەت قوۋۇقلىنى قېقىپ ئاچالايدىغان، ئادەم روھىنىڭ ئۆزى سېزەلمەيدىغان دەرىجىدىكى نازۇك قىللىرىنى تىترىتەلەيدىغان ھەمدە «مەن ــ ئادەم، مېنى ئانام تۇغدى، يېشىم يەتتىكەندە ئۆلىمەن» دېگەن ساختا ھەقىقەتنى ئېتىراپ قىلماي، بىر ئۆمۈر «مەن كىم؟ نېمە ئۈچۈن تۇغۇلدۇم؟ نېمە ئۈچۈن ئۆلۈمەن؟» دېگەن شەپقەتسىز سوئال بىلەن تىنىمسىز ھەپىلىشـ- دىغان ئادەم ئىكەن. بۇ ئۇلۇغ ئادەم ئۆز ئەتراپىدىكى ئاددىي ئادەملەرگە ئوخشاشلا، خۇشال بولسا كۈلىدىكەن، قايغۇرسا يىغلايدىكەن (يازغۇچى باشقىلارغا قارىغاندا، تولىراق ۋە ئاچـ- چىق - ئاچچىق يىغلايدىكەن)، ئاچچىقى كەلسە غوتۇلدايدىكەن، چىدىمىسا تىللايدىكەن ...

بۇ ئانچە مۇھىم ئەمەس، ئەڭ مۇھىمى، باشتىن - ئاخىر ۋە ھەرقانداق شارائىتتا سەنئەتنىڭ قانۇنىيىتىگە ۋىجدان بىلەن بويسۇنۇپ، ئىنسانىنىڭ روھىي زېمىنىدىكى تېخى ئېچىلمىغان تېگى يەرنى، تېخى بايقالمىغان بوشلۇقنى ئىزدەيدىكەن ۋە شۇ ئارقىلىق ئومۇمىي ئىجتىمائىي پىسخىكىغا تەسىر كۆرسىتىدىكەن ھەمدە بۇ ئىجتىمائىي پىسخىكىنى يېتەكلەيدىكەن. قاراڭ، يازغۇچىنىڭ زىممىسىدىكى بۇ ئۇلۇغ بۇرچنى! مۇشۇ مەنسىدىن ئالغاندا، مەن قانداقمۇ يازغۇچى بولاي؟!

زوردۇن سابىر ئەپەندى × × ناھىيىسىگە تۇرمۇش ئۆگىنىشكە بارغاندا بىر ئولتۇـ- رۇشتا بوپتۇ، ئولتۇرۇش ئەھلى بۇ تالانتلىق ۋە ھۆرمەتلىك يازغۇچىسىنى ئىز- زەتلەپ تۆرگە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپتۇ. بۇ ئولتۇرۇشقا شۇ ناھىيىنىڭ ھاكىمىنىمۇ چاقىر- غانىكەن. بىرھازا بولغاندا، بۇ ھاكىم ھەيۋەت بىلەن ئولتۇرۇش سورۇنىغا كىرىپ كەپتۇ. ھاكىم قارىغۇدەك بولسا ئاللا پەقەت شۇ ھاكىمنىڭلا ئولتۇرۇشىغا ئاتىۋەتكەن تۆرنىڭ كاللىسىدا ناتونۇش بىرسى ئولتۇرغۇدەك ھاكىمغا قاتتىق ھار كەپتۇ. بۇ سو- رۇندا ئۇنىڭدىنمۇ يوغان كىم بولۇشى مۇمكىن؟ ھاكىم ئامالسىز زوردۇن سابىرنىڭ ئايـ- غىدىراق ئولتۇرۇپتۇ. ئولتۇرۇشىغۇ ئولتۇرۇپتۇ، لېكىن-زە، ئۆزىنى ھاقارەتلىك ھېس قىلىپ، قاپاقلىرى ساڭگىلاپ كېتىپتۇ. بىر كەم بولغاندا ساھىبخان زوردۇن سابىرنى ھاكىمغا تونۇشتۇرۇپتۇ:

ــ بۇ مېھمان زوردۇن سابىر ئەپەندى بولىدۇ، ئاتاغلىق يازغۇچى.

ھاكىم قاپىقىنى تەسلىكتە كۆتۈرۈپ كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپتۇ:

ـ يازغۇچى؟ يازغۇچىمۇ بۇ كىشى، مەن تېخى... ھە، راست، بىزنىڭ پوچتخانـ
مىنىڭ ئالدىدىمۇ خەت يازىدىغان بىر - ئىككى يازغۇچى باردەك قىلىۋىدى، بۇ ئەپەندىمۇ -
زە، شۇنداق يازغۇچى ئىكەن - دە!

ـ ياق، بۇ كىشى كىتاب يازىدۇ، ـ دەپتۇ ساھىبخان چۈشەندۈرۈپ.

ـ ئوخشاش، ھەممىسى بىر يازغۇچى! ـ دەپتۇ ھاكىم دەررۇلا. ھاكىم تـەنە قىلـ
ماپتۇ. پەقەت «يازغۇچىلىق» قىلىدىغان بۇ كىشىنى ئولتۇرۇش ئەھلىنىڭ نېمە ئۈچۈن
«ھاكىم ئولتۇرىدىغان» تۆرگە ئولتۇرغۇزۇپ قويغىنىنى چۈشىنەلمەپتۇ ... مەن مۇبادا
يازغۇچىنى ئاشۇ ھاكىمدەك، بۇ ھاكىملا ئەمەس، خېلى بىر قىسىم كىشىلەر چۈشەنگەنـ
دەك چۈشەنگەن بولسام، ئۆزۈمنىڭ يازغۇچى ياكى ئەمەسلىكى توغرىسىدا تىلىنى بۇنچە
ئۈزۈن چاينىماس ئىدىم. ئەپسۇسكى، مېنىڭ نەزەرىمدىكى ھەقىقىي خەلق يـازغـۇچىسى
ھەقىقىي سەنئەتكار، مىللەتنىڭ يۈرىكى، خەلقنىڭ ۋىجدانى، ئۆز دەۋرىنىڭ تىلى، ۋە-
تەننىڭ مەنىۋى بايرىقى بولۇشقا مۇناسىپ!

3

... مەن 1980 - يىلى قولۇمغا قەلەم ئالدىم. بۇ دەۋرنىڭ ئالاھىدىلىكى تـوغرىسىدا
يۇقىرىدا سۆزلىدۇق. مەن ئەمدىلا باشلاپ يېزىۋاتقان بىر ھەۋەسكار بولغىنىم ئۈچۈن ئۇ
چاغدا ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى خېلى بىر مەزگىلگىچە مەندە ئەينەن بىر ئەدەبىيات ئىدد-
يىسى ۋە ئىجادىيەت خاھىشى تۇرغۇزۇلمىغانىدى. مەن ئەدەبىياتنى پەقەت رېئال تۇر-
مۇشنى ئاساس قىلىپ، ياخشىلارنى (گۈزەللىكنى) مەدھىيىلەپ، يامانلارنى (قاباھەتنى)
قامچىلاش دەپلا چۈشىنەتتىم. چۈنكى كىچىكىمدىن باشلاپ ئوقۇپ كېلىۋاتقان سوۋېت
رومانلىرى ۋە خەنزۇ، ئۇيغۇر يازغۇچىلىرىنىڭ يازمىلىرىنىڭ ھەممىسىدىلا مانا مۇشۇ نۇقتا
گەۋدىلەندۈرۈلگەنىدى. بۇنى رېئالىزم، يەنى سوتسىيالىستىك رېئالىزم دەپ ئاتايـدىكەن.
بۇنى كېيىنرەك بىلدىم. دېمەك، مەن ئەدەبىياتنى ئاشۇنداق رېئالىزم نۇقتىسىدا چۈشـەنـ
گەنىدىم ۋە ئەدەبىياتنى بۇنىڭدىن باشقىچە بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلاپمۇ قويـمايتـتىم.
تۇرمۇشتا ئۇچرىغان، ئۆزگىچىلىكى بىلەن ماڭا تەسىر قىلغان ئادەم ۋە ئىشلارنىڭ ئىلھامى
بىلەن يېزىۋېرەتتىم، يازغانلىرىم بەرسىمۇ قالدۇرۇلماي ئېلان قىلىنـۇەردى. بۇ چاغدا
مېنىڭ ئىجادىيىتىمگە كېتىدىغان دەسمايە ـ ئۆزۈمگە چۈشلۇق بىلىم قۇرۇلمىسى، ئانـدىن،
ئەڭ مۇھىمى، ھاياجانلىنىش ۋە ئىلھام ئىدى. ھاياجانلىنىش ۋە ئىلھام بوالسلا، ئۇنىڭغا
ئازراقلا بىلىم يانداشسا (مەن ئۇ چاغدا نەزەردە تۇتقان بىلىم پەقەت ئوتتۇرا مەكتەپ
سەۋىيىسى ئىدى) يازغۇچى بولغىلى بولىدىكەن، دەپ ئىشىنەتتىم. بۇ مەن ئۆزۈمنى بايا
ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك «يازغۇچى بولۇپ قالغانىدەكمەن» ددپ ئويلاپ كېرىلىپ يۈرگەن
كۈنلىرىم ئىدى.

كېيىن مەن ئىچكىرىدە مەملىكەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى ئۇيۇشتۇرغان ئۇچ قې-
تىملىق قەلەمكەشلەر ئۇچرىشىشى (ئەدەبىيات سېمنارىيىسى) غا قاتناشتىم. مەن ئۇ يەردە

ئاڭلىمىغانىنى ئاڭلىدىم، كۆرمىگەنىنى كۆردۈم، خەنزۇ ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ مەشھۇر بۈگۈنكى زامان يازغۇچىلىرى بىلەن ھەمسۆھبەت بولدۇم. مەلۇم بولدىكى، مەن ھېچنەرسىنى بىلمەيدىكەنمەن! مەن بىلىدىغان ئاتالمىش رېئالىزم ئىش يۈزىدە ئاللىقاچان تاسقامغا چۈشۈپ قالغان، قاتتىق سىناقنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان رېئالىزم ئىكەن. مەن ھاڭ ـ تاڭ قالدىم. گويا بارى ـ يوق دەسمايەمدىن ئايرىلىپ قېلىۋاتقان ئۇتتۇر ئوقەت مىللىچىمالچىدەك ئازابلىنىپ تولغاندىم. چۈنكى مەن تېخى تۈزۈك ئاڭقىرالمايۋاتقان نەرسىلەر ئۈلاردا ۋاقتى ئۆتكەن نەرسىلەر قاتاردا ئولاقتۇرۇپ تاشلىنىۋاتاتتى. مەن ھەقىقەت دەپ ئىشەنگەن نەرسىلەر ئۈلاردا ساختا پەلسەپە ھېسابىدا قارىلىنىۋاتاتتى. مەن ئەڭ يېڭى دەپ تونۇغان پىكىر ۋە كۆز قاراشلار ئۈلاردا تولا چاينىلىپ تەمى قالمىغان، زامانىسىڭ ئارقىسىدا قالغان نەرسىلەر ھېسابىدا كۆلكە قىلىنىۋاتاتتى. مەن ئازابلاندىم، ئازابلاندىملا ئەمەس، ئۆمىدسىزلەندىم. «يازغۇچىلىق چۈشۈم» ئۆزۈل ـ كېسىل بەربات بولدى، ئۆزۈمگە بولغان ئىشەنچىم يېمىرىلدى. لېكىن شۇنداق قايغۇ ئاستىدىمۇ قەلەمنى تاشلۇۋېتىشنى خىيالىمغا كەلتۈرمىدىم. چۈنكى كۆڭلۈمنىڭ چوڭقۇرىدا ئەدەبىيات مېنىڭ مەۋجۇتلۇقىمنىڭ بەلگىسىگە، ئۆزۈمنىڭ تەڭ ياتىسىغا ئايلىنىپ كەتكەنىدى. مەن قەلەمنى تاشلۇۋېتەلمەيتتىم. بۇنداق قىلسام، ئەدەبىياتقا بولغان پاك سۆيگۈ ۋە ئوتلۇق ئىشتىياقىم ئالدىدا جىنايەت ئۆتكۈزگەن، ئۆزۈمنىڭ ئەقىدىسىگە ئاسىيلىق قىلغان بولار ئىدىم. ئەمما قانداق قىلىش كېرەك؟ بىردىنبىر ۋە ئەڭ توغرا يول يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ نېمىلىكىنى، توغرىراق ئېيتقاندا، ئەدەبىياتنىڭ زادى نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىش، بىلىش كېرەك، ئۆزۈمدە دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ تەلىپىگە خاس، سەنئەتنىڭ ئەسلى قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان بىلىم قۇرۇلمىسى، ئىجادىيەت خاھىشى ۋە ئەدەبىيات ئىدىيىسىنى تىكلىشىم زۆرۈر، پەقەت شۇ چاغدىلا مېنىڭ يازمام دەۋر ۋە ۋاقىت سىنىقىغا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ دېگەن قاراشقا كەلدىم.

ھەر قانداق ساھەنى زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ ئاچقۇچى ئالدى بىلەن ئادەمنىڭ زامانىۋىلىشىدۇر، ئەنئەنىۋى ئادەمنىڭ زامانىۋى ئادەمگە ئۆزگىرىش جەريانىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتۇر. ئادەملەر زامانىۋى پەن ـ تېخنىكىنى ياراتتى، شۇ ئارقىلىق جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ قەدىمىنى تېزلەتتى. تېز قەدەم بىلەن ئالغا كېتىۋاتقان جەمئىيەت ئۆزىنىڭ ھەربىر ئەزاسىنى زامانىۋى پەن ـ تېخنىكا مەيدانغا كەلتۈرگەن يېڭىچە ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى (شەكلى) ۋە تۇرمۇش ئۇسۇلى (شەكلى) غا دەرھال ماسلىشىشقا مەجبۇرلاۋاتىدۇ. ئادەمنىڭ زامانىۋىلىشىشىنىڭ ماددىي ئىشلەپچىقىرىشنىڭ زامانىۋىلىشىشى بىلەن ماس قەدەمدە بولۇشىنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. زامانىۋىلىشىش ھەرگىزمۇ يالغۇزلا ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ۋە سىياسىي تۈزۈمنىڭ ئۆزگىرىشىلا ئەمەس، جۈملىدىن! چاچلارنىڭ بۇدۇر قىلىنىشى، ئەركەكنىڭ ئايالچە، ئايالنىڭ ئەركەكچە بولۇۋېلىشى، «80 خالتا» سىمان چاپان بىلەن بەدەننىڭ ئاللىقانداق بىر يېرلىرىنى تومپايتىپ تۇرىدىغان ئىشتان كىيىۋېلىش تېخىمۇ ئەمەس! ئەكسىچە، ئادەملەرنىڭ ئىدىيە، مەدەنىيەت ۋە پسىخىك قۇرۇلمىدا زامانىۋىلىشىشنى، تەپەككۇر ئۇسۇلىدا يېڭىچە تەپەككۇر قىلىشقا ئادەتلىنىشنى ئىشقا ئاشۇ-

رؤش دېمەكتۇر. بىر ئادەمنىڭ زامانىۋىلىشىش جەريانى ئەمەلىيەتتە پىسخىك ئىپادە (پوزىتسىيە)، قىممەت قارىشى، ئىدىيىۋى ھېسسىيات جەھەتتىكى ئىنتايىن چوڭقۇر بولغان بىر خىل ئۆزگىرىش جەريانىدۇر. بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ بىردىنبىر تۇغرا يولى چۈشىنىش، ئۆگىنىش، ئېچىۋېتىش ۋە قوبۇل قىلىشتىن ئىبارەت. چۈشىنىش — ئالاھىدە تارىخىي شارائىتتىكى دەۋر تەلىپىنى چۈشىنىش، ئاندىن ئۆزىنى چۈشىنىش؛ ئۆگىنىش — زامانىۋى بىلىم بىلەن قوراللىنىش، ئۆزىنىڭ كونىراپ كەتكەن بىلىم قۇرۇلمىسىنى يېڭىلاش، ئېچىۋېتىش، قوبۇل قىلىش — چەت ئەلنىڭ، قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئىلغار تەجرىبىلىرىنى، بىزگە پايدىلىق نەرسىلىرىنى قوبۇل قىلىش، ئۆزلەشتۈرۈش دېمەكتۇر. مەن ئىلگىرىكىدەك ھېسسىيات ۋە ئىلھامغا تايىنىپلا يازغۇچى بولغىلى بولمايدىغانلىقىنى ھەمدە تولىمۇ كەڭرى بىلىم قۇرۇلمىسىغا ئىگە بولۇش ۋە ئۆگىنىش زۆرۈرىيىتىنى جىددىي ھېس قىلغانلىقتىن كېيىن، ئۆگىنىش دائىرىسى، ئۆگىنىش ئۇسۇلى ھەمدە ئۆگىنىش مەقسىتىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئايدىڭلاشتۇرۇۋالدىم. بىرىنچى قەدەمدە مەن خەنزۇ تىل - يېزىق ساۋادىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇشقا تىرىشتىم (ئەلۋەتتە، ئۆز ئانا تىلىمنى داۋاملىق ئۆگىنىش ۋە پىششىقلاش شەرتى ئاستىدا!). مۇشۇ كۈنلەردە خەنزۇ تىلى بىزنى زۆرۈر بىلىم ۋە ئۇچۇر بىلەن تەمىن ئېتىدىغان بىردىنبىر تىل. ئۇنىڭ ئۇستىگە، مەن ھېچقانداق چەت ئەل تىلىنى بىلمەيمەن. خەنزۇ تىل - يېزىقىنى بىلمەي دۇنيانىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ئەھۋالىدىن (ئەلۋەتتە، ئەدەبىيات يۇزلىنىشلىرىدىن) خەۋەردار بولۇشۇم مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا بۇ تىل ماڭا يەنە بىر قەدىرلىك تىل بولۇپ قالدى. مەن بۇ تىل - يېزىقنى ئۆگىنىشنىڭ نۇرغۇن پايدىسىنى كۆردۈم.

ئىككىنچى قەدەمدە تەرەپ - تەرەپتىن ئوقۇشلۇق تويلىدىم. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ ۋە باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ، چەت ئەلنىڭ — شەرقنىڭ، غەربنىڭ رومان، پوۋېست، ھېكايە، نەسىر، شېئىرلىرى، پسىخولوگىيە، روھىي ئانالىز، پەلسەپە، ئەدەبىيات نەزەرىيىسى، ئوبزورلىرى بولۇپ، بۇلار دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ ھەر خىل ئېقىملىرىنىڭ ۋەكىل يازغۇچىلىرىنىڭ ياكى دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ھەر خىل ئېقىملارنىڭ پەيدا بولۇشىغا تەسىر كۆرسەتكەن، شۇ ئېقىملارغا نەزەرىيىۋى يېتەكچىلىك رولىنى ئويناغان پەيلاسوپ، پسىخولوگ، روھىي ئانالىزچىلار، ئوبزورچىلارنىڭ يازمىلىرى ئىدى. مەن بۇلارنىڭ ئىچىدە نۇقتىلىق ھالدا، جۈڭگونىڭ 30 - ۋە 40 - يىللىرىدىكى مودېرنىزملىرى دەپ قارالغان لۇشۈن، ۋاڭ زېچىلاردىن تارتىپ، ھازىرقى زامان جۈڭگو ئەدەبىياتى سەھنىسىدە جەۋلان قىلىۋاتقان ۋاڭ مىڭ، جاڭ شەنلىياڭ، لى كاڭيۇي قاتارلىقلارنىڭ، فرانسىيە مەۋجۇدىيەتچىلىك ئېقىمىنىڭ ۋەكىلى — ئالبېردن كاموس، ژان پائول سارتىرى، ئەنگلىيە ئاڭ ئېقىمىنىڭ ۋەكىلى ۋېرگىنىيا ۋولف جامۇس، جويىس، ئامېرىكا ئاڭ ئېقىمىنىڭ ۋەكىلى ۋىليام فائولكنېر، ئاۋستىرىيە بىمەنەسچىلىرىنىڭ ۋەكىلى فرانس كافكا، فرانسىيە ئۇلترا (سۈر) رېئالىزمچىلىرىنىڭ ۋەكىلى ئاندېرى بېرىتون، پائول ئېلۇارد قاتارلىقلارنىڭ، لاتىن ئامېرىكا «پارتلاش ئەدەبىياتى» نىڭ ۋەكىللىرى پېتىرئوسلا، گارشىيا ماركىز قاتارلىقلاردىن تارتىپ

سوۋېت سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتىنىڭ بۈگۈنكى كۈندىكى ۋەكىللىرى — بۇنداريېۋە، زارگىن، راسپوتىن، چىڭغىز ئايتماتوۋ، موستاي كەرىم قاتارلىقلارنىڭ يازمىلىرىنى سۆيۈپ ئوقۇدۇم، نەتىجىدە، ئەدەبىيات توغرىسىدا، جۈملىدىن ۋە دۇنيانىڭ ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىدىكى يۆزلىنىشلەرنىڭ ئالاھىدىلىكى، تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشى، دەۋر ئارقا كۆرۈنۈشى، خۇسۇسىيەتلىرى توغرىسىدا مەلۇم (ئەلۋەتتە، ئەڭ ئەقەللىي، ئەڭ باشلانغۇچ) چۈشەنچىگە ئېرىشتىم ھەمدە ھازىرقى زامان جۇڭگو ۋە دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى ئالاھىدىلىكلەر بىلەن يېڭى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، جۈملىدىن، ئۆزۈمنىڭ ئىجادىيەتلىرى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى دەسلەپكى قەدەمدە ھېس قىلدىم. مەن شۇنى تونۇپ يەتتىمكى، ئەدەبىياتقا بولغان چۈشەنچىدىكى ساۋاتسىزلىق ۋە قاتمالليق، ئىجادىيەت خاھىشى ۋە ئەدەبىيات ئىدىيىسى جەھەتتىكى كونىلىق مېنىڭ ئىجادىيىتىمنىڭ كۆتكىنىمدەك رونىق تاپالماسلىقىنىڭ ئەڭ ئاساسىي نېگىزى ئىكەن. بۇ، ماھىيەتتە مېنىڭدىكى دۇنيا قاراش ۋە كىشىلىك تۇرمۇش قارىشىنىڭ كونىلىقى ئەدەبىيات بىلەن ئۇنىڭ ئوبيېكتى بولغان ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى چۈشىنىشتىكى بىلىمسىزلىك، بىر تەرەپلىمىلىك، تېيىزلىقىنىڭ ئىجادىيىتىمدىكى ئىنكاسى ئىكەن.

ھازىرغىچە ھېچكىم «ئەدەبىيات دېگەن نېمە؟» دېگەن سوئالغا ئېنىق ۋە تەلەتۆكۈس جاۋاب بېرەلىگىنى يوق. جاۋاب بەرگەنلەر بولسىمۇ بۇ جاۋابلار ھەربىر دەۋرەدە، ھەربىر جەمئىيەتتە، ھەربىر دۆلەتتە ھەر خىل بولىدى. ئەدەبىياتقا ھەممە دەۋر، ھەممە جەمئىيەت، ھەممە دۆلەتتە بىر خىل ئاقىدىغان ئامېرىكا دوللىرىدەك ئۆلچەملىك، يۇرۇشلۇك، ئۆزگەرمەس جاۋاب بېرىش، مېنىڭچە، مۇمكىن بولمىسا كېرەك. ئامېرىكا دوللىرىنىڭ قىممىتىمۇ بازار ئەھۋالىغا قاراپ گاھ ئۆرلەپ، گاھ چۈشۈپ تۇرىدىكەن. مۇشۇ مەنىدىن ئالغاندا، ئەدەبىيات ھەققىدىكى چۈشەنچە، ئەدەبىيات نەزەرىيىسى، تەتقىق قىلىش ئۇسۇلى ۋە ئەدەبىي ئىپادىلەش ئۇسۇلى قاتارلىقلار چەكسىز تەرەققىيات ۋە ئۆزگىرىش بوشلۇقىغا ئىگە. بۇلار ئۆزلۈكسىز ئۆزگىرىدۇ، تەرەققىي قىلىدۇ. ئۇنداق مۇكەممەللىكى مەڭگۈ نىسىپىدۇر. مەن رېئالىزمنى، رېئاللىقنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈش — تېپىك شارائىتتىكى تېپىك پېرسوناژنىڭ تېپىك ئىش - ھەرىكىتىنى چىنلىق بىلەن سۈرەتلەپ بېرىش مەنىسىدە، پېرسوناژلار خاراكتېرىنى يارىتىشنى سىنىپىي چەك چېگرىسى ئېنىق، گۈزەللىك بىلەن سەتلىك روشەن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان، ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنىڭ تامغىسى ئاپئاشكارا بىلىنىپ تۇرىدىغان دەپ چۈشەنگەن ھەمدە سىياسىي ئۇقۇمدىكى «ياخشى» ۋە «يامان» ئادەملەرنى يارىتىمەن دەپ ھەپىلەشكەنمەن، بۇ خىل ئەدەبىي خاھىش بىزدە رېئالىزمغا نىسبەتەن ئۆزۈندىن بۇيان تەرغىب قىلىنىپ كەلگەن خاتا قاراشلار نەتىجىسىدە مەيدانغا كەلگەن. بۇ «رېئالىزم» نى پەلسەپىدىكى ئىنكاس نەزەرىيىسى، شۇنداقلا سىياسىيدىكى «ئىنقىلابىيلىق» ۋە «ئىلغارلىق» ئۇقۇمى بىلەن ئوخشاش ئورۇنغا قويۇۋالغانلىقىمىزنىڭ، رېئالىزمنى ئەدەبىياتتىكى بىر خىل ئىپادىلەش ئۇسۇلى دەپ قارىمای، جەمئىيەت سىياسىنى ئەدەبىي شەكىلدە ئىجرا قىلىشنىڭ قورالى قىلىۋالغانلىقىمىزنىڭ، كۆپ قىرلىق، كۆپ تەرەپلىمىلىك ئىنسان خاراكتېرىنى

ئېتىراب قىلماي، ئادەملەرنى ئۆزىمىز خالىغانچە ياسىۋالىدىغان پۈرۈچ قورچاق دەپ چۈشەنگەنلىكىمىزنىڭ، ئادەم بىلەن ئادەم. ئادەم بىلەن جەمئىيەت، ئادەم بىلەن تەبىئەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇرەككەپ ۋە مەڭگۈلۈك مۇناسىۋەتنى، ئادەمنىڭ ھاياتى ۋە ئۇنىڭ روھىدىكى سېھرىي ھېكمەتنى ئېتىراب قىلماي، چۈشەنمەي، ئادەمنى تولىمۇ ساۋاتسىزلىق دەرىجىسىدە تۇرۇپ كۆزەتكەنلىكىمىزنىڭ، قىسقىسى، سەنئەت قانۇنىيىتىنى قارا قورساقلارچە بۇرمىلىغانلىقىمىزنىڭ كاساپىتى! بىز 3 - ئومۇمىيغىنىدىن كېيىنكى ئەدەبىياتىمىزنى خۇلاسىلىگەن چېغىمىزدا، ھەتتا بۈگۈنگە قەدەر بىزنىڭ ئەدەبىيات سورۇنىمىزدا، ئەدەبىيات بازىرىمىزدا تۇرۇكۇملەپ سۆرۈلۈپ يۈرگەن ئاشۇنداق قاتمال ئەدەبىيات خاھىشىغا يول قويۇپ، دەۋر تەرەققىياتىغا ماس كەلمەيدىغان بۇنداق قېلىپنى تاشلىۋېتىش كېرەكلىكىنى يۇرەكلىك ھالدا ئېتىراب قىلماي تۇرالايمىزمۇ؟! مېنىڭ بۇنداق دېگىنىم، ھەرگىزمۇ رېئالىزمدىن ئىبارەت ئىپادىلەش ئۇسۇلىنى قارىلىغىنىم ئەمەس، مېنىڭ شىكايەت قىلىۋاتقىنىم رېئالىزمنى بۇرمىلاپ چۈشەندۈرۈپ، ئەدەبىياتىمىزغا نومۇسلۇق ئاقىۋەت كەلتۈرۈۋاتقان چاكىنا ئەدەبىيات قارىشى ۋە ساختا كىشىلىك تۇرمۇش پەلسەپىسى!

4

رېئالىزم — ئەدەبىياتتىكى بىر خىل ئىپادىلەش ئۇسۇلى بولۇش سۈپىتى بىلەن يازغۇچى رېئاللىقنى بەدىئىي يوسۇندا ئىگىلەيدىغان بىر خىل ئىجادىيەت ۋاستىسى ۋە بىر خىل پرىنسىپ. دۇنيا ۋە جۇڭگونىڭ ئەدەبىيات دۇنياسىدا مەڭگۈ ئۆلمەس شەرەپ قازانغان مەشھۇر ئەدەبىيات پېشىۋالىرى مەھمۇد قەشقەرى، يۈسۈپ خاس ھاجىپ، ناۋائى، جامى، ئۆمەر ھەييام، بالزاك، تولستوي، مۇپاسسان، گىيوگو، چېخوۋ، گوركىي، شولوخوۋ، ئايبېك، مۇختار ئەۋزوۋ، لۇشۈن، باجىن، لاۋشى... لار رېئالىزمچە ئىجادىيەت ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ئەدەبىياتنىڭ دۇردانىلىرىنى ياراتقان. بۈگۈنكى كۈندىمۇ رېئالىزم ئۆزىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى جارى قىلدۇرماقتا، كىشىلىگۈسىدىمۇ ئۇ بىر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلى سۈپىتىدە ساقلىنىپ قالىدۇ. لېكىن رېئالىزم ھېچقاچان بىز چۈشەنگەن مەنىدىكى ۋە شۇ كۈنلەردە بىزنىڭ ئەدەبىياتىمىزدا بولۇۋاتقىنىدەك ئۇنچە نامرات، ئۇنچە بىچارە، ئۇنچە قاتمال، ئۇنچە ئۆلۈك نەرسە ئەمەس، ئۇ، ھەرگىزمۇ ئۇنداق بىر - بىرىدىن پەرقى يوق، ئۇقۇملىشىپ كەتكەن «ئادەم» نى ئەمەس، ئەكسىچە، ھاياتقا تۇرلۈك مۇرەككەپ مۇناسىۋەت شەكىلىدە باغلانغان، سىرلىق روھىي دۇنياغا، مۇرەككەپ خاراكتېرگە ئىگە، مەنۇت ئىچىدە نەچچە ئۆلۈپ، مەنۇت ئىچىدە (ئەلۋەتتە، روھىي ھالەت كاتېگورىيىسىدە) نەچچە تېرىلىدىغان، فىزىكىلىق مەنىدىكى ۋاقىت بىلەن بوشلۇقنىڭ چىشلەشكەن گىرۋىكىدىكى ئادەمنىڭ، ھايات بىلەن ئۆلۈمنىڭ كېسىشكەن نۇقتىسىدىكى ئادەمنىڭ، ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنىڭ گىرەلەشكەن پەللىسىدىكى ئادەمنىڭ، تارىخ بىلەن كېلەچەكنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئادەمنىڭ، باتۇرلۇق بىلەن قورقۇنچاقلىق، گۈزەللىك بىلەن قاباھەتلىكنىڭ ئۇچرىشىش مەنزىلىدىكى ئادەمنىڭ تىرە-

كىشىش ۋە تىترەكلەرنىڭ سۈرەتلەشنى مەقسەت قىلىدۇ، ھەقىقىي مەنىدىكى قېنى بار، گۈشى بار ئادەمنىڭ روھىي ئالىمىنى ئىپادىلەش ئوبيېكتى قىلىدۇ. شۇنداقكەن، رېئالىزم ھەرگىزمۇ پېرسونا‌ژنىڭ مەدەنىيەت پسىخىكىسىنى ئوبېراتسىيە قىلىشنى، ئىنسانىنىڭ ئەڭ تىرەن روھىي قاتلىمىدىكى ھېسسىياتنى قېزىشنى، پېرسونا‌ژنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىنىڭ ھەرىكەت ۋە شىددىتىنى، پارتلاش ھالىتىنى ئېچىشنى چەتكە قاقمايدۇ، ئەكسىچە، بۇ ئېلېمېنتلار رېئالىزمنى تېخىمۇ چوڭقۇر، تېخىمۇ باي، تېخىمۇ كەڭرى مەزمۇنغا ئىگە قىلىدۇ، بۇنداق ئامىللار رېئالىزمغا ئاكتىپ ۋە تولىمۇ ئىجابىي تەسىر كۆرسىتىدۇ. رېئالىزمنىڭ تارىخى ئەنە شۇنداق ئۆزگىرىش، تولۇقلاش، قوبۇل قىلىش، يېڭىلىنىش، تەرەققىي قىلىش تارىخىدۇر. بۇنداق تەرەققىي قىلىش ۋە ئۆزگىرىشنى ھەرقايسى دەۋردىكى يازغۇچىلارنىڭ ئادەمنىڭ ماھىيىتىگە بولغان چۈشەنچىسىدىكى ئۆزگىرىشنىڭ چوڭقۇرلاپ بېرىشى كەلتۈرۈپ چىقارغان، يەنى ئاڭدىكى، كۆز قاراشتىكى ئۆزگىرىش رېئالىزمنىڭ شەكىلدىكى (بايان، تىل، قۇرۇلمىدىكى) ئۆزگىرىشنى مەيدانغا كەلتۈرگەن.

ھەممىگە مەلۇمكى، چىڭغىز ئايتماتوۋ پۈتۈن دۇنيادا ئومۇميۈزلۈك ياخشى باھاغا ئېرىشكەن شۆھرەتلىك يازغۇچى. ب د ت ماۋارىپ، ئىلىم-پەن، ئىدەئىيات كومىتېتىنىڭ ستاتىستىكا قىلىشچە، ئۇنىڭ يازمىلىرى 90 نەچچە دۆلەتتە سېتىلىدىكەن، ئومۇمىي تىراژى 8 مىليون پارچىدىن ئارتۇق ئىكەن. ئۇنىڭ «ئەسىرنى قېرىتقان بىر كۈن» (كېيىن «شۇئېرغانلىق ۋوگزال» دەپ ئۆزگەرتىلدى) ناملىق رومانى فرانسىيىدە ئارقا-ئارقىدىن 4 قېتىم نەشىر قىلىنغان. ئايتماتوۋنىڭ بۇنچىلىك ئۇتۇقلارغا ئېرىشىشى ھەرگىزمۇ تاسادىپىي ئەمەس. 10 نەچچە يىلدىن بېرى ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدا نۇرغۇن ئوبزورچىلارنىڭ تەنقىدى ۋە ئەيىبلىشىگە ئۇچرىغان. 70-يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «ئەدەبىيات گېزىتى» دە ئىككى قېتىم ئاشكارا بەس-مۇنازىرە قانات يايدۇرۇلغان. مۇنازىرىنىڭ مەركىزىي مەزمۇنى «ئايتماتوۋ سوتسىيالىستىك رېئالىزم پرىنسىپلىرى» دىن چەتنەپ كەتتى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە «چىنلىق ئەكس ئەتتۈرۈلمىگەن» دېگەنلەردىن ئىبارەت. لېكىن ئايتماتوۋ بۇنداق ئەيىبلەشلەرگە تىز پۈكمىگەن، ھەتتا ئۆزى مەيدانغا چۈشۈپ يۈزمۇ يۈز مۇنازىرىلەشكەن ھەمدە ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت ئۇسلۇبىنى قىلچە ئۆزگەرتمەي، تېخىمۇ بېيىتىپ، راۋاجلاندۇرۇپ، يېڭىدىن-يېڭى ئۇتۇقلارغا ئېرىشكەن. ئاخىرىدا ئوبزورچىلارنىڭ ئومۇميۈزلۈك ئېتىراپ قىلىشىنى قولغا كەلتۈرگەن. داڭلىق ئوبزورچى ئا.بوكالېۋ ئۇنىڭ تەرجىمىسىدا: «بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، «ئەسىرنى قېرىتقان بىر كۈن» رومانىنىڭ پەلسەپىۋى ئىزدىنىش ھەمدە ئېستېتىكا، ئىلمىي ساھەسى بويىچە قازانغان ئۇتۇقلىرىدىن ھېچكىمۇ شۇبھىلەنمەيدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا بۇ ئەسەر سوۋېت ئەدەبىياتىنىڭ ئۆزۈندىن بۇيانقى تۇرغۇنلۇقىنى ۋە قائىدە-يوسۇنلارنى بۇزۇپ تاشلىدى» دەپ يازدى. ئامېرىكا ئالىمى ئىنوسى موزېر: «ئايتماتوۋ سوتسىيالىستىك رېئالىزم ئېستېتىكىسىنىڭ ئىسلاھاتچىسى» دەپ يازدى («بۇگۈنكى دۇنيا ئەدەبىياتى» 1982-يىلى، 3-سان) ۋەھاكازا. بۇنداق مىسالدىن ئونلاپ كۆرسىتىش مۇمكىن.

هالبۇكى، ئايتماتوۋنىڭ ئىجادىيىتىدىكى تۈپ ئالاھىدىلىك كۆپ تېمىلىق، كۆپ قاتلاملىق، ستېرېئوتىپ ئوبرازلار تەسۋىرى، ئەپسانە، رىۋايەت، ئاجايىپ-غارايىپ تۇقۇملاردىن كەڭرى پايدىلىنىشتىن ئىبارەت. ئۇ رېئالىزىمچە ئىجادىيەتتە ئىشلەتكىلى بولىدىغان ھەر قانداق ئۇسۇلنى، قوللىنىشقا بولىدىغان ھەر قانداق بەدىئىي شەكىلنى قوراللىنىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئۇ «كۆندىلىك تۇرمۇشتىكى رېئالىزم» غا، «مەدھىيە ۋازلىق» قا قارشى تۇرىدۇ. «مەدھىيەۋازلىق، كۆندىلىك تۇرمۇش رېئالىزمى ئادەمنى تار ئىغلىغا سولاپ قويغانلىق»، «خەۋەر رېئالىزمى» دەپ قارايدۇ. ئۇ «فانتازىيە تۇرمۇشتىن كېلىدۇ، ئۇ تۇرمۇشنى يېڭى نۇقتىدىن كۆزىتىش، تەسەۋۋۇر قىلىش ئىمكانىيىتىنى بېرىدۇ»، «بىزنىڭ ئەپسانىلەرنى قوللىنىشىمىز بۇ دۇنيانىڭ سىياسىي، ئىقتىساد، ئىدېئولوگىيە، ئىرق ۋە مىللەت مەسىلىلىرىدىكى ھەر خىل تۇقۇنۇشلار تۇپەيلى چەك-چېكىدىن بۆسۇلۇپ كېتىۋاتقان بىر ئەپسانىۋى دۇنيا بولغانلىقىدىندۇر» دەيدۇ («چەت ئەل ئەدەبىياتىدىن مەلۇمات» 1980 - يىلى، 3 - سان). ئايتماتوۋ يەنە «تولستوي، گوركى، چېخوۋ، دوستويېۋسكى... لارغا تۇتقان پوزىتسىيەم قۇياشقا تۇتقان پوزىتسىيەمگە ئوخشايدۇ»، «توماس، شېكسپىر، دوستويېۋسكى مېنىڭ قۇياشىم» دەيدۇ (يۇقىرىقى ژۇرنال).

ئويلاپ باقايلىكى، تولستوي، چېخوۋ، گوركىلار رېئالىزمچى بولسا، شېكسپىر رومانتىزمچى، توماس، دوستويېۋسكىلار مودېرنىزمچىغۇ؟ ئۇزىنى «كەسكىن رېئالىزمچى» دەپ ئاتىغان چىڭغىز ئايتماتوۋ نېمە ئۈچۈن ئاشۇ مودېرنىزمچىلارنى ئۆزىنىڭ قۇياشى دەپ ئاتايدۇ ۋە ئىجادىيەتلىرىدە شېكسپىر، توماس، ھېمىڭۋاي، فوكنېرلارنىڭ تەجرىبىسىنى قوللىنىدۇ؟ بۇ خىل «رېئالىزم» نېمە ئۈچۈن ئايتماتوۋنىڭلا ئەمەس، بەلكى ۋ. ئاستافىيېۋ، ۋ. راسپوتىن، ۋ. شوكشىن، م. سىگىرباخ ۋە رەسول ھەمزەتوۋلارنىڭمۇ ئىجادىيەت ئۇسۇلى بولۇپ قالدى؟ مېنىڭ بىلىشىمچە، 30 - يىللاردىلا سوۋېت يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ نىزامنامىسىدە مودېرنىزم ئۇسۇلى چەكلىنىپ، سوتسىيالىستىك رېئالىزم قارارلاشتۇرۇلغان. سوۋېت دۆلىتىنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالى يازغۇچىلىرى يېڭى رېئالىزمچە ياكى غەيرى سوتسىيالىستىك رېئالىزمچە ئەسەر يازىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى «مەدھىيەۋازلىق ۋە تۇرمۇش رېئالىزمى» دەل سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كۆچۈرۈپ كېلىنگەن ئەمەسمۇ؟ ئۇلار نېمە ئۈچۈن ئۇ رېئالىزمنى ئۆزگەرتمەيتتى؟ ئۇلارنىڭ رېئالىزمى ھەتتا «سۇبېيېكتىپ رومانتىزم» دەرىجىسىگە بېرىپ يەتتى؟ پەقەت دەرۋىنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە جەمئىيەت تەرەققىياتى كەلتۈرۈپ چىققان يېڭىلىقلارلا بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىشى مۇمكىن.

دېمەك، رېئالىزم — ئەدەبىياتتا بىر خىل ئىپادىلەش ئۇسۇلىكى، ھەرگىزمۇ بىر-دىنبىر ۋە مەڭگۈ ھۆكۈمران ئۇرۇندا تۇرىدىغان ئۆزگەرمەس ئىجادىيەت ئۇسۇلى ئەمەس، شۇنداقلا دۇنيادا مەڭگۈ ھۆكۈمران ئورۇندا تۇرۇپ ئىجادىيەتكە ئەبەدىي بىر قېلىپتا يېتەكچىلىك قىلىدىغان بىر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلىنىڭ بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس! ياكى بىرىنى بىرى يارىتىدۇ، بىرى بىرىنى تولۇقلايدۇ. ياكى بىرى يەنە بىرىگە

ئورۇن بېرىدۇ، ياكى دەۋرسىمان ئايلىنىدۇ. پەقەت مۇشۇلا دېئالېكتىكىغا ئۇيغۇن يەكۈن. ئۇنداق ئىكەن، بىزنىڭ يېڭى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى رېئالىزمنىڭ تەرەققىياتى، ئۆزگىرىشى، بېيىشى توغرىسىدا ئىزدەنمىسە، قاتمال، ئۆلۈك ئىجادىيەت ئۇسۇلىدىن ۋاز كەچمىسە، زامانىۋىلىشىش مەقسىتىگە قانداق يېتەلەيدۇ؟

5

دۇنيادا ھېچقانداق بىرەر ئىجادىيەت ئۇسۇلى مۇئەييەن بىر تۈرمۇش ئۇسۇلىنى ياكى تۈرمۇش ئىستىلىنى تەرغىب قىلمايدۇ. بۇنداق بولمىغاندا، ئۇ ئىجادىيەت ئۇسۇلى بولماي، ئېيتىپ بەرگىلى بولمايدىغان ئاللىقانداق بىر نەرسىگە (ياكى سىياسىيىنىڭ ئۆزىگە) ئايلىنىپ قالىدۇ. شەھۋانىلىق — بىر خىل چىرىك بۇرژۇئا تۈرمۇش ئىستىلى، ھالبۇكى، بىرەر ئىجادىيەت ئۇسۇلىغا بىر خىل تۈرمۇش ئىستىلىنىڭ تامغىسى بېسىلمىغان. بۇ — پەقەت يازغۇچىنىڭ ئىدىيىسى، خاھىشى كاتېگورىيىسىگە مەنسۇپ نەرسە، يازغۇچى ئۆزىنىڭ خاھىشىنى ياكى تۈرمۇش قارىشىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، ئۆزى خالىغان ھەر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇللىرىدىن پايدىلىنىشى مۇمكىن، بۇنىڭ بىلەن بىر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلى بىر خىل تۈرمۇش قارىشىنى ئىپادىلەيدىغان ئۇسۇلغا ئايلىنىپ قالمايدۇ. غەرب بۇرژۇئازىيىسىنىڭ دۇنيا قارىشىغا ۋەكىللىك قىلىدىغان چۈشكۈن يازغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ چىرىك دۇنيا قارىشىنى ھەر خىل ئۇسۇلدا — رېئالىزمدىمۇ ۋە باشقا ئىجادىيەت ئۇسۇلىدىمۇ يېزىشى مۇمكىن. ھازىر بەزى غەرب يازغۇچىلىرى ۋە قىسمەن جۇڭگو يازغۇچىلىرى يېزىۋاتقان قىپيالىڭاچ جىنسىي تەسۋىرلەر ھەرگىزمۇ بىر خىلا ئىجادىيەت ئۇسۇلىدا يېزىلغان ئەمەس. مەسىلەن، ياش - ئۆسمۈرلەرنى زەھەرلەشتە ئىنتايىن ۋەھشىيانە رول ئويناغان «قىز قەلبى» نامىلىق ئەسەرنى بىر جۇڭگولۇق رېئالىزمچە ئىپادىلەش شەكلى بىلەن يېزىپ چىققان. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىش مۇمكىنكى، نېمىنى يېزىش يازغۇچىنىڭ ئىشى، قانداق يېزىش ھەم يازغۇچىنىڭ ئىشى. ھەرگىز بىر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلىنىڭ مەجبۇرىيىتى، ۋەزىپىسى ياكى خاراكتېرى ئەمەس.

بىز ئۆزىمىزنىڭ رېئالىزمىمىزنى بېيىتىمىز، راۋاجلاندۇرىمىز دەۋاتقان بىر شارائىتتا، مودېرنىزم ھەققىدە تارقالغان ئۆسەك گەپلەر مودېرنىزمنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىغان بەزى كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇپ، ئۇلاردا مودېرنىزم توغرىسىدا خاتا چۈشەنچە پەيدا قىلىدۇ. شۇڭا مودېرنىزم ھەققىدىكى خاتا ئىزاھلارغا ۋاقتىدا، توغرا، ئېنىق تۈزىتىش بېرىش زۆرۈر.

مودېرنىزم XX ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، ئۇ غەربنىڭ ئەدەبىيات تارىخىدا ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ گۈللىنىش دەۋرى، كلاسسىكىزم، ئويغىنىش ھەرىكىتى، رومانتىزم ۋە تەنقىدىي رېئالىزمدىن كېيىنكى 6 - قېتىملىق ئەدەبىيات دولقۇنىدۇر. مودېرنىزمچىلارنىڭ ئەڭ بۈرۈنقى پېشىۋالىرى

ئامېرىكىلىق ئەدىبكار ئالىلونېو مۇنداق دېگەن: «ئەدەبىيات رېئال-لىقنىڭ ئىنكاسى بولماي، ئەكسىچە نوقۇل سۆبيېكتىپ تەپەككۇر جەريانىدۇر. شېئىر-نىڭ مەقسىتى روھنى يۇكسەكلەشتۈرۈش». فرانسىيەلىك چارلىز بائودلائىر مۇنداق دېگەن: «ئالەم (كائىنات) گويا سىمۇوللاشقان ئورماندۇر. ئادەم قەلبى ئالەم بىلەن سەزگىلى بولمايدىغان بىر خىل يوشۇرۇن ۋاستە ئارقىلىق باغلانغان، شائىرنىڭ ۋەزىپىسى ئەنە شۇ «ئوبرازلىق يېزىق لۇغىتى» نى ئوقۇپ چۈشىنىپ، ئالەم بىلەن قەلبنىڭ يوشۇرۇن باغلىنىشىنى ئىنسانىيەتكە ئېچىپ بېرىشتۇر. شۇڭا شېئىر تەبىئەتكە تەقلىد قىلىش بىلەنلا قانائەتلەنمەسلىكى، مۇھىت، مەنزىرە تەسۋىرى ئارقىلىق ئىنسانىڭ ئىچكى دۇنياسىغا كىرەلىشى، شەخسىيەتنىڭ تۇيغۇسىنى (ماددا بىلەن ئادەم قەلبىنىڭ بىر-بىرىگە ئۆتۈشچانلىقىنى) «تەرجىمە» قىلىپ بېرىش كېرەك»، «كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمىدىغانلىقى ئالەم پەقەت ئوبراز بىلەن بەلگىنىڭ ئامبىرى، خالاس. ئەنە شۇ ئوبراز ۋە بەلگە شائىرنىڭ تۇيغۇسى بىلەن ئوخشاش ئورۇن ۋە قىممەتكە ئىگە، ئوبراز ۋە بەلگە تۇيغۇ (تەسەۋۋۇر) كۈچى ئارقىلىق ھەزىم قىلىنىشى ۋە ئۆزگەرتىلىشى لازىم.» مودېرنىزمچىلار، يازغۇچى ئۆز ۋۇجۇددىكى مەۋجۇت سېھرىي سېزىمنى قېزىشى، ئانالىز قىلىشى لازىم. چۈنكى سېھرىي سېزىمنى تېپىۋېلىش ئىنسانلىقنى ئىلىنى تېپىۋېلىش دېگەنلىكتۇر. دۇنيانىڭ ئوبرازى ئۆزىمزنىڭ ۋۇجۇددا ساقلىنىدۇ. سۈبيېكتىپ سېھرىي سېزىم ــ شەيئىنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇر قاتلامغا يوشۇرۇنغان ئوبرازى، شەيئىلەرنىڭ مۇتلەق، نوقۇل ھەقىقىتىدۇر، پەقەت ئۆزىمزنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى، بولۇپمۇ ئەڭ خۇپىيانە، سىرلىق تۇيغۇ ھەم يوشۇرۇن ئاڭنى چوڭقۇر قازغاندىلا، ئاندىن ئەدەبىي ئەسەر يارىتىلىدۇ. قانچىلىك چوڭقۇر ۋە قانچىلىك ئىنچىكە قېزىلسا، ئەسەرنىڭ بەدىئىي قىممىتى شۇنچە زور بولىدۇ... دەپ قارايدۇ. ئەلۋەتتە، مودېرنىزم كاپىتالىستىك ئىگىلىك ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلغان، جاھانگىر كۈچلەرنىڭ كۈچەيمىشى نەتىجىسىدە ئىنسانىيەت جەمئىيىتى يوقىلىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەن، ئىقتىسادىي زۇلۇم دەستىدىن كىشىلەرنىڭ شەخسىيىتى دەپسەندە قىلىنغان، ئۇلاردا ئېتىقاد، ئىشەنچ تۇيغۇسى يىمىرىلگەن بىر تارىخىي شارائىتتا مەيدانغا كەلگىنى ھەممە نوقۇل بۈرژۇئا دۇنيا قارىشى بىلەن كىشىلىك جەمئىيەتنى كۆزىتىدىغان، دۇنيانى چۈشەندۈرىدىغان بۈرژۇئا پەلسەپىسىنى يېتەكچى قىلغىنى سەۋەبلىك مودېرنىزمچىلارنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرى چەكسىز ئۈمىدسىزلىك، چۈشكۈنلۈك ئىچىدە يېزىلغان، ئىنسانىنىڭ تەبىئىتى، ئىنسانلار مۇناسىۋىتى، ئىنسانىنىڭ جەمئىيەت، تەبىئەت ۋە ئۆزى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى بۈرمىلانغان، ھەتتا «دۇنيا بىمەنىلىكتىن باشقا نەرسە ئەمەس، ئادەملەرنىڭ تۇغۇلۇشىمۇ بىر بىمەنىلىك» دەيدىغان چۈشكۈنلەشكەن كىشىلىك تۇرمۇش قارىشىنىڭ ئىسكەنجىسىگە چۈشۈپ قالغان. بۇ مودېرنىزمنىڭ پاسسىپ تەرەپى. بىز ئەلۋەتتە، ماركسىزملىق دۇنيا قاراش ۋە كىشىلىك تۇرمۇش قارىشى ئارقىلىق بۇ خىل سەپسەتىلەرنى رەت قىلىمىز. لېكىن ئۇ ئىنسانىيەت مەدەنىيەت خەزىنىسىنىڭ بىر بۆلىكى ھەمدە ئەدەبىي ئىجادىيەتتە ئۆزگىچىلىككە ئىگە بىر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلى بولۇش سۈ-

پىتى بىلەن يەنە ئۇرغۇن ئارتۇقچىلىق ۋە ئەۋزەللىكلەرگە ئىگە. بىز گەرچە مودېرنىزمچە پەلسەپە ۋە دۇنيا قاراشنى، تۇرمۇشنى كۆزىتىش ئۇسۇلىنى ئىنكار قىلساقمۇ، ئۇنىڭ ئىپادىلەش ئۇسۇلى جەھەتتىكى ئۇرغۇن ئارتۇقچىلىقلىرىنى قوبۇل قىلىشىمىز كېرەك. بۇ — بىزنىڭ رېئالىزمنى بېيىتىش، راۋاجلاندۇرۇش، ئۇنىڭ ئۆزگىرىش، مۇكەممەللىشىش قەدىمىنى تېزلىتىشىمىزدە، شۇبھىسىز پايدىلىق. شۇڭا بۇ جەھەتتە دادىل ئىزدىنىۋاتقان يازغۇچى ۋە شائىرلارنىڭ ئىزدىنىش روھىغا، ئۇلارنىڭ يېڭى شەكىل-دېكى ئەسەرلىرىگە، ئۇلارنىڭ ئىزدىنىش ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىشىمىز، قوللىشىمىز، ئۇلارغا مەتبۇئات ۋە نەشرىيات شارائىتى يارىتىپ بېرىشىمىز لازىمكى، كۆزىمىزنى يۇمۇۋېلىپ، قارىغۇلارچە ھۇجۇم قىلماسلىقىمىز كېرەك. ئەدەبىيات ئىنسانغا ئوخشاش كۆپ تەللىق نەرسە، بىر خىل تەلدىلا سۆزلەشكە بولمايدۇ، دېيىشكە ھېچكىمنىڭ ھەققى بولمىسا كېرەك. پەقەت پارتىيىمىزنىڭ «ئېچىلىش»، «سايراش» فاكتورىنى بويىچە ئىش قىلغاندىلا، ئوخشاش بولمىغان ئۇسۇل ۋە شەكىللەرنىڭ «تىنچ لىقتا بىللە تۇرۇش» دىغا يول قويغاندىلا، ئەدەبىياتىمىزدا ئۇزۇنغا قالماي جانلىق، جۇشقۇن ۋەزىيەت يارىلىپ، گۈللەپ ياشناش مەنزىرىسى بارلىققا كېلىدۇ. خەنزۇ ۋە سوۋېت ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى بۇنى تولۇق ئىسپاتلىدى.

ھازىر خېلى نۇرغۇن كىشىلەر «ئەدەبىيات دېگەن نېمە؟» دېگەن سوئال ئۈستىدە قايتا ئويلانماقتا. بۇ ئاقىللىقتۇر. بۇ — نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ قېتىپ قالغان چۈنەنچە ۋە ئۇقۇمنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇشقا باشلىغانلىقىنىڭ ئالامىتى. ئەدەبىياتىمىز، بولۇپمۇ شېئىرىيىتىمىزدە، يىراق-يىراقلارغا كۆز تىكىپ، تىزگىن سىيرىدىپ، چاپچىپ تۇرغان توسۇن ئاتتەك جۇشقۇن بىر تۇركۈم ياش شائىرلارنىمۇ مەيدانغا كەلدى. ئۇلارنىڭ شېئىرىيىتىمىزنىڭ گۈزەل ئەتىسىدىن بەلگە بېرىۋاتقان ئىزدىنىش خاراكتېرىدىكى جەلىبكار شېئىرلىرى كىتابخانىلاردا ۋە ئەدەبىيات ساھەسى ئىچىدە كۆچلۈك تەسىر قوزغىدى. ئۇلارنىڭ دادىل ئىزدىنىش روھىغا بارىكاللا! لېكىن بەزى ياشلار، غەلىتە بواسلا، گۈزەل بولىدۇ، يېڭى بولىدۇ، دەپ قاراۋاتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېچقانداق بىلىم، ھېسسىيات ۋە تەپەككۇردىن ئىزنا ئالمىغان سۆز تىزمىلىرىنى «يېڭىچە شېئىر» دەپ بازارغا تاشلاۋاتىدۇ. مېنىڭچە، بۇ خىل پوزىتسىيە تولىمۇ نادانلىق، بىلىمسىزلىك، ھورۇنلۇق. ئەدەبىيات ھەر قانچە يېڭىچە شەكىلدە بولسۇن، ئىنسان ئېڭىدىن تاشقىرى نەرسە ئەمەس ھەمدە خالىغانچە مايمۇن ئويۇنى قىلىدىغان سورۇن ئەمەس، ئەدەبىيات سورۇنىغا قەدەم تاشلىغان ھەربىر ئادەم ئۇنىڭ مۇقەددەسلىكى، ئىلمىيلىكىگە ھۆرمەت قىلىشى لازىم.

6

يەن - تېخنىكا تەرەققىياتىنىڭ پارتلاش خاراكتېرىنى ئىلىشى، مائارىپىنىڭ كەڭ تۈردە ئومۇملىشىشى، ئىنفورماتسىيە قورۇلمىسىنىڭ مىسلىسز كۆلەمدە كېڭىيىشى، تاما-

ۋار، رىقابەتنىڭ ۋە ئۇ پەيدا قىلغان ئەكس تەسىرنىڭ ھەربىر ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسىنى زىلزىلىگە سېلىشى نەتىجىسىدە ئادەملەرنىڭ ئەنئەنىۋى قىممەت قارىشىدا، ئەنئەنىۋى تارىخ قارىشىدا، ئەنئەنىۋى ئېستېتىكا قارىشىدا، ئەنئەنىۋى ئەخلاق قارىشىدا تۆپ ئۆزگىرىش مەيدانغا كەلمەكتە. دۆلەت بىلەن دۆلەتنىڭ، رايون بىلەن رايونىڭ، مىللەت بىلەن مىللەتنىڭ، ئادەم بىلەن ئادەمنىڭ ئالاقە ئارىلىقى شىددەت بىلەن قىسقارماقتا. ئادەملەر ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقى، ئۆزىنىڭ ياشاش بوشلۇقى توغرىسىدا يېڭىدىن - يېڭى چۈشەنچىلەرنى ئويلاپ تېپىشقا مەجبۇر بولماقتا. بۇ چۈشەنچىلەر پەلسەپە، پسىخولوگىيە، روھىي ئانالىز، سىياسىي، ئىقتىساد قاتارلىق ساھەلەردە نەزەرىيىلىشىپ، جەمئىيەتنىڭ ئومۇمىي ئېجتىمائىي ئېڭىغا، ئېجتىمائىي پسىخىكىسىغا تەسىر كۆرسىتىۋاتىدۇ. ئەنە شۇ ئېجتىمائىيەتنى تەشكىل قىلىۋاتقان ھەربىر شەخس، بىر تەرەپتىن، مادداي ئادەم سۈپىتىدە جەمئىيەتكە چەمبەرچەس باغلانسا؛ يەنە بىر تەرەپتىن، مەنىۋى ئادەم سۈپىتىدە ئۆزىنىڭ تەبىئىتىگە، ئۆزىنىڭ ئىقتىدارىغا، كۈچ - قۇدرىتىگە، روھىي خەزىنىسىگە ئىلگىرىكى ھەر قانداق ۋاقىتتىكىدىن مەھكەمرەك باغلىنىۋاتىدۇ. شۇ ئارقىلىق ئۆزىنى تونۇقلاپ، ئۆزى باغلانغان جەمئىيەتتە قىممەت يارىتىپ، ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈۋاتىدۇ. دېمەك، بۈگۈنكى ئەسىردىكى ئادەم ئۆزىنىڭ روھىي دۇنياسىغا، ئۆزىنىڭ ئەسلى تەبىئىتىگە ئەڭ يېقىن ئادەمدۇر. بۇ يېقىنلىق ھەرگىزمۇ مۇتلەق، تېپتېنچ، ئۆزگەرمەس ھالەتتىكى قېتىپ قالغان يېقىنلىق بولماستىن، ئۆزىدە ئەسلى بار بولغان كونا ئېجتىمائىي پسىخىكا بىلەن جەمئىيەتتە ۋە ئۆزىدە پەيدا بولۇۋاتقان يېڭى ئېجتىمائىي پسىخىكىنىڭ قىسمى، تاسقىشى بىلەن داۋالغۇۋاتقان، قىينىلىۋاتقان، ئازابلىنىۋاتقان ئۆزگىرىشچان يېقىنلىقتۇر.

ئېجتىمائىي پسىخىكا ئېجتىمائىي ئاڭغا ئوخشايدۇ. ئوخشاش بىر دەۋردە ۋە ئوخشاش بىر مەزگىل ئىچىدە كونا ئېجتىمائىي پسىخىكا بىلەن يېڭى ئېجتىمائىي پسىخىكا، ئوخشاشلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. يېڭى ئېجتىمائىي پسىخىكا ئەنئەنىۋى پسىخىكىدىن ئايرىلىپ چىقىۋاتقان بولغاچقا، ئۇ ئاشۇ ئەنئەنىۋى پسىخىكىنىڭ چاڭگىللىدىن دەرھال قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدۇ. شۇڭا يېڭى تۈزۈلمە بىلەن كونا تۈزۈلمىنىڭ ئورۇن ئالمىشىشىغا ئىشتىراك قىلىۋاتقان ھەربىر ئادەم يېڭىچە قاراشنىڭ، يېڭى ئېجتىمائىي پسىخىكا بىلەن كونا ئېجتىمائىي پسىخىكىنىڭ زىددىيىتى ۋە كۆرىشىدىن مۇستەسنا بولالمايدۇ. مانا بۇ — ھازىرقى زامان ئادەملىرىنىڭ كۆپ قىرلىق، مۇرەككەپ، زىددىيەتلىك، دولقۇنسىمان خاراكتېرىنى يارىتىۋاتقان تۈپ ئامىل. يېقىنقى يىللاردىن بېرى ئەدەبىيات ساھەسىدە سادىر بولۇۋاتقان ھادىسىلەر مانا مۇشۇنداق مۇرەككەپ دەۋر ۋە ئادەم ئۇقۇمىنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان. بۈگۈنكى زامان ئەدەبىياتى ئەنە شۇنداق مۇرەككەپ ئادەمنى تەتقىق قىلىۋاتقىنى ھەمدە ئەنە شۇنداق مۇرەككەپ ئادەمگە يۈزلەنگىنى سەۋەبلىك ئۆزىنىڭ نەزەرىيىسىدىن تارتىپ تەتقىقات ئۇسۇلىغىچە، ئىپادىلەش ئۇسۇلىدىن تارتىپ ئېجادىيەت خاھىشى ۋە ئەدەبىيات ئىدىيىسىگىچە چوڭقۇر ۋە مۇرەككەپ ئۆزگىرىش جەريانىنى باشتىن كەچۈرۈشكە مەجبۇر بولدى. بۈگۈنكى كۈندە

مانا مۇشۇنداق تارىخىي ئۆزگىرىشكە ئاكتىپ ماسلاشقان ئەدەبىيات ئۆزىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى قۇدرەت بىلەن جارى قىلدۇرۇۋاتىدۇ. بۇ خىل ئۆزگىرىشكە ۋاقتىدا ماسلىشالمىغان ئەدەبىيات بىر ئىزدا توختاپ قېلىۋاتىدۇ. ئۇيغۇر يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ بىرىنچى چىقىش يولى — ئېچىۋېتىش، قوبۇل قىلىش، زامانىۋىلىشىشتۇر. شۇنداق قىلغاندىلا، ئەدەبىياتىمىز زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ، زامانىۋىلاشقان تۇرمۇشنىڭ ئۇچقانىدەك قەدىمى بىلەن ماس قەدەمدە گۈللىنىپ بارىدۇ.

بۇ يەردە تولىمۇ مۇھىم ۋە ھەرگىزمۇ سەل قاراشقا بولمايدىغان بىر مەسىلە، يەنى تاللاش مەسىلىسى ۋە ئۇنىڭغا ماھىر بولۇش مەسىلىسى بار. چەت ئەلنىڭ ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ ھەممىلا نەرسىسى ياخشى بولۇشى ناتايىن، ئۆزىمىزنىڭ ھەممىلا نەرسىسى ناچار،كېرەكسىز بولۇشى ناتايىن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىمىزنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىگە ھېسسىيات بىلەن ئەمەس، بەلكى ئەقىل ھەم ئىلىم بىلەن مۇئامىلە قىلىشىمىز زۆرۈر.

زامانىۋىلاشتۇرۇش دېگەنلىك، مېنىڭچە، ھەرگىزمۇ مەۋجۇت شەيئىنى باشقا بىر خىل شەيئىگە ئايلاندۇرۇۋېتىش دېگەنلىك ئەمەس. ئۇنى ئەسلىدىكى ھالىتىدىن تېخىمۇ يۇكسەكلىككە كۆتۈرۈپ، زامان، دەۋر تەلىپىگە ئۇيغۇنلاشتۇرۇش، تېخىمۇ ئىلمىيرەك، تېخىمۇ ياخشىراق قىلىپ قۇرۇپ چىقىش دېگەنلىكتۇر.

ئېچىۋېتىش ھەر تەرەپكە قارىتىلغان. چەت ئەلنىڭ، باشقا مىللەتلەرنىڭ ئىلغار، پايدىلىق نەرسىلىرىنى قوبۇل قىلىش ئېچىۋېتىشنىڭ پەقەت بىرلا قىسمى، يەنە بىر قىسمى بولسا، ئۆزىمىزنىڭ تارىخىغا، ئەنئەنىمىزدىكى ئېسىل، ھاياتىي كۈچكە ئىگە نەرسىلەرگە «مىللەت» ئۇقۇمىدىكى ئاكتىپ ئامىللارغا، ئۆزىمىزنىڭ يىلتىزىغا، تارىختىن ھازىرغىچە مىللىتىمىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىغا تۆۋرۈك بولۇپ كېلىۋاتقان مىللىي روھىي خەزىنىمىزگە، مۇستەھكەم ۋە ئاكتىپ مىللىي مەدەنىيەت، مىللىي ئەخلاق قاتلىمىغا، باي ۋە يارقىن مىللىي روھىي مەنبەيىمىزگە ئىشىكنى تېخىمۇ يوغان ئېچىۋېتىشتىن ئىبارەتتۇر. قايتا ئويلىنىش، مىللىي روھنى ئويغىتىش، تارىخنى قايتا كۆزىتىش، يىلتىزىنى ئىزدەش قاتارلىقلار مۇشۇ خىل ئېچىۋېتىشنىڭ جۈملىسىگە كىرىدۇ. مىللەتنىڭ تۆپ - نېگىزلىك روھىي ئومۇرتقىسىنى باشقىلارنىڭ نەرسىسى ئارقىلىق بىراقلا ئۇشتۇپ تاشلىمايلا، ئۇنى ھازىرقى زامانىۋىلىشىۋاتقان دەۋرىمىزنىڭ قېنى بىلەن پەرۋىش قىلىپ ۋە ياشارتىپ، مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى دەۋرىمىزنىڭ مەدەنىيەت خەزىنىسىدە تېخىمۇ پارلىتىشىمىز لازىم. بىر خىل مەدەنىيەت چەتتىن كەلگەن مەدەنىيەتنىڭ ئاكتىپ، قۇۋۋاتلىق ئەسىرىنى مۇتلەق قوبۇل قىلمىسا، ئۇ ھالدا، قاتمالىشىپ كېتىدۇ ھەمدە مىللىي مەدەنىيەتنىڭ راۋاجلىنىشىغا خەۋپ يېتىدۇ. لېكىن ئۆزىنىڭ پۈتكۈل مەۋجۇتلۇقىدىن ۋاز كېچىپ، باشقىلارنىڭ مەدەنىيىتىگە ھېچنېمىسىنى تاللىمايلا ئۆزىنى ئاتسا، ئۇ خىل مەدەنىيەت ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ. بۇ ئىككى خىل خاھىشنىڭ نەتىجىسى ئوخشاش، ئەڭ مۇھىمى، قوبۇل قىلىشىمۇ، چەتكە قېقىشمۇ لايىقىدا بولۇش كېرەك.

مەدەنىيەتنى ئىسلاھ قىلىش، ئۆزگەرتىش تارىخىنىڭ تەقەززاسى، ئۆزى ئىسلاھ قىلىشقا قادىر بولمىغان مىللەتنىڭ مەدەنىيىتى ئۆزى ئاجىز چاغدا شىددەت بىلەن

تەسىر كۆرسىتىۋاتقان باشقىلارنىڭ مەدەنىيىتى ئالدىدا ئىلاجسىز ئورۇنغا چۈشۈپ قالىدۇ، ئاخىردا باشقىلارنىڭ مەدەنىيىتى تەرىپىدىن يوق قىلىنىدۇ. پەقەت ئۆزىنىڭ مىللىي مەدەنىيىتى مەيدانىدا تۇرۇپ، باشقىلارنىڭ ئىلغار مەدەنىيىتىنى ئاكتىپ قوبۇل قىلىغاندىلا، مىللىي روھنى، مىللىي مەدەنىيەتنى يېڭىلاش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەدەبىياتىمىزنى زامانىۋىلاشتۇرۇشتا ئۆزىمىزنىڭ مىللىي ئۆزگىچىلىكىنى ساقلاپ قالغان ئاساستا زامانىۋىلاشتۇرۇشىمىز كېرەك. چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ ئىجادىيەت ئەمەلىيىتى بۇ خىل قاراشنىڭ توغرىلىقىنىڭ كۆچلۈك دەلىلى. ئۆزىنىڭ مەدەنىيەت ئۆزگىچىلىكىنى يوقىتىپ قويغان مىللەت ئۆزىنىڭ مىللىي ئېپتىخارىنى يوقاتقان مىللەتتۇر. مۇبادا مىللىي ئەدەبىيات ئۆزىدە دەۋر روھى ۋە زامانىۋىلىق بىلەن مىللىي ئۆزگىچىلىكىنى قانچىلىك زىچ جىپسىلاشتۇرالىسا، ئۇ ئەدەبىيات (سەنئەت) ئومۇملۇقنى، دەۋر روھىنى شۇنچە يارقىن ۋە شۇنچە تولۇق ئەكس ئەتتۈرگەن ئەدەبىيات (سەنئەت) بولىدۇ. قانچىكى مىللىي تۈس ئالسا (ئەلۋەتتە، بۇ ئۇقۇم دەۋر روھى بىلەن باغلانغان) شۇنچە دۇنياۋى، شۇنچە ئىنسانىي بولىدۇ ھەمدە شۇنچە قەدىرلىنىدۇ. مۇبادا ھېچنېمىسىنى ئىلغىماي باشقىلارنى دورىسا، ھەم ئۆزىنىڭ جاھان مەدەنىيەت (ئەدەبىيات - سەنئەت) تارىخىدىكى ئورنىنى يوقىتىپ قويىدۇ، ھەم باشقىلارنىڭ مەدەنىيەت (ئەدەبىيات) يۈكسەكلىكىگە يېتەلمەي، باشقىلار تەرىپىدىن تېخىمۇ كەمسىتىلىدۇ. بۇ كىشىنى چوڭقۇر ئويغا سالىدىغان مەسىلىدۇر.

7

ھەرقانداق نەزەرىيە ئۆز ئوبيېكتىنىڭ ئەمەلىيەتتىدىن كېلىدۇ. ھەرقانداق بىر توغرا، ماتېرىيالىزمچە ئىلمىي يەكۈن مەۋجۇت پاكىتنى نەزەرىنىڭ سىرتىدا قالدۇرالمايدۇ ۋە شۇ پاكىتنى زېمىن قىلىدۇ. ئۇ پاكىتنىڭ مەۋجۇت ھالىتىدىن ھالقىپ كەتكەن ھەرقانداق نەرسە پۈت دەسسەپ تۇرالمايدۇ. ئۆتكەن 10 يىللىق ئەدەبىياتىمىز توغرىسىدىكى باھامۇ، ئەلۋەتتە شۇنداق.

ئۇيغۇر يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىمىز ئۆتكەن 10 يىل ئىچىدە مەيلى سان ۋە سۈپەت جەھەتتىن بولسۇن، مۇئەييەن تەرەققىيات ۋە راۋاجلىنىش جەريانىنى باشتىن كەچۈردى. 3 - ئومۇمىيىغىددىن كېيىن ئېلان قىلىنغان ھەر خىل ژانىردىكى ئەسەرلەر ئىچىدە برقەدەر سەۋىيىلىك ئەسەرلەر مەلۇم نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ. بۇ ئەسەرلەرنى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ۋە ئىگىدىن ئىلگىرىكى ھەرقانداق دەۋر ئەدەبىياتىغا سېلىشتۇرساق، ئۆزىنىڭ برمۇنچە ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن خېلىلا يارقىن جۇلالىنىپ تۇرىدۇ. ئاز بىر قىسىم پىشقەدەم، ئوتتۇرا ياش ۋە ياش يازغۇچى، شائىرلىرىمىزنىڭ مۇشۇ 10 يىل ئىچىدە ئەدەبىياتىمىزغا قوشقان تۆھپىسىگە كۆز يۇمالمايمىز. بۇ — پاكىت. مۇبادا بۇنداق پاكىت بولمىغاندا، ئەدەبىياتىمىزنىڭ بۈگۈنكى كۈنى بولمىغان بولاتتى ھەمدە ئەدە-

بىياتىمىزلى «يۇكسەلدۇرۇش»، «ئۆستۈرۈش» توغرىسىدا ئويلىنىشىنىڭمۇ ھاجىتى قالماس ئىدى. چۈنكى، پەقەت بار نەرسىنى، مەۋجۇت نەرسىنلا ئۆستۈرگىلى بولىدۇ، شۇ نەرسىنىڭ ئاساسىدا تۇرۇپ يۇكسەكلەشتۈرگىلى بولىدۇ. لىكىن بىز ئۆزىمىزنىڭ بۇگۈنكى ھالىتىگە ئىلمىي پوزىتسىيە بىلەن مۇئامىلە قىلمىشىمىز لازىم. بىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلەر بىلەن مەست بولۇشىمىزغا تېخى ناھايىتى ئەتتىگەن!

يوقتىن بار بولغانلىق، كىچىكلىكتىن زورايغانلىق، ئاجىزلىقتىن كۈچەيگەنلىك تەرەققىيات، ئىلۇەتتە. ئەپسۇسكى، دەۋرىنىڭ تەلىپى، ئەدەبىياتنىڭ (دۇنيا ۋە جۇڭگو ئەدەبىياتىنىڭ) تەرەققىيات - ئۆزگىرىش سۈرئىتىدىن قارىغاندا، بۇ تەرەققىيات تۆۋەن قاتلامدىكى، ھەر خىل مەنپەئەتدارلىق ۋە يېقىنچىلىق مۇناسىۋەت نۇقتىسىدىكى پاكىت سېلىشتۇرمىسىدىن كېلىپ چىققان بەكمۇ تۆۋەن، بەكمۇ ئاجىز ۋە تولىمۇ قانائەتچانلىق بىلەن چەكلەنگەن بىر خىل يەكۈندىن ئىبارەت.

مەن يېڭى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بارلىق مەسىلىلەر ۋە ئۇنىڭ پەيدا بولۇش سەۋەبلىرى ھەمدە ئۇنى تۆزىتىش ئۇسۇللىرى ئۈستىدە تولىمۇ تولۇقسىز ئەمەسمەن، لېكىن «ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا توسقۇن بولۇۋاتىدۇ» دەپ ھېس قىلغان نۇقتىلار ئۈستىدە يۈزەكىلا توختىلىمەن. مېنىڭچە، ئەدەبىياتىمىزنىڭ بىر ئىزدا توختاپ قېلىشى ۋە قاتمالىققا تۇتۇلالماسلىقىدا تۆۋەندىكى سەۋەبلەر مەۋجۇت:

1. بىزنىڭ خېلى كۆپ يازغۇچى، شائىر ۋە تەھرىرلىرىمىزدە ئۆگىنىش روھىنىڭ كەمچىللىكى، ئۆزىمىزنىڭ قايسى بىر زامانلاردا ئالغان مەكتەپ بىلىمى ۋە كىتابىي بىلىمىنىڭ ئاللىقاچان كونىراپ، دەۋرنىڭ ئارقىسىدا قالغانلىقىنى ھېس قىلماي، ئەدەبىيات توغرىسىدىكى يېڭىچە ئۆزگىرىش ۋە دەۋر ئېڭىنى قوبۇل قىلماسلىق، ئىدىيىدە ئازاد بولالماسلىق، ئەدەبىيات بىلەن سىياسىينى بىر نەرسە دەپ چۈشىنىش، ئۆزىمىزنىڭ ۋە باشقا ئاپتورلارنىڭ ئەسەرلىرىگە ئاشۇ كونا كۆز قاراش ۋە «ئەدەبىيات ئۆلچىمى» بىلەن مۇئامىلە قىلىش، ئۆزىمىز بىلمىگەننى ۋە چۈشەنمىگەننى يەڭگىللىك بىلەن ئىنكار قىلىش قاتارلىق ئىللەتلەر بار.

2. ئۆتكەن 10 يىل ئىچىدە ئايرىم پارتىيە خادىملىرىنىڭ، رەھبەرلىك ئورگانلىرىنىڭ ئەدەبىياتقا مەمۇرىي ۋاستىلەر ئارقىلىق ھەددىدىن ئارتۇق ۋە قوپاللىق بىلەن ئارىلىشىۋالغانلىقى، نەشرىيات، گېزىت، ژۇرنال تەھرىر بۆلۈملىرىنىڭ ئەدەبىياتقا ھەر خىل مەنپەئەتدارلىق نۇقتىسىنى، بولۇپمۇ سىياسىنىڭ تەلەپ - ئېھتىياجىنى بىردىنبىر ئۆلچەم قىلىۋېلىپ، ئەدەبىيات بولمىغان ئەدەبىيات ــ «شان - شەرەپ ئەدەبىياتى»، «ماختاش ئەدەبىياتى»، «ھەشقالا ئەدەبىياتى»، «باي بولدۇم ئەدەبىياتى» دېگەنلىكى، قوللىنىلىقى، سەنئەت قانۇنىيىتىگە خىلاپ غەيرىي ئەدەبىياتقا ئىلھام بەرگەنلىكى، قوللىنىلىقى، تەشەببۇس قىلغانلىقى، بەزى يازغۇچى شائىرلارنىڭ جاپالىق ئىزدىنىش خاراكتېرىدىكى ئەمگەكلىرى، «رېئالىزم»دىن غەيرىيەرەك شەكىلدىكى، تولا چاينالغان تېمىلاردىن باشقىچەرەك تېمىدىكى، ئادەتتىلەنگەن تەپەككۇر ۋە تىل قۇرۇلمىسىدىن باشقىچەرەك ئۇيغۇلغان

تەپەككۇر ۋە تىل قۇرۇلمىسىدىكى ئەسەرلەرنىڭ چەتكە قېقىلىشى، مەتبۇئات ھوقۇقىغا ئېرىشەلمەسلىكى، بۇ ئاپتور ۋە ئەسەرلەرگە تۆتۈلغان ئادالەتسىز مۇئامىلە...قاتارلىقلار- بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆزىمىز سۆنئىي ھالدا پەيدا قىلىۋالغان مەسىلىلەر بولۇپ، 10 يىلدىن بۇيان ئىنتايىن زىيانلىق رول ئويناندى. ئەدەبىياتىمىزنىڭ زامانىۋىلىشىش قەدىمىگە پۈتلىكاشاك بولدى.

3. بىز ئادەتتە يازغۇچىلار جەمئىيەتتىدە قانچىلىك ئەزا بار ئىكەنلىكى بىلەن پەخىرلىنىپ سۆزلىشىمىز. لېكىن مەن ئەنە شۇ نۇرغۇن ساندىن تەركىب تاپقان يازغۇچىلار ئېتىرىتىنىڭ تەركىبى توغرىسىدا پات - پات ۋە نۇرغۇن ئويلاپ قالىمەن. ئەلۋەتتە، ئەدەبىياتنىڭ گۈللىنىشىگە، يازغۇچىلار قوشۇنىنىڭ زورىيىشىغا، ئەڭ تۇپ مەنبەدىن ئالغاندا، ئەڭ ھەل قىلغۇچ تەسىر كۆرسىتىدىغان كۈچ ئىقتىسادىي تەرەققىياتتۇر. پەن - تېخنىكىنىڭ ئۆچقانداەك تەرەققىي قىلىشى بىلەن ئادەملەرنىڭ ئىدراكىي ئېڭىنىڭ كۈنسېرى كۈچىيىپ بېرىشى، ئىنسانىيەتنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان بوشلۇققا نىسبەتەن كىشىلەردە پەيدا بولۇۋاتقان ئېھتىياج ۋە كىرىزىس تۇيغۇسى، ئون يىللىق بالايىئاپەتتىن كېيىن تەدرىجىي رەۋىشتە مەيدانغا كېلىۋاتقان مىللىي روھنىڭ ئويغىنىشى، ئىسلاھات ۋە ئېچۇۋېتىش سىياسىتىنىڭ يۈرگۈزۈلۈشى نەتىجىسىدە شەكىللەنگەن جانلىق، جۇشقۇن، قايناق ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي ۋەزىيەت كىشىلەردە ئۇدىرەتلىك ئېستېتىكىلىق تەلەپ ھەمدە كۈچلۈك مەنۇى ئېھتىياجنى كەلتۈرۈپ چىقاردى، شۇنىڭغا خاس ھالدا، ئەدەبىيات ۋە يازغۇچىلار قوشۇنى مىسلى كۆرۈلمىگەن كۆلەمدە تەرەققىيات بوشلۇقىغا ئىگە بولدى. ئەدەبىيات ۋە يازغۇچىلار قوشۇنىنىڭ گۈللىنىشى قارىماققا ئەدەبىيات ھادىسىسىدەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە، ئۇ بىر ئىجتىمائىي ھادىسە بولغاچقا، ئىجتىمائىيەتتىكى گۈللىنىش، تەبىئىي ھالدا ئەدەبىيات ۋە ئۇنىڭ قوشۇنىغا گۈللىنىش ئېلىپ كەلدى. نەتىجىدە غايىلىك، قابىلىيەتلىك (ئەلۋەتتە، ئەدەبىي خىمىر تۇرۇچى بار) يازغۇچىلار تۇركۈمى پەيدا بولدى. بۇ يازغۇچىلار كەلگۈسىدىمۇ ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان كىشىلەردۇر. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا خېلى زور بىر تۇركۈم غەيرىي ئەدەبىياتچىلارمۇ پەيدا بولدى.

مېنىڭچە، بىز ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ئومۇملاشتۇرۇش دەۋرىدە ئەمەس، بەلكى ئۇنى يۇقىرى كۆتۈرۈش دەۋرىدە تۇرۇۋاتىمىز. ھەممىلا ئادەمنىڭ ئەدەبىياتچى بولۇشىنىڭمۇ ھاجىتى يوق، بىزگە دەۋرنىڭ تومۇرىنى تۇتالايدىغان، كۆزى شىنجاڭغىلا ئەمەس، ئىچكىرىگە، چەت ئەللىگە تىكىلگەن، غايىلىك، بىلىملىك، تىرىشچان، ئۆگىنىشكە، قوبۇل قىلىشقا ماھىر، ئۆز مىللىتىنىڭ روھىغا تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان، مىللىتىنىڭ كۆلكىسى ۋە يىغىسىغا ھەرۋاقىت ھەمدەم بولالايدىغان جەڭگىۋار يازغۇچىلار كېرەك. يازغۇچى ۋاڭ مېڭ خېلى بۇرۇنلا يازغۇچى بولىمىز دەپ، ھەپىلىشىپ جان قىيناپ يۈرگەنلەرنى «ئەدەبىياتنىڭ تارغىنە يولىغا قىستىلىۋەرمەڭلار!» دەپ ناھايىتىمۇ جايىدا ئاگاھلاندۇرغانىدى. مېنىڭچە، بىزنىڭمۇ ئۆزىمىزنى سەل بېسىۋېلىپ، ئۆزىمىزنى

دەكسەپ باقىدىغان ۋاقتىمىز بولۇپ قالدى.

يېزىش هوقۇقىنى، ژۇرنال باشقۇرۇش هوقۇقىنى، تەھرىرلىك هوقۇقىنى ئۆزىمىز-نىڭ شەخسىي غەرىزىنىڭ قورالىغا، «تاپاۋەت» يولىغا ئايلاندۇرۇۋالمايلى، ئۇنى پارتىيە، خەلق بەرگەن. پارتىيە، خەلق بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئۇنىڭ ھېسابىنى سورايدۇ. بىز مەيلى كىم بولمەسۇن، ئەدەبىياتنى چاكىنىلاشتۇرىدىغان نەرسىلەر ئارقىسىغا كەتمىلەرنى «ئەدەبىيات دېگەن مۇشۇنداق بىمەززە نەرسە ئوخشايدۇ» دېگەن خاتا چۈشەنچىگە كەلتۈرۈپ قويمايلى. ئادەملەر ئەدەبىياتنى تاللىۋالغاندەك، ئەدەبىياتنىمۇ ئادەملەرنى تاللىۋېلىش ھەققى بار. ئەدەبىياتنىڭ بۇ خىل ھەققى - ھوقۇقى ئىجتىمائىي مەدەنىيەت قۇرۇلمىسىدىكى ئۆزگىرىشلەر نەتىجىسىدە تېخىمۇ ئاشكارا ئىپادىلەنمەكتە. ئىستېتىكا پىسخىكىسىنىڭ ئۆزگىرىشى، كىنو - تېلېۋىدىنىيە سەنئىتىنىڭ شىددەتلى ھەمدە ئەدەبىيات بازىرىدىكى ئۆلچەمنىڭ ئۆزگىرىپ بېرىشى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئەدەبىياتتىكى رىقابەت كۈنسېرى ئۆتكۈرلىشىپ، دۇئۇپپەقىيەتلىك ئەدەبىيات قانچىلىك نۇرلانسا، مەغلۇپ ئەدەبىياتنىڭ كۈنى شۇنچىلىك پاجىئەلىك بولۇۋاتىدۇ. بۈگۈنكى كۈندە ئۆزىنىڭ ئۆزگىچىلىكى بىلەن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدىغان، ئالاھىدە سۈپەتلىك ئەسەر يازمىسا، ئۇنى يازغۇچى دەپ ئېتىراپ قىلمايدىغان ھالەت شەكىللەنمەكتە، ئەدەبىيات يازغۇچىنى ھەقىقىي سەنئەت قانۇنىيىتىنىڭ ئۆزىدىن كېلىۋاتقان خىرىسىنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بەردى. بىر يازغۇچى ئۆز ھاياتىدا ئاددىي ئادەملەرنىڭ بېشىغا كېلىشى مۇمكىن بولىدىغان خاموش خىل بوران - چاپقۇن، خىرىس ۋە ئېغىر سىناقلارغا دۇچ كېلىشى مۇمكىن. لېكىن، مېنىڭچە، سەنئەت قانۇنىيىتىنىڭ ئۆزىدىن كېلىدىغان خىرىس ۋە سىناقلار ئۇنىڭ ئۆچۈن ئەڭ ئېغىر ۋە ئەڭ شەپقەتسىز سىناقتۇر. پەقەت مۇشۇ خىرىسنىڭ ئالدىدىن ئۆزە قوپالمىغىنىلا ھەقىقىي مەنىدىكى يازغۇچى بولالايدۇ.

بىر كىشىنىڭ سەنئەت قانۇنىيىتىگە ھەقىقىي رەۋىشتە ياندىشالايدىغان يازغۇچى بولۇش ياكى بولالماسلىقى پۈتۈنلەيلا ئۇنىڭ شەخسىي ئىرادىسىنىڭ قانچىلىك قەيسەر ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭ بېشىنى ئېچىگە تىقىۋېلىپ ھارماي - تالماي يېزىش روھىغىلا باغلىق ئەمەس، بەلكى، مېنىڭ ھېس قىلىشىمچە، شۇ كىشىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا تۈپ - ئاساسىدىن زېمىن بولالايدىغان بىر خىل تۇغما خۇسۇسىيەت ياكى ئالاھىدىلىككە ئىگە ياكى ئەمەسلىكىگىمۇ باغلىق. بۇ ھەرگىزمۇ كېيىنرەك شەكىللىنىدىغان بىلىم قۇرۇلمىسى، ئىستېتىك پىسخىكىسى قاتارلىق ئەقەللىي ئامىللارنى چەتكە قاققانلىق ئەمەس، بۇلاردىمۇ ئىنتايىن مۇھىم، ئەلۋەتتە، لېكىن شۇنىسى ئېنىقكى، بەزى ئادەملەردىكى ئوبرازلىق تەپەككۇر، تەسەۋۋۇر تەپەككۇرى ۋە ئىلھام تەپەككۇرىنىڭ ئۇشتۇمتۇت پارتلىشىدەك پەۋقۇلئاددە ھالەت ھەمدە ئۇلتىراق-لىق، مۇستەقىل ئىجادچانلىق قاتارلىقلار ھەممىلا كىشىدە بولمۇرمەيدۇ. بۇ ئالاھىدە ھالەت ۋە ئىقتىدار ئەمەلدە ئالاھىدىرەك شەكىللەنگەن چوڭ مېڭە سىستېمىسىنىڭ ئالاھىدە ئىقتىدارىدۇر. ھېسسىيات كەچۈرمىشىنىڭ موللىقى ۋە بەدىئىي سېزىمىنىڭ ئۆتكۈرلۈكى، سەزگۈرلۈكى، قىزىقىش نۇقتىلىرىنىڭ رەڭگارەڭلىكى جەھەتتە ھەممىلا ئادەم بىر خىل بولمۇرمەيدۇ، چۈنكى، بۇلارمۇ ئالاھىدىرەك شەكىللەنگەن پىسخىك قۇرۇلمىسىنىڭ

ئالاهىده ئىقتىدارىدۇر.

بىر يازغۇچىنىڭ ئوبيېكتىپ دۇنيا ۋە روهىي (ئىچكى) دۇنيا تەۋرىنىدا ئالاهىده تەسىرات هەم كەچۈرمىشكە ئىگە بولىكى ئەمەسلىكى، مانا مۇشۇ كەچۈرمىش ۋە تەسىراتلارنى ئۇستىلىق بىلەن تارقىتىپ (يەتكۈزۈپ) بېرىش ئىقتىدارىغا هەمده ئاشۇ كەچۈرمىش ۋە تەسىراتلارنى قايتىلاش ۋە بولدۇرۇش قابىلىيىتىگە ئىگە بولۇش- بولماسلىقى ئۇنىڭ مۇكەممەل بەدىئىي سېزىمغائىگە يا كى ئەمەسلىكىنىڭ ئۆلچىمىدۇر. بۇنداق بەدىئىي سېزىمنى تۇرمۇش ئەمەلىيىتى ۋە ئىستېتىكىلىق ئەمەلىيەت داۋامىدا ريغبەتلەندۈرگىلى يا كى پارتلاتقىلى بولۇشى مۇمكىن، لېكىن ئۇنى يوق يەردىن پەيدا قىلدۇرلىش زادى مۇمكىن ئەمەس. مەن بايا ئېيتىپ ئۆتكەن بەدىئىي «خېمىرتۇرۇچ» دەل مۇشۇ تۇغما بەدىئىي سېزىمنى كۆرسىتىدۇ. يازغۇچىنىڭ ئەنە شۇ تۇغما خاسلىقىنى ئېتىراپ قىلىش، ئۇنىڭغا هۆرمەت قىلىش لازىم. شۇنداق قىلغاندا، بىر قىسىم كىشىلەرنى «يازغۇچىلىق چۈشى» بىلەن ئۆزىنى خورىتىدىغان بىمەنە ئاۋارىچىلىقتىن ساقلاپ قالغىلى ۋە ئەسلىدىلا تولىمۇ «قىستاق» بولغان ئەدەبىيات سورۇنىنى تېگىشلىك بولمىغان مالىمانچىلىقتىن ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ. ئۇسسۇل ئويناشنى بىلمىدىغان ھەممىلا ئادەمنىڭ سەھنىگە چىقۋالىشىنىڭ هاجىتى يوق. سەھنىگە پەقەت هەقىقىي ئۇسسۇلچىلار چىقسۇن! هەربىر ۋەجدانلىق يازغۇچى، شائىر، تەھرىر ۋە كىتابخان 3 - ئومۇمىيغىنىدىن كېيىنكى ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئاجىزلىقىتىن كۆچەيگەنلىكى، يازغۇچىلار قوشۇنىنىڭ ئازلىقتىن كۆپەيگەنلىكىدەك تەرەققىيات ۋە گۈللىنىشىنى كۆرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئەدەبىياتىمىزدىكى كېلەڭسىزلىك، چېچىلاڭغۇلۇقنى، ئەسەرلەرنىڭ هەددىدىن تاشقىرى ساپاسىزلىقىنمۇ كۆرۈشى ۋە ئۇنىڭغا جىددىي مۇئامىله قىلىشى كېرەك، شۇنداق قىلغاندىلا، ساپاسىز ئەسەرلەر تۆپەيلىدىن پەيدا بولۇۋاتقان نەشرىيات-مەتبۇئات جىددىيچىلىكىنى، مالىيە جىددىيچىلىكىنى پەسەيتكىلى، خەلققە هەقىقىي ئوزۇق بېرىۋاتقان نادىر ئەسەرگە (يازغۇچىلارغا) نۇقتىلىق ئېتىبار بەرگىلى، نەتىجىده، ئەدەبىياتىمىزنىڭ سۈپىتىنى هەقىقىي تۈرده ئۆستۈرگىلى بولىدۇ، مەن بۇ قارىشىمنى كەسىپىي يازغۇچى نۇقتىسىدا تۇرۇپ ئېيتىۋاتقىنىم يوق، كەسىپىي يازغۇچىلارنىڭهەممىسلا هەقىقىي يازغۇچىبولۇشى، ئىشتىن سىرتقى يازغۇچىلارنىڭهەممىسلا يازغۇچى بولالماسلىقى ناتايىن، ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئاساسىي قوشۇنىنى كەسىپىي ۋە ئىشتىن سىرتقى يازغۇچىلار ئىچىدىكى هەر خىل ياش قاتلىمىغا مەنسۇپ زەربىدارلار، ئاۋانگاردلار تەشكىل قىلىدۇ. ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئەتىسى شۇلارنىڭ قولىدا!

گەپنىڭ قىسقىسى، ئەدەبىياتنى سۆيگۈچى هەربىر كىشى مىللىتىمىز ئەدەبىياتىنىڭ كەلگۈسىگە يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق پوزىتسىيىسىده كۆڭۈل بۆلۈشى كېرەك، هەر بىرىمىزنىڭ ئەمەلىيىتى ئەدەبىياتىمىزنىڭ پايدىسى هېسابىغا بولسۇن. شۇ چاغدىلا ئەدەبىياتىمىزنى گۈللەندۈرۈپ، جۇڭگو ئەدەبىيات بىغىدا ئۇيغۇر ئەدەبىياتى گۈللىرىنىڭ باشقا گۈللەر بىلەن هۆسن تالىشىپ ئېچىلىشىنى قولغا كەلتۈرگىلى، ئەدەبىياتىمىزنىڭ مىللەتنىڭ روهىنى ئويغىتىش، مىللەتنى روهلاندۇرۇش، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ باشقا ئىلغار مىللەتلەر قاتارىدا بەرجەس قەدەم بىلەن ئالغا بېسىشىغا، گۈللىنىشىگە تۈرتكە بولۇش ئىقتىدارىنى هەقىقىي تۈرده جارى قىلدۇرغىلى بولىدۇ.

ئابدۇلا مەتقۇربان

«سېنتەبر خاتىرىلىرى» ھېكايىسى ھەققىدە

«تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1986 - يىللىق 12 - سانىدا ئېلان قىلىنغان «سېنتەبر خاتىرىلىرى» ھېكايىسى ئاپتور مىرزىدگۈل خۇدابەردىنىڭ تۇنجى ھېكايىسى بولۇپ، بىر-قەدەر ئۇتۇقلۇق چىققان. بۇ ھېكايىنىڭ ئارتۇقچىلىقى ئۇنىڭغا سىڭدۈرۈلگەن قايناق ھەم چوڭقۇر لىرىك ھېسسىياتتا ئىپادىلىنىدۇ.

سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ رېئاللىقنى تەسۋىرلەيدىغانلىقى، تارىخ ئەسەرلىرىنىڭ رېئاللىقنى خاتىرىلەيدىغانلىقى ھەممەيلەنگە ئايان. بۇ يەردىكى «تەسۋىرلەش» بىلەن «خاتىرىلەش» خېلى چوڭقۇر مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. گەرچە سەنئەت بىلەن تارىخ-نىڭ بايان قىلىش ئوبيېكتى ئوخشاشلا رېئاللىقتىن ئىبارەت بولسىمۇ، تارىخ ئەسەرلىرى-دىكى رېئاللىق ئۆز ماھىيىتىنى ئەينەن ئىپادىلىگەندىلا ئاندىن ئۆز ۋەزنىپىسىنىڭ رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىنى كۆر-ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ. سەنئەت ئەسەرلىرىمۇ ئوخشاشلا رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىنى كۆر-سىتىپ بېرىشنى مەقسەت قىلىدۇ، لېكىن سەنئەتكار بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن تۇ-رۇمۇشنى تارىخشۇناس نەزىرى بىلەن كۆزەتكەندىن تاشقىرى ئۇنى يەنە ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب بىلەن ئومۇملاشتۇرىدۇ، يىغىنچاقلايدۇ ۋە تېپىكلەشتۈرىدۇ. بۇ جەريانداسەنئەتكار ئۆزى ئوبيېكت قىلغان تۇرمۇشنى سالنامە تەرىزدە بايان قىلماستىن، بەلكى ئۇنى تەسۋىرلەيدۇ، سۈرەتلەيدۇ، قايتا يارىتىدۇ. بۇنداق تەسۋىرلەش، بۇنداق سۈرەتلەش ۋە قايتا يارىتىش سەنئەتكاردىن ئۆز ئوبيېكتىغا قويۇق ھېسسىيات سىڭدۈرۈشنى تەلەپ قىلىدۇ. دېمەك، ئەينەن كۆرسىتىش بىلەن قايتا يارىتىش تارىخ بىلەن سەنئەتنىڭ تۆپ پەرقى ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئىككىسىنىڭ پەرقىنى يەنە تارىخ ئەسەرلىرى كىشىلەرنى تارىختىكى ۋەقەلەر، ھادىسىلەر ئارقىلىق يېتەكلىسە، سەنئەت ئەسەرلىرى كىشىلەرنى ئۆزىگە سىڭدۈرگەن ھېسسىيات ئارقىلىق يېتەكلەيدۇ، دەپ ئىزاھلاشقىمۇ بولىدۇ. ھازىرقى زامان سەنئەت قاراشلىرىغا ئاساسلانغاندا، سەنئەت ھازىرقى ۋاقىتتا زور تارىخىي ۋەقەلەرنى نوقۇل ھالدا ئىپادىلەشنى تارىخشۇناسلىققا ئۆتۈنۈپ بېرىپ، ئادەملەرنىڭ ئەينەن تارىخىي ۋەقەلىككە، مۇئەييەن تۇرمۇش ھادىسىلىرىگە بولغان پوزىتسىيە ۋە مۇئامىللىرىنى ئىپادىلەشنى ئاساسىي ۋەزىپە قىلىۋالىدى. تارىخ بىلەن

سەنئەتنىڭ ئىش تەقسىماتىدىكى بۇ خىل ئىنچىكە پەرق گەرچە ئىلگىرىدىن باشلاپلا مەۋجۇت بولسىمۇ، ئۇ ھازىرقى ۋاقىتتا تېخىمۇ روشەنلەشتى. بۇ يەردە ئېيتىلمۇاتقان ئادەملەرنىڭ تارىخىي ۋەقەلىك بىلەن تۇرمۇش ھادىسىلىرىگە بولغان ھەقىقىي مۇئامىلە ھەم پوزىتسىيىلىرى چىن مەنىسى بىلەن ئادەملەرنىڭ قەلب چوڭقۇرلۇقىدىكى ھېسسىياتى، ئادەمنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتى بولغان ئىنسان تەبىئىتىنىڭ بىۋاسىتە ئىنكاسىدىن ئىبارەت. بۇلارنى چوڭقۇر قېزىش، تولۇق ۋە ئەتراپلىق ئىپادىلەش ھازىرقى زامان سەنئەت ئەسەرلىرى، جۈملىدىن، ئەدەبىي ئەسەرلىرىنىڭ گۈزەللىك دەرىجىسىنى ئايرىشنىڭ مۇھىم ئۆلچىمى ھېسابلىنىدۇ. مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، ھازىرقى ۋاقىتتا كۆپچىلىك كىشىلەرنى جەلب قىلىدىغان ئەسەرلەر ئادەملەرنىڭ كۆپ تەرەپلىمىلىكىگە ئېگە مۇرەككەپ روھىي دۇنياسى روشەن گەۋدىلەندۈرۈلگەن ئەسەرلەر بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. مانا بۇ كىتابخانلارنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلەرگە قويغان تەلىپىدىكى يېڭى تارىخىي يۈزلىنىش، رېئالىستىك ئەدەبىياتنىڭ يېڭى تارىخىي دەۋردىكى تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولىدىغان مۇھىم ئامىلدىن ئىبارەت.

ئاپتور مىرزىگۈل خۇدابەردىنىڭ «سېنتەبىر خاتىرىلىرى» ھېكايىسى چوڭقۇر، قويۇق لىرىك ھېسسىياتقا ئىگە بولۇش سۈپىتى بىلەن پېرسونازلارنىڭ روھىي دۇنياسىنى بىرقەدەر روشەن ئېچىپ بېرىش ئۈنۈمىگە ئېرىشكەن ۋە بۇ ئارقىلىق كەڭ كىتابخانلارنىڭ ھازىرقى زامان ئەدەبىي ئەسەرلىرىگە قويغان يېڭى تەلىپىگە خىلى يېقىنلاشقان.

بۇ ھېكايە ئىككى ئاددىيلىقتىن تەركىب تاپقان: ھېكايىچىلىق نۇقتىسىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭدىكى سيۇژېت بەكلا ئاددىي، يەنى ئۇنىڭدا بىر قىزنىڭ مۇھەببەتتىكى كەچۈرمىشلىرى تاق لىنىيىلىك سيۇژېت ئارقىلىق بايان قىلىنغان؛ ئىككىنچىدىن، بۇ سيۇژېتنى تەشكىل قىلغۇچى تۇرمۇش كۆرۈنۈشلىرى تېخىمۇ ئاددىي بولۇپ، ئۇنىڭدا باش قەھرىمان قىزنى ئوراپ تۇرغان تۇرمۇش مۇھىتى تەسۋىرلەنگەن. قىز - يىگىتلەرنىڭ بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشى، بىر - بىرىدىن ۋاز كېچىشى ۋە قاتتىق روھىي ئازاب چېكىشى قاتارلىقلار كىشىلىك تۇرمۇشتا ھەر دائىم يۈز بېرىپ تۇرىدىغان، ھەتتا كۈنكرېت بىر ئادەم ئۈچۈنمۇ بىر نەچچە قېتىم تەكرارلىنىشى مۇمكىن بولغان ئاددىي ئىشلار. لېكىن ئۇلارنى سەنئەت نۇقتىسىدىن ھەقىقىي تەسىرلىك قىلىپ ئىپادىلەپ بېرىش ئاسان ئىش ئەمەس. بۇ ئىش پروزا ئىجادىيىتىگە ئەمدىلا قەدەم باسقان مىرزىگۈلدەك ھەۋەسكارلار ئۈچۈن تېخىمۇ تەس. بۇ ئىش ئەڭ ئالدى بىلەن كۆچلۈك بەدىئىي ئىقتىدار تەلەپ قىلىدۇ. مىرزىگۈل بۇ ھېكايىسىدا تۇرمۇشتا قارىماققا ئاشۇنداق ئاددىي، لېكىن ئەمەلىيەتتە ناھايىتى مۇرەككەپ بولغان مۇناسىۋەتنى تاللۇۋېلىپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ قايناق ھېسسىياتى بىلەن يۇغۇرۇپ، ئوقۇغۇچىنى قايىل قىلىدىغان رەڭدار بەدىئىي كەيپىيات ياراتقان.

ھېسسىيات ــ ئىنسانغا خاس يۇقىرى دەرىجىدىكى مۇرەككەپ روھىي پائالىيەت. ئۇ ھەربىر كىشىنىڭ ھاياتىي كۆچى، تەپەككۇر سالمىقى ۋە مەيىل - ئارزۇسىدىن ئىبارەت. بەدىئىي ئەسەرلەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھېسسىيات بەدىئىي ئەسەرلەردىكى تۇرمۇش دائىرىسىنىڭ، ئەسەرلەردە يارىتىلغان پېرسونازلار خاراكتېرىنىڭ، ئانالىز قىلىنىش

غان پەرسونالۇ روهىي دۇنياسىنىڭ كىڭلىك ھەم چوڭقۇرلۇق دەرىجىسىنى ئايرىيدىغان ئاساسىي ئۆلچەم، بەدىئىي ئەسەرلەرنىڭ كىتابخانىلارنى جەلپ قىلىشىدا مۇھىم رول ئويناىدىغان ئامىل، بەدىئىي ئەسەر بىلەن كىتابخان ئوتتۇرىسىدىكى مۇھىم ۋاستە ھەم بەدىئىي ئەسەرلەردىكى كىتابخانغا تەسىر قىلىدىغان سېھرىي كۈچتىن ئىبارەت. بۇ ھېكايىدىكى لىيۇك ھېسسىيات ئەسەر باش قەھرىمانى ئىقبالنىڭ مول ھەم مۇرەككەپ روهىي دۇنياسى بىلەن زىچ بىرلىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇ خۇددى سيۇژىتلىق مۇزىكىغا، كۆچلۈك ئاھاڭدارلىققا ئىگە شېئىرغا، چوڭقۇر سېھرىي كۈچكە ئىگە چوپان ناخشىسىغا ۋە ئويناق تاغ سۇيىگە ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدا باش قەھرىمان ئىقبالنىڭ تۇنجى پاك مۇھەببىتى كۈيلىنىدۇ؛ گۈزەل ھاياتقا، كەسىپكە، كەلگۈسىگە قىزغىن مەدھىيە ئوقۇلىدۇ؛ ساپ مۇھەببەت، سەمىمىي دوستلۇق قاتارلىق گۈزەل شەيئىلەر ئۇلۇغلىنىدۇ؛ شۇنىڭدەك ئىقبالنىڭ قىزلىق غۇرۇرى خورلانغان چاغدىكى ئازابلىق ھېسسىياتى ئىپادىلىنىدۇ. خاتىرە شەكلىدە بايان قىلىنغان يۇقىرىقى مەزمۇنلارنى ئوقۇغان كىتابخان تۇنجى مۇھەببەتنىڭ بەختسىگە ئېرىشەلمىگەن ئىقبالغا چوڭقۇر ھېسداشلىق قىلسا، قەلب چۈشەنمەيدىغان سىرتقى گۈزەللىك مەستانىسى بولغان شەپقەتكە ئېچىنىدۇ. كىتابخاندا ئەسەر قەھرىمانلىرىغا نىسبەتەن فوزغالغان بۇ خىل ھېسسىيات يازغۇچىنىڭ ئۆز پەرسونالىرىغا قارىتا ئاددىي ھالدىكى ئاشكارا باھاسى ئارقىلىق ئەمەس، بەلكى ئەسەردىكى شەخسلەر خاراكتېرىنىڭ مەنتىقىلىق راۋاجى ئارقىلىق شەكىللىنىدۇ.

بۇ ھېكايە يەنە يارقىن قۇرۇلمىلىق گۈزەللىككە ئىگە. ئۇ قۇرۇلما جەھەتتە ئۆچ چوڭ بۆلەكتىن تەركىپ تاپقان. بۇ بۆلەكلەر ئوخشاش بولمىغان يىلىلارنىڭ ئوخشاش بىر پەسلى — سېنتەبىر ئېيى ئارقىلىق ئايرىلغان بولۇپ، بۇ جەھەتتە ئۇ خۇددى ئۆچ كۆرۈنۈشلۈك دراما ئىغا ئوخشايدۇ. ئەسەرنىڭ ئوخشاش بولمىغان بۇ كۆرۈنۈشلىرىدە باش قەھرىمان «مەن» ئوخشاش بولمىغان ھالدىكى ئۆچ خىل كەيپىياتتا مەيدانغا چىقىدۇ. بۇ ئۆچ خىل كەيپىيات ھېكايىدا تەبىئىي بىر خىل دراماتىكىلىق شەكىللەنىدۇرۇپ، ئەڭ مۇھىمى، ھېسسىياتنىڭ ئىزچىللىقىنى تەمىن ئېتىدۇ. مەسىلەن، ئىقبال ئەسەرنىڭ بىرىنچى بۆلىكىدە كىشىلىك ھاياتقا، ھاياتتىكى ھەممە نەرسىلەرگە ياش قىزلارغا خاس قىزغىنلىق ۋە تولۇپ تاشقان ئۇمىدۋارلىق بىلەن مۇئامىلە قىلغان ھالدا مەيدانغا چىقىدۇ. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن ھەممە نەرسىگە ئوتتەك مۇھەببەت ئۇرغۇپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭغا مۇھەببەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بارلىق ھايات ھادىسىلىرى شۇنچە گۈزەل كۆرۈنىدۇ. ئۇ، شەپقەتنىمۇ خۇددى ئۆزىگە ئوخشاش سەمىمىي، ئاقكۆڭۈل ھېسابلاپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك نەرسىسى بولغان تۇنجى مۇھەببىتىنى سۇنۇغا قىلىدۇ. بۇ چاغدا ئىقبال ھاياتتىكى گۈزەللىكتىن، مۇھەببەتتىن، شەپقەتنىڭ ۋۇجۇدىدىن كۈچ ھەم ئىلھام ئېلىپ، مېدىتسىنا كەسپىگە قىزغىن ئىشتىياق باغلايدۇ. ئۇنىڭ نەزەردە، مۇھەببەت ئىنسان ۋۇجۇدىدىكى ئەڭ نازۇك ۋە ئەڭ يۇكسەك مەنىۋى پەزىلەتلەرنىڭ يىغىندىسى بولۇپ، ئۇنىڭغا تەلپۈنۈش ئەڭ ئالىي مەنىۋى گۈزەللىككە تەلپۈنۈش ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئىقبال ئۆزى ياخشى كۆرگەن كىشىگە بارلىقىنى تەقدىم قىلىشقا

تەييارلىنىدۇ. لېكىن كىشىلىك ھايات ئۇنىڭغا ھە دېگەندىلا ئېغىر چاقچاقلارنى قىلىپ، ئادالەتسىزلىك قىلىدۇ، يەنى ئىقبال ئۆزىنىڭ ياخشى كۆرگەن كىشىسى تەرىپىدىن سەۋەبسىزلا تاشلىۋېتىلىدۇ. ئەسەرنىڭ ئىككىنچى بۆلىكىدە ئىقبال شۇ ۋەقە تۆپەيلىدىن ھاياتىنىڭ قاتتىق سىناقلىرىغا دۇچ كەلگەن ھالدا گەۋدىلىنىدۇ. ھاياتتا ئۆزى ھەممىدىن بەك قەدىرلىگەن، كۆچلۈك ئىنتىلگەن نەرسىسىدىن مەھرۇم بولغان ئىقبال كىتابخانلارنىڭ چوڭقۇر ھېسداشلىقىنى قوزغايدۇ. مۇشۇنداق ئېغىر سىناق ئالدىدا ئۇنىڭ ئاياغ ئاستى قىلىنغان قىزلىق نومۇسى ۋە ئىززەت-ھۆرمىتى بىلەن قىزلىق مۇھەببەتنى ئوتتۇرىسىدا كەسكىن توقۇنۇش ۋە زىددىيەت يۈز بېرىدۇ. بۇ زىددىيەت ۋە توقۇنۇشتا ئاخىر يەنىلا ئۇنىڭ ئىشەنچلىك ۋە ساپ مۇھەببىتى غالىب كېلىپ، شەپقەتنىڭ ئادالەتسىزلىكىنى كەچۈرىدۇ. مەسىلىنىڭ بۇنداق بىر تەرەپ قىلىنىشى قانداقتۇ تاسادىپىيلىق ياكى ئاپتورنىڭ ئىقبالنىڭ تەقدىرىنى شەپقەتكە چېتىپ قويغانلىقى ئەمەس، بەلكى بۇ ئۆز مۇھەببىتىنى قەدىرلەيدىغان ئىقبال خاراكتېر تەرەققىياتىنىڭ مۇقەررەر تەلىپى ئىدى. چۈنكى ئىقبال شەپقەتنى ياخشى كۆرۈش مەسىلىسىدە ئەقىل بىلەن ھېسسىياتنى ئادالەت تارازىسىغا سېلىپ ئۆلچىگەندە شەپقەتنى ياخشى كۆرۈش ھېسسىياتى ئۇنىڭ ئەقلىنى بېسىپ چۈشكەنىدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئەگەر ئىقبال شەپقەتكە قايتا ئۆيلىنىش پۇرسىتى بەرمىگەن، ئۇنى كەچۈرمىگەن بولسا، ئىقبالنىڭ شەپقەتكە بولغان مۇھەببىتى گۇمانلىق، ھەتتا مەلۇم مەنىدە ئىشەنچسىز مۇھەببەت بولغان بولاتتى، ھېچ بولمىسا، ئىقبال بۇ نۇقتىدا ئۆزىنى ئالدىغان بولاتتى. ئاق كۆڭۈل، ئۆزىنى چۈشىنىدىغان ئىقبال ئوبرازىنىڭ، ئۇنىڭ شەپقەتكە بولغان سەمىمىي مۇھەببىتىنىڭ چىنلىقى دەل مۇشۇ يەردە. ئەمما ئىقبالنىڭ ھەقىقىي مۇھەببىتىمۇ شەپقەتكە تەسىر قىلمايدۇ. بۇ خىل ئەھۋالدا ئىقبال ھاياتقا بولغان ئىشەنچسىنى يوقىتىش ئورنىغا چوڭقۇر تۇرمۇش دەرسلىكىگە ئىگە بولىدۇ، شەپقەتكە ئوخشاش كىشىلەرنىڭ ماھىيىتىنى تونۇپ يېتىدۇ ۋە ھاياتقا چوڭقۇر ئىشتىياق باغلايدۇ. چۈنكى ئىقبال «ھەقىقىي مۇھەببەت ئۆز كەسپىنى سۆيۈشتۇر، ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ» غانلىقىنى ياخشى چۈشەنگەچكە، شەپقەتنىڭ مۇھەببىتىدىن مەھرۇم بولغانلىقىنى ھاياتتىن مەھرۇم بولغانلىق دەپ ھېسابلىمايدۇ، ئەكسىچە، ئەسەرنىڭ ئۆچىنچى بۆلىكىدە ئىقبال ۋەسلىگە ئېرىشكىلى بولمايدىغان مۇھەببەتتىن قول ئۈزۈپ، ئۆز ئالدىغا ناھايىتى مۇستەھكەم ۋە ھەر قانداق بېقىندىلىقتىن خالىي بولغان ياشاش يولىنى تاللىۋالىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىلگىرى ھاياتقا يۈزە قارىغانلىقىدىن ئىبارەت سەۋەنلىكىنى تۈزىتىپ، كىتابخانلار ئالدىدا يەنىمۇ تولۇپ تاشقان ھاياتىي كۈچ بىلەن گەۋدىلىنىدۇ ۋە ئۇنىڭ گۈزەل مەنىۋى دۇنياسى تېخىمۇ روشەنلىشىدۇ. بۇ ھېكايىنى ئوقۇپ تۈگەتكەن كىتابخان يۇقىرىقىلارغا ئاساسەن بۇ ھېكايە باش قەھرىمان ئىقبالنىڭ مەنىۋى جەھەتتە كامالەتكە يېتىش تارىخى ئىكەن، دېگەن تۈيغۇغا كېلىدۇ.

كىتابخانلار ئەسەرنىڭ يەنە بىر مۇھىم قەھرىمانى بولغان شەپقەت بىلەن بىۋاسىتە ئۇچراشمايدۇ. ئاپتور ئۇنى پەقەت يان تەرەپتىنلا تەسۋىرلىگەن. «مەن» نىڭ

شەپقەت ھەققىدىكى بايانلىرى كۆپ بولسىمۇ، لېكىن پۈتۈن ئەسەردە «مەن» نىڭ شەپقەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئىنتايىن قويۇق بولۇپ، «مەن» نى ھەرگىزمۇ شەپقەتتىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئەسەردىكى «مەن» نىڭ گۈزەل خاراكتېرى، ئېسىل پەزىلەتلىرىنىڭ شەكىللىنىشىدە شەپقەت بىر خىل بىلەي تاشلىق رول ئويناپىدۇ. بۇ ئاپتورنىڭ پېرسوناژ يارىتىشتا خاراكتېرلارنى سېلىشتۇرۇش تىن ئىبارەت بەدىئىي ئۇسۇلدىن ئۈنۈملۈك پايدىلانغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. خاراكتېر يارىتىشتىكى سېلىشتۇرۇش ئۇسۇلى رەڭ پەرقلەندۈرۈشكە ئوخشاش بىرخىل ئۇسۇل بولۇپ، ئۇنىڭدا ئاقنىڭ ئاقلىقى سېلىشتۇرۇلۇش ئارقىلىق، قارىنىڭ قارىلىقىمۇ ئاققا سېلىشتۇرۇلۇش ئارقىلىق گەۋدىلەندۈرۈلىدۇ. دېمەك، بۇ ھېكايىدىكى شەپقەتنىڭ شاخ-تىن شاختا قونۇپ يۈرىدىغان تۇراقسىز خاراكتېرى ئىقبالنىڭ ئالىيجاناب خاراكتېرىنىڭ يېتىلىشى ۋە تەرەققىي قىلىشىنىڭ ئالدىنقى شەرتى ھېسابلىنىدۇ.

شەپقەت خاراكتېرىگە كېلىدىغان بولساق، ئۇ ئىقبال بىلەن بولغان مۇھەببەت مۇ-ناسىۋىتىدە تۇراقسىزلىق ۋە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىپ، مەنسۇي جەھەتتە ئىقبالنى ئازابقا دۇچار قىلىپلا قالماي، ئاخىرى ئۆزىمۇ زور بەدەل تۆلەشكە مەجبۇر بولىدۇ. مەسىلەن، ئىقبال بىلەن بولغان مۇھەببەتتە دەسلەپتە ئۆزى تەشەببۇسكار ئورۇندا تۇرسىمۇ، لېكىن ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي ئىقبالدىن سەۋەبسىزلا ۋاز كېچىدۇ. بۇ دەل شەپقەت خاراكتېرىدىكى تۇراقسىزلىق ۋە ئۆزىگە ئىشەنمەسلىكىنىڭ ئالامىتى ھېسابلىنىدۇ. شەپقەتنىڭ بالىنتسىدا داۋالىنىۋاتقاندا ئىقبالغا ئېيتقان:

«ــ ئىقبال، تۇرمۇش ئاجايىپ بولىدىكەن، ئەگەر بالىلىق ئەسلىگە كېلىپ، بىز بۇرۇنقىدەك ياخشى دوستلارغا ئايلانساق قانداق ياخشى بولاتتى-ھە؟ ھازىر شۇ دوست-لۇقتا قايتىش مۇمكىنمۇ؟» دېگەن سۆزلىرىدە ئۇنىڭ بىر مەزگىل سىرتقى گۈزەللىك مەستانىسى بولۇپ، ئەخمەقلىق قىلىپ يۈرگەنلىكىگە قارىتا مەلۇم پۇشايمانمۇ ئىپادىلە-نىدۇ، لېكىن شەپقەت بۇنى بەكمۇ كېچىكىپ ھېس قىلغان. ئۇنىڭ ئىشلارنى پۇشايمان بىلەن ھەل قىلغىلى، ئورنىغا كەلتۈرگىلى بولمايتتى. بۇ نۇقتىدا شەپقەتمۇ ئۆز ئە-مەلىيىتى ئارقىلىق چوڭقۇر بىر قېتىملىق ھايات دەرسى چۈشەنچىسىگە ئىگە بولىدۇ.

خۇلاسە قىلغاندا، يولداش مىرزىگۈلنىڭ «سېنىتەبىر خاتىرىلىرى» ناملىق ھېكايىسە-دا كىتابخانلار رازى بولىدىغان پىسخىلىرىدىكىدەك جىددىي ھالدىكى سيۇژېت ياكى زور تار-خىي ۋەقەلەرنىڭ يۈز بېرىش سەۋەبلىرىنى سۈرۈشتە قىلىدىغان تارىخىي رومانلاردىكى-دەك قىزىقارلىق ۋەقەلەر ئارقىلىق ئەمەس، ئەكسىچە قويۇق ھېسسىيات بىلەن سۇ-غىرىلغان ئادەتتىكى تۇرمۇش كۆرۈنۈشلىرى ئارقىلىق جەلپ قىلىنىدۇ. جەمئىيەتتىكى كەڭ كىتابخانلارنىڭ بۇ ھېكايە ھەققىدىكى ئاغزاكى ياخشى باھا ھەم ئىنكاسلىرى مىر-زىگۈلنىڭ ھېسسىيات ئارقىلىق كەيپىيات ۋە خاراكتېر يارىتىش سىنىقىدا تۇنجى ئە-سىرىدىلا بەلگىلىك نەتىجىگە ئېرىشكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ ھال ھازىرقى كىتابخانلار-نىڭ زادى قانداق بەدىئىي ئەسەرلەرگە ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكى ھەققىدىكى سوئالغىمۇ

لايىق جاۋاب بولالايدۇ.

ئەدەبىياتنىڭ ۋەزىپىسى دۇنيانى بىۋاسىتە ھالدا ئۆزگەرتىش ئەمەس، بۇ ئىش ئۇنىڭ قولىدىنمۇ كەلمەيدۇ. ئۇ پەقەت دۇنيانى ئۆزگەرتىش كۈرىشىگە قاتنىشىۋاتقان كىشىلەرنىڭ مەنىۋى قىياپەتلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ، خالاس. كىشىلەرنىڭ مەنىۋى قىياپەتلىرى تەبىئەت قانۇنىيەتلىرىدىنمۇ مۇرەككەپ بولغان پسىخىك پائالىيەتلەردىن ئىبارەت. كىشىلەردىكى ئاشۇ مۇرەككەپ پسىخىك پائالىيەتنى چوڭقۇر ۋە ئەتراپلىق تەسۋىرلەپ، ئادەمنىڭ ماھىيىتى بولغان ئىنسان تەبىئىتىنى ئىپادىلەش، دۇنيانى ئۆزگەرتىۋاتقان ئىنسانىيەتكە سەنئەت نۇقتىسىدىن ئۆزئارا بىر-بىرىنى چۈشىنىش ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بېرىپ، ئۆزىنى ئۆزىگە تونۇتۇش دەل ھازىرقى زامان ئەدەبىياتنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مۇھىم ۋەزىپىسىدىن ئىبارەت. بۇ ئەدەبىياتنىڭ دۇنيانى ئۆزگەرتىشكە كۆرسەتكەن ۋاستىلىق تەسىرى بولۇپمۇ ھېسابلىنىدۇ. مەن يولداش مىرزىكۇل خۇدابەردىنىڭ پىروزا ئىجادىيىتىدە بىر ئۆتكۈنچى مېھمان بولماستىن، «سېنى تەبىر خاتىرىلىرى» غا ئوخشاش ئادەملەرنىڭ روھىي دۇنياسىنى چوڭقۇر ئىپادىلەيدىغان، كىشىلەرگە ھېسسىيات ئارقىلىق تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان ئەسەرلەرنى يەنىمۇ تىرىشچانلىق بىلەن ئىجاد قىلىپ، ئۇيغۇر پىروزىچىلىقىنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئاجىزلىقىنى تۈگىتىشكە ھەسسە قوشۇشنى ئۈمىد قىلىمەن، ئۇنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىجادىيىتىگە مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمەن.

(بېشى 39 - بەتتە)

ھايدۇ. ئون ئەككى يۈرۈشكە كىرمىگەن يەككە شەكلى بويىچە ئىيتىلىپ كېلىۋاتقان ناخشىلارمۇ خېلى نۇرغۇن. بۇلارنىڭ تەتقىقاتى ئۇستىدە باشقىلارمۇ ئىزدىنىۋاتقاندۇ، مەنمۇ ئويلىنىۋاتىمەن.»

«ناخشا ئۇستازى»، «ئىلى ناخشىلىرىنىڭ بۇلقى» دەپ ھۆرمەتلىنىدىغان نامىغا ئىگە بولغان، 1953 - يىلدىن تارتىپ دەم ئېلىشقا چىققانغا قەدەر ئىلى ۋىلايەتلىك ۋە ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ھازىرمۇ ئىلى ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكىنىڭ مەسلىھەتچىسى بولغان ئابدۇۋۇھاب جارۇللايوپ ئاكا ياشىنىپ قالغان بولسىمۇ، يەنىلا ناخشا ئېيتىماقتا، سەنئەت تەتقىقاتى ۋە جامائەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانماقتا. ياشلىق باھارىنى ئۇرغۇتۇپ، ئىسلاھات دەۋرىدىكى تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش سېپىدە بارماقتا. بىز ئۇنىڭغا ئۇزاق ئۆمۈر تىلەيمىز، بوغۇلماس ئاۋاز تىلەيمىز، گۈلدۇراس ئالقىشلىق سەھنە تىلەيمىز. شۇنداق، خەلقىمىز ئۇنىڭ بارماقلىرى بىلەن تىزىغا يېسىك چېكىپ ئولتۇرۇپ ئېيتقىدىغان لەززان، مۇڭلۇق، لىرىكىلىق، پۈتمەس-تۈگىمەس ناخشىلىرىنى يەنە ئۇزاق يىللارغىچە زوقلىنىپ تىڭشىسۇن!

بىزنىڭ ئەدىبلىرىمىز

ئىقتىدارلىق ئەدەبىي تەنقىدچى مۇھەممەد پولات

مۇھەممەد پولات 1940 - يىلى كۆزدە تۇرپان ناھىيىسىنىڭ ئايدىڭكۆل يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇ 1959 - يىلى شىنجاڭ دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنى تۈگىتىپ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ جۇڭگو تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا كىرىپ ئوقۇدى. ئۇ 1964 - يىلدىن 1976 - يىلغىچە شىنجاڭ 1 - ئىيۇل پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسىدا ئىشلىدى. 1976 - يىلى 5 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە ئالمىشىپ كېلىپ، دەسلەپ «تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىدە، كېيىن «شىنجاڭ سەنئىتى» ۋە «ئەدەبىي تەرجىمىلەر» ژۇرنالىنى تەھرىر بۆلۈملىرىدە ئىشلىدى. 1985 - ۋە 1986 - يىللىرى جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ لۇشۈن ئەدەبىيات ئىنستىتۇتىدا ئوقۇدى. 1987 - يىلدىن ئېتىبارەن ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ ئەدەبىيات نەزەرىيە تەتقىقات ئىشخانىسىدا كەسپىي تەتقىقاتچى بولۇپ ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ئەدەبىيات نەزەرىيە تەتقىقاتى كەسپىي بويىچە كاندىدات ئالىي تەتقىقاتچى.

مۇھەممەد پولات بەدىئىي ئەدەبىياتقا باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئاخىرقى سىنىپىدا ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرىدىن باشلاپلا ئىشتىياق باغلىدى. بۇ يىللاردا ئۇ ئۆزى ياقتۇرىدىغان بىر قىسىم شېئىر ۋە قوشاقلارنى يادلاشقا ئادەتلەندى. ئۇنىڭ بۇ خىل ھەۋىسى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرىدە تېخىمۇ ئىزچىل، تېخىمۇ ئاڭلىق تۈسكە ئىگە بولۇشقا باشلىدى. ئەدەبىياتىمىزنىڭ شۇ يىللاردىكى كۆرۈنەرلىك ۋەكىللىرى بولغان زۇنۇن قادىر، تېيىپجان ئېلىيوپ، ئابدۇلھەي روزىلارنىڭ ھېكايە ۋە شېئىرلىرى ئۇنىڭ دائىملىق ئوقۇشلۇقلىرىغا ئايلىنىپ قالدى. 50 - يىللارنىڭ ئاككىنچى يېرىمىدىن باشلاپ مۇھەممەد پولاتنىڭ ئەدەبىي ھەۋەس ۋە قىزىقىش دائىرىسى كۆرۈنەرلىك

لىك ھالدا كېڭەيدى. ئۇنىڭ ئەدەبىي نۇقتىسىنەزەرى مىللىي ئەدەبىياتىمىزنىڭ دائىرە-سىدىن ھالقىپ چىقىپ، باشقا خەلقلەر ئەدەبىياتى دائىرىسىگە، بولۇپمۇ رۇس ھەم ئۇزبېك ئەدەبىياتى دائىرىسىگە كېڭىيىشكە باشلىدى. كلاسسىك رۇس ئەدەبىياتى ۋە رۇس سو-ۋېت ئەدەبىياتىنىڭ مەشھۇر ۋەكىللىرىدىن پۇشكىن، گوگول، لېرمونتوۋ، تۇرگېنېۋ، تولـ ستوي، چېخوۋ، گوركى، فادېيېۋ ۋە شولوخوۋلارنىڭ ئەسەرلىرىنى، ئۇزبېك سوۋېت ئەدەبىياتىنىڭ نامايەندىلىرىدىن بولغان ئابدۇللا قادىرى، غاپۇر غۇلام، ئايبېك، خەمىت ئالىمجان، ئابدۇللا قاھار، ئۇيغۇن، مىرتېمىرلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى بېرىلىپ ئوقۇش ۋە ئا-شۇ ئەسەرلەردىكى يېڭى مەزمۇن، يېڭى ئىدىيە، ئالىيجاناب ئىنسانىي ئەخلاق كۆرۈنۈش-لىرى، شۇنداقلا كىشىنى مەھلىيا قىلىدىغان ئاجايىپ گۈزەل ھاياتىي سەنئەت بىلەن ئۇزلۇكسىز ئۇچرىشىش ياش مۇھەممەدنىڭ بەدىئىي ئەدەبىيات ھەققىدىكى ساددا، ئىپتىـ دائىي چۈشەنچىلىرىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىۋەتتى. ئۇ بۇ ئەدىبلەرنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئەدەبىيات بىلەن تۇرمۇشنى، بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ مۇقەددەس ۋە دائىملىق ئوبيېكـ تى بولغان ئادەم ھەم ئۇنىڭ ھاياتىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشەندى.

كېيىنكى يىللاردا ئۇنىڭ ئەدەبىي ھەۋىسگە ئەدەبىيات نەزەرىيىسى ۋە ئەدەبىـي تەنقىدچىلىك ئىلمىگە بولغان ئىشتىياق قوشۇلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مەشھۇر رۇس ئە-دەبىي تەنقىدچىلىرى بېلىنسكى ۋە چېرنىشېۋسكىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى، شۇنىڭ بىلـەن بىللە رۇس سوۋېت ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىنىڭ باشلىغۇچىلىرىدىن بولغان گوركـى لـونا-چارسكى، بىـلاگويلارنىڭ ئەدەبىي - تەنقىدي ماقالىلىرىنى ئىشتىياق بىلەن ئوقۇشقا كـى-رىشتى. سوۋېت ئۇزبېك ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىنىڭ تالانـتلىق ۋەكىللىرىدىن بولغان ئىز-زەت سۇلتان، سەرۋەر ئەزىموۋ، ھاپىز ئابدۇسەمەتوۋ، مەتياقۇپ قوشجانوۋلارنىڭ ئەسەرلـى-رىدىن نۇرغۇن بىلىم ئالدى. ئومۇمەن ئالغاندا، ئۇنىڭ ئەدەبىي ئىجادىي ھەۋىسى بىلەن ئە-دەبىي بېيىتېتىك قاراشلىرى رۇس ۋە ئۇزبېك ئەدەبىياتىنىڭ ھەم ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىنىڭ تەسىرىدە شەكىللەندى. كېيىنكى چاغلاردا ئېلىمىز ئەدەبىياتى ۋە ئەدەبىي تەنقىدچىلىكـ-دىن بىرمۇنچىلىغان جەۋھەرلەرنى قوبۇل قىلىش، ئۇلاردىكى ئىلمىي، ئەمەلىي كۆز قاراش-لارنى ئۆزلەشتۈرۈش ئۇنى ئۆز ئىشىدا تېخىمۇ جانلىقلىق ھەم ئەمەلىيەتچانلىققا ئىگـە قىلدى. لۇشۈننىڭ بەدىئىي ئەدەبىيات ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت قانۇنىيەتلىرى ھەققىدە-كى ئىلمىي پىكىرلىرى، لېيۇ زەيفۇنىڭ ئەدەبىياتىنىڭ سۇبېيېكتىلىقى بىلەن بىرىكمـە خا-راكتېر ھەققىدىكى نەزەريىلىرى، ئۇنىڭ ئەدەبىي-تەنقىدي ئىزدىنىشلىرىدە زور رول ئوينىدى.

مۇھەممەد پولات 1959 - يىلى «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان «دوستـ لۇقتىن يالداما» ناملىق ھېكايىسى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كەلدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خېلى بىر مەزگىلگىچە ھېكايە ئىجادىيىتى بىلەن ئىزچىل تـۇرده شۇغۇللىنىپ، كىتابخانلار ئارىسىدا بەلگىلىك تەسىر قوزغىغان «ئالتـۇن چىش»، «ئانـا»، «ئۇچ»، «سۆھبەتتىن كېيىن» قاتارلىق بىرمۇنچىلىغان ھېكايىلارنى يازدى. «تۆت كىشـى-لىك گۇرۇھ» تارماق قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇ نۇقتىلىق ھالدا ئەدەبىيات تارىخىـي تەتـ-قىقاتى ۋە ئەدەبىي تەنقىدچىلىك بىلەن شۇغۇللاندى. ئۇنىڭ شۇ چاغلاردا ئېلان قىلـ-

غان بىر قىسىم ماقالىلىرى ئىجادىيەت سەپىدە ئىدىيىنى ئازاد قىلىش، روھىي بويۇنتۇ-رۇقلاردىن قۇتۇلۇش، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ ئەدەبىيات نەزەرىيىسى ۋە ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ساھەسىدە تارقاتقان ھەر خىل سەپسەتىلىرىنىڭ تەسىرىنى تازىلاپ، ئە-دەبىي ئىجادىيەت ئىشلىرىمىزنى ساغلام راۋاجلاندۇرۇشتا مۇئەييەن ئىجابىي روللارنى ئويناندى. كېيىنكى يىللاردا ئۇنىڭ ماقالىلىرىنىڭ تېما ۋە مەزمۇن دائىرىسى كۆرۈنەر-لىك ھالدا كېڭەيدى. ئۇنىڭ ھازىرغىچە ئېلان قىلىنغان 65 پارچە ماقالىسىدە ئاسا-سەن رېئالىستىك پروزىمىزنىڭ ھەم يېڭى زامان شېئىرىيىتىمىزنىڭ تەرەققىيات يولى، ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىمىزنىڭ يېقىنقى ئەھۋالى، شۇنىڭدەك ئەدەبىيات دەۋرى تەتقىقا-تىغا ئائىت مەسىلىلەر مۇھاكىمە قىلىنىدى. ئۇ بۇ ماقالىلىرىدا دەل ۋە كونكرېت بو-لۇشنى، ئىلمىي ۋە ئەملىي بولۇشنى ئاساسىي ئورۇنغا قويۇپ، ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئاب-دۇخالىق ئۇيغۇر، زۇنۇن قادىر، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، تېيىپجان ئېلىيوپ، رەخىم قاسىم، مۇھەممەدجان سادىق، قەييۇم تۇردى، زوردۇن سابىر قاتارلىق يېگىرمىدىن ئوشۇق ۋەكىلىنىڭ ئىجادىيىتى ئۈستىدە ئىلمىي ئىزدىنىش ئېلىپ باردى. ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئىجادىي ئەمگىكى تېما دائىرىسى، مەزمۇنى ۋە سالمىقى جەھەتتىن مىللىي ئەدەبىياتى-مىزنىڭ، جۈملىدىن، مىللىي ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىمىزنىڭ تەرەققىياتىدا مۇئەييەن ئەھە-مىي ھەم ئىجابىي روللارنى ئويناندى.

مۇھەممەد پولات ئۆزىنىڭ ئەدەبىي تەنقىدىي ئىزدىنىشلىرىدە پىكىر ۋە كۆز قاراش-لىرىنىڭ ئىلمىي بولۇشىغا، يېڭى ۋە ئىجادىي بولۇشىغا، ھەرقانداق شەخسىي غەرەز ۋە مۇددىئالاردىن خالىي بولۇشىغا دىققەت قىلىپ، ئەسەرنى تونۇش پرىنسىپىدا چىڭ تۇ-رۇپ، مۇنەۋۋەر ئەسەر ھەم ئىقتىدارلىق ئاپتورلارنى ئۆز ۋاقتىدا سېزىپ ۋە مۇئەيـ-يەنلەشتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقىغا مۇناسىپ ئىلمىي ئىلھام بەردى، زوردۇن سابىر، بوغدا ئابدۇللا، ئوسمانجان ساۋۇت، ئارسلان، سەمەت دۇگايلى، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم، ئابلىكىم خېۋىر، مۇھەممەد باغراش قاتارلىق ئىقتىدارلىق ئاپتورلار ئۇنىڭ دائىملىق تەتقىقات ئوبيېكتى بولۇپ كەلدى.

ھازىرغىچە ئۇنىڭ «چىن دوستلۇق» ناملىق ھېكايىلار توپلىمى ۋە «ياخشىراق يازايلى، قىسقىراق يازايلى»، «ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا پروزا»، «كىتابخانلىق تەسراتلە-رى» قاتارلىق ئۇچ پارچە ئوبزورلار توپلىمى نەشر قىلىندى، «يازغۇچى ۋە دەۋر» ناملىق يىرىك ئوبزورلار توپلىمى نەشرگە تاپشۇرۇلدى. «شېئىرىيىتىمىزنىڭ يېقىنقى ئەھۋالى توغرىسىدا بەزى مۇلاھىزىلەر» ناملىق ماقالىسى 1981 - يىلى ئاپتونوم رايـو-نىمىز بويىچە ئوتكۈزۈلگەن ئازسانلىق مىللەت يازغۇچىلىرىنىڭ 30 يىلدىن بۇيانقى مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى باھالاش پائالىيىتىدە 1 - دەرىجىلىك ئوبزور مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

مۇھەممەد پولات ئەدەبىي تەنقىد بىلەن شۇغۇللىنىپلا قالماستىن، بەلكى يەنە نەشرىياتچىلىق ھەم ئەدەبىي تەرجىمە پائالىيىتى بىلەنمۇ ئىزچىل تۇرده شۇغۇللىنىپ كەلدى. ھازىرغىچە ئۇنىڭ ئۆزبېك تىلىدىن نەشرگە تەييارلىشى بىلەن ئۇلۇغ ئىنگلىز دراـ-ماتۇرگى شېكسپىرنىڭ «روميئو ژولېتتا» ناملىق تراگېدىيىسى، تەنقىدىي رېئالىزم ئەدەبىـ-

ياتىنىڭ باشلىغۇچىسى، مەشھۇر فرانسۇز يازغۇچىسى ستېندالنىڭ «قىزىل ۋە قارا» ناملىق رومانى (2 - كىتابى)، ئۇلۇغ رۇس شائىرى پۇشكىننىڭ «باغچا ساراي پونتانى» ناملىق مەشھۇر لىرىك داستانى، چېخوۋنىڭ «ئالتىنچى پالاتا» ناملىق پوۋېستى، مەشھۇر سوۋېت ئاۋار شائىرى رەسول ھەمزەتوۋنىڭ «مېنىڭ قەلبىم تاغلاردا» ناملىق داستانى، سوۋېت ئۆزبېك دىراماتورگلىرىدىن كامىل يەشىننىڭ مەشھۇر «نۇرخان» دراممىسى بىلەن ئۆلمەس ئۆمەرېكوۋنىڭ «ئىلتىماسسىغا ياڭرىشا» ناملىق دىراممىسى نەشىر قىلىنىپ، كىتابخانلار بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ئۇ يۇقىرىقىلاردىن تاشقىرى ئىلىمىزنىڭ گې باۋچۇەن، جياڭ پىڭ، ۋاڭ چىڭخەن، ۋېي جەنلىڭ، سۇڭ جىڭۋېن، لى باگېۋەن، ۋاڭ مېڭ قاتارلىق يازغۇچى، تەنقىدچىلىرىنىڭ بەدىئىي ئەدەبىيات ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت ھەققىدىكى بىرمۇنچە ماقالە ھەم ئوبزورلىرىنى تەرجىمە قىلىپ، ئۇيغۇر كىتابخانلارغا تونۇشتۇردى. ئۇ ھازىرغىچە «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى توغرىسىدا»، «ئەدەبىي ئىجادىيەت ھەققىدە مۇلاھىزىلەر»، «ئەدەبىي ئوبزورلاردىن تاللانمىلار» قاتارلىق 8 پارچە ماقالە ھەم ئوبزورلار توپلىمى تۇزۇپ، تەھرىرلەپ، نەشرگە تەييارلىدى. ئىقتىدارلىق ئەدەبىي تەنقىدچىمىز مۇھەممەد پولات ھازىر يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلىنىش ئەھۋالى، ئەدەبىياتىمىزنىڭ ھەرقايسى ژانىر ۋە تۈرلىرىنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسى ئومۇمىيۈزلۈك مۇھاكىمە قىلىنىدىغان مەخسۇس بىر كىتاب يېزىش ئۈستىدە ئىزدەنمەكتە. بىز ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىگە يېڭى مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمىز.

(بېشى 140 - بەتتە)

رى» ناملىق سېكىنلى 1983 - يىلى «شىنجاڭ گېزىتى» ئۇيۇشتۇرغان يېزا ئىگىلىك تېمىسىدىكى ئەسەرلەرنى باھالاش پائالىيىتىدە 1 - دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا، 1985 - يىلى شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ئۇيۇشتۇرغان ناخشا قوبۇل قىلىش پائالىيىتىدە «گۈزەل باغچە، ئۆيىمىز» ناملىق تېكىستى 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. شائىرنىڭ بىر قىسىم بالىلار - شېئىرلىرى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ، «ئۇجمە ھەققىدە مۇخەممەس»، «دېھقان» قاتارلىق شېئىرلىرى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ، «گۈلمروي» نىڭ 2 - بابى بىر قىسىم ئالىي مەكتەپلەرنىڭ دەرسلىكلىرىگە كىرگۈزۈلدى. ئۇنىڭ ھازىرغىچە «كارۋان بۇيۇك نەزمىسى»، «خانتەڭرى قىزى»، «باھار قارلىغاچلىرى»، «سېنى كۆتىمەن»، «چارەك ئەسىر نەزمىسى»، «تەڭرىتاغ بۇلبۇلى» قاتارلىق شېئىرلار ۋە داستانلار توپلىمى نەشىر قىلىندى. ئوتتۇز يىلدىن بۇيان مەتبۇئاتلاردا ئۇنىڭ ھەر خىل تېما ۋە خىلمۇخىل شەكىلدە يېزىلغان 1500 پارچە شېئىرى، 25 پارچە داستان ھەم باللادىسى، 200 دىن ئارتۇق ناخشا تېكىستى، بىر شېئىرىي رومانى، 4 پارچە ئىلمىي ماقالىسى ۋە باشقا ئەسەرلىرى ئېلان قىلىندى. ئۇ يېقىندىن بۇيان «تارىم رىۋايەتلىرى»، «يىپەك يولىدا كارۋان» ناملىق رىۋايەت ھەم داستانلار توپلىمىنى، «زەر ئۆزۈككە ياقۇت كۆز» ناملىق ناخشا تېكىستلىرى توپلىمىنى نەشرگە تەييارلىدى.

شائىر ماموت زايىت 1988 - يىلى 6 - ئايدا جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە ئەزالىققا قوبۇل قىلىندى. ئۇ ھازىر خوتەن ۋىلايىتىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى، «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىنىڭ تەھرىر ھەيئەت ئەزاسى.

شائىر ماموت زايىت

ماموت زايىت 1942 - يىلى 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى خوتەننىڭ گۇما ناھىيىسىدە مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى، تارىخ، تەزكىرە ۋە ئەدەبىيات بىلەن ئەۋلادمۇ ئەۋلاد شۇغۇللىنىپ كەلگەن ئۆلىما زاتلار ئىدى. ماموتنىڭ ئاتىسى - زايىت ئاخۇنۇم ئىلىم - پەننىڭ قەدىر - قىممىتىنى بىلىدىغان ئادەم بولغاچقا، ئوغلى ماموتنى كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپلا ئەستايىدىل تەربىيىلەشكە كىرىشتى.

زايىت ئاخۇنۇمنىڭ ئائىلىسى شۇ دەۋرنىڭ ئالىم، شائىر، تارىخچىلىرىدىن ئىسمايىل قارىي ھاجىم، سابىت داموللام، شائىر ئىسمايىل ھاجى، مەتتۇختى ئاخۇنۇم، ھىدايەت ھاجىم قاتارلىق ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ پات - پات يىغىلىپ، ئۆزئارا تارىخ، پەلسەپە، شېئىرىي ئىجادىيەت توغرىسىدا ئىلمىي مۇنازىرە ئېلىپ بارىدىغان سورۇنى بولۇپ، بۇ مۇنازىرە ۋە سۆھبەتلەر كىچىك ماموتنىڭ سەبىي قەلبىدە ئىلىم - پەن ھەم ئەدەبىياتقا بولغان دەسلەپكى قىزىقىشىنى قوزغاتقانىدى. بۇ ئائىلىنىڭ كۈتۈپخانىسىدا تارىخ، ئەدەبىيات ۋە باشقا پەنلەرگە ئائىت كىتابلار جىق ئىدى. ماموت كۈندۈزى مەدرىسەتە ئوقۇسا، كەچلىرى ئۆيىدىكى كۈتۈپخانىدا كىتاب ئوقۇيتتى. ماموت خوتەنگە ئوقۇشقا بارغۇچە بولغان 7 يىل ئىچىدە كۈچلۈك ئىشتىياق بىلەن ناۋائىنىڭ «چاھار دىۋان» ھەم «خەمسە» سىنى، رابغۇزنىڭ «قىسسەسۇل ئەنبىيا» سىنى، پىردەۋسىنىڭ «شاھنامە» سىنى، شەيخ سەئىدنىڭ «گۈلىستان»، «بوستان» نامىلىق ئەسەرلىرىنى، لۇتفى، فۇزۇلى، ھۇۋەيدا، ئەھمەد يەسسەۋى، خوجا ھاپىز، ئابدۇراخمان جامى، نۆبىتى قاتارلىق شائىرلارنىڭ «دىۋان» لىرىنى ئوقۇپ چىقتى.

ماموتنىڭ ئائىلىسىنىڭ مۇناسىۋىتى دائىرىسى كەڭ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى يېزىلاردا، يايلاقلاردا بولغاچقا، ئاتا - ئانىسى ئۇنى ئۇ جايلارغا پات - پات ئېلىپ چىقىپ، ھەپتە ئېلىپ تۇراتتى. ماموت ئاشۇنداق چاغلاردا خامانلاردا، قوناق سويغان جايلاردا، چارۋىچىلارنىڭ گۈلخېنى يېنىدا، تاغ ۋە يېزا مەشرەپلىرىدە دېھقانلاردىن، چارۋىچىلاردىن مۇ-

قام، ناخشا - قوشاق، قىسسە - چۆچەكلەرنى كۆپ ئاڭلىدى، خەلق ناخشا، رىۋايەتلىرى ئۇنىڭ قەلبىگە چوڭقۇر تەسىر قىلدى. ئۇ، خوتەن قەغىزىدىن دەپتەر ياساپ، بەيىت، قوشاقلارنى توپلاشقا، ئۆزىمۇ ئانچە - مۇنچە قوشاق يېزىپ، ئاتا - ئانىسىغا ئوقۇپ بېرىپ، ئۇلارنى خۇشال قىلىشقا باشلىدى.

خوتەن داريلمۇئەللىمىنىدە ئوقۇش ئۇنى يېڭى بىر ھاياتقا — تەبىئىي ۋە ئىجتىماىي پەن دۇنياسىغا ئېلىپ كىردى. ئۇ، دەرسلەرنى تىرىشىپ ئوقۇش بىلەن بىرلىكتە شائىر ئۆمەر مۇھەممىدى، نىمشېھىت، ل. مۇتەللىپ، تېيىپجان ئېلىيوپ، ئەلقەم ئەختەم، تۇرغۇن ئالماسلارنىڭ شېئىر، داستانلىرىنى، ئايىبەك، مۇختار ئەۋىزوۋ، سابىت مۇقانوۋ، سەدىردىن ئەينى، ئابدۇللا توقاي، ھەمزە ھېكىمزادە، غاپۇر غۇلام، پۇشكىن، لېرمونتوۋ، لۇشۇن، گومورو، جاۋ شۇلى قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرىنى كۆچلۈك ئىشتىياق بىلەن ئوقۇدى ۋە ئۆزىمۇ ئىلھاملىنىپ شېئىر يېزىشقا كىرىشتى. مامۇت زايىتنىڭ شۇ چاغلاردا مەشق سۈپىتىدە يازغان بەزى شېئىرلىرى مەكتەپ ھەم سىنىپنىڭ تام گېزىتلىرىگە چىقىپ، ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ قەلبىدە ئۈمىد پەيدا قىلدى.

مامۇت زايىت 1957 - يىلى 9 - ئايدا ئۇرۇمچىگە كېلىپ، شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇشقا باشلىدى. ئۇرۇمچىنىڭ، جۈملىدىن، ئالىي مەكتەپنىڭ قويۇق ئىلىم - مەرىپەت ۋە ئىجادىيەت ھاۋاسى، شەرىپىدىن ئۆمەر، مۇھەممەدجان سادىق، مەسۇم باست، تۇرسۇن موللايوپ قاتارلىق ئۇستازلىرىنىڭ تەربىيىسى ھەم رىغبەتلەندۈرۈشى ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئىجادىيەت پىلتىسىنى ئوت ئالدۇردى.

مامۇت زايىت كىچىك چاغلىرىدىن باشلاپلا مەدرىسىدە ھەم پەننىي مەكتەپلەردە تىل، ئەدەبىيات، لوگىكا، تارىخ، ماتېماتىكا، پەلسەپە، ئېستېتىكا، پسىخولوگىيە ۋە باشقا پەنلەرگە ئائىت بىلىملەرنى ئۆگىنىش، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ۋە خەلق تۇرمۇشى بىلەن تونۇشۇش، نۇرغۇنلىغان ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ئوقۇش، ئىجادىيەت مەشقى بىلەن شۇغۇللىنىش قاتارلىق دەسلەپكى زۆرۈر باسقۇچلارنى بېسىپ ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن، ئىجادىي پائالىيەتتە ناھايىتى تېزلا ستۇدېنت ساۋاقداشلىرى بىلەن ئۇستازلىرىنىڭ كۆزىگە چېلىقتى. ئۇنىڭ كىتابخانلار بىلەن مەتبۇئات يۈزىدە تۇنجى قېتىم ئۇچراشقان شېئىرى — «مەن — باھار كۆيچىسى» 1959 - يىلى 3 - ئايدا «شىنجاڭ ياشلىرى» گېزىتىدە ئېلان قىلىندى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇنىڭ «تاڭ قۇياشى»، «ئانا»، «يىللار سىرى»، «غۇنچە»، «مەڭگۈ ياشاپ قال»، «زامان، بەخت بىزنىڭكى»، «قىز يەرگە باقتى» قاتارلىق شېئىرلىرى ھەرقايسى گېزىت - ژۇرناللارغا ئارقا - ئارقىدىن بېسىلدى.

مامۇت زايىتنىڭ 60 - يىللاردىكى ھاياتى خىزمەت بىلەن يېزىلاردا ئۆتكەچكە ئۇنىڭ بۇ يىللاردا يازغان شېئىرلىرىدا ئاساسەن يېزا تۇرمۇشى ئەكس ئەتتى. ئۇ بۇ مەزگىللەردە خەلق ئارىسىدىن مول ماتېرىيال توپلاپ، پىشقەدەم شائىرلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، جاپالىق مەنىۋى ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىش ئارقىلىق «سادەت»، «زۇلمەت ۋە يورۇقلۇق»، «مېھنەتكەش ئەۋلادى»، «قەشقەر ناخشىسى»، «ئامىنە» قاتارلىق داستانلارنى يازدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىش بىلەنلا دىلى قاتتىق ئازار يېگەن ياش شائىر ماموت زايىت 1972 - يىلغا قەدەر قولىغا ئاساسىي جەھەتتىن قەلەم ئالمىدى. 1973 - يىلغا كەلگەندە ئۇنىڭ ئىجادىي ھاياتىنىڭ ھەم مەغلۇبىيەتلىك، ھەم مۇۋەپپەقىيەتلىك 2 - دەۋرى باشلاندى. بۇ دەۋر ھاياتىدىكى ئېغىر «سول» چىللىق كېسىلى، ئەدەبىي ئىجادىيەتنى نوقۇل ھالدا كۆندىلىك سىياسەتنىڭ قورالىغا ئايلاندۇرۇش خاھىشى، تۆگىمەس سىنىپىي كۆرەش سەپسەتىسى، كالىندارچىلىق، قېلىپبازلىق، «ئۆچ»نى گەۋدىلەندۇرۇش»، شوئارۋازلىق، ئۇقۇملاشتۇرۇش ئىللەتلىرى ئۇنىڭ شېئىرلىرىغا سىڭىپ كىرىپ، ياش شائىرنىڭ ئىجادىيىتىنى تۆيۇق يولغا باشلىدى. ئۇنىڭ بۇ دەۋرلەردە ئېلان قىلىنغان «يېڭى ئەۋلاد» داستانى، «غەزەللەر»، «جۇڭخۇا قىزلىرى»، «غەلبە تەنتەنىسى»، «جەڭگىۋار خىتابنامە» قاتارلىق نۇرغۇنلىغان شېئىرلىرى ماموت زايىت ئىجادىيىتىنىڭ «سول» لۇشيەن تەسىرىدە مەغلۇبىيەتلىك تەقدىرگە دۇچ كەلگەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. شائىر بىر قانچە يىللىق قايمۇقۇش ھەم گاڭگىراشتىن كېيىن، نىسپىي ھالدا ئۆز ئىجادىغا چىقىش يولى تاپتى، ئۇ 1974 - يىلىدىن باشلاپ يېڭى ئەسەرلەر ئىجادىيىتىگە كۆچۈپ، ئۇچ يىل ئىچىدە «خانتەڭرى قىزى»، «خالۋاپ ھېكايىسى» قاتارلىق تۆت پارچە داستان، «گۈلمىروي» ناملىق بىر پاچە شېئىرىي روماں يازدى. شائىر ئۆزىنىڭ «گۈلمىروي» ناملىق شېئىرىي رومانىدا ئۇيغۇر داستانچىلىقى بىلەن شەرق رومانچىلىقىنىڭ جەۋھەرلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ، خەلق ئەدەبىياتى بىلەن كلاسسىك ئەدەبىيات ئەنئەنىلىرىگە ئىجادىي ۋارىسلىق قىلىپ، ئۆزىگە خاس يېڭى شەكىل ۋە ئۇسلۇب يارىتىپ، ئەسەرنىڭ مەزمۇنى، قۇرۇلمىسى، بەدىئىي ئىپادىلەش سەنئىتى قاتارلىق جەھەتلەردە مۇئەييەن نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. بۇ رومان ئاروز ۋەزىنىنىڭ مەسنەۋى، غەزەل شەكلىدە يېزىلغان بولۇپ، ھەر بىر بابنىڭ بېشىدا نەسرىي شەكلىدە قاراتما لىرىك خىتاب، ئاخىرىدا چوڭقۇر پەلسەپىۋى يەكۈن ۋە گۈزەل ساقىينامىلەر بېرىلگەن. «گۈلمىروي» نى مەزمۇن، شەكىل، ئۇسلۇب ۋە بەدىئىيلىك نۇقتىسىدىن ماموت زايىت ئىجادىيىتىنىڭ 70 - يىللاردىكى كۆزگە كۆرۈنەرلىك مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن بىرى دېيىشكە بولىدۇ.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنى شائىرنىڭ ئىجادىيىتىگە يېڭى باھار، يېڭى گۈللىنىش ئېلىپ كەلدى. ماموت زايىت بۇ دەۋردە «سېنىڭ تويۇڭ ــ مېنىڭ ياشلىقىم»، «باھار قوشاقلىرى»، «ياز تەسىراتلىرى»، «قەشقەر مۇھەببىتى»، «دەردەمنامەر شادلىقى» قاتارلىق مىڭ پارچىدىن ئارتۇق شېئىر، «ئار-خېئولوگ ھېكايىسى»، «بۇلاق بويىدىكى مۇھەببەت»، «خىسلەتلىك قول»، «بۇ ــ مېنىڭ ۋەتىنىم» قاتارلىق 12 پارچە داستان، «گۈزەللەر بەزمىسى»، «قىزىل يۇلغۇن» قاتارلىق 5 پارچە باللادا، 180 پارچە ناخشا تېكىستى، 300 پارچىدىن ئارتۇق بالىلار شېئىرى ۋە باشقا ئەسەرلەرنى يازدى.

ماموت زايىتنىڭ «سېنىڭ تويۇڭ ــ مېنىڭ ياشلىقىم» ناملىق شېئىرى 1981 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرىنىڭ 30 يىلدىن بۇيانقى مۇنەۋۋەر ئەسەرلىرىنى باھالاش پائالىيىتىدە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «باتۇر يىللار ناخشىسى» ناملىق شېئىرى «تارىم» ژۇرنىلى 1980 - يىلى ئۈيۈشتۇرغان 30 يىللىق مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى باھالاشتا 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «يېزا سۈرەتلىرى»

(ئاخىرى 138 - بەتتە)

سوۋېت ئۇيغۇر شائىرلىرىدىن

ئابدۇلھەي روزى

* (1923 — 1984) *

شائىر ئابدۇلھەي روزى 1923 - يىلى ئالمۇتا ئوبلاستى ئۇيغۇر رايونىنىڭ كەتمەن يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1933 - يىلى ئاتا - ئانىسى بىلەن غۇلجا شەھىرىگە كۆچۈپ كەلگەن. 1942 - يىلى ئىلى گىمنازىيىسىنى پۈتتۈرگەن.

ئۇ شېئىرىيەت سېپىگە 1940 - يىلى قەدەم قويغان پېشقەدەملەردىن بىرى. ئۇنىڭ تۇنجى شېئىرلار توپلىمى — «شائىر ئىزدىنىش» 1957 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغانىدى.

شائىر 1962 - يىلى س س ر يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىنىدى. قازاقىستاندا چىقىدىغان «يازغۇچى» نەشرىياتى ئۇنىڭ «ئېتىز ناخشىلىرى»، «باھار چەشمىلىرى»، «زەپەر»، «شارقىراتمىلار ناخشىسى» قاتارلىق توپلاملىرىنى نەشر قىلدى.

1983 - يىلى قازاقىستان يازغۇچىلار جەمئىيىتى تەرىپىدىن شائىرنىڭ 60 ياشقا تولغانلىقى خاتىرىلەندى.

كېمە

بىر ئۇ قاتقا، بىر بۇقاتقا قاتناپ تۇرىسەن،
ئىككى قىرغاق ئارىسىدا بۇتناپ تۇرىسەن.
شۇنچە يېقىن سەن قاتنىغان ئاشۇ ئارىلىق،
زېرىكمەستىن ئىككى چەتنى يوقلاپ تۇرىسەن.

مۇساپەڭنىڭ قىسقىلىقى ياقمايدۇ ماڭا،
بىر ساھىلدىن نېرى كەتمەي قاراپ تۇرىسەن.
يىراق سېپىنىڭ شۇ مۇساپەڭ گويا كى تاناڭ،
ئىككى قاتنىڭ يۈرەكلىرىن ئۇلاپ تۇرىسەن.

شولىلار

سايە - سالقىن تاغ ئىچىنى ئارىلاپ،
پەسكە چۈشسەم باغ ئىچىنى ئارىلاپ،
بوستانلارنىڭ شاخ - شىخىنى ئارىلاپ،
نەگە بارسام ئەگىشىدۇ شولىلار.

گۈلگە بارسام گۈلدە كۆزى پارقىراپ،
كۆلگە بارسام كۆلدە كۆزى يالتىراپ،
چۆلگە بارسام چۆلدە ئاپتاپ بار تەرەپ،
مېنىڭ بىلەن كۈندىشىدۇ شولىلار.

ئۆيگە كىرسەم دېرىزەمدىن مارىلاپ،
تامغا چۈشسە گىلەملەردە موي تاراپ،

قوللىرىمنى، يۈزلىرىمنى ھەم يالاپ،
ياتسام ـ تۇرسام ئوينىشىدۇ شوللار.

ئارىلىسۇن شولا مېنىڭ قەلبىمنى،
قەلبىمدىكى يارغا دېگەن ئەھدىمنى،
ئارىلىسۇن ھەم يورۇتسۇن دەردىمنى
دەردىم بىلەن تونۇشىدۇ شوللار.

مەغرۇرلۇقۇم

كەتكەن قۇش يىراقلارغا كېتىۋەرسۇن،
قوغلىشىپ پەسىللەرنى ئۇچار ئۇلار.
ياتقان قۇش ئۆچەكلەردە يېتىۋەرسۇن،
بەختنى ئۈيقۇسىدىن ئۇتار ئۇلار.

غەپلەت ھەم ۋەتەنسىزلىك ئەڭ ئېغىر دەرد،
بۇ پەقەت قۇشلار ئۈچۈن ھاياتىي گەپ.
شۇنىڭدىن ئەسلى مېنىڭ مەغرۇرلۇقۇم،
شۇ ئىككى ئىللەتتىن مەن خالىي سەۋەپ!

ياشاش ئۈچۈن

خۇشاللىقنىڭ تەرىپى كۆپ تۇگىمەس،
بىر خۇشاللىق توغرا بىر ياش دېسەم، بەس!
بىر خۇشاللىق مېنىڭ قايغۇنى كۆمىدۇ،
قايغۇ ئىچرە ئۆتكەن مېنىڭ يىل ــ يىل
ياش ئەمەس.

«يارسىز ئۆمرۈم مېنىڭ مېنىڭ ياشىسىڭ
بىر كۈنچە يوق!» دېگەن ھېكمەت بوش
ئەمەس!
ئەگەر ئۆمۈر خۇشاللىقتا ئۆلچەنسە،
تۇمەن ياشقا كىرىپتىمىز دېسەم، بەس!

پۇرسەت

ياشلىقىمنى چۈشەندىم قېرىلىقتا،
ياشلىقىمدا چۈشەنمىدىم قېرىلىقنى.
بۇ ئارمان ئەمەس ئەسلى زور پۇشايمان،
كۆردۈڭمۇ بۇ ئۆمۈرلۈك خىجىللىقنى؟

قولدىن قۇش ئۇچۇپ كەتسە كېلەر قايتىپ،
پۇرسەتتۇر كەتسە قولدىن كەلمەس قايتىپ.
ئۆمرۈمگە بەزى چاغدا مەمنۇن بولسام،
بەزىدە ئولتۇرىمەن كۆز ئالايتىپ!

مۇھىت ۋە ئادەم

ئۇيۇقتا جىمىك تارتىلغان كەبى،
قىرغاق تانىدەك كۆرۈنەر غىلپال.
مۇھىت دولقۇنى بولمىسا، ئەمدى ــ
ئاسماندا لەيلەپ قالغاندەك بىر ھال.

يېنىپ ـ يېنىپلا قارايمەن ئارتقا،
ئاسمان گۈمبىزدە يالغۇز بىر چېكىت.
كېتىپ بارىمەن ئادەملىكىمنى ــ
پالۋانلىقىمنى ئالەمگە يېقىپ.

ئادەم دېگەن شۇنداق كىچىككەن،
مۇھىتلارنىڭ مەۋجى ئالدىدا.
بىراق ئۇ شۇنداق ئۇلۇغ چېكىتكەن،
پۈتۈن كائىنات ئۇنىڭ يادىدا.

دېڭىزلار ئاستىن ـ ئۈستۈن كېلىدۇ،
قاچانكى پالاق ئۇنىڭ قولىدا.
قىتئەلەر تىك تۇرۇپ سالام بېرىدۇ،
مۇزلار تىترىشىپ ئوكۇ ـ سولىدا.

ئادەملىكىنى ئەسلىگەن كىشى،
كىچىكلىكىنى ئەسلىمەس ھېچ چاغ.
ئەگەر شۇ ئادەم تۇرسا قىرغاقتا،
مۇھىتتا كارۋان ئۆكسىمەس ھېچ چاغ.

ئاچچىق بىلەن تاتلىق

يۈزىنىڭ خۇنى كەتكەن شەخسلەر بار،
ئۇلارنىڭ قولى قانلىق كىشلەر دەيدۇ.
يۈزسىزنىڭ يۈزىگە قان يۇگۇرمەيدۇ،
خۇنسىزنىڭ خۇنى ئەلگە يېتەر دەيدۇ.

يۈزۈڭگە قان يۇگۇرسە تەرىڭدىن دەر،
قولۇڭدىن قان يۇگۇرسە قەھرىڭدىن دەر.
بىر ئاچچىق مىڭ تاتلىقنى لاۋزا [illegible]ار،
ئاچچىقتىن قان تۆكۈلسە، تاتلىقتىن تەر.

ئۆمۈر تاتقى

ئۇسسۇدۇم ئۇسساپ كەتتىم، تەشنالىقىم —
ئۇسسۇغان بۇركۈت كەبى ئاتتى چاك - چاك.
سۇ ئىچتىم، قىيام ئىچتىم، شىرنە ئىچتىم،
باسمىدى تەشنالىقنى ئانار ھەم ناك.

دەريالار بىر يۇتۇمدەك كۆرۈنىدۇ،
مۇھىتلار ئەسكە چۈشتى تاقىتىم تاق.
شۇ مەھەل ئوغلۇم كىرىپ كېلىۋىدى،
سۆيۈپلا ئۇسسۇلۇقۇم قاندى شۇنداق.

«ئۆمۈرنىڭ تاتقىنى ھېچ بىلمىدىم» دەر،
بەزىلەر، ئەسلىرىگە ئېلىپ قويسۇن.

ئۆمۈرگە «تويمىغانلار، قانمىغانلار»
ئۆمۈرنىڭ تاتقى، — بالا، بىلىپ قويسۇن.

تاغ تەرلىسە

ھايات تەپتى ئۆتۈپ كەتسە جان جېنىمدىن،
مەڭگۈ قارلار ئۈزۈلمەيدۇ ئۈزۈپ كەتسەم.
تاغ تەرلىسە — مەن تەرلىسەم يان - يېنىمدىن،
تاغ ئىرىسە، مەنمۇ بىللە ئېرىپ كەتسەم!

ئىككى تاغدىن تەپچىرىگەن تەر قوشۇلۇپ،
جىلغىلاردىن چۈقان سېلىپ ئېقىپ كەتسە!
ساي - سالالار تاشنى تاشقا ئۇرۇپ - ئۇرۇپ،
قىقاس سېلىپ قاقشىغان سۇ چىقىپ كەتسە!

قولتۇقتىن - قولتۇقلارنى تاسقاپ - تاسقاپ،
كۆمۈلگەن بۇلاقلارنى ئېچىپ كەتسە.
قانسىراپ كەلگەن كىشىنىڭ داۋا ئىزدەپ،
كۆزىدىن بۇلاقلارنىڭ ئىچىپ كەتسە!

ھۇششەر! شېئىر دېگەن شۇنداق بولسا،
شائىرمۇ تاغدەك بولسا — تاغ تەرلىسە!
پارتلىغان ھەم تەرلىگەن ئىلھامنىنى
قولىدىن ئۆمۈرۋايەت ھېچ بەرمىسە!

نەشرگە تەييارلىغۇچى: جاپپار ئەمەت.

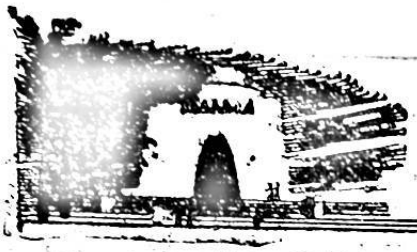

جاھان ئەدەبىياتى مۇنبىرى

تۈركىيە ئەدەبىياتى

تۈركىيە ئەدەبىياتى ئوسمانلى ئەدەبىياتى ۋە جۇمھۇرىيەت دەۋرى ئەدەبىياتى دېگەن ئىككى چوڭ ماۋزۇ ئاستىدا بايان قىلىنىدۇ.

ئوسمانلى ئەدەبىياتى

تۈركىلەرنىڭ ۋەزالىتىيە زېمىنلىرىنى ئېلىشى ئوتتۇرا ئاناتولى شەھەرلىرىنى مەدەنىيەت مەركىزى ھالىتىگە كەلتۈردى ۋە بۇ يەردە تۈركچىنىڭ مەدەنىيەت ۋە ئەدەبىيات تىلى بولۇپ راۋاجلىنىشىنى ئەمەلىيلەشتۈردى. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ئىسلام ۋە ئەدەبىيات ساھەلىرىدە ئەرەب، پارس تىللىرى ھۆكۈمران ئورۇندا ئىدى. XII ئەسىردە پارسچە ئەسەر يازغان سەنئەتكارلارنىڭ بەزىلىرى تۈركچە ئەسەرلەرنى مۇ يېزىشقا باشلىدى. مەسىلەن، پارسچە دىۋان ۋە ئۇچ مەسنەۋى يازغان سۇلتان ۋەلەد (1226 — 1312) نىڭ ئەسەرلىرى ئاساسىدا 367 بەيىتلىك تۈركچە تېكىستلەرمۇ بار، شۇنىڭدەك سەلجۇقىيلەر شاھنامىسىنى پارسچە يازغان، ئاناتولى دىۋان ئەدەبىياتىنىڭ ① دەسلەپكى ۋەكىلى ھېسابلىنىدىغان XII ئەسىر سەنئەتكارى دەھانىنىڭمۇ تۈركچە يېزىلغان بىر قەسىدە بىلەن توققۇز غەزىلى تېپىلغان. 87 بەيىتلىك «چارخىنامە» قەسىدىسىنى ئىجاد قىلغان، ئاناتولى تۈركچىسىدە ئەڭ دەسلەپ ئەسەر يازغان ئەھمەد پاتما، يۇنۇس ئەمرەدىن بۇرۇنمۇ ھەم ئاروز، ھەم بوغۇم ۋەزنى بىلەن ئەسەر يازغانلىقى مەلۇم بولغان سەييىد ھەمزە قاتارلىقلار سەلجۇقىيلەر ھاكىمىيىتىنىڭ ئاخىرلاشقان ۋە ئوسمانلىلار ھاكىمىيىتى قۇرۇلۇشقا باشلىغان ئارىلىقتا ئەسەر يازغان سەنئەتكارلاردۇر.

ئوسمانلى ئەدەبىياتى XV ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلىنىدۇ. سەلجۇقىيلەر دۆلىتى يىمىرىلىپ كېتىپ پەيدا بولغان يەرلىك بەگلىكلەرنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشقان ئەدىبلەر ئىچىدە تەسەۋۋۇپ يوللىرىنى، تەرىقەت ئېتىقادلىرىنى تەرغىب قىلىدىغان چوڭ سوپىلارنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرى ئالدىنقى ئورۇننى ئىگىلىگەنىدى. بۇ چاغلاردا ئومۇمەن ئىسلامىي ئەسەرلەر ئەرەب تىلىدا، ئەدەبىي ئەسەرلەر پارس تىلىدا يېزىلاتتى. تەسەۋۋۇپچىلىق كەڭ تارقىلىپ، خانىقالار ئەتراپىغا توپلانغان كىشىلەرگە

خەلقنىڭ ئۆز تىلى بىلەن سۆزلەشكە مەجبۇر بولغان تەسەۋۋۇپچى شائىرلار تۈركچىنى قوللىنىشقا ئەھمىيەت بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئاناتولى تۈركچىسى پەيدىنپەي ئەدەبىيات تىلى بولۇپ راۋاجلاندى. تەسەۋۋۇپ تەلىملىرىنى ئىنسانىي تۇيغۇلار ۋە چوڭقۇر لىرىزم بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، خەلق تىلى بىلەن ئەسەر يېزىشقا تىرىشقان ئەدىبلەر مەيدانغا كەلدى. يۇنۇس ئەمرە (XIII ئەسىر) شۇلارنىڭ تىپىك ۋەكىلىدۇر. ئەدەبىي ئىجادىيەتتە «دىۋان ئەدەبىياتى» يېتەكچى ئورۇندا ئىدى. لېكىن ئىران ئەدەبىياتىنىڭ تەسىرىدە راۋاجلانغان دىۋان ئەدەبىياتى تۈرك تىلىنىڭ ئەدەبىي تىل سۈپىتىدە قوللىنىلىشىغا توسقۇنلۇق قىلاتتى. ئوسمانلى بەگلىكى ئىستامبولنى ئالغاندىن كېيىن، ئىران مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرىگە ئۆز ئىشكىنى كەڭ ئېچىۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن ئىككى تىل ئوتتۇرىسىدىكى رىقابەت كۈچەيدى. يۇنۇس ئەمرەنىڭ ئىزىدىن ماڭغان دەسلەپكى تەسەۋۋۇپچىلار ② — ئاشىق پاشا (1272 — 1333)، نەسىمى (?—1404)، قازى بۇرھانىدىن (1344 — 1398)، ھاجى بايرام ۋەلى (1352 — 1429)، ئەھمەد دائى (XV ئەسىر)، گۈلشەھرى (XV ئەسىر)... قاتارلىقلار خەلق تىلىغا بەك يېقىن بولغان ساپ تۈركچىنى قوللىنىپ، ئىران ئەدىبلىرىنىڭ ئىزىدىن ماڭغان دەسلەپكى دىۋان شائىرلىرى ئەھمەدى (1334 — 1413)، شەيخى ۋە باشقىلارنىڭ قوللانغان تىلىغا قاتتىق تەسىر كۆرسەتتى.

XV ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە پارسچىنى رەسمىي تىل ھېسابلىغان سەلجۇقىيلەرنىڭ ئەنئەنىسى يەرلىك دىئالېكتلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە ئوتتۇرا ئاناتولى تۈركچىسى بىلەن پاراللېل قوللىنىلغانىدى. XV ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ ئوسمانلى تۈركچىسىنى قوللانغۇچى دىۋان شائىرلىرى ياراتقان ئوسمانلى ئەدەبىياتى ئۆز تەرەققىياتىنى داۋاملاشتۇردى.

ئوسمانلى ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلىدىغان ئايرىم ئالىملارنىڭ قارىشىچە، ئوسمانلى سەلتەنىتى قۇرۇلۇشتىن (1299 - يىلى) ئىستامبولنىڭ ئېلىنىشىغىچە (1453 - يىلى) داۋام قىلغان يۇز ئەللىك يىللىق دەسلەپكى دەۋر ئوسمانلى ئەدەبىياتىنىڭ «شەكىللىنىش دەۋرى» دۇر. ئوسمانلى دۆلىتىنىڭ زېمىن ئىگىلەشلىرىگە ئەگىشىپ، ئوسمانلى ئەدەبىياتى ئوتتۇرا ۋە غەربىي ئاناتولى شەھەرلىرىدىمۇ ئومۇملىشىپ، ئاستا - ئاستا ئىستامبول ئەتراپىغا مەركەزلىشىدۇ. نەسىر ساھەسىدە خەلق ئېغىز تىلىنى قوللىنىشقا مايىل بولغان شائىرلار — ئاشىق پاشازادە (1393 — 1481)، مەرجىمەك ئەھمەد (XV ئەسىر)، يازىجىزادە ئەھمەدبىجان (? — 1455) قاتارلىقلاردىن كېيىن سىنان پاشا (1437 — 1485)، تاجىزادە جەپەر چەلەبى (? — 1551) قاتارلىق ئوسلۇبچىلار مەيدانغا كېلىدۇ. ئوردا، مەدرىسە ۋە ساراي ئەتراپىدا شەكىللەنگەن دىۋان ئەدەبىياتى خەلق مەنبەلىرىدىن بارغانسېرى يىراقلاشتى. شۇڭا، تەسەۋۋۇپلۇق خانىقا شېئىرىيىتى بىلەن بىر قاتاردا، XVI ئەسىردىن باشلاپ خەلق ئەدەبىياتى (ئاشىقلار ئەدەبىياتى — ساز شائىرلىرى) تارقالدى، فولكلور مەھسۇلاتلىرى بارغانسېرى كۆپەيدى.

1450 - 1600 - يىللار ئارىلىقىدىكى ئەڭكىنچى دەۋردە ئوسمانلى ئەدەبىياتى

نىك نامايەندىلىرى پىردەۋسى، نىزامى، خوجا ئەتتار، سەئىدى، سالمان ساۋەجى، كەمەل خوجەندى قاتارلىق پارس ئەدىبلىرىگە تەقلىد قىلىپ يېزىشتى. XVI ئەسىرغىچە بولغان دەۋردە مۇللاجامى (1414—1492) ئۇستات ھېسابلاندى. ئەلىشىر ناۋائىنىڭ ئەسەرلىرى ئۆزئەك قىلىندى. دۆلەتنىڭ تۈرلۈك خىزمەتلىرىنى ئۆتىگەن ئەجاتى (؟—1509) نىڭ ئىجادىي ئەمگىكى تىل جەھەتتىن ئاناتولى ئەنئەنىسىنى داۋام قىلدۇردى. مەسىھى، مېھرى، خاتۇن (؟ — 1506)، ھەمدۇللا ھەمدى (1449 — 1503) قاتارلىقلار مانا مۇشۇ ئەسىردىكى تۈركىيە ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسىي ۋەكىللىرىدۇر. پاساھەتلىك سۆزلەش ۋە ئەسىرگىمۇ شېئىرىي پۈراق كىرگۈزۈش ئارقىلىق دىۋان ئەدەبىياتىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرغان ئەدەبىلەرنىڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرغانلار باقى (1526 — 1600)، شاھىدى (؟— 1550)، فۇزۇلى (1495 — 1556)، ھەيرەتى (؟ — 1554)، خاقانى (؟ — 1606)، خىيالى (؟ — 1534)، نەۋى (1533 - 1599)، رۇھى (؟ — 1605)، تاشلىجالىق يەھيا (؟ — 1582)، زاتى (1477 — 1546)، پائىزى (1589 — 1621) لاردىن ئىبارەتتۇر. ئارىلىقتا ئەدىرنەلىك نەزمى تۈركچىنى ئاددىيلاشتۇرۇش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىشقا تىرىشقان بولسىمۇ مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمىدى.

بۇ ئەسىردە نەسىر شېئىرغا قارىغاندا تېخىمۇ كۆپرەك بالاغەتكە يەتكەنىدى. پەرىدۇنبەك (؟— 1583)، قىنالزادە ئەلى چەلەبى (1510 — 1571)، لەتىپى (1491— 1583)، سەخىبەك (؟ — 1540)، ۋەيسى (1561 — 1628)، نەرگىسى (1592 — 1635) ۋە باشقىلار بۇ دەۋردىكى نەسىرچىلىكنىڭ ۋەكىللىرىدۇر.

ئىمپېراتورلۇقنىڭ چېگرىسى تازا كېڭەيگەن XVI ئەسىردە، قېلىپلاشقان دىۋان شېئىرىيىتىنىڭ ئۇستىلىرى بىلەن بىللە ئاناتولى ۋە رۇم ئېلى شەھەرلىرىدە ئاشقىلار ئەدەبىياتىنىڭ ۋەكىللىرىمۇ يېتىشىپ چىقتى.

XVII ئەسىردە ئەلىشىر نەۋائى ۋە جامىنىڭ ئۇسلۇبلىرىدىن تەدرىجى يىراقلاشقان بەزى ئوسمانلى سەنئەتكارلىرى زامانداش ئىران شائىرلىرىدىن ئۇرپى، سائىب ۋە پەيزى قاتارلىقلارنىڭ ئىزىدىن مېڭىشقا باشلىدى. بۇ ئوسمانلى شېئىرىيىتىنىڭ ئۆچىنچى دەۋرىنى تەشكىل قىلىدۇ. تىل سەنئىتى بىلەن تۈرلۈك مەنە ئىنچىكىلىكلىرىنى ئىپادىلەشكە يۈزلەنگەن بۇ سەنئەتكارلارنىڭ ئالدىنقى ۋەكىلى قەسىدە شەكلىنىڭ ئۇستىسى ھېسابلانغان نەفئىدۇر. بۇ دەۋردە ئوسمانلى ئەدەبىياتىدا ئىران تەسىرى قايتا كۈچەيدى، دىۋان ئەدەبىياتى ھايات ۋە جەمئىيەتتىن ئالاقىسىنى ئۈزۈپ، ئابستراكت مەزمۇننىلا بايان قىلىشنى ئەنئەنە قىلىۋالدى.

شۇنداقلا بۇ ئەسىرنىڭ شائىرلىرىدىن سابىت (1650 — 1712) نىڭ غەزەللىرىدە بەك مول قوللىنىلغان خەلق ماقاللىرى، ھېكمەتلەر ۋە كۆپ مەنىلىك سۆزلەر ئەكس ئەتكەن يەرلىك تۈرمۇش، شۇنىڭدەك يېڭى مەزمۇنلار ئۇستىدىكى ئىزدىنىش دىققەتنى جەلىپ قىلىدۇ.

بۇ ئەسىردە ئىران شائىرلىرى ئارقىلىق كىرگەن سەبكى ھىندى ئېقىمى دىۋان شېئىرىيىتىگە نازۇك خىياللار ۋە مەجازلارنى ئىپادىلەش ئۇسۇلىنى ئېلىپ كەلدى. ئەمە-

دەبىي تۇسلۇب ۋە شەكىل جەھەتتە ئوسمانلى شېئىرىيىتى ئۇمۇمەن ئەرەب - ئىران ئەدەبىياتىنىڭ پۈتۈن ئامىللىرىنى ئەينەن قوللانغانىدى. لېكىن تاتاۋلالىق مەھ- رىمى، ئايدىنلىق ۋىسالى ۋە ئەدىرنەلىك نەزمىلەرنىڭ تۈركچە شېئىرىيەتكە ئارۇز ۋەزـ نىنى تەتبىق قىلىشى مۇۋەپپەقىيەتلىك باشلىنىش بولدى. بەزى بىلىم - ساۋاتلار، سايياھەتنامە، خاتىرە، تارىخ ۋە تەزكىرىلەر تېخىمۇ ئاددىي ۋە چۈشىنىشلىك يەزـ لىشقا باشلىدى. شاھنامىچىلىق ئەنئەنىسى ۋەقەنەۋىسلىك ③ نامى ئاستىدا قېلىپلاشـ قان تارىخچىلىق ئەدەبىياتىغا قاراپ ماڭدى. بۇ دەۋرنىڭ ئەڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ئە- دىبى ئەۋلىيا چەلەبى (1611 — 1682) دۇر. ئۇز زامانىنىڭ ئىنتايىن سەزگۈر كۆ- زەتكۈچىسى بولغان ئەۋلىيا چەلەبى ئىمپېرىيە دائىرىسىگە كىرگۈزۈلگەن بارلىق مەم- لىكەتلەرنى ئايلاندى، ئۇ سايياھەت ئىزدىنىشلىرى جەريانىدا ھاسىل قىلغان ماتېرىيال- لىرى ئاساسىدا يازغان ئەسەرلىرى تارىخ، بىئوگرافىيە، فولكلور جەھەتلىرىدىن بەرـ گەن مەلۇماتى بىلەن بىللە تىلىنىڭ جانلىقلىقى ۋە چۈشەنچىلىرىنىڭ موللىقى بىلەنـ مۇ تۈركىيە ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ.

XVI ئەسىردىن كېيىن، خەلق ئەمگىكىنىڭ ئورتاق مەھسۇلى بولغان فولكلور ئە- سەرلىرى (قوشاقلار، غەزەللەر، ئەللەيلەر، مەرسىيە ۋە باشقىلار) بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار خانىقا ساىئرلىرى بىلەن بىر قاتاردا كۆرۈلۈشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ قاتارىغا ئاشىقلار، ساز ساىئرلىرى، ھەربىي تەشكىلاتلاردا، يېزا - مەھەللىلەردە، شەھەر تەبىقىلىرىنىڭ تـۆۋەن اتلىمىدا ياشىغان، ساز چېلىپ ئۇتكەن سەنئەتچىلەر كىرىدۇ.

ئوسمانلى ئەدەبىياتىنىڭ تۆتىنچى دەۋرى XVII ئەسىردىن باشلىنىپ، XIX ئەسىر- لىك ئوتتۇرىلىرىدىكى غەربلىشىش ھەرىكىتىنىڭ باشلىنىشىغىچە داۋام قىلىدۇ. تەنزـ مات ④ ئەدەبىياتى، جەددىدە ⑤ ئەدەبىياتلىرىمۇ ئوسمانلى ئەدەبىياتلىرىنىڭ بۇرۇ- لۇش نۇقتىلىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ دەۋردە مىللەتچىلىك ئېقىمى باشلىنىپ، ئىمپېرا- تورلۇق ئەدەبىياتىنىڭ ئورنىنى تـۈركچىلىك خاھىشلىرى ئىگىلىدى. لالە دەۋرى ⑥ دەپ نام بېرىلگەن XVII ئەسىرنىڭ باشلىرىدىكى بۇ دەۋردە يالغۇز بىر سەنئەتكار- نىڭ ئىزدىنىش ھېكمىش ۋە ئىران ئەدەبىياتىنى ئۆزگەرمەس مەنبە ھېسابلاش چۈشەنچىسى ئۆزگۈچىنى يوقاتتى. XVII ئەسىرنىڭ بېشىدا ياشىغان نەدىم (1680 — 1730) ئۇمىدـ ۋارلىق، خۇشاللىق، پەرۋاسىزلىق خاراكتېرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن جۇشقۇن ئىشقىي شېـ ئىرلارنى يازدى. ئۆز ھاياتىغا خاس يەرلىك ئالاھىدىلىكىنى ئۆز ئەسەرلىرىدە روشەن ئەكس ئەتتۈرگەن نەدىمنىڭ ئىزدىنىش ئەندىرونلۇق ۋاسىپ (؟ — 1824)، ئەندىرونلـۇق پازىل (1759 — 1810)، ناھىپى (؟— 1738) قاتارلىقلار ماڭدى... بۇ ئەسىرنىڭ نەسـ رىي ئەسەرلىرى رەسمىي ئەھمىيەتكە ئېرىشتى. ۋەقەنۋىس (1700 — 1783) «سەپەرنامە» سى، يېڭىرمە سەككىزىنچى مەھمەد چەلەبىنىڭ «سەپارەتنامە»سى، رەشىد ئاسىم، ۋاسىپ ۋە باشقىلارنىڭ تارىخلىرىدىن ئىبارەت. ئەزىز ئەپەندىنىڭ (؟ — 1798) «مۇھابىبەلات» (خىياللار) ناملىق ئەسىرى رومان ۋە ھېكايىچىلىقتىن بۇرۇنقى دەۋرنىڭ بۇ ساھەدىكى يېگانە ئۆرنىكى ھېسابلىنىدۇ. بۇ دەۋردە ئوسمانلى شائىرلىرىنىڭ ئىران تەسىرىدىن قۇـ تۇلۇشلىرىنىڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى، ئارقىدىن ئىز بېسىپ كېلىۋاتقان ئۇلۇغ سەنئەتكار- لارنىڭ يېتىشمىگەنلىكىدۇر. گەرچە شەۋكەتنىڭ ئىزدىنىش شەيخ غالىب (1757 — 1799)

قا ئوخشاش ئەدەبلەر چىققان بولسمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ كۆچى يەنىلا چەكلىك ئىدى. بۇنداق ئارىلاشما تەسىرلەر XVII ئەسىردە دېۋان ئەدەبىياتىنىڭ كېيىنكى مۇھىم كىشىلىرىنى يېتىشتۈردى. تۆتىنچى دەۋرنىڭ ئاخىرقى باسقۇچى بولغان XIX ئەسىردە بۇ يولدا ماڭغۇدەك بىرەر يېرىك سەنئەتكار كۆرۈلمىدى. ساز شائىرلىرىدىن بىر قىسمى مەدەنىيەت مەركەزلىرىگە يېقىنلىشىپ، شالغۇت بىر ئەدەبىياتقا ھەۋەس قىلىشقا باشلىدى ۋە دېۋان تۈزۈش يولىدا ئەجىر سىڭدۈردى. ئۇلار زېھنى، سەيرانى، دەرتلى، ئەرزرۇملۇق ئەراە ۋە باشقىلاردۇر. XIX ئەسىرنىڭ ئەك ئۇرىگىنال شائىرى دادال ئوغلىدۇر ...

XIX ئەسىرنىڭ بېشىدا شىنا سى، نامىق كامال ۋە باشقىلار بىلەن بىرلىكتە تەرەققىي قىلغان يېڭى ئەدەبىياتنىڭ يېنىدا قەدىمكى ئەدەبىياتنىڭ تەسىرىنى ساقلاشقا تىرىشقان كېيىنكى دېۋان شائىرلىرى يېتىشتى. شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بۇ كېيىنكى ئوسمانلى شائىرلىرىنىڭ ھەممىسىدىن دېگۈدەك يېڭى ھەرىكەتلەرنىڭ، غەربلىشىشنىڭ، ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشلەرنىڭ ئىزلىرىنى، تەسىرلىرىنى كۆرۈش مۇمكىن. يېڭى ئەدەبىيات چۈشەنچىسى XIX ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىن ئېتىبارەن كلاسسىك ئوسمانلى ئەدەبىياتىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىدى.

ئوسمانلى ئەدەبىياتى — تۈركلەرنىڭ ئىسلاملىق تەسىردە ياشىغان ئۇممەت دەۋرىنىڭ مەھسۇلى، غەرب تۈركچىسى (ئوغۇزچە، ئاناتولى دىئالېكتى) ئەدەبىي ئەسەرلىرىنىڭ يىغىندىسى. بۇ دەۋرنىڭ كۆرۈنەرلىك خۇسۇسىيىتى دىنىنىڭ پۈتۈن جەمئىيەتكە تەسىر كۆرسەتكىنىدەك ئەدەبىياتقىمۇ تەسىر كۆرسەتكەنلىكىدە. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئەدەبىيات ئىسلام دۇنيا قارىشى بىلەن ئەرەب - ئىران سەنئەت ئەنئەنىسىگە، ۋەزىنگە، نەزىم شەكىللىرىگە، ئۇسلۇب ۋە مەنە خۇسۇسىيەتلىرىگە، ئوسمانلىچە يۇقىرى تەبەقىنىڭ مەدەنىيەت تىلىغا تايىاندى.

ئوسمانلى ئەدەبىياتى بىر ئىمپېراتورلۇقنىڭ مەركىزى ئەتراپىدا راۋاجلانغان كلاسسىك ئەدەبىيات ھېسابلىنىدۇ. مىللىي تىل زەۋقىنىڭ تەرەققىي تاپمىغان ئۇممەت چۈشەنچىسى ئىچىدە ئەك مۇكەممەل، ئەك قۇسۇرسىز گۈزەللىكنى يارىتىشنى مەقسەت قىلغان سەنئەتكارلار تەبىئەتتىن يىراقلاشقان، ئابستراكت مەزمۇننى ئىپادىلەشكە تىرىشقانىدى. ئەپلاتۇن ئىدىيالىزم پەلسەپىسىنىڭ تەسىرى ھەم تەسەۋۋۇپ ئېقىمىدا، ھەم دىندىن سىرت تېمىلارنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشىدا كۆرۈلىدۇ.

ئۇمۇمەن، ئەمەلىي ھاياتنى ئەكس ئەتتۈرمەيدىغان ئوسمانلى ئەدەبىياتىنىڭ بەزى ئەسەرلىرىدىن ئەينى دەۋرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى تېپىش يەنىلا مۇمكىن. ئوسمانلى ئەدەبىياتى نەزىم ساھەسىدە دېۋانلار، مەسنەۋى ۋە خەمسىلەر (بەش مەسنەۋى ياكى بەش نەسرىي ئەسەر) بىلەن يېتىلگەن. نەسىر ساھەسىدە تارىخلار، تەزكىرىلەر، مۇنشەئات ⑦ توپلاملىرى، نامە دېگەن ئۇمۇمىي ماۋزۇدىن ئىبارەت تۈرلۈك ماۋزۇلاردىكى ئەسەرلەر (سایاھەتنامە، ساپارەتنامە، پەتىھنامىلەر) ئاساسىي تۈرلەردىن ئىبارەت. بۇ ئەدەبىياتتا رومان، ھېكايە، تىياتىرغا ئوخشاش زامانىۋى ئەدەبىياتلارنىڭ مەھسۇلاتلىرى ئۇچرىمايدۇ. ئوسمانلى ئەدەبىياتى شۇ نام بىلەن ئاتالغان ئىمپېراتورلۇقنىڭ كېيىنكى ئەسىردە قەدىمكى يىلتىزىدىن ئايرىلىپ، يېڭى بىر يۆنىلىشكە ئىگە بولغانىدى.

جۇمھۇرىيەت دەۋرى ئەدەبىياتى

تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا تۈرك تىلىنىڭ رەسمىي دۆلەت تىلى ئىكەنلىكى بەلگىلەنگەن. تۈركىيىدە %90 نوپۇسنىڭ ئانا تىلى بولغان تۈركچىدىن باشقا كورتچە، ئەرەبچە، زازاچە ۋە باشقا تىللارمۇ قوللىنىلىدۇ.

بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋە قۇتۇلۇش ئۇرۇشىدىن ⑧ كېيىن تۈركىيىدە مەيدانغا كەلگەن ئەڭ مۇھىم ۋەقە تارىختا ئوسمانلى دۆلىتىدە ⑨ بەرپا قىلىنغان مۇئەسسەلەر، ئىجتىمائىي تەبەقىلەر، ھايات پەلسەپىسى، تىل ۋە ئۇسلۇبىنىڭمۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، يېڭى بىر تۈزۈمگە، ئاڭغا، ئىجتىمائىي نىزامغا ئاساسلانغان يېڭى بىر دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇشىدۇر.

جۇمھۇرىيەت دەۋرى ⑩ تۈركىيىگە، خەلق ئىرادىسىگە تايانغان پارلامېنت تۈزۈمىنى ئېلىپ كەلدى. بۇ تۈزۈمنى قۇرغۇچى دەسلەپكى ئەۋلاد قۇتۇلۇش ئۇرۇشىدا غەلىبە قازانغان مۇنەۋۋەر ئوفېتسىرلار بىلەن ئىككىنچى مەشرۇتىيەت دەۋردە يېتىشكەن زىيالىيلاردىن ئىبارەت ئىدى. يېڭى ۋە ئىلغار پىكىرلىك مۇستاپا كامال ئاتا تۈرك مانا مۇشۇ ئوفېتسىر ۋە پاراسەتلىك تەبىقىلەر بىلەن تۈركىيىنىڭ ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت تۈزۈلمىسىنى ئۆزگەرتكەن ئىنقىلابلارنى ئەمەلگە ئاشۇردى. بولۇپمۇ بۇ دەۋردە كەڭ ئىجتىمائىي ئاساسقا تايانغان ۋە داشۋالەرگىچە يۈكسەلگەن بىر مائارىپ سىستېمىسى ئىچىدە يېڭى بىر ئەۋلاد يېتىشتۈرۈلدى. بۇ ئەۋلادقا ئەسىرلەردىن بېرى ئىجتىمائىي ھاياتتىن مەھرۇم قالغان ياش قىزلارمۇ قوشۇلدى. زامانىۋى، لائىك ⑪، غەرب تەربىيە سىستېمىسى بويىچە يېتىشكەن بۇ يېڭى ئەۋلاد 1960 - ، 1970 - يىللار-نىڭ ئاردىسىدا كامالەت يېشىغا ئۇلاشتى، ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي ھاياتتا رول ئوينىغا باشلىدى.

جۇمھۇرىيەت دەۋرى ئەدەبىياتى مانا مۇشۇنداق سىياسىي ۋە مەدەنىي مۇھىتنىڭ تەسىرلىرىنى ئېلىپ كەلدى، ھەتتا بەزى تەرەپلەردىن ئۇلارغا يۆنىلىش كۆرسىتىپ بەرگەن. ئوسمانلىچە ۋە ئوسمانلىچىلىق ئىدىئولوگىيىسىگە قارشى باشلانغان تىلدا تۈركچىلەشتۈرۈش ھەرىكىتى بالقان ئۇرۇشى، بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋە قۇتۇلۇش ئۇرۇشى يىللىرىدا مىللىي ئەدەبىيات ئېقىمىنى تۇغدۇردى. مەۋجۇت ئاكتۇئال ھاياتنى ۋە مەملىكەتنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى بىلدۈرىدىغان بۇ ئېقىم جۇمھۇرىيەتنىڭ دەسلەپكى يىلىرىدا ئەڭ مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى ياراتتى. 1880 - يىللاردىن كېيىن تۇغۇلغان ئىككىنچى مەشرۇتىيەتنى، بالقان ئۇرۇشىنى ۋە قۇتۇلۇش ئۇرۇشىنى كۆرگەن ۋە زامانىۋى تۈركىيە جۇمھۇرىتىنىڭ زىيالىي تەبەقىسىنى مەيدانغا كەلتۈرگەن بۇ ئەۋلاد مول ھايات تەجرىبىسىگە ئىگە ئىدى. خەلققە تەسىر ئۆتكۈزۈش ئۇچۇن ئۇنىڭ تىلىنى قوللىنىش لازىملىقىغا ئىشەنگەن بۇ ئەۋلادتىن چىققان يازغۇچىلار ئۆز ئەسەرلىرىدە ئېغىز تىلىنى قوللاندى. «ياش قەلەملەر مەجمۇئەسى» دە باشلانغان بۇ پائالىيەتلەر دەسلەپتە يېڭى ئەدەبىياتچىلار جەمئىيىتىدە ئورۇن ئېلىپ ۋە ئىككىنچى مەشرۇتىيەت دەۋردە تۈركچىلىك ئېقىمىغا قوشۇلغان ئەھمەد ھېكمەت مۇقتۇ ئوغلى (1870 — 1927) بىلەن رەفىق خا-

لىدا قاراي (1888 — 1965)، ھەتتا ياقۇپ قەدرى قارا ئوسمان ئوغلىنىڭ ئەسەرلىرىدە ئەكس ئېتىدۇ. تىپ ۋە ماكان تەسۋىرى بىلەن پسىخولوگىيىلىك تەھلىلىگە ئەھمىيەت بەرگەن بۇ يازغۇچىلار بىر قاراشتا خالىدزىيا (ئۇشاقلىگىل) نىڭ ئۇسلۇبىنى ئاغزاكى تىلغا ئۆيغۇنلاشتۇرۇشاتتى. ئەمما ئەسەرلىرىدە ئىجتىمائىي ھاياتقا ۋە يۇرت ئەمەلىيىتىگە بەرگەن كەڭ ئورۇن بىلەن يېڭى ئەدەبىياتچىلاردىن پۈتۈنلەي ئايرىلغانىدى. يالغۇز مۇتاربكە ⑫ دەۋرىنىڭلا ئەمەس، جۇمھۇرىيەت دەۋرىنىڭمۇ يېرىك يازغۇچىلىرىدىن بىرى بولغان ياقۇپ قەدرى قارا ئوسمان ئوغلى ئۆز ئەسەرلىرىدە تۈركىيە نىڭ تەنزىماتتىن باشلاپ باشتىن كەچۈرگەن ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋە مەدەنىي ئۆزگىرىشلىرىنى ئىسپاتلىدى.

خالىدە ئەدىب ئادىۋار (1884 — 1964) مۇ ياقۇپ قەدرىگە ئوخشاش ئىككىنچى مەشرۇتىيەت دەۋرىدە يېزىقچىلىققا قەدەم تاشلاپ، مۇتاربكە يىللىرى بىلەن جۇمھۇرىيەت دەۋرىدە ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئەسەرلەرنى يازدى. ئوبيېكتىپ مەيدانىدا تۇرۇپ ھاياتقا سوغۇق تەنقىدىي كۆز بىلەن قارايدىغان ياقۇپ قەدرىنىڭ ئەكسىچە خالىدە ئەدىبنىڭ ئەسەرلىرىدە قىزغىنلىق، جانلىقلىق، ۋە ھاياجان ئەكس ئېتىدۇ. خالىدە ئەدىب ھاياتىنىڭ ۋە ئەسەرلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم تەرىپى، تۈركىيىدە ئەنئەنىلەردىن ئازاد، ئويغانغان، غەربلىك بىر ئايال تىپىنى يارىتىشتا باشلامچى بولغانلىقىدا. خالىدە ئەدىب ھېكايە ۋە رومانلىرىدا ئىشق ۋە كىشىلىكنىڭ بەخت - سائادىتى بىلەن بىللە مەملىكەت ۋە دەۋرنىڭ مەدەنىيەت مەسىللىرىگىمۇ كەڭ ئورۇن بەرگەنىدى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە ياش قىزلار ھەتتا ئەرلەرگە ئۆرنەك بولىدىغان يارامليق تىپلارمۇ بار. خالىدە ئەدىب ياقۇپ قەدرىدەك ھاياتنى تەنقىدلا قىلماي، بەلكى سۆيەتتى، تەربىيىلەيتتى ۋە يېتىشتۈرەتتى.

رەشات نۇرى گۈنتېكىن (1888 — 1956) بىلەن پايامى ساپمۇ (1899 — 1961 1940 - يىللىدىن بۇرۇنلا شۆھرەت قازانغان يېرىك رومانچىلاردىنىدۇر. «چالىقۇشى» (1922) تۈركچىدە ئەڭ كۆپ ئوقۇلۇدىغان ئەسەرلەردىن بىرى. ساددا ۋە ئېنىق تىل بىلەن يېزىلغان بۇ رومانىنىڭ ئەڭ مۇھىم خۇسۇسىيىتى، جۇمھۇرىيەت دەۋرى ئەدەبىياتىدا ۋە ئىجتىمائىي ھاياتتا چوڭ ئورۇن ئىگىلىگەن مۇئەللىم تىپى بىلەن ئاناتولى خەلقىغە بولغان سۆيگۈ، ئالاقە ۋە ياخشىلىق تۇيغۇسىنى بىرلەشتۈرگەنلىكىدۇر. نۇرغۇن ھېكايە ۋە پىيېسسىلەر يازغان رەشات نۇرى گۈنتېكىنىنىڭ باشقا ئەسەرلىرىدە ئاناتولى خەلقى بىلەن ئۆزىگە بەك يېقىن بولغان ئوقۇتقۇچى ۋە مەئمۇر تەبەقىسى كەڭ ئورۇن ئىگىلەيدۇ.

پەيامى ساپا ئۆز رومانلىرىدا كۆپرەك چوڭ شەھەر (ئىستامبول) دا ياشىغان ياش ۋە ياشانغان ئادەملەرنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى، ئىجتىمائىي ۋە پسىخولوگىيىلىك بوھرانلىرىنى تەسۋىرلەيدۇ. تاشقى ھادىسىلەرگە قارىغاندا ئىچكى ھادىسىلەرگە كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىدىغان پەيامى ساپانىڭ ئەسەرلىرىدە جىسمانىي ۋە روھىي كېسەللىكلەر چوڭ ئورۇن ئىگىلەيدۇ.

ئابدۇلھەق شىناسى ھېسار (1883 — 1963) بىلەن مەمدۇھ شەۋكەت ئەسەندال

(1883 — 1952) ئۆ ئەھمەد ھەمدى تانىپىنار (1901 — 1902) قاتارلىقلار كۆز قاراش-لىرى ئۆ ئەسەرلىرىنى 1930 - يىللىرىدىن كېيىن ئوتتۇرىغا چىقاردى. مۇتاريكە يىل-لىرىدىلا يەھيا كامالنىڭ تارىخقا قاراش ئۇسۇلى ئۆ فرانسۇز رومانچىسى مارجېل پروست (1871 — 1922) نىڭ «ئۆتمۈش زامان» ناملىق ئەسىرىنىڭ كۆچلۈك تەسىرى ئاستىدا قالغان ھىسار بىلەن تانىپىنار پىكىر ئۆ ئۇسلۇبىنى يېڭى بىر شە-كىلگە كىرگۈزدى. بۇ ئىككى يازغۇچىنىڭ ئۆتمۈشكە قاراش ئۇسۇلىغا نازۇك بىر ئىس-تېمزا بىلەن شېئىر ئۆ مەسەل تۇيغۇسى ئارىلاشقان. ئۇلاردا يەھيا كامالنىڭ تارىخقا بولغان ئىشەنچى ئۆ بۇيۇك لېرىزمى يوق. تارىخ ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىدە بىر ئىلھام مەنبەسى بولۇشقا قارىغاندا، كۆپرەك ئېستېتىك ماۋزۇ ھالىتىدە كېلىدۇ.

ياشىغان تارىخىي جەھەتتىن يەھيا كامال دەۋرىگە مەنسۇپ بولغان مەمدۇھ شەۋ-كەت ئەسەندال 1940 - يىلىدىن كېيىنلا ئۆزىنى بىر ھېكايىچى سۈپىتىدە تونۇتتى. ئۇسلۇبى جەھەتتىن رەشات نۇرىغا يېقىن بولغان ئەسەندالنىڭ ھېكايىلىرىدا زىكىر قىلىنغان شەخسلەرمۇ خەلقنىڭ ئوتتۇرا تەبەقىسىگە مەنسۇپتۇر.

1920 - 1940 - يىللىرى ئاردىسىدىكى شېئىرلار، ئەينى دەۋر ئېقىمى ئۆ ئەينى ئىجتىمائىي شارائىتتا راۋاجلانغانلىقى ئۆچۈن، بۇ يىللاردا مەيدانغا كەلگەن رومان ۋە ھېكايىلار بىلەن ئورتاق خۇسۇسىيەتكە ئىگە. جۇمھۇرىيەت دەۋرى شائىرلىرى ساددا تىل ۋە بوغۇم ۋەزنىنى قوللاندى. ماتاريكە يىللىرىدا شۆھرەت قازانغان بۇ غۇنچىلار ئۇرخان سەيفى ئورخون (1890 - يىلى تۇغۇلغان) ۋە يۇسۇپ زىيا ئورتاق (1896— 1967) تەن كېيىن يېتىشكەن پاروق ناپىز چاملىبەل (1898 - يىلى تۇغۇلغان) بىلەن كامالىددىن قامۇ (1901 — 1948) جۇمھۇرىيەت دەۋرىنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا ئاناتو-لى ۋە ئاناتولى خەلقلىرىنى كۆيلىگەن شېئىرلارنى يازدى.

بوغۇم ۋەزنى بىلەن ئەركىن شەكىلدە شېئىرلار يازغان ئەنس بەخىچ قور يۇرەك (1892 — 1967) نىڭ شېئىرلىرىدا تارىخىي ۋە مىللىي روھ ئەكس ئېتىدۇ. ئەلى مۇمتاز ئەرولات (1897 — 1967) ئەھمەد ھاشىمنىڭ تەسىرى بىلەن بوغۇم ۋەزنىدە سىمۋولىستىك ئۇسلۇبتا شېئىرلار يازدى.

1900 - يىلىدىن كېيىن مەيدانغا چىققان جۇمھۇرىيەتنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە ئۆتكەن ياش ۋە يېتىلگەن شائىرلار يەھيا كامال، ئەھمەد ھاشىملار بوغۇم ۋەزنىنى خەلق شېئىرلىرىنىڭ بىرلا خىل ئاھاڭىدىن قۇتقۇزدى، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ تەسىرىنى ئې-پادىلەيدىغان يېڭى ئېستېتىك شەكىللەرنى كىرگۈزدى. ئەھمەد ھەمدى تانىپىنار (1901 — 1961) پائۇل ۋاللېرىنىڭ شېئىرىي قاراشلىرىنى تۇركچىگە تەتبىقلاپ، قويۇق، يېپىق، چوڭقۇر مەنىلىك شېئىرلارنى مەيدانغا كەلتۈردى. ئەھمەد قۇرسى تەجەر (1901 — 1967) كېيىنچە، يېزا تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان دەسلەپكى ئەسەرلىرە-دە تانىپىنارنىڭ ئۇسلۇبىنى دوراپ فولكلور مەنبەلىك ئەسەرلەرنى يازدى. كامالىددىن قا-مۇ (1901 — 1948) بىلەن ئۆمەر بەدرىددىن ئوشاقلىنىڭ (1904 — 1946) شېئىرلىرى كۆپرەك چاروق ناپىز چاملىبەلنىڭ شېئىرلىرى شەكلىدە يېزىلغان. بۇ دەۋرگە مەنسۇپ

بولغان نەجىب پازىل قىسا كۆرەك (1905 - يىلى تۇغۇلغان) شېئىر ۋە پىيېسىلىرىدە ئاناتولى خەلقلىرىنىڭ مىستىك خاھىشلىرىنى ئوزىگىنال ۋە زامانىۋى بىر ئۇسلۇب بىلەن ئىپادىلىدى. ياش ۋاقتىدا روسىيىگە كەتكەن ۋە ئۇ يەردىن ماركسىستىك ئېتىقاد بىلەن قايتقان نازىم ھېكمەت ران (1902 — 1963)مايا كوۋسكىنىڭ تەسىرى ئاستىدا تۈركچىنىڭ تاۋۇش ۋە ئىپادىلەش ئىمكانىيەتلىرىدىن يېڭى بىر شەكىلدە پايدىلىنىپ ئىنقىلابىي شېئىرلار يازدى. ئەھمەد مۇھىب دىراناس (1900 - يىلى تۇغۇلغان) مۇ شېئىرغا ئەھمەد ھەمدى تانپىنارغا ئوخشاش پۇتۇنلەي ئېستېتىك كۆز بىلەن قارىغان بىر سەنئەتكاردۇر. ئەينى دەۋردە ياشىغان، شېئىرلىرى 1940 - يىللىدىن كېيىن تونۇلغان زەكى ئۆمەر دەپسىنە (1904 - يىلى تۇغۇلغان) ئەسەرلىرىدە خەلق ئەنئەنىسى بىلەن فولكلور ئامىللىرىنى قوللانىدى. سەئىت پائىق ئاباسىيا (1906 — 1954) بىلەن ساباھىددىن ئەلى (1906 —1948)نىڭ 1935 - يىلىدىن كېيىن نەشىر قىلغان ھېكايىلىرى بىر - بىرىدىن پەرقلىق ئىككى يول ئاچتى. سەئىت پائىق ۋەقەلىرى ئومۇمەن ئىستامبولدا ئۆتكەن ۋە شەخسىي ئىزدىنىشلىرىگە تايانغان، شېئىر تۈيغۇ بىلەن تولغان ھېكايىلەر يازدى. ماتېرىيالىستىك دۇنيا قاراشقا ئىگە بولغان ساباھىددىن ئەلى ماۋزۇلىرى ئاناتولىدىن ئېلىنغان، تاشقى تەسۋىرلەرگە ۋە ۋەقەلەرگە كۆپرەك ئەھمىيەت بەرگەن ھېكايىلەرنى يازدى. 1910- 1915 - يىللارنىڭ ئاربىلىقىدا تۇغۇلغان ۋە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى يىللىرىدا ئۆزىنى تونۇتقان بىر ئەۋلاد ئەدەبىياتنىڭ پۇتۇن ژانىرلىرىغا يېڭىلىق ئېلىپ كەلدى.

1940 -، 1945 - يىللارنىڭ ئاربىلىقىدا تۈركىيە سىياسىي ئىجتىمائىي، ھەتتا مەدەنىيەت جەھەتتىن چوڭ ئۆزگىرىشلەرگە ئۇچرىدى. ئىدىئولوگىيە جەھەتتە غەرب دېموكراتىيىسى تۈركىيىدە ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىدى. شۇ يىللاردا راۋاجلانغان تەنقىد ۋە ئەركىنلىك ھاۋاسى ئىچىدە سوتسىيالىستىك ھەم ماركسىستىك قاراشلارمۇ تۈركىيىگە كىردى، شۇنداقلا دىنىي تۈيغۇلارمۇ ئۆزىنى ئەركىن ئىپادىلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. تۈركىيە بۇ كۈچ تەڭپۇڭلۇقى ئىچىدە غەرب مەدەنىيىتىنى ئۆرنەك قىلغان غەرب دېموكراتىيىسىنى تاللىۋالدى.

شېئىرلىرىنى 1941 - يىلى «غەربىب» ناملىق كىتابىغا توپلىغان، كېيىنچىرەك «غەربچىلەر» دەپ نام ئالغان ئۇرخان ۋەلى قانىق (1914 — 1950)، مەلىھ جەۋدەت ئاناداي (1915 - يىلى تۇغۇلغان) ۋە ئوكتاي رىپات (1914 - يىلى تۇغۇلغان) تۈركىيە شېئىرىيىتىدە مۇھىم بىر يېڭىلىق يارىتتى. بۇ ئېقىمنىڭ ئاساسچىلىرى شېئىرنى ئۆتمۈشتىن بېرى ۋاز كەچكىلى بولماس ئامىل دەپ ھېسابلىنىپ كەلگەن ۋەزىن، قافىيە ۋە ئوخشىتىشلاردىن ئايرىۋېلىپ، ساددا ئىپادىلەپ بېرىش ھالىتىگە كەلتۈردى، ۋەزىن ۋە قافىيىنىڭ ئورنىنى جۈملىنىڭ سۆزلىنىش شەكلى، ئوخشىتىشنىڭ ئورنىنى جانلىق ئىزدىنىش ۋە ئىملا بەلگىلىرى ئىگىلىدى. ئۇرخان ۋەلى بۇ شەكىلدىكى شېئىرلىرى بىلەن ئۆزىدىن كېيىنكىلەرگە ئۈلگىرۇنەرلىك دەرىجىدە تەسىر ئۆتكۈزدى. جاھىت سىدىق تارانچى (1910 — 1956) بۇ ئۇسلۇبقا ساددا تىل بىلەن يېزىپ، ۋەزىن ۋە قافىيىگە باغلىنىپ قالماستىنلا يېتىشكەنىدى. تارانچى ۋەزىنىدە مىسرالار ئىچىدىكى مەلۇم تۇراقلار قالدۇرۇلۇپ قويۇلغانلىقى

دى. ئۇروش يىللىرى بىلەن ئەلەملىك ھاياتتىن كېلىپ چىققان كۆڭۈلسىزلىك ۋە ئۆز-لۇم قەتئىي پىكىرلىك جاھىت سىدىقنىغا ھاياتنىڭ ھەر بىر پەيتىنى پەۋقۇلئاددە پارلاق قىلىپ كۆرسەتتى. ئەسەب ھالەت چەلەبى (1907 — 1958) بىلەن پازىل ھۆسنۇ داغلار-جا (1914 - يىلى تۇغۇلغان) قاراڭغۇ، يېپىق، ئەركىن ئاسسوتسىئاتسىيىگە ⑬ ئاساس-لانغان شېئىرلارنى يازدى. ئەسەب ھالەت چەلەبى بەزى شېئىرلىرىدا شەرق مىستىسزمى ⑭ بىلەن تەسەۋۋۇپنى بىرلەشتۈردى. دەسلەپكى شېئىرلىرىدە ئەركىن ئاسسوتسىئاتسىيىلەرگە كەڭ ئورۇن بەرگەن داغلارجا ئاڭنىڭ قاراڭغۇ ئېقىملىرىنى ئىپادە قىلغان خىيال ۋە سىمۋوللارغا تولغان ئورىگىنال شېئىرلار يازدى.

1940 - 1950 - يىللىرى شېئىرلىرى بىلەن ئۆزىنى تونۇتقان شائىرلاردىن بىرى جاھىت كۆلەبى (1917 - يىلى تۇغۇلغان) دۇر. كۆلەبى ئۆز ئىشق، ھەسرەت ۋە ئەلەم-لىرىنى بىلدۇرۇدىغان لىرىك شېئىرلارنى يازدى. ھېسسىياتچان بەھچەت نەجاتېگىل (1916 - يىلى تۇغۇلغان) نىڭ شېئىرلىرىدا چوڭ شەھەرلەردە ئېزىلگەن ۋە ۋەيران بولغان ئىنسانلارنىڭ چۈشكۈن، قاراڭغۇدا قالغان مۇرەككەپ تۇيغۇلىرى ئىپادىلەندى. شېئىرلىرىدا ئاھاڭغا ئەھمىيەت بەرمىگەن نەجاتېگىل ئىنسانىيەت دۇنياسىدىكى ئادەتتىكى نەرسىلەرنى ھايات تراگىدىيىسىنىڭ سىمۋولى قىلىپ قوللاندى. ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا دۇئان شېئىرلىرىغا ئوخشاش پىكىر قىلغانسېرى چوڭقۇرلىغىلى بولىدىغان تەسەۋۋۇر مەۋجۇت.

سەئىت پائىق ۋە ساباھىددىن ئەلىدىن كېيىن مەيدانغا كەلگەن تۇركىيە ھېكايە-چى ۋە رومانچىلىرىنىڭ زور بىر قىسمى تۇرمۇش قاراشلىرىنى «ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت» نامى بىلەن ئەدەبىياتقا تەتبىق قىلدى. ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ ھەممىسىدىلا دېھقانلار ۋە ئىشچىلارنىڭ ئارىسىدىكى ماددىي نامراتلىق، ناھەقچىلىق ۋە سىنىپىي كۈرەش ئىنقى-لابىي پىكىرلەرنى ئويغىتىش مەقسىتى بىلەن تەسۋىرلەنگەن.

كامال تاھىرنىڭ (1910 - يىلى تۇغۇلغان) خۇسۇسىيىتى، ئىجتىمائىي تېمىلارنى تار-خىي چۈشەنچە ئىچىدە يورۇتۇشتىن ئىبارەت. ئۇنىڭ رومانلىرى تەسۋىر ۋە ئۇسلۇب جەھەتتىن قىممەتلىكتۇر. دراما، رومان ۋە ھېكايە يازىدىغان ئەزىز نەسىن (1915 - يىلى تۇغۇلغان) جەمئىيەت ھاياتىنىڭ سەلبىي تەرەپلىرىنى پاش قىلىپ، ۋەقەلەرنى، تىپلارنى كۈلكە يولى بىلەن كۆرسىتىپ، ساددا مۇبالىغىلىق بىر ھەجۋىي ئۇسلۇب يارات-تى. ئەككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن يېتىشكەن ھېكايە ۋە رومان يازغۇچىلارنىڭ بىرسى ياشار كامالدۇر. ياشار كامال دۇنيا قارىشى جەھەتتىن ماركسىست ھېسابلىنىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە ئىدىئولوگىيىنى ئۇنتۇلىدۇرۇدىغان كۈچلۈك بىر شېئىرىي تۇيغۇ، تەبىئەت ۋە ئىنسان سۆيگۈسى بار. ياشار كامال رومانىنى داستانغا يېقىنلاشتۇ-رىدۇ. ئەسەرلىرى سەئىت جەھەتتىن چوڭ ئەھمىيەتلىك بولمىغان تارىخ بۇغرا (1918 - يىلى تۇغۇلغان) ئىنسانىنى ئۆز شەخسىيىتى ئىچىگە قويۇپ، دېموكراتىيە ۋە سەئىتنىڭ ئەسلىلىكىگە ئىشىنىشتە چىڭ تۇرغان يازغۇچىلاردىن بىرى. ئىجتىمائىي ماۋزۇلارنى يو-رۇتۇشتا كۆزەللىك تۇيغۇسىنى ۋە ئىنسان سۆيگۈسىنى ئىدىئولوگىيىگە مەنسۇپ قىلە-مىغان يازغۇچىلاردىن بىرى نەجاتى جۇمالى (1921 - يىلى تۇغۇلغان) دۇر. شا-

ئىرلىقتا مۇۋەپپەقىيەت قازانغان جۇمالى ھېكايە ۋە پىيېسسىلىرى بىلەنمۇ مەشھۇر.

جۇمھۇرىيەت دەۋرىنىڭ ھېكايە ۋە روماندچىلىرى ئەسەرلىرىدە ھاياتنى مەيلى قايسى جەھەتتىن تەسۋىرلىگەن بولمىسۇن تۇز، ئېنىق، ساددا بىر شەكىل يارىتاتتى. 1950 - يىلدىن كېيىن تۇرکىيە ئەدەبىياتىغا غەربتىن كەلگەن ئىككى ئېقىم — ئېكسىتېنتىئالىزم (مەۋجۇدىيەت پەلسەپىسى، بار بولۇشچىلىق) بىلەن سۇيېر رېئالىزم ⑮ تۇرمۇش قارىشى بىلەن بىرلىكتە ئەسەرلەرنىڭ كومپوزىتسىيە ۋە ئۇسلۇبىنىمۇ ئۆزگەرتتى. ئېكىستېنتىئالىزمىمۇ، سۇيېر رېئالىزمىمۇ XIX ئەسىردىن قالغان دېتېرمىنىزمنىڭ ⑯ ئىنسان ھاياتىنىڭ مەلۇم قانۇنىيەت بويىچە ئالدىن بەلگىلەنگەنلىكى پىكىرىنى رەت قىلىدۇ.

تۇرکىيە ئەدەبىياتىغا خېلىدىن بېرى يۇزە ۋە ئاددىي ئەمەلىيەتچىلىك پىكرى ھۆكۈمران بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئىككى ئېقىم 1960 - يىلدىن كېيىنكى يازغۇچىلار ئارىسىغا خېلى تارقالغان بولسىمۇ، ھازىرغىچە ۋەكىللىرىنى يارىتالمىدى. ئەھمەد ھەمدى تانپىنار 1943 - يىلىدىلا چىققان «ئابدۇللاھ ئەپەندىنىڭ چۈشلىرى» ناملىق كىتابىغا كىرگۈزگەن ھېكايىلىرى بىلەن باشقا ئەسەرلىرىدە چۈشكە ۋە چۈشەنچىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى. سەئىت پائىق ئالەمدىغمۇ «بار بىر يىلان» (1954) ناملىق كىتابىدا ئەمەلىيەت، چۈش ۋە خىيالنى چۆكتۈر بىرلەشتۈردى.

1960 - يىلدىن كېيىن تۇرکىيىنىڭ كۆپ شائىرلىرى ئۇرخان ۋەلى دەۋرىنىڭ بەك ئېنىق، ئىنتايىن زور دەرىجىدىكى ساددا شېئىرىيىتىگە قارشى چۈشىنىش تەس، مەزمۇنى ۋە سېنتاكسىسى جەھەتتىن كومپلېكس ⑰ ۋە مۇرەككەپ بىر شېئىرىيەتنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشتى.

ئاتتىلا ئىلخان (1925 - يىلى تۇغۇلغان) بىلەن جامال سۇركىيا (1931 - يىلى تۇغۇلغان)، ئەدەب جانسۇەر (1931 - يىلى تۇغۇلغان) قاتارلىقلار ئۆز شېئىرلىرىدا ئەركىن بىرشەكىلدەماركسىستىك قاراش بىلەن سۇيېر رېئالىزمنى بىرلەشتۇرۇشكە تىرىشتى.

ساراي قارامۇچ (1933 - يىلى تۇغۇلغان) سۇيېر رېئالىزم ئۇسلۇبى بىلەن تۇرك - ئىسلام مىستىسزمىنى ئىپادىلەيدىغان ئوردىگىنال شېئىرلار يازدى. سۇيېر رېئالىزم ئېقىمى كېيىنچىرەك ئىنسان روھىنىڭ چوڭقۇرلۇقىنى ئېچىش غايىسىدىن يۇز ئۆرۈپ، پۈتۈنلەي سۆز ئويۇنلىرىغا ئاساسلانغان ئابستراكت بىر شەكىل ئالدى. ئۇرخان ۋەلى دەۋرىدىن كېيىن چىققان يازغۇچىلار پۈتۈنلەي تۇرکىيە ئەدەبىياتى ئەنئەنىسى ئىچىدە ئۆزۈن ۋاقىت يېتىشكەنلىكتىن، ئورنىنى مۇتلەق بىر بوشلۇقنىڭ ئىچىدە ھېس قىلماقتا.

تىياتىر، مەددادھچىلىق، قاراكۆز ⑱، ئورتا ⑲ ئويۇنىغا ئوخشاش ئويۇنلار بىلەن راۋاجلانغان تۇرك تىياتىرى تەنزىمات دەۋرىدىن ئېتىبارەن غەرب تىياتىرىدىن كەلگەن تەسىرلەر بىلەن بېيىدى، جۇمھۇرىيەت دەۋرىگە كەلگەندە بولسا، ئۇنۇملۇك تەرەققىياتقا ئېرىشتى.

ئىزاهلار:

① دىۋان ئەدەبىياتى — ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان تۈركىي خەلقلەرنىڭ XI ئەسىردە ماۋەرائۇننەھىردە، XIII ئەسىردىن كېيىن ئاناتولىدا ئەرەب ۋە پارس ئەدەبىياتلىرىنىڭ تەسىرىدە مەيدانغا كەلتۈرگەن ئىسلامى تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ نامى.

② تەسەۋۋۇپچىلار — تەكرىنىڭ ماھىيىتىنى ۋە كائىناتنىڭ شەكىللىنىشىنى مەۋجۇدىيەت بىرلىكى (ۋەھدەتى ۋۇجۇت) چۈشەنچىسى بىلەن ئىزاھلايدىغان دىنىي ۋە پەلسەپەۋى ئېقىمدىكىلەر. بۇلارنىڭ ئاساسىي كۆزقارىشى، كائىناتتا پەقەت بىرلا تاق ۋۇجۇدنىڭ بولغانلىقىغا ئەمىنىپ، باشقا مەۋجۇدىيەتلەرنى ئاشۇ ۋۇجۇدنىڭ كۆرۈنمە (تەجەللى)سىدىن ئىبارەت دەپ ھېسابلايدۇ.

③ ۋەقەنەۋىس — قەدىمكى زامان تارىخى بىلەن شۇغۇللانغۇچى دۆلەت تارىخچىسى.

④ تەنزىمات — 1839 - يىلى 31 - سۇلتان ئابدۇلمەجىت زامانىدا «گۈلخانەئى خەتتى ھۇمايۇنى» دەپ ئاتالغان بىر پەرمان بىلەن ئېلان قىلىنغان ئىدارە ئىسلاھىرىنى ياخشىلاش پىلانى ۋە بۇ پىلاننى يۈرگۈزگەن دەۋر.

⑤ ئەدەبىياتى جەددىدە ياكى سەرۋەتى پۈتۈن ئەدەبىياتى — 1896 - 1901 - يىللىرى ئاردىمدا «سەرۋەتى پۈنۈن» مەجمۇئەسى ئەتراپىدىكى يازغۇچىلار باغلانغان يېڭىلىق ھەرىكىتى. ئەدەبىياتى جەددىدە ھەرىكىتى ئۇسلۇب ئىنچىكىلىكىگە ۋە پىسخولوگىك كۆزىتىشلەرگە ئەھمىيەت بەردى، لېكىن ئىجتىمائىي مەسىلىلەردىن يىراقلاشقانىدى.

⑥ لالە دەۋرى — ئوسمانلى دۆلىتىنىڭ 1718 - 1730 - يىلغىچە بولغان دەۋرىگە تارىخچى ئەھمەد رەپىق تەرىپىدىن بېرىلگەن نام.

⑦ مۇنشەئان — قەلەمگە ئېلىنغان يازمىلار.

⑧ قۇتۇلۇش ئۇرۇشى — 1919 - 1923 - يىللىرى ئاردىمدا مۇستاپا كامال ئاتا تۈرك رەھبەرلىكىدە تۈركىيىنىڭ مۇستەقىللىككە ئېرىشىش مەقسىتىدە پۈتۈن مىللەت تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلغان ھايات - ماماتلىق ئۇرۇشى.

⑨ ئوسمانلى دۆلىتى — 1299 - يىلى ئاناتولىدا قۇرۇلغان تۈرك دۆلىتى.

⑩ جۇمھۇرىيەت دەۋرى — تۈركىيىدە جۇمھۇرىيەت قۇتۇلۇش ئۇرۇشى غەلىبە بىلەن ئاياغلاشقاندىن كېيىن، 1923 - يىلى 29 - ئۆكتەبىردە ئېلان قىلىندى. جۇمھۇرىيەتنىڭ ئېلان قىلىنىشىدىن ھازىرغا قەدەر بولغان دەۋر جۇمھۇرىيەت دەۋرى دېيىلىدۇ.

⑪ لائىك — دىن ئىشلىرىنى دۇنيا ئىشلىرىغا ئارىلاشتۇرمايدىغان، دۇنيا ئىشلىرىنى دىندىن ئايرىم تۇتىدىغان.

⑫ مۇتارىكە (ئۇرۇش توختىتىش) — ئۇرۇشقۇچى ئىككى تەرەپنىڭ ئارزۇسى بىلەن ئۇرۇشنىڭ مەلۇم بىر مۇددەت توختىتىلىشى.

⑬ ئاساسىي قانۇن — ئايرىم پىسخولوگىك تەسەۋۋۇرلارنىڭ بىر - بىرىنى ئەسلىتىشى.

⑭ مىستىسزم — تەبىئەتتىن تاشقىرى سىرلىق ئالەم بارلىقىغا ئىشىنىدىغان پەنگە قارشى دىنىي تەسەۋۋۇپ.

⑮ سۇپېر رېئالىزم — روھىي (مەنىۋى) ئاپتوماتىزم بىلەن سەنئەت ئىشلەش ئاساسىغا قۇرۇلغان زامانىۋى بىر سەنئەت ئېقىمى.

⑯ دېتېرمىنىزم — تەبىئەت ۋە جەمئىيەتتىكى بارلىق ھادىسىلەرنىڭ جۈملىدىن، كىشىنىڭ ئىرادىسى ۋە خۇي - پەيلىنىڭ قانۇنىيەتلىرى ۋە ئۇلارنىڭ بىر - بىرىگە سەۋەب بولۇشى ھەققىدىكى تەلىماتى.

⑰ كومپلېكس — ھادىسىلەر ياكى خۇسۇسىيەتلەر يىغىندىسى.

⑱ قاراكۆز — قورچاق ئويۇنى.

⑲ ئورتا ئويۇنى — كوچا ئويۇنى.

نەشرىگە تەييارلىغۇچى: ھاجى ياقۇپ.

«شۇغىلا» ژۇرنىلى يىغىن ئۆتكۈزۈپ، ژۇرنالنىڭ 300 سان چىققانلىقىنى تەبرىكلىدى

«شۇغىلا» قازاق تىلىدا چىقىدىغان ئەدەبىي ژۇرنال. بۇ ژۇرنال تەھرىر بۆلۈمى 10 - دېكابىر ئۇرۇمچىدە كاتتا يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، ژۇرنالنىڭ 300 سان چىققانلىقى ۋە نەشر قىلىنغانلىقىغا 35 يىل تولغانلىقىنى تەبرىكلىدى. يىغىنغا ئۇرۇمچىدىكى يازغۇچى، شائىرلار، ئاخبارات، نەشرىيات خادىملىرى ۋە كىتابخانلاردىن بولۇپ 300 دىن ئوشۇق ئادەم قاتناشتى. يىغىندا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ماۋۇن شۇجىسى يولداش جانابىل مۇھىم سۆز قىلدى (سۆز ئايرىم بەرىلدى). جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ رەئىسى ئابلىز نازىرىمۇ سۆز قىلىپ مۇنداق دېدى: «‹شۇغىلا› تالانت ئىگىلىرىنى بايقاش، ئاپتورلارنى يېتىلدۈرۈش، ئاپتورلار قوشۇنىنى كۆپەيتىش جەھەتلەردە بىر مەكتەپ بولۇپ، زور نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. ئەدەبىياتنىڭ ئىچكى قانۇنىيىتى بويىچە ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈش، يازغۇچى - ئاپتورلارنىڭ سان - ساپاسىنى ئۆستۈرۈش، كىتابخانلارغا پاك غايە تەقدىم ئېتىش، ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ۋە ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش جەھەتلەردە ‹شۇغىلا› نىڭ كېيىنكى يىللاردىكى تۆھپىسى ئۆتكەن ھەر قانداق ۋاقىتلار بىلەن سېلىشتۇرغۇسىز زور.» يولداش ئابلىز نازىرى رايونىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت ئەدەبىياتى ھەققىدە توختىلىپ: «ئېلىمىزدىكى ئالغا كەتكەن مىللەتلەرگە، خەنزۇ ئەدەبىياتىغا سېلىشتۇرغاندا بىز ئارقىدا قالدۇقمۇ - قانداق؟ ئىجادىيەتتە ھېلىمۇ-ھەم كونا مۇقامدا توۋلاپ كېلىۋاتامدۇق - قانداق؟ ئۆزىمىز بۇرۇن ئۆگىنىپ قالغان كونا ئادەتتىن چىقالمايۋاتىمىزمۇ - يوق؟... ئەدەبىياتىمىزدا بىر خىل تۇرغۇنلۇق مەۋجۇت، ئالايلۇق، تېما جەھەتتە زور، ئەھمىيەتلىك تېمىلارنى كۆتۈرۈپ چىقىقان ‹ۋاھ› دېگۈدەك نەرسىلەر بەك كەم. مىللىي روھنى ئۇرغۇتۇش مەزمۇنىدىكى ئىجادىي ئەسەرلەر كەم. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، بىزدە لۇشۈن روھى، ئاباي روھى تېخى كەم» دېدى.

يىغىندا يەنە جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ مائاۋىن رەئىسى، «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى شاكەن ئوڭالبايېۋ دوكلات قىلىپ، ژۇرنالنىڭ 35 يىلدىن بۇيانقى نەتىجىلىرى ۋە تەجرىبە ساۋاقلىرىنى خۇلاسىلىدى.

تەبرىكلەش يىغىنىغا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ دائىمىي ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى فىڭ داجىن، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مائاۋدن مۇدىرى قۇرمەنئەلى ئوسمان، ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىڭتۇەنىنىڭ مائاۋدن سىلىكىيۇەنى بوتاي قاتارلىق مەسئۇل يولداشلار قاتناشتى.

△ هازىر مەملىكىتىمىزدە يولغا قويۇلۇۋاتقان قەلەم ھەققى ئۆلچىمى ئازادلىقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە بېكىتىلگەن بولۇپ، ئىجادىي ئەسەرلەرنىڭ مىڭ خىتى 8 يۈەندىن 18 يۈەنگىچە، تەرجىمە ئەسەرلەرنىڭ مىڭ خىتى 5 يۈەندىن 13 يۈەنگىچە بولغانىدى.

هازىرقى مال باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشى نۆۋەتتە يولغا قويۇلۇۋاتقان قەلەم ھەققى ئۆلچىمىنىڭ تۆۋەن بولۇۋاتقانلىقىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ قويدى.

مەملىكىتىمىزدىكى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بۇ ئەھۋاللارنى كۆزدە تۇتۇپ، قەلەم ھەققىنى ئۆستۈرۈش ۋە قەلەم ھەققىدىن ئېلىنىدىغان تاپاۋەت بېجىنى ئازايتىشنىڭ دەسلەپكى لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

بۇ لايىھىدە، ئىجادىي ئەسەرلەرنىڭ مىڭ خىتى 10 يۈەندىن 30 يۈەنگىچە ئۆستۈرۈلىدۇ، مۇھىم ئىلمىي قىممەتكە ئىگە بولغان ئەسەرلەرگە قارىتا ئۆلچەمنى يەنە مۇۋاپىق كېڭەيتىشكە بولىدۇ. تەرجىمە ئەسەرلەرنىڭ مىڭ خىتى 8 يۈەندىن 24 يۈەنگىچە ئۆستۈرۈلىدۇ، تەرجىمە قىلىنىش تەس، ئەمما سۈپىتى ئالاھىدە ياخشى بولغان تەرجىمە ئەسەرلەرگىمۇ ئۆلچەمنى مۇۋاپىق كېڭەيتىشكە بولىدۇ، تىراژ ھەققى ئۆلچىمىمۇ مۇۋاپىق ئۆستۈرۈلىدۇ، دېيىلگەن.

△ ئاتاغلىق چەت ئەل ئەدەبىياتى تەتقىقاتچىسى يې تىڭفاڭ XX ئەسىردىكى جاھان ئەدەبىياتىنىڭ يۈزلىنىشى توغرىسىدا توختىلىپ مۇنداق دېگەن:

1. XX ئەسىر ئەدەبىياتىدىكى ئىنتايىن مۇھىم بولغان ئۆزگىرىش پەلسەپىنىڭ ئەدەبىياتقا سىڭىشىشى بولدى. غەربنىڭ هازىرقى زامان پەلسەپىسى تەرەققىي قىلغاندىن كېيىن پەلسەپە بىلەن ئەدەبىياتنىڭ قوشۇلۇپ كېتىشى تېخىمۇ گەۋدىلىك بولدى. پەيلاسوپلار تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئەدەبىياتقا كىرىپ كەلدى. ئۇلار ئۆزىگە خاس تەپەككۇرغا موھتاج دەپ قارىدى. بىمەنىچىلەر ئېقىمىدىكى ئەدەبىياتنىڭ پەلسەپىۋى پۈرىقى ئىنتايىن قويۇق. بىرىنچىنىڭ ئېيتىشىچە، دىئالېكتىك پەلسەپە قائىدىلىرى ئاساسىغا قۇرۇلغان.

2. گۆزەللىك قارىشى ئىچكى دۇنياغا يۆزلەندى. سەنئەت ئىچكى ئېھتىياجنىڭ تاشقى ئىپادىلىنىشى بولۇپ، گۈزگا شېئىرلارمۇ ئىچكى دۇنياغا يۆزلەنگەن ئەدەبىياتنىڭ بىر خىل ئىپادىلىنىشى.

3. تېما ئەپسانىگە قايتتى. ئەمما هازىرقى زامان ئەپسانىلىرى بىلەن قەدىمكى ئەپسانىلەر بىر-بىرىگە ئوخشىمايدۇ. هازىرقى زامان ئەپسانىلىرى تەبىيار ئەنئەنىلەرنى ئېتىراپ قىلمايدۇ. هازىرقى زامان يازغۇچىلىرى سۈبېيېكتىپلىققا تۇتۇش قىلىشنى، ئىچكى تۇيغۇنى ئاساس قىلىپ دۇنيا ھەققىدە يېگىباشتىن باش قاتۇرۇشنى تەكىتلەيدۇ.

4. كۆپ مەنبەلەشتۈرۈش ئۆزئارا ئالماشقان ئىجادە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. مېنىڭ ھېس قىلىشىمچە، كۆپ مەنبەلەشتۈرۈش تارىخنىڭ مۇقەررەرلىكى. شېللىر: «ئەقىل بىردەكلىكنى تەلەپ قىلسا، تەبىئىيلىك كۆپ خىللىقنى تەلەپ قىلىدۇ» دېگەنىدى. مەن بەزىلەرنىڭ يېزىقچىلىق شەخسىنىڭ ئىشى، دېگەنلىرىنى ئەمدى چۈشىنەلمەيمەن.

هازىر ئىككى خىل ئېستېتىكىلىق ھىزان شەكىللەنىدى. بىر خىلى پان ئىپادىچىلىك،

يەنە بىر خىلى رېئالمزم. مېنىڭچە، بۇ ئىككى خىل مىزان بىللە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ، رىقابەتلىشىدۇ، ھەرگىزمۇ بىر - بىرىنى چەتكە قاقمايدۇ.

△ ياۋ شۇيمن «ئەدەبىيات - سەنئەت نەزەريىسى ۋە تەنقىدى» ژۇرنىلىنىڭ 88 - يىلىق 5 - سانىدا «تۆھمەتنى مۇنازىرىنىڭ ئورنىغا قويۇشقا بولمايدۇ» ناملىق ماقالىسىنى ئېلان قىلدى. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلمدۇ: مەن لىيۇ زىيفۇنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىدىيىسىنى تەنقىد قىلىپ، ئۇنىڭ ماقالىلىرىدە ئۇرغۇن قېتىم كۆرۈلگەن ساۋات خاراكتېرىدىكى خاتالىقلارنى كۆرسىتىپ بېرىش ئۈچۈن ئىككى پارچە ماقالە ئېلان قىلىپ قويغانىدىم. لىيۇ زىيفۇ ئادەمنى ھەيران قالدۇرۇپ، بىر تەرەپتىن، «مەن ياۋ شۇيمن ئەپەندى بىلەن مۇنازىرە قىلىشنى خالىمايمەن، چۈنكى بۇنداق مۇنازىرىنىڭ ھېچقانداق ئىلمىي قىممىتى بولمايدۇ» دەپ داۋراڭ سالسا، يەنە بىر تەرەپتىن، بىرنەچچە جايدا مېنىڭ شەخسىيىتىمگە ھۇجۇم قىلدى. ئۇنىڭچە قانداق بولسا قىممىتى بولىدىكەن؟ بۇ يوشۇرۇن ئوق ئېتىش، خىلمۇخىل ھىيلە - مىكىرلەر بىلەن ئۆز رەقىبىنى باپلاش ۋە سېستېمىتىسىز باشقا نەرسە ئەمەس.

لىيۇ زىيفۇ ماقالىسىدە نۇرغۇن جايدا كەتكۈزۈپ قويغان. مەن بۇ يەردە بۇنى مۇھاكىمە قىلىپ ئولتۇرمايمەن، مەن ئۇنىڭ ماڭا تۆھمەت قىلغان ۋە قارا چاپلىغانلىقى ئۈستىدىلا توختىلىمەن:

1. ئۇ باشقىلارنى چۆكۈرىدىغان ۋاسىتىنى قوللىنىپ، مېنى «لى زېچىڭ» رومانىنىڭ «ئۇلۇغ»لىقىنى ئىسپاتلىدى، دەپ تۆھمەت چاپلىدى.

2. ئۇ مېنى يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىغا قارشى تۇردى، ئۇنىڭغا نىسبەتەن يامان كۆرۈش، ئۆچلۈك قىلىش كەيپىياتىدا بولدى ھەمدە ئېچ پۇشۇقىنى چىقىرىش يولى بىلەن باشقىلارغا زىيان سالماقتا، ئەتراپىدىكى ساغلام ھاۋانى زەھەرلىمەكتە...دېدى.

3. ئۇ پاكىتنى بۇرمىلاپ، مېنى ئورنى ۋە نوپۇزى تۆۋەنلەپ كەتكەنلىكتىن گاڭگىراپ قېلىپ، ئازابلىنىپ، ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلارنى قاتتىق چەتكە قاقماقتا، دېدى.

4. ئۇ «لى زېچىڭ» نى مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ئەڭ ئامەتى كەلگەن ئەسەر، بۇ ئەسەرنى «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ «ئۇچىنى گەۋدىلەندۈرۈش» پرىنسىپى بويىچە ئىجاد قىلىنغان، دەپ تۆھمەت قىلدى.

يۇقىرىدىكىلەر ئۇنىڭ سۇبېيېكتىپ ھۆكۈمىنىڭ نامۇۋاپىق بولغانلىقىدىن ئېلىپ چىققان كەتكۈزۈپ قويۇش بولماستىن، بەلكى مەقسەتلىك ھالدا ئىغۋا تارقىتىش ۋە قارا چاپلىغانلىق. ئۇ مېنىڭ نامىمغا داغ تەككۈزدى. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنىدىكى بەلگىلىمىلەرگە بىنائەن بۇ خىل قىلمىش قانۇنسىغا خىلاپ ھەرىكەت ھېسابلىنىدۇ. مەن بەزى گېزىت - ژۇناللاردىكىلەرگە ھەيران قالىمەن. ئۇلار پەتىنە - پاساتچىلارنى ئىغۋا تارقىتىپ، قارا چاپلايدىغان زېمىن بىلەن تەمىنلەپ، ئۇلارنىڭ قىلچە سەنئەت قىممىتى ۋە ئىلمىي قىممىتى بولمىغان ئۆسمۈر سۆزلىرىنى بەس - بەسته بېسىشتى. بۇ يىل 4 - ئايدا بېيجىڭ شەھىرىدىكى بىر ئەدەبىيات - سەنئەت ژۇرنىلى ماقالە ئېلان قىلىپ، لىيۇ زىيفۇ بىلەن ھەمنەپەس بولۇپ، ئۇنىڭ كەتمىنىنى چاپتى، «ياۋ شۇيمن دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ داھىيىسىنى يازمامۇ، بىر ئىلاھنى يازغان»، «لى زېچىڭ — ئۇچىنى گەۋدىلەندۈرۈشتىن ئىبارەت تۇغۇت ئانىسى تۇغدۇرغان غەيرىي تەبىئىي تەنلىك بالا» دەپ ئالدىراپ ھۆكۈم چىقاردى. بۇ ماقالىنىڭ ئاپتورى بىر ژۇرنالنى باشقۇرۇۋاتقان ئادەم تۇرۇپ ھېچ ئويلىمايلا تۆھمەت

قىلىنىش، قارا چاپلاش پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللاندى. بۇنىڭغا ئوخشاش يولسىز تەھرىر-لەر مەملىكىتىمىزدە ئاز ئەمەسكەن، مەن چوڭقۇر ئىشىنىمەنكى، بىز ھەقىقىي يازغۇچى ماختاش-لار ئالدىدا ئۇچۇپمۇ كەتمەيدۇ، شۇنداقلا تىلە-لاش - قاغاشلار ئالدىدىمۇ روھى چۈشۈپ كەتمەيدۇ.

△ 1988 - يىلى 10 - ئاينىڭ 13 - كۈنى شۆبىتسىيە پادىشاھلىق پەنلەر ئاكادېمىيىسى 1988 - يىللىق نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىنىڭ مىسىر يازغۇچىسى نەجىپ مەھبۇزغا بېرىلگەنلىكىنى ئېلان قىلدى. بۇ خەۋەر بۈتۈن ئەرەب ئەدەبىياتىدىكى ئورنىغا ئاساس سالغان. كېيىن ئۇنىڭ يەنە «يانچۇقچى ۋە ئىت»، «نىل دەرياسى بويىدىكى پاراڭلار»، «باش - ئاخىرى يوق ھېكايىلار»، «يامغۇردىكى سۆيگۈ»، «كال-راك قەھۋەخانىسى»، «بۇقرالار داستانى» قاتارلىق 20 پارچىدىن ئوشۇق رومانى، 10 نەچچە ھېكايىلار توپلىمى نەشىر قىلىنغان. ئۇ بىرنەچچە قېتىم دۆلەتلىك مۇكاپاتلارغا ئېرىشكەن، 60 - يىللاردىن باشلاپ ئۇنىڭ ئىجادىيىتىدە روشەن ئۆزگىرىش بولۇپ، غەرب مودېرنىزمىنىڭ بەزى ئىپادىلەش ئۇسۇللىرىنى قوللانىدى.

نەجىپ مەھبۇزنىڭ ئەسەرلىرى ئىنگلىز، فرانسۇز، نېمىس، رۇس تىللىرىغا تەرجىمە قىلىندى. مەملىكىتىمىز كىتابخانىلىرى ئۇنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن خېلىدىن بېرى تونۇش. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىش 50 - يىللاردىن باشلانغان بولۇپ، ھازىرغىچە ئون نەچچە پارچە ئەسىرى تەرجىمە قىلىپ تونۇشتۇرۇلدى. مەملىكىتىمىزدە 1987 - يىلى 8 - ئايدا ئەرەب ئەدەبىياتى تەتقىقاتى ئورنى نەجىپ مەھبۇز ئىجادىيىتى ھەققىدە مۇھاكىمە يىغىنى ئاچقاندى.

غان، 1929 - يىلىدىن ئېتىبارەن ھېكايە يېزىشقا كىرىشكەن.

نەجىپ مەھبۇز دەۋردىن ھالقىغان يازغۇچى، ئۇ 1952 - يىلىدىكى مىسىر ئىنقىلابىدىن بۇرۇنلا «تەقدىرنىڭ كولدۇرلىتىشى»، «دېبىس ئۇرۇشى» قاتارلىق ئەسەرلەرنى ئېلان قىلغان بولسىمۇ، لېكىن نامى چىقمىغان. 50-يىللاردا ئۇ «ئوردا ئىچىدىكى كوچا»، «ئوردا ئىچىدىكى كوچىنى سېغىنىش»، «كەۋسەر كوچىسى» ناملىق تريلوگىيىسىنى يېزىپ ئەدەبىيات ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىققەت ئېتىبارىنى قوزغىغان ھەمدە بۇ ئەسەرلىرى بىلەن مىسىر ۋە ئەرەب ئەدەبىياتىدىكى ئورنىغا ئاساس سالغان. كېيىن ئۇنىڭ يەنە «يانچۇقچى ۋە ئىت»، «نىل دەرياسى بويىدىكى پاراڭلار»، «باش - ئاخىرى يوق ھېكايىلار»، «يامغۇردىكى سۆيگۈ»، «كال-راك قەھۋەخانىسى»، «بۇقرالار داستانى» قاتارلىق 20 پارچىدىن ئوشۇق رومانى، 10 نەچچە ھېكايىلار توپلىمى نەشىر قىلىنغان. ئۇ بىرنەچچە قېتىم دۆلەتلىك مۇكاپاتلارغا ئېرىشكەن، 60 - يىللاردىن باشلاپ ئۇنىڭ ئىجادىيىتىدە روشەن ئۆزگىرىش بولۇپ، غەرب مودېرنىزمىنىڭ بەزى ئىپادىلەش ئۇسۇللىرىنى قوللانىدى.

نەجىپ مەھبۇزنىڭ ئەسەرلىرى ئىنگلىز، فرانسۇز، نېمىس، رۇس تىللىرىغا تەرجىمە قىلىندى. مەملىكىتىمىز كىتابخانىلىرى ئۇنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن خېلىدىن بېرى تونۇش. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىش 50 - يىللاردىن باشلانغان بولۇپ، ھازىرغىچە ئون نەچچە پارچە ئەسىرى تەرجىمە قىلىپ تونۇشتۇرۇلدى. مەملىكىتىمىزدە 1987 - يىلى 8 - ئايدا ئەرەب ئەدەبىياتى تەتقىقاتى ئورنى نەجىپ مەھبۇز ئىجادىيىتى ھەققىدە مۇھاكىمە يىغىنى ئاچقاندى.

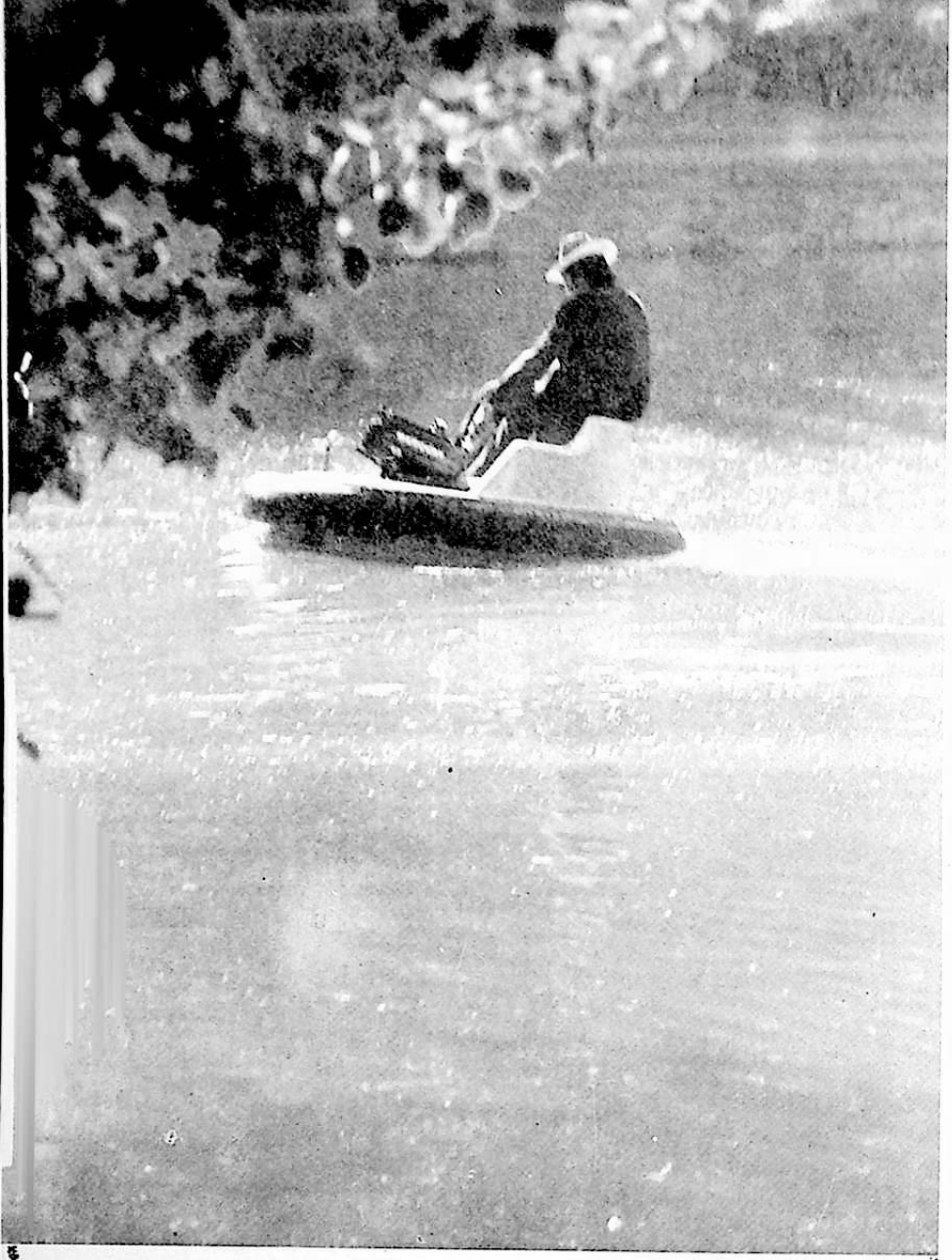

نېمىنى ئويلايدىغاندۇ؟

سۈرەتنى ئەرشىدىن توختى تارتقان.

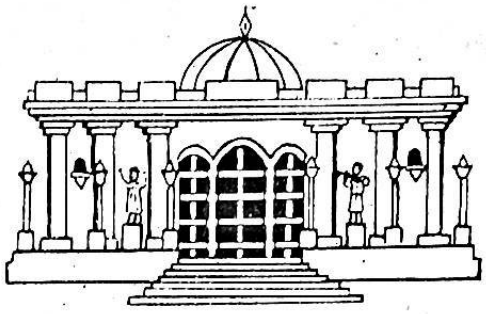

《塔里木》 文学月刊 （维吾尔文） TARIM A MONTHLY LITERATURE JOURNAL IN UIGHUR LANGUAGE

تارىم

编　　辑：《塔里木》编辑部
出　　版：新疆人民出版社
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：乌鲁木齐市邮局
订阅、零售：各地邮局所

1989 - يىل 2 - سان (336 - سان) · 39 - يىل نەشرى ·
تۇرگۈچى «تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى ··
ئۇرۇمچى دېموكراتىيە يولى 32 - قورو · تېلېفون نومۇرى : 78784 ·
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى ، شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى ·
ئۇرۇمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدۇ ، ھەمكىدەت بويىچە ھەممە
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتېرى قوبۇل قىلىدۇ ·

国内统一刊号： CN65－1010／I
本刊代号：58－66 定　价：1.40元

ھەمكىدەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى : CN 65 - 1010 / I ·
ژۇرنال ۋاكالەت نومۇرى : 66 - 58 ، باسما تاۋاق : 10 ، باھاسى : 1.40 يۈەن ·